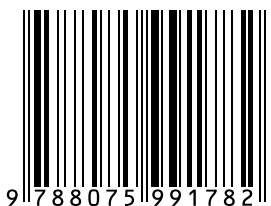

ISBN 978-80-7599-178-2

9 788075 991782

Muž ve výchovné roli jako „haraburdí“? | Julius Sekera

muž ve výchovné roli jako „HARABURDÍ“?

Julius Sekera

(Poznámky k postavení mužů a otců a výchově dětí)

OSTRAVSKÁ
UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA | PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY 2020

OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Muž ve výchovné roli jako „haraburdí“?

(Poznámky k postavení mužů a otců a výchově dětí)

Julius Sekera

2020

Recenzent: Doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Univerzita Tomáše Bati, Zlín

Název: Muž ve výchovné roli jako haraburdí?

Editor: doc. PhDr. Julius Sekera, CSc.

Název a adresa tiskárny: Repronis s.r.o., Tovární 2078/4,
709 00 Ostrava-Mariánské Hory a Hulváky

Vydání: první, 2020

Počet stran: 184

Jazykově upraveno: Zdeněk Švehla

Vydavatel: Ostravská univerzita

© Ostravská univerzita

Vydáno v rámci projektu: Pregraduální vzdělávání v učitelských oborech
na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity,

CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_038/000677

Neprodejné

ISBN 978-80-7599-178-2

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

„Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons [Uvedte původ-Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní]. Licenční podmínky navštivte na adrese [<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.cs>].“

OBSAH

1	POHLAVNÍ IDENTITA.....	7
2		

ÚVOD

Frankfurtská levicová scéna a jedna z jejích ideových odnoží, představovaná poslední vývojovou fází feminismu, spatřuje v mužích utlačovatele a příčinu zla. Pod záminkou rovného práva byl vyhlášen mužům boj o moc. Šovinistické křídlo je přesvědčeno, že je potřebné mužům co nejvíce tzv. „zatopit“. Jsou dobré důvody, abychom prozkoumali, jaké postavení muži v evropské a americké kultuře zaujímají a zda útoky na muže mají svá opodstatnění.

Pokusíme se na problematiku nahlédnout minimálně ze tří rovin. V první rovině analyzujeme období mužova dětství a dospívání. V daném kontextu si všimneme rodiny a stejně tak školy z pohledu chlapectví. Ve druhé rovině vyšetříme některé typické obtíže mužů v psychické oblasti. S tím souvisejí kriminalita, trestání, ale z našeho pohledu i možnosti terapie. Položíme si otázku, jak je to ve skutečnosti s tzv. patriarchátem. Ve třetí a poslední rovině se zaměříme na otcovství a důsledky rostoucí absence mužů ve výchově.

Muž v roli otce, zdá se, je postupně vytlačován jako zbytečný či snad i nežádoucí. Použijeme-li novodobé „evropskounijní“ kodifikace rodičů na rodiče č. 1 a rodiče č. 2, je otec víceméně vnímán jako rodič č. 2. Dokonce možná i jako rodič č. 3 či je mu přisuzováno ještě nižší umístění. Po pejscích, kočičkách, babičkách a vibrátorech v myšlenkových intencích představ feministického boje za rovnost.

V případě, že se otec s matkou „svých“ dětí rozejde, ať tedy platí co největší alimenty. Muže jako otce zatím k dětem ženy a matky převážně pouštějí, i když už opatrně, aby něco nepokazil. Co kdyby dítě indoktrinoval vlastními hodnotami a myšlenkami?! A nedej bože, co kdyby byl pedofilem? Takové nařčení, jak ukazuje praxe, je možné tak jako tak nechat v záloze pro případ boje o dítě. Podíváme se, jak se věci mají. Budeme čerpat z odborné literatury i denního tisku.

Rádi bychom prozkoumali, zda tzv. patriarchát není ve skutečnosti tichá nadvláda žen. Je docela možné, že se ženám v patriarchátu žije pohodlněji, snadněji a bezpečněji než mužům. Může být opodstatněná myšlenka, že muži jsou v podmínkách dnešní západní společnosti, spíše než co jiného, občany jakési 2. kategorie? Že ženy disponují nadprávou, které mužům nenáleží? Ale ptejme se raději opatrně. Už A. Solženicyn (1990, s. 257) varoval: „*Při formulaci své hypotézy bychom se v žádném případě nechtěli dostat do rozporu s pokrokovým učením.*“ Oním „pokrokovým učením“ je bezesporu zřejmě tzv. progresivismus a genderová ideologie. A náhubky oponentům

jsou nasazovány pod značkou korektnosti, ať je to v USA nebo v Evropské unii. Cenzuře neuniknou zejména chytré myšlenky. V tom je naše naděje. Máme šanci, že si nás nevšimnou, na rozdíl např. od kanadského profesora psychologie Jordana B. Petersona. Zablokovali mu přístup na univerzity. Potlačit akademické svobody a v duchu neomarxismu bolševicky zatlačit na všechny, kdo mají jiný názor, než je ten správný. Nic není pryč. Věci se opakují a pokaždé se najde někdo, kdo předchodí fosilie ožíví a ještě překoná. Nelze vstoupit do téže řeky dvakrát? Zdá se, že opak je pravda. Stále vstupujeme do téže řeky, i když jevově to může vypadat jinak. Podstata se prý jeví. Ne vždy. Někdy je mezi podstatou a jevem diametrální rozdíl. Je s podivem, čeho jsou někteří progresivisté schopni. V knize knih Jaroslava Haška (1951, s. 339) je jedinou větou vysloveno hodně: „*Posledně jsem vám říkal, Matějko... že největší blbec, kterého jsem poznal, je četnický strážmistr z Protivína, ale podle tohohle berichtu přetrumfnul ho strážmistr z Putimi.*“

Násilné vynucování souhlasu s vládnoucí ideologií je princip, na kterém stojí všechny totality, a to i ty, které se tváří jako demokracie. Příkladem je exaltace feministek z Istanbulské úmluvy (dále také IS). Má být, tak se alespoň tváří, obranou v boji proti násilí na ženách. Skutečnost? Někomu dokonce připomíná Norimberské zákony z roku 1935 v Německu. Obhájci IS hovoří o tzv. genderově neutrálním přístupu. V realitě snaha vytvořit právně nerovné postavení mužů a žen. IS se ruší dosavadní rovnost mužů a žen před zákonem. IS umožní diktovat předpisy ve školství i v sociální a rodinné politice. V nesčetných vystoupeních české právničky Daniely Kovářové (např. Kovářová, 2019, 1. a 2. díl Kupředu do minulosti) padla řada argumentů, které IS ukazují v jejím pravém světle. Už v preambuli IS se např. tvrdí, že muži bijí ženy už jen proto, že jsou muži. Samotná IS přiznává, že je založena na genderové teorii (čl. 3 IS). Genderová teorie je přitom jen jedna z několika teorií o chování mužů a žen. Bude-li IS přijata, neobejde se to bez nutných změn v českých zákonech, které rovné postavení mužů a žen zruší a nahradí ho nadprávy žen nad muži. Navíc přijetím IS dává společnost najevo, že souhlasí s genderovou teorií a že vědecký přístup nemá valnou hodnotu. Podle čl. 12 IS je nezbytné vymýtit dosavadní obyčeje a tradice. Mimo zákon postavit verbální a neverbální chování sexuální povahy. O tom, zda se jednalo o sexuální obtěžování, rozhodne „oběť“! A jednou udaná věc se už nedá zastavit. Mediace se v daném ohledu ruší. IS podněcuje udavačství. A když si matka na otce něco vymyslí (např. otec zvýšil hlas), bude otcí omezen styk s dětmi. Příležitost, jak vzít otcům i ta práva na děti, které ještě měli.

1 POHLAVNÍ IDENTITA

Začněme rozlišením pohlaví a genderu. Pohlaví je mužské nebo ženské a vychází z biologických znaků. Gender označuje identitu, tj. společenskou roli. Je jich prý možné rozlišit několik desítek a určují se podle toho, jak se ta která osoba cítí. Např. osoba může být podle pohlaví žena, ale může se cítit jako muž. Nebo třeba naopak.

V našem textu výrazem „identita“ máme na mysli psychickou shodu nebo totožnost (vědomí sounáležitosti s pohlavím, jehož je jedinec nositelem). Identita ve smyslu psychické jistoty totiž významným způsobem ovlivňuje sebevědomí člověka. Erik Erikson (1994) chápal identitu (Zimbardo, 2017, s. 119) „... jako kombinaci podvědomí a způsobu, jakým se naše vlastní ego vypořádává s okolním světem.“ Když je podvědomí a schopnost vyrovnávat se s vlivy vnějšího světa vyvážená, vzniká předpoklad pevného sebevědomí. Období dospívání je nejcitlivějším mezníkem, kdy se o sebevědomí jedince rozhoduje.

Nás bude zajímat sebeuvědomění muže jako biologického a sociálního jedince. Podstata pohlavní identity je do značné míry determinována na začátku životní cesty a v biologických počátcích. Obecně je předpokládáno, že pohlavní identita a sexuální orientace jedince jsou do značné míry instinktivní. Je, či není rozdíl mezi pohlavní identitou a sexuální orientací? Názory se rozcházejí. Podle jedněch je sexuální orientace součástí pohlavní identity a jiní sexuální orientaci a pohlavní identitu víceméně neztotožňují.

Jsou vedeny diskuze o transsexuálech (lidech nespokojených se svým pohlavím, kteří by se raději ztotožnili s opačným pohlavím). Rozlišujeme dva základní typy. Typ male-to female (MTF). Narodili se v mužském těle, ale cítí se být ženami. Opačný typ je označován jako female-to-male (FTM). Anatomicky jsou ženami, ale cítí se být muži. Transsexualita je v populaci zastoupena okrajově. Z hlediska podílu zastoupení v populaci je více zastoupená problematika homosexuality.

Existuje několik teorií pohlavní identity. Zmíníme se o nejdůležitějších (Janošová, 2008; Jandourek, 2011; Karsten, 2006; Poněšický, 2008 aj.).

1. Identifikační teorie zakladatele psychoanalýzy S. Freuda. Východiskem je předpoklad identifikace dítěte se stejnopohlavním rodičem. Proces identifikace začíná po narození dítěte a postupně dochází u dítěte ve třech rovinách ke změnám.

V rovině chování dítě objevuje své genitálie a libé pocity, které vyvolává masturbace. V rovině vědomostí dítě zjišťuje biologické rozdíly mezi pohlavími. Konečně v rovině prožívání na základě nalézání biologických rozdílů mezi rodiči může dojít u dítěte k emocionální krizi ve vztahu k rodičům.

Proces pohlavní identity chlapců startuje zjištěním, že nebudou moci být v dospělosti podobní matce. Matka pro ně proto přestane být identifikačním vzorem par excellence. Citový poměr chlapce (s erotickým podtextem) k matce je ohrožen obavou z otce. V nevědomí se objevuje strach, že by chlapce za erotické prožívání vztahu k matce mohl otec vykastrovat (kastrační úzkost). Dívky měly také v představách ve své minulosti penis, ale byl jim za trest odstraněn. Vztah syn – otec má ambivalentní charakter. Na jedné straně úzkost a strach z otce, na druhé straně láska k němu. Vnitřní boj s otcem o matčinu náklonnost je označován jako Oidipovský komplex (analogicky zápas o otce u dívek je Elektřin komplex). Freud považoval Oidipovský komplex za snad nejtraumatičtější zážitek v životě chlapce. Není-li vyřešen, vede k neurózám. Nakonec se chlapec matky vzdává a identifikuje se s otcem. Přebírá jeho hodnoty, a tím konstituuje Superego. Chlapec chce být jako otec.

Někteří autoři se domnívají, že proces má co do činění se strachem mužů ze slabé mužnosti a s jejich hostilním pohledem na homosexualitu (homofobii). Mužství se pro chlapce stává celoživotním úsilím, které je těsně spjato s agresí. Matka představuje nebezpečí infantilismu. Svými laskavými projevy by chlapce mohla pokořovat. Chlapec se bojí svých citových projevů, brání se jim a odmítá je. Pohrdá ženami, protože reprezentují to, co navenek nechce.

Identifikační teorie je postavena na předpokladu, že pro vývoj psychiky, spojené s pohlavní identitou, jsou rozhodující primární vztahy se silnou emocionalitou. Identifikace představuje vnitřní prožívání sebe a týká se především vztažné osoby téhož pohlaví (pocit totožnosti), které vede k přejímání postojů, hodnot a chování. Vztažnou osobou je míněn ten, kdo je pro dítě v dané vývojové fázi nejdůležitější pro nápodobu a především identifikaci.

Karsten (2006, s. 39) má tendenci identifikační teorii zpochybňovat námitkami, (2006, s. 40), že „... *neexistují vědecké důkazy pro tvrzení identifikační teorie o větší podobnosti mezi otci a syny a mezi matkami a dcerami.*“ Je třeba přiznat, že ani identifikační teorie nemá ambici vysvětlit vše.

2. Teorie sociálního učení vychází z odlišných epistemologických pozic. Axióm: pohlavní identita se víceméně primárně vytváří v důsledku socializace,

sociálního učení a výchovy, tj. cíleného a systematického působení a vlivu kultury. Prapůvod teorie můžeme hledat v behaviorálních představách, které implikují přečeňující účinek vnějšího prostředí. Dominuje simplexní představa, že dítě „jakoby“ pasivně podléhá vnějšímu působení. Jednou z „podteorií“ sociálního učení je imitační teorie, tj. teorie napodobování. Opírá se o předpoklad, že rozdíly se vytvářejí na základě pozorování a interiorizace sociálních vzorů. Tím je defacto podobná předchozí teorii sociálního učení na základě vlivů sociálního prostředí. Je napodobováno úspěšné sociální učení (A. Bandura aj.). Hlavně to prý platí při nápodobě agrese. Chlapci primárně budou napodobovat otce a dcery matky. Jinými slovy jsou napodobovány především vzory shodného pohlaví. Karstenem (2006, s. 38) nicméně uvedený aditivní axiom zpochybňuje s tím, že děti napodobují jak matku, tak otce. Obecně tomu tak jistě bude. Jde jen o to, kdy (v jakém věku), za jaké sociální situace a co nakonec převáží.

Jinou teorií, kterou bychom mohli podřadit pod teorii sociálního učení, je teorie utvrzování (podmiňování). Klasická behaviorální teorie vycházející z představy, že vnější sociální vlivy jsou rozhodující pro chování člověka. Na základě pochval a trestů (souhlasu a nesouhlasu) se dosahuje cílů formování osobnosti. Od dětství společnost (dominantně zpravidla rodiče) očekávají rozdílné chování chlapců a děvčat. Hodnotové a osobnostní zaměření má být u chlapců a děvčat rozdílné a k tomu mají být vedeni v průběhu výchovy. Např. se předpokládá, že chlapci by neměli plakat a měli by se umět bránit. Měli by umět své slabosti skrývat, měli by být tvrdí k sobě i jiným, měli by se umět prosazovat. Děvčata by zase např. měla být submisivní, v konfliktech ustupovat a být přízpůsobivá. Být hodné a poslušné, to jsou prý klasické ctnosti žen. Vůči dcerám se mají rodiče chovat něžně a s láskou, synové mají být trestáni. Způsob oblékání, výběr hraček, výběr knížek, to jsou sféry, ve kterých má být odlišnost podporována. Těmito odlišnými přístupy by mělo být dosaženo, aby byli chlapci agresivnější a nepokojnější, dívky citlivé a spíše odevzdané. Pomoc a podpora rodičů má být podle zmiňovaných stereotypů zaměřena mnohem více na dcery a nikoli na syny.

Výzkumy zkoumající teorie utvrzování byly zaměřeny na otázky závislosti, agresivity a na problematiku dětských her. To je jistě z hlediska explanace socializace málo. Plauzibilita dotazníkových šetření byla snížena skutečností, že respondentkami byly převážně matky. Otcové se mezi dotazovanými vyskytovali ojediněle. Nicméně popřít vlivy socializace (především výchovy jako specifické součásti socializace, která se od obecné socializace liší cílevědomým

a systematickým působením na psychiku) je obtížné. Nelze jednoznačně potvrdit příčinnou souvislost mezi objektivně zachytitelným chováním a předchozími vlivy výchovy.

3. Kognitivně vývojová teorie genderové identity Lawrence Kohlberga (Heidbrink, 1997; Piaget, Inhelder, 2014) se opírá o vývoj kognitivní a morální. Kohlberg navazuje na koncepci Piageta, který prokazoval, že jako lidé reagujeme na vnější podněty ze sociálního prostředí v závislosti na tom, jak jim sami rozumíme. Když zrání není dostatečně rozvinuto, člověk je touto skutečností determinován a nemůže se učit novým věcem. Zrání a učení je vzájemně propojeno. Jestliže se např. nerozvine jemná motorika, těžko se chlapec může naučit zavazovat tkaničky, i když děvčata už tuto dovednost zvládají. Janošová (2008, s. 116–117) uvádí tři vývojová stadia, která rozpracoval Kohlberg ve vztahu k rodové identitě.

- a) Nejprve dítě zjišťuje, ke kterému pohlaví náleží. Uvědomí si na základě rozumového zpracování, že lidé jsou rozděleni na dvě odlišné skupiny. Dítě poznává, že pohlaví je kategorie, ale současně je stadium, kdy si dítě představuje, že pohlaví je výsledkem nějaké předchozí volby.
- b) V dalším kroku dítě zjišťuje, že pohlaví je pevně dané a nezávislé v čase a zůstává stabilní i do budoucna. Přijímá chování, které odpovídá mužům nebo ženám. Důležité je, že dochází k identifikaci s rodičem „svého“ pohlaví.
- c) Ve věku 5–7 let na základě dalšího poznání dítě vytěží jistotu, že pohlaví je pevně dané. I když se chováme podle způsobů opačného pohlaví, své pohlaví tím neměníme. Z úvah vypouštíme transsexualitu.

Teorie předpokládá, že duševní život je ovlivněn především vnitřními procesy a probíhá v navazujících stupních, jakoby „po schodišti“. Kolem 3. roku života dítě objeví, že je chlapeček nebo děvče. Ale ještě neví, jestli je to napořád anebo se to časem změní. Mezi 6.–8. rokem dítě zjistí, že změna nemůže nastat, i kdyby se převléklo do šatů, které nosí opačné pohlaví. Dětem začne velice záležet na tom, aby jejich chování odpovídalo tomu, co se od nich očekává. Významnou roli sehrávají vzory při napodobování rodičů a vrstevníků téhož pohlaví, které je jejich. Role vlastního pohlaví je (přirozeně) více oceňována než role opačného pohlaví.

Kognitivní zařazení sebe sama mezi muže nebo ženy podporuje rozvoj psychických rozdílů mezi pohlavími. Děti teď už vědí, že jsou muži nebo ženami a fixují atribuční styly „svého“ pohlaví. Karsten (2006, s. 44) tuto skutečnost oslabuje

námitkou, že to platí jen nebo zvláště pro sociálně slabší vrstvy. Sice spekulujeme, ale nebudeme zřejmě daleko od pravdy, když předpokládáme, že si tím Karsten nechává otevřené pole pro volnou výchovu ve smyslu svobody dítěti, aby rozhodlo, kterým pohlavím chce disponovat.

Kognitivně vývojová teorie i teorie genderového schématu (viz dále) kladou důraz na aktivitu dítěte. Uvažují v tom smyslu, že dítě není pasivním subjektem pohlavní identifikace v rámci socializace. Rozhodující je pohlavní identita a ne dominance sociální učení (behaviorální koncepce). Je vysoce pravděpodobné, že existují vrozené psychosexuální dispozice, které nelze opomenout. Nekladou takovou váhu na věk dítěte a dobu, kdy se kvalitativně dítě mění. Ke klíčovému u kognitivních teorií patří znalosti tělesných rozdílů mužů a žen, a to až po dosažení zralosti, která je k tomu potřebná (zrání a učení). Ale současně se mnohemu děti učí ještě dříve, než pochopí svou biologickou vyhraněnost (vrozené psychosociální dispozice).

4. Teorie genderového schématu se prosazuje v 70. letech 20. století. Východiskem pro ni byla tvorba kognitivních kategorií svázaných s genderem. Děti podle této teorie třídí informace o mužích a ženách podle schémat. V kognitivní struktuře dítěte se vytvářejí dvě základní schémata (Martin, 1990, in Janošová, 2008, s. 117–119):

- a) *nadřazené schéma* je tvořeno všemi obecnými informacemi, které jsou potřebné, aby dítě zařadilo chování, vlastnosti či role do světa mužů nebo do světa žen. Současně do této kategorie patří obecné informace o tom, kdo jsou muži a kdo jsou ženy;
- b) *podřazené schéma* zahrnuje méně obecné a doplňující představy, které jsou ale vázány na vlastní pohlaví, tj. pohlaví daného konkrétního dítěte. Znalost hraček a jejich způsobů využívání, které náleží chlapcům, jsem-li chlapec. U dívek per analogiím. Možná existuje také i podřazené schéma pro opačné pohlaví.

Většina nových podnětů během vývoje dítěte je následně zpracováváno podle zmíněných schémat. Jsou tu však i další schémata, podle kterých je kodifikován jakýkoli nový přísun informací. Např. o sociálních skupinách, menšinách, příslušnosti ke generacím apod. Je možné, že někteří jedinci jsou při vnímání světa, kognicích a dalších okolnostech poznávání schématictí a jiní nikoli. Genderové teorie obecně mají za to, že odlišnosti mezi muži a ženami jsou dány různou výchovou (Jandourek, s. 74).

Shrneme. Existují v zásadě dva hlavní názorové tábory vyjadřující se k vlivům na pohlavní identitu. První tábor zdůrazňuje její biologickou podmíněnost, která činí proces identifikace s konkrétním pohlavím jasně daný a determinovaný biologicky. Dítě se narodí jako chlapec nebo jako děvče. Druhý tábor trvá na tom, že sociální faktory (např. mocenské uspořádání společnosti, kultura¹, řeč atd.) vymezují přimknutí k pohlaví tak razantně, že zastiňují biologickou příslušnost. Kulturní determinace pohlavní identity prý zpochybňují i tzv. jádrovou pohlavní identitu (Poněšický, 2008, s. 148). Zastánci této koncepce pracují s hypotézou, že jedinec je natolik svobodný, aby si sám zvolil, ke kterému pohlaví přísluší. Podle této teorie nemůžeme nikomu brát jeho svobodu rozhodování. Poněšický (2008, s. 28) se domnívá, že existují přinejmenším dva okruhy nevědomých důvodů, proč lidé potřebují svou pohlavní identitu neustále odhalovat. Prvním důvodem je skutečnost, že jak muži, tak ženy potřebují svou odlišnost od druhého pohlaví zřetelně vidět. U mužů je zájem údajně větší, protože muži trpí úzkostí ze ztráty vlastní identity více než ženy. Během života se totiž potřebovali oddělit od žen, matkami počínaje. Děvčata splynutí s matkou nepotřebují v zásadě příliš řešit. Postulát feministek se snaží poukazovat na to, že psychologické rozdíly mezi muži a ženami ani tak moc neexistují a že pokud už přece jen, pak mají původ v patriarchální kultuře, která ženy deklasuje.

Na konci 19. století byla za klíčovou pro určení pohlavní identity považována přítomnost ovariální tkáně (vaječníky) nebo testikulární tkáně rh, tj. tkáně varlat (Janošová, 2008, s. 77). Nástup behaviorálního pohledu zásadně mění názory na intersexualitu. Jedná se o environmentalistickou teorii (vnější prostředí a učení jako rozhodující). Člověk se rodí jako psychosexuálně neutrální. Biologické predispozice buď neexistují nebo jsou okrajové pro vývoj pohlavní identity. Rozhodují výchova a sociální učení. Přibližně do 18 měsíců věku jsme podle této teorie pohlavně neutrální. Do té doby je potřeba „ustanovit“ identitu jedince a provést chirurgické zákroky pro úpravu vnějšího genitálů. Ptáme se, jak může dítě do 18 měsíců rozhodnout o své pohlavní identitě? To za něj určí rodiče nebo nějaká jiná vnější autorita?

Zdá se, že jistou „shrnující“ roli může sehrát koncept **teorie mentalizace**. Vychází z předpokladu, že v duši nebo mysli tzv. vztažného člověka objevujeme sami sebe.

1 Kultura v širokém smyslu podle Zoji (2017, s. 36) je „*nejjednodušší lidské chování, které již nelze připsat zděděnému instinktu*.“ Kultura pokládá základní kameny společnosti a společnost je sociální základnou psychického života.

Postoje a očekávání rodičů dítě vycítí a následně se s nimi identifikuje. Zpravidla se jedná o nejranější způsob učení. Mužskost nebo ženskost je nasávána cestou pohlavně zabarvených pocitů a fantazií od rodičů. Psychika spojená s pohlavím (určeným biologicky) a vliv kultury se vzájemně ovlivňují. Vliv kultury se navíc přetavuje v osobní významy. Poněšický (2008, s. 151) se domnívá, že „... *nelze usuzovat ze statistického psychologického výzkumu na to, co je skutečně ženské a mužské.*“ Cesta pohlavní identity může být u obou pohlaví stejná či podobná, ale prožívání je rozdílné, protože obě pohlaví mají pro prožitky odlišné předpoklady a zkušenosti. Je tomu tak proto, že pohlaví muže a pohlaví ženy jsou jedinečné.

2 POHLAVNÍ IDENTITA MUŽE

Tvrdívalo se, že přání mít syna ve většině kultur převažovalo (z českých autorů např. Matějček, Topičová, 1976). Jestliže v rodině už syn byl, rodiny obvykle toužily po dceři. Příčin, proč byli upřednostňováni synové, bylo několik. Syn zajišťoval pokračování rodu (příjmení rodiny se zvykově přebírá po otci, i když možnost, aby rodina přijala příjmení po matce, existuje). Další důvody mohly být náboženské a také ekonomické v zemích, kde chyběl systém sociálního zabezpečení ve stáří apod.

S přáním mít syna se setkáváme hlavně u otců. V 70. letech výzkum ve Velké Británii a USA zjistil, že otcové, kterým se narodil syn, setrvali v porodnici s matkou déle, než když se jim narodila dcera (Bealová, 1994, Karsten, 2006, s. 48). Podle výzkumů v USA se rodiny s mužským potomkem rozváděly méně často. Také rodiny se dvěma syny se rozváděly méně často než rodiny se dvěma dcerami. Spekuluje se, že přání žen mít syna mohlo být podvědomě vedeno snahou zachovat rodinu. Pro matku může ale být bez otce těžší vychovávat syna než dceru. Otcové dcer se mohou podvědomě po rozvodu méně snažit dceru vychovávat. Vzdávají to. Svou nespokojenost s partnerkou podle Cowana a kol. (1993, s. 186) přenášejí na dceru a začnou ji přehlížet a zanedbávat.

Kromě uvedené touhy otců mít syna existuje přání rodičů mít dítě svého pohlaví. Podle Janošové (2008, s. 93) si 65 % matek s dcerami přálo mít před jejich narozením dceru a u matek, kterým se narodil syn, si dceru přálo jen 50 % matek. Rozdíl u otců byl vyšší. Syny si přálo 75 % otců. Nicméně situace se postupně mění v neprospěch synů. Demografické předpovědi o tom, že oceňování dcer bude postupně stoupat, se naplňují. Souvisí to pravděpodobně s výhodnějším postavením ženy ve společnosti a možná i s vnímáním s výhodnějším postavením ženy, kterými disponuje. Dcery jsou považovány za výchovně méně náročné. Bývají také vnímány jako milejší než chlapci. Trpí menším množstvím zdravotních a psychických problémů, jako jsou ADHD (attention deficit hyperactivity disorder), ADDnoH (attention deficit disorder no hyperactivity deficit), ADD (attention deficit disorder), Aspergerovým syndromem a dalšími obtížemi. Rodiče si postupně začali také uvědomovat, že dívky mají situaci ve školách a potažmo v přístupu ke vzdělání přece jen snazší.

Cerebrální (mozková) determinace mužů a žen se vyskytuje ve většině mozkových oblastí (Bonelli, 2018, s. 135). V důsledku sexuálního dimorfismu muži

a ženy uvažují, cítí a chovají se rozdílně. Zpravidla muži spíše inklinují k objektům a ženy spíše k osobám. Tyto okolnosti se promítají i do výběru profesí. Baron-Cohen a Jennifer Connellanová zjistili (Bonelli, 2018, s. 138), že brzy po narození děvčata reagují dříve na osoby a tváře, chlapci naopak na věci. Podle výzkumu Connellana et al. (Campbell et al., 2004) už druhý den po narození věnovali chlapci pozornost mechanickému systému více než obličejům lidí a u děvčátek tomu bylo obráceně. Dva měsíce staré dítě dokáže rozeznat mužský a ženský hlas a také věnuje jinou pozornost mužským a ženským obličejům (Vasta, 1995). Nejedná se tedy o důsledek předem naprogramované výchovy. Baron-Cohen (Bonelli, 2018, s. 138) vyvozuje, „... že autista, kterého charakterizuje masivní nedostatek empatie, má „extrémně mužský mozek“. Proto je také prokazatelně devět z deseti autistů mužského pohlaví.“ Nicméně je třeba připustit, že mezi oběma pohlavími existují průniky.

Také Janošová připouští (2008, s. 92), že: „*Některé rozdíly v chování novorozenech chlapců a dívek však patrně nelze interpretovat jako důsledek výchovy.*“ Biologická determinace začíná defacto už před narozením, v období tzv. prenatalního vývoje. Plod je ovlivňován hormony, které zasahují do budoucí pohlavní identity. Podle Janošové (2008, s. 69) jsou pro vznik jádra mužské pohlavní identity potřebné minimálně dvě okolnosti (volně interpretováno):

- 1) přítomnost androgenů (mužských pohlavních hormonů), a to v dostatečném množství v období, které je klíčové pro vývoj psychosexuálních mozkových center;
- 2) (možná i) schopnost organismu androgeny dále štěpit na důležité hormonální komponenty.

Pro vývoj jádrové ženské pohlavní identity autorka zmiňuje:

- 1) minimální množství androgenů (a hormonů s obdobnými účinky) v rozhodujícím období vývoje psychosexuálních center;
- 2) v případě přítomnosti androgenů, neschopnost organismu jejich zpracování.

V našem sociokulturním prostředí se výchova chlapců a výchova dívek zpravidla liší. Gender a obecně „progresivistické“ ideologie usilují o mazání rozdílů. Důvodem rozdílné výchovy je skutečnost, že obě pohlaví jsou stavěna před jiné úkoly. Proto existují i rozdílná očekávání ze strany rodičů a dalších důležitých, tzv. vztahových osob. Chlapci a dívky se jinak oblékají, hrají si s odlišnými hračkami, jejich

pokojíčky (pokud je nesdílejí společně) jsou zpravidla také odlišně vybaveny atd. Znamená to, že rodiče chlapce a dívky od počátku vnímají rozdílně. Vnímání dítěte je v souladu s obecným očekáváním.

Skutečnost, že rodiče vnímají chlapce a dívky rozdílně už od narození, znamená, že rodičovské vnímání pohlaví dítěte a důsledky, které z toho plynou, předchází dobu, kdy si dítě uvědomí svou identitu a vnitřní motivy pro ni. Dívky se obecně chovají slušněji, tj. bez přestupků. Je jim věnována větší pozornost ve verbální oblasti. Matky je více podněcují hlasově ve žvatlání, více je napodobují. Snaha dívek o komunikaci je podporována ze strany rodičů až v 90 %, kdežto u chlapců jen v 15 %. Tato okolnost se později promítá do postavení chlapců ve školách, kdy školy daleko více akceptují potřeby dívek než chlapců. Od narození (Karsten, 2006, s. 49–50) se např. rodiče více usmívají na dcery, více na ně mluví, matky jim více zpívají apod. Naopak chlapce údajně více hladí, více se jich dotýkají, houpají je apod. Při vzteku dcery ji více chlácholí než vztekajícího se chlapce. Paradoxem zůstává, že přestože jsou chlapci ve svém vývoji za děvčaty méně zralí, rodiče od počátku zacházejí s chlapci tak, jako by byli odolnější. Volí agresivnější hry apod. Na chlapce je také vyvíjen větší nátlak ze strany rodičů. Mají se chovat jako muži, tj. nezženštile, nemají ustupovat a projevovat jemnost. Rodiče vedou chlapce k větší samostatnosti. „Podle všeho se zdá“, píše Karsten (2006, s. 67), „že mnozí rodiče si dodnes myslí, že jejich dcery potřebují láskyplnou péči a vřelost více než synové.“ Emocionalita se u chlapců díky těmto přístupům rozvíjí méně a tak pochopení druhých je u mužů nakonec horší než u žen. I to je jeden z důvodů, proč jsou kriminály plné mužů a nikoli žen.

Výzkumy opakovaně potvrzují, jak jsme naznačili, že už okolo prvního roku života dávají děti přednost hračkám, které jsou považovány za „vhodné“ pro jejich pohlaví (Campbell et al., 2004). Znamená to, že chlapci si více hrají s kostkami, autíčky, letadly, skládačkami apod. Berou tyto věci do rukou a zkoumají je. Děvčata upřednostňují panenky a plyšáky. Později je oblékají a všelijak kráší. Zpočátku je zkoumají spíše zrakem. Rodiče podporují hru chlapců a dívek především v oblastech, kde hra odpovídá pohlaví dítěte. Tato podpora rodičů je často neuvědomována. Kdyby si chlapec hrál s panenkami, nebude obvykle sociálním prostředím v této činnosti povzbuzován. Rodič tím projevuje svůj nesouhlas se zvolenou hračkou. Zejména to platí o reakcích otců.

Podle Janošové (2008, s. 95) se ve druhém roce života u chlapců projevuje více agresivity a výrazněji více preferují pohybové aktivity. Jsou průbojnější

a konfliktnější (Kohnstamm, 1989; Campbell et al., 2004). Rozdíly mezi chlapci a dívkami se prohlubují ve třetím roce života. Chlapci se stávají více než děvčata nezávisly. Např. to platí při vzdalování od matky a v dalších způsobech chování. Později tráví více času s vrstevníky a nejsou tak vázáni na domov. Děvčata se spíše drží doma. Chlapci jsou impulzivnější a hůře sami sebe zvládají.

Rozdíly ve hře (obecněji chování jako takovém) chlapců a dívek jsou zřejmě původně ovlivněny biologicky. Karsten (2006, s. 56) v linii gender ideologie spekuluje, že pohlavní identifikace a identifikace se znaky příslušnosti k pohlaví mohou být dva různé procesy. Identifikace se znaky je podle Karstena vázána na vnější a snadno pozorovatelné znaky, jako jsou délka vlasů, účes, oblékání (oblečení) apod. Důležitou roli hraje také jazyk.

Nicméně většina vědecky orientovaných autorů, kteří se nenechávají ovlivnit ideologií (tam, kde začíná ideologie, končí věda), považuje za rozhodující podnět pro odlišnou ženskou a mužskou pohlavní identifikaci faktory biologické. Genitálie novorozence fakticky určují, kudy se bude vyvíjet. Výchova vychází ze sociálních potřeb a můžeme na ni nahlížet také jako na manipulační proces vymezený kulturou a civilizačními determinantami. Mocnou oporou genderismu je sociální konstruktivismus (Berger, 1999). Gender ideologie zdůrazňuje (ne, že to lze vyloučit), že biologické či tělesné pohlaví se může rozcházet s psychosexuální pohlavní identitou. Jsou diagnostikovány biologické, psychické a sociální pohlaví (Karsten, 2006, s. 23). Biologické pohlaví ve smyslu zrodu muže nebo ženy je (prý) věcí dávkování. Potom je možné, že psychická a sociální sexuální orientace bude rovněž více, či méně ovlivněna dávkováním druhů podnětů a jejich množstvím. Máme na mysli tzv. stereotypy mužské a ženské pohlavní role (tab. č. 1: Stereotypy vnímání pohlavních rolí). Ideologické progresivistické snažení, které jako každá ideologie vědecké poznání ignoruje nebo si z něj bere jen to, co se mu právě hodí, snadno opouští jednorozměrný model muže a ženy, kde na jednom pólu jsou muži v extrémní maskulinitě a na druhém ženy v extrémní femininitě. Uprostřed se nachází jakási neutrální zóna. Dvojrozměrný model předpokládá, že každá lidská bytost může mít znaky maskulinní i femininní, a to poměrně nezávisle na biologickém pohlaví.

Spence a kol. (1975), na základě průzkumu orientovaném na měření pohlavně specifických znaků, vytvořili čtyři základní osobnostní typy (Tab. č. 2: Čtyři psychologické osobnostní typy).

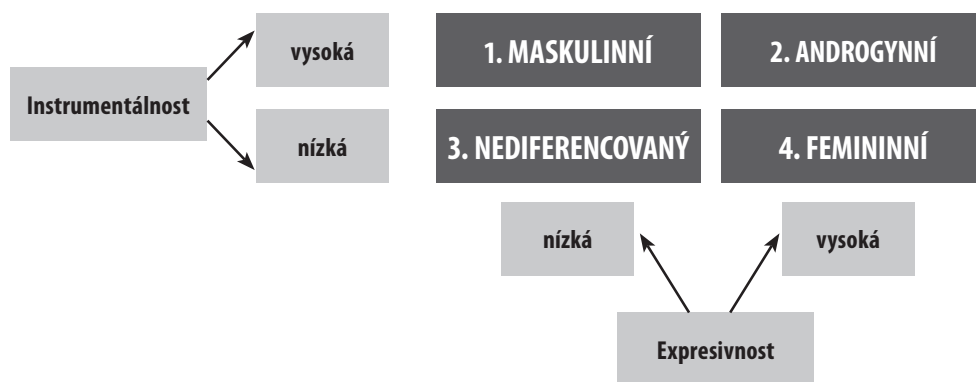
Tab. č. 1: Stereotypy vnímání pohlavních rolí

Ženy jsou:	Muži jsou:
bezmocné	agresivní
citově založené	aktivní
emocionální	autoritativní
empatické	bojovní
jemné	ctižádostiví
parádnice	dobrodruzi
milovnice dětí	dominantní
mírné	neohrožení
náladové	nesnadno zranitelní
nelogické	nezávislí
nerozhodné	objektivní a věcní
nesamostatné	odhodlaní
něžné	odolní
ohleduplné	odvážní až opovážliví
pasivní	panovační
pečlivé a opatrné	podnikaví
plné porozumění	přímí
poslušné	racionální
povolné	realističtí
přitažlivé a dráždivé	rozhodní
příjemné	rozvážní
přívětivé	sebejistí
senzibilní	sebevědomí
slabé	schopní sebeovládání
soucité	silní a energičtí
šarmantní	soutěživí
taktní	spolehliví
toužící po jistotě	stateční a smělí
úzkostné	tvrdí
vyžadující ochranu	velcí a silní
zaměřené na rodinu	vůdci
závislé	vyrovnání
žvanivé	zodpovědní a – muži nepláčou

Podle Karsten, 2006, s. 24–25.

Autoři stanovili stupnici tzv. instrumentálnosti a stupnici expresivnosti. Instrumentálnost charakterizovali maskulinními atributy (Karsten, 2006, s. 26): „je aktivní, lépe snáší tlak, je soutěživý, snadno se rozhoduje, jen tak se nevzdává, je sebejistý, je nezávislý, cítí svou převahu“. Expresivnost se projevuje ženskými atributy: „vnímá pocity druhých, je schopná navazovat vztahy, je laskavá, je srdečná ve svých vztazích, pomáhá druhým, je vlídná a něžná, má vůči ostatním porozumění“.

Schéma č. 1: Čtyři psychologické osobnostní typy (podle Bema, 1976, in. Karsten, 2006, s. 27)

Dimenze jsou podle představ konstruktérů nezávislé na biologickém pohlaví. Na jejich základě autoři stanovili čtyři psychologické osobnostní typy (Karsten, 2006, s. 27):

1. maskulinní typy (s převládajícím podílem maskulinních vlastností);
2. androgynní typy (s nadprůměrně vysokým podílem maskulinních i femininních vlastností);
3. nediferencované typy (s podprůměrně nízkým podílem maskulinních i femininních vlastností);
4. femininní typy (s převládajícím podílem femininních vlastností).

Rozdíly mezi muži a ženami dokreslují psychologické charakteristiky žen a mužů (Poněšický, 2008, s. 31).

Tab. č. 2: Psychologické rozdíly žen a mužů

Žena objekt touhy	Muž
Chaos, špatný, nemocný	Pořádek
Příroda – přirozenost	Kulturace, civilizace
Analogické zpracování	Digitální inteligence
Syntetické myšlení, celistvost, vlna	Analytické myšlení, částice
Vnitřní prostor	Vnější prostor
Romantické pojetí člověka	Racionální pojetí člověka
Objektivní touhy	Chtějící subjekt
Zlý, špatný, nemocný	Dobry, tvůrčí, zdravý
Konzervativní, uchovávací	Radikální, agresivní
Oběť, poddaný, masochismus	Pachatel, pán, sadismus
Potřeba lásky, závislost, silná vztahovost	Potřeba nezávislosti, svobody a vyniknutí
Přijímání	Dobývání
Tělo	Duch
Smrt, podsvětí	Život, světlo

„Normální“ (statisticky nejvíce frekventovaná) cesta vývoje pohlavní identity prochází od chromozomálně určeného pohlaví přes hormonální pohlaví, tj. první týdny života zárodku. Následuje vnitřní a vnější tělesné pohlaví a nakonec specifikace mozkových oblastí v hypotalamu a lymfatickém systému. Na tom všem se následně rozvíjí výchova (včetně učení), které se významně podílí na individuální psychologické a sociální pohlavní identitě (Kasten, 2006, s. 29).

Nejvýznamnější roli sehrávají genetické dispozice a nerovnováha androgenního zásobení mozkového centra. V postnatálním období je možné připustit jakýsi vliv sociálního prostředí nanejvýš do 3 let věku dítěte. Také pokusy psychoterapeutů ovlivnit vývoj v pozdějším období v tomto směru selhaly.²

S věkem dítěte je stále více psychicky obsah spojený s rozvojem pohlavní identity naplňován sociálně. Můžeme proto mluvit o rozdílu mezi biologickou podstatou

2 Pokusům o „léčbu“ homosexuálů a leseb s rozvojem vědeckého poznání odzvonilo. Je otázkou, proč jim věnovat takovou pozornost, jakou si někteří agresivní homosexuálové vynucují prostřednictvím sociálního zviditelňování, např. různými pochody a podobnými atrakcemi. V českém prostředí existuje k homosexuálům značná tolerance, i když proti manifestacím typu Prague Pride komunity LGBT nepanuje shoda. Z našeho pohledu je namístě, abychom pozornost věnovali spíše běžným rodinám a péči o ně. To je ovšem v rozporu s genderovou ideologií a koncepcemi LGBT.

na straně jedné a prožíváním biologické determinace, která se vytváří později a má vědomý i nevědomý psychický obsah. Na jeho tvorbě se prostřednictvím procesů socializace čím dále více podílí konkrétní sociální komunity, v nichž jedinec vyrůstá. Výchova a možná převýchova namířená proti přirozeným socializačním tendencím sehrává v tomto období minimální roli.

Existuje několik rovin a kroků, ve kterých probíhá rodová socializace; (Janošová, 2008, s. 98). Rovina poznávání okolního světa. Vyznačuje se potřebou kategorizovat. Přiřazovat muže a ženy do skupin podle pohlaví patří k základním tendencím dítěte. Prvním milníkem rodové socializace je okamžik, kdy je dítě schopné sebe i druhé lidi přiřadit podle pohlaví (obvykle na základě pozorování otce a matky). Zpočátku rozlišují pohlaví u dospělých, teprve později u dětí, protože pohlavní rozdíly mezi dětmi nejsou tak výrazné (k tomu dospějí až kolem 3. roku věku).

Druhý vývojový krok přichází, když dítě zjistí, že do některé ze dvou skupin patří. Záleží na jejich inteligenci. Ve společnostech s tradiční diferenciací rolí k tomu údajně dochází dříve. Obvykle mezi 2. a 3. rokem věku.

Třetí krok. Dítě poznává, že příslušnost k pohlaví je sice dlouhodobý atribut, ale zpočátku pohlaví nepovažuje za neměnné. Objevuje, že své pohlaví nemůže změnit momentálním přáním, ale myslí si, že je dáno zvykem nebo dřívějším rozhodnutím nebo také změnou oblečení. Možnost změny pohlaví hůře nesou chlapci, kteří ji mohou vnímat jako nebezpečí symbolické kastrace (viz Freud). To u nich může vyvolat nevoli a úzkost. Zřejmě také proto příslušnost ke svému pohlaví začnou zdůrazňovat např. oblečením apod. Nemají dost informací o podstatě příslušnosti k pohlaví a často soudí jen na základě vnějších znaků, jako je právě oblečení.

Čtvrtý krok představuje poznání, že příslušnost k pohlaví je nezměnitelná. Nejprve takové poznání děti dávají do souvislosti se sebou samými a později tuto vědomost přenesou i na své vrstevníky. Posledním pátým krokem je pochopení, že muži a ženy se liší především tělesně a také psychicky.

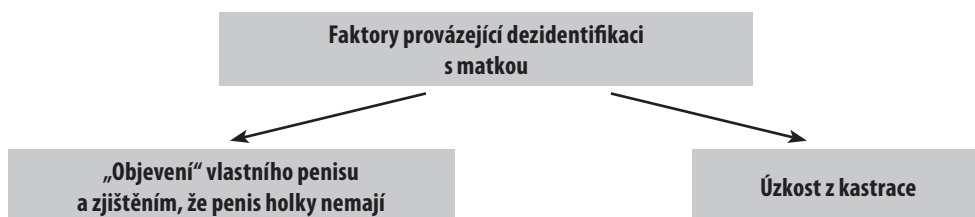
Základní sociální oporou po narození je pro dítě rodina. Také proto gender ideologie má snahu rodinu rozbít. Platí stejně pro chlapce i pro dívky. Rodina se dětem jakoby vrývá pod kůži a zážitky z rodiny se nedají jen tak vyhnat. Např. Röhr (2001, s. 121) deklaruje: „*To, co lidé prožili během svého dětství ve vztahu k nejdůležitějším referenčním osobám, mají ve zvyku inscenovat – vše se zas opakuje. Nosí v sobě tendenci vytvářet určité rodinné konstelace například i na pracovišti. Mnohem silněji se ovšem starý vzorec uskutečňuje v rodině, kterou si člověk sám založí.*“

Jak jsme už deklarovali, do hry vlivů, do té doby převážně biologických, se dostávají psychosociální vlivy. Sehrají významnou roli v průběhu celého dětství a dospívání. Je těžké oddělit vývoj somatosexuální od psychosexuálního.

Společenský vývoj je pravděpodobně odpovědný za to, že v posledních třiceti letech se u mužů projevuje krize (Poněšický, 2008, s. 61 a dále). Muži mají pochybnosti o sobě, jsou stále více stažení do sebe. Už nejsou tak odpovědní jako dříve. A také už nejdou do konfliktů. Nadále potlačují svoje city. Klademe si otázku, jestli to je v důsledku nárůstu rozpínavosti a náročnosti žen anebo důsledek konkurenčních bojů, ve kterých jsou muži nuceni se angažovat daleko více než ženy. Výsledkem je mimo jiné prohlubující se úmrtnost mužů a jejich větší nemocnost než u žen. Nemocnost, která ale není léčená. Typy zfeminizovaných mužů, kteří by byli nuceni žít s maskulinními ženami, nejsou pravděpodobně řešením.

Poněšický (2008, s. 148–159) za nejzávažnější pro mužskou pohlavní identitu považuje výsledek procesů vyrovnávání se s určitými fundamentálními problémy či životními tématy.

1) Muž se primárně (stejně jako žena) identifikuje s matkou. Na rozdíl od dcery je pro chlapce klíčové, jestli má chlapec v dalším vývoji možnost identifikovat se s otcem (blíže např. Gurian, 2019). Identifikace s matkou musí při zdravém vývoji projít dezidentifikací, tj. zpravidla vytěsněním do nevědomí. Mužská obtíž spočívá v tom, že muž je permanentně ohrožován návratem „ženského prvku“ a je svým způsobem nucen se s ohrožením vyrovnávat. Je vnitřně pobízen opakovaně dokazovat svou mužskost. Do hry vstupují dva faktory.

K tomu přistupuje zkušenost s neovládáním velikosti penisu, kterou disponuje někdo jiný. Zajímavé jsou v uvedených souvislostech konstrukce psychoanalytičky Horneyové (2000, 2004). Základem úvah je strach mužů z žen. Z toho, že ženy mohou těžce poškodit mužskou sebeúctu. Úzkost z vaginy (Horneyová, 2004, s. 134) je rozporná, protože je muž (jeho libido) na druhé straně vaginou pudově přitahován. Na chlapce podle Horneyové nepůsobí ani tak kastroční strach z otce, ale mnohem hlubší strach, a to z ženského genitálu.

Horneyová si klade otázku, jestli tato úzkost nemá ontogenetické vysvětlení. Nebo dokonce, jak je tomu u zvířat, po páření samička sežere samečka (Horneyová, 2004, s. 136): „*Cítí snad muži vedle své touhy dobývat také tajnou touhu zemřít při aktu spojení se ženou (matkou)? Je snad tato touha základem „pudu smrti“?* Nepramení někde odtud sklon mužů ponižovat ženy?

V pubertě je úkolem chlapce odtrhnout se od incestní náklonnosti k matce a zadruhé vyrovnat se se strachem z ženského pohlaví. U chlapce je vztah k matce heterosexuální povahy, kdežto u dcery je vztah k matce homosexuální povahy. K otci je tomu u chlapců obráceně. Strach z žen nemá kastráčnickou povahu, ale je daleko spíše ohrožením sebeúcty. Horneyová píše (2004, s. 139): „... *frustrace, kterou způsobí chlapci matka, u něj musí vyvolat dvojnásobný vztek: zaprvé kvůli tomu, že přesouvá jeho libido zpět k němu samému, a zadruhé kvůli tomu, že raní jeho mužskou sebeúctu. ... Výsledkem je, že se chlapcovo falické nutkání pronikat, spojuje s jeho zlostí způsobenou frustrací a toto nutkání pak dostává sadistický nádech.*“ Horneyová připouští, že falické impulsy nejsou nutně spojeny se sadistickými sklony a také, že sadismus není typickým chováním mužů vůči ženám. Daleko typičtější je pro muže úzkost vyvolaná ohrožením sebeúcty, a to se promítá do postoje mužů k ženám. Hrůza z odmítnutí a posměchu a tedy vznik (Horneyová, 2004, s. 142) „*bolestivých narcistických jizev*“. Obranou muže může být nevědomá snaha po snižování hodnoty objektu lásky, tedy ženy. Vést ženy k tomu, aby samy sebe vnímaly jako infantilní, převážně emocionálně založené a závislé. Reakcí na to je stažení muže do svého nitra a současně permanentní potřeba dokazovat ženě svou mužnost. U žen něco obdobného neexistuje. Horneyová dokonce soudí (2004, s. 143), že „... *neustále vratká sebeúcta nutí „průměrného muže“, aby si znovu a znovu vybíral typ ženy, která je infantilní, nemateřská a hysterická, čímž vystavuje každou další generaci vlivu takových žen.*“

Vraťme se od Horneyové k druhému tématu, s nímž se musí chlapec vyrovnat, a to je konstruktivní rivalita s otcem. Zakládá se jednak na poměřování vzájemných sil (občas se poprat s tátou) a jednak na společných „mužských“ činnostech (Poněšický, 2008, s. 158). Všechno je doplňováno dalšími společnými zážitky. Chlapec i děvče chtějí mít citlivého, ale současně i mužného otce.

Vedle Horneyové se zmíníme alespoň o dalším představiteli, který pochází z podobného psychologického a psychotherapeutického kadlubu. Je jím C. G. Jung. Svou psychologii nazval analytickou. Ačkoli k problematice psychologie muže nenapsal samostatnou knihu či psychologii maskulinity, jsou jeho myšlenky natolik významné, že se neodvažujeme se o nich alespoň ve stručnosti nezmínit. Jung vychází

z předpokladu, že psychika muže je v nevědomí řízená potřebou „pěstování“ hrdiny. Hrdina (archetypické stadium nevědomí muže) by se měl osvobodit od mateřského archetypu a nevědomého infantilismu a dostat se do kontaktu se svou animou. V každém člověku, muži nebo ženě, je obsažena anima (metafora ženství) a animus (metafora mužství). Anima v muži ovlivňuje nevědomé myšlení a jednání. Anima je věkově blízká danému muži. Na rozdíl od matky, která je pochopitelně starší.

Anima (např. ve snech) je schopná se převlékat do mnoha podob a doprovází muže životem. Bojuje o mužovu perspektivu, ale vytváří pro něj na druhé straně řadu psychologických složitostí. Ke složitostem (Jung, 2017, s. 134), které formuje (deformuje), patří především ovlivňování emocí a afektů muže. Zesiluje emoce, často přehání a falšuje vztahy, a to jak k jeho práci, tak k ostatním lidem. Když je anima příliš silná, zženšťuje muže. Stává se z něj přecitlivělý, vznětlivý a náladový tvor. Může zvyšovat také jeho žárlivost a ješitnost. Může se stát málo spokojený a svou nespokojenost šířit do okolí. Na druhé straně anima může čelit mužově vědomí, aby nestálo na jeho snaze po heroických výkonech. Naopak staví na jeho empatických schopnostech. Muž by podle Junga měl být za normálních okolností schopen stát se mužem a do určité míry (Jung, 2017, s. 135) „*umět se osvobodit od fascinace animou ...*“

Porozumět animě je spojeno s prožitkem iniciační zkušenosti. Prožitek je něco, co muže vede k odhalení mužského smysluplného jádra jeho osobnosti. Podle Junga je pro muže zásadně žádoucí vzkřísit iniciace (skutečné zasvěcení muže). Iniacie jej vede do druhé fáze života, která začíná oddělením chlapce od matky.

Anima znamená podřízení hrdiny (v muži) vyšší autoritě. Anima mu zprostředkovává vývoj vědomí. Aby se muž rozvinul, musí se postupně vzdávat hrdiny. Heroické vědomí jej totiž brzdí v tom smyslu, že muž si myslí, že ví lépe, kdo je a že by svůj život měl ovládat. Nicméně heroické stadium (stadium hrdiny) je záchrana pro ty, kdož tuší, že by se v nevědomí mohli tzv. „utopit“. Hrdina představuje nereálné fantazie o velikosti dotyčného jedinca. Zvládnou cokoli! Pokud hrdina ve vědomí muže panuje, v muži zůstává „věčný chlapec“. Hrdina vlastně blokuje jeho rozvoj. Zvládat hrdinu je pro muže obtížné a je to podle Junga záležitost první poloviny mužova života. Pevně zakotvit ego na základě životních zkušeností je cesta od hrdiny (od chlapce) k muži. Zkušenostmi, které posun umožňují, jsou např. rané lásky. Předpokladem posunu je okamžik, kdy hrdina pokorně skloní hlavu a podrobí se iniciaci. Podrobení iniciaci se neděje z příkazu nějakého jiného vnějšího muže, ale pod vlivem animy (tedy zevnitř). Paradoxně

přítom platí, že pro chlapce jsou žádoucí iniciace pod vedením mužů a nikoli žen. Postupně se zlepšuje chlapcův vztah k sobě, ale také k sociálnímu prostředí. Téměř vždy nastupuje zlepšení vztahů se ženami a ukotvená sexuální orientace.

Hrdina je symbolem (Jung, 2017; Jung, Franz, Henderson, Jacobi, Jaffé, 2017), který u Junga znamená:

- 1) touhu ega,
- 2) psychickou energii,
- 3) psychologický účel.

Hrdina je projekcí přání mužského ega vystřídat závislost na nevědomí zaměřením na sebe. Matka je ono nevědomí (přesněji jeho symbolem), se kterým se chlapec musí střetnout, aby se osvobodil. Energie libida se v chlapci potřebuje rozvinout. Ovládá čím dál více jeho vědomí. Zároveň ale dítě v chlapci po matce touží. Matka přitom může projevovat „chorobnou něžnost“ a infantilitu až do dosažení chlapcovy dospělosti. Její přebujelý vliv se projevuje v neurotizaci chlapce. Jádrem neurotizace je strach ze života, ze světa, z lidí apod. Strach ze života je nevědomý. Neurotik je nemocný jedinec především proto, že si svých problémů není vědom. Opakem je člověk s problémy. Ten si je svých obtíží dobře vědom a trpí jimi. Ale není nemocný (Jung, 2017, s. 45). Skutečně velké problémy jedince nejsou zpravidla nikdy vyřešeny. Jejich smyslem je to, že na nich člověk během celého života pracuje. Kdyby byly vyřešeny, je to v zásadě podle Junga pro jedince ztráta.

Ve druhé polovině života se dere do popředí v muži ženství (sestra, manželka, matka apod.). Muž zženští a opačně žena zmužští. (Neplést s výrazem „zmužní“). Kdyby k zženštění muže došlo v mládí, byla by to nejspíš regrese. Ve druhé polovině života se ale jedná o něco jiné. Podstatou je integrace vědomého a nevědomého. Jung zmíněný vývoj označuje výrazem „*individuální proces*“ (Jung, 2017, s. 39).

V pozadí za animou muže stojí animus. Moudrý stařec, archetyp maskulinního cíle a současně výsledku iniciačního přijetí a integrace s ženstvím (Beebe, in Jung, 2017, s. 14). Na rozdíl od animy má animus jiný charakter, a to charakter ducha. Duch je maskulinní povahy, kdežto duše povahy femininní. Žena i muž mají ve svém nevědomí mužského ducha i femininní duši a oba sehrávají důležitou roli ve vývoji mužů i žen. Osvobození animy v nevědomí muže je předpokladem k ovládnutí emocí a vztahů.

Beebe (Jung, 2017, s. 17) se domnívá, že „... Jung postupně pochopil, že ani maskulinní a femininní principy nejsou dány hotové; spíše jsou vytvářeny zkušeností, jakkoli se podmínky jejich tvoření řídí archetypickými zákony.“

Femininní prvky se u muže rozvíjejí většinou až ve druhé polovině jejich života. Nic si nenamlouvat, nelhat sám sobě a přiznat se. Jak to koneckonců píše Hašek (1951, s. 221–222): „*Není nic horšího „ „než když člověk lže. Jak se začne zaplítat, tak je ztracenej. V jedný vesnici za Pelhřimovem byl nějakej učitel Marek a ten chodil za dcerou hajnýho Špery a tem mu dal vzkázat, že jestli se bude s holkou scházet v lese, že mu, když ho potká, pustí do zadnice z ručnice štětiny se solí. Učitel mu dal vzkázat, že to není pravda, ale jednou zas, když se s holkou měl sejít, tak ho ten hajný natrefil a už chtěl na něm udělat tu operaci, ale von se vymlouval, že prej sbírá květinčky, potom zas, že šel chytat nějaký brouky a zaplítal se čím dál tím víc, až nakonec odprísáhnul, jak byl celej ulekanej, že šel klást voka na zajíce. Tak ho milej hajnej zpakoval a vodved na četnickou stanici, vodtamtud to šlo k soudu a učitel byl býval málem zavřenej. Kdyby byl řek holou pravdu, tak dostal pouze ty štětiny se solí.*“

Podle Junga je pro muže „cesta životem“ procesem lemovaným ne jednou, ale celou řadou iniciací. Procesí úkolů, které je potřebné zvládnout. V první polovině života muž prochází vzestupem k jasnému vědomí. Ve druhé polovině sestupem k nevědomí (Jung, 2017, s. 43).

Období mládí představuje přechod od dětství k povolání. Jung si všímá možných iluzí o sobě (předpokladů pro něco) a reálných možností a reálných předpokladů. Dalším zdrojem obtíží může být porucha duševní rovnováhy způsobená sexuálními potřebami nebo pocity méněcennosti.

Ve výkonových kulturách se muž v první polovině života zaměřuje na plnění úkolů a zakotvení ve společnosti. Dosahování sociálních cílů se ale bohužel děje na úkor jeho osobnosti, její celistvosti. Muž mnoho ztrácí tím, že se orientuje jen na plnění úkolů. A kolem 40 let jsou tu první deprese. Muž by rád uchoval psychologii svého mládí, ale už začíná být ustrnulým. Základem je proměna duše. Týká se mužů i žen. Fyzicky (Jung, 2017, s. 50) „... u starších žen zhrubne a prohloubí se hlas, objeví se knír, zostří se rysy obličeje a i v různých jiných ohledech se rozvíjí mužská povaha. Mužský fyzický habitus se naopak zjemňuje ženskými rysy, jako jsou tukové polštáře a měkčí výraz obličeje.“ Podle Junga je ale psychická proměna kolem 40–50 let věku větší než fyzická. Časté je nervové zhroucení a zbyl zženštilý muž. Ženy naopak ztvrdnou. Rozvraty manželství jsou jen doprovodným důsledkem změn.

Výhodou by mohla být psychotherapeutická nebo psychiatrická péče. Např. Hollý (2016) tu českou líčí téměř idylicky. Koneckonců líčení psychiatrické péče v Česku je v souladu s míněním vojáka Švejka (Hašek, 1951, s. 75): *„Každej tam mohl mluvit, co chtěl a co mu slina právě přinesla na jazyk, jako by byl v parlamentě. Někdy si tam vypravovali pohádky a porvali se, když to s nějakou princeznou moc špatně dopadlo. Nejzuřivější byl jeden pán, kterej se vydával za 16. díl Ottova slovníku naučného a každýho prosil, aby ho otevřel a našel heslo „Kartonážní šička“, jinak že je ztracenej. Upokojil se teprve, když mu dali svěřací kazajku. To si liboval, že se dostal do knihařského lisu, a prosil, aby mu udělali moderní ořízku. Vůbec žilo se tam jako v ráji.“* Pacient z Haškova příběhu by se cítil ještě lépe, kdyby byl přikurtován nebo se ocitl v klecovém lůžku, případně byl na izolovaném oddělení připravován k „dobrovolné“ kastraci. Ale takové poměry jistě v české psychiatrické péči nepanují. Nejsme přece ve středověku. A navíc velebit svá pracoviště je povinný standard. Málokdo jej překročí, jako se to podařilo Poněsickému (2010, s. 10): *„Doufal jsem v působnost, sílu a moc psychoterapie. I zde jsem se setkal jak s bezmocností, tak s možností manipulace či dokonce zneužití.“*

Podle Garfielda (2017, s. 62) krize identity spočívá v tom, že společnost původní model mužství (mužský kód, jak to nazývá) už nevyžaduje: chladný muž, citově rezervovaný, řídicí a rozhodující ve všem apod. Muži sice ještě stále nemají, ale už mohou mít spojení se svými emocemi, ale nikdo přesně ještě neví, *„... jak moc, kdy a s kým. Jsme společností, která si už není jistá, kdo muži jsou nebo kým by měli být.“* Garfield řešení vidí v tom, že muži mezi sebou naváží opravdovější vztahy (možná i k ostatním lidem okolo), než jaké byli nuceni mít dosud.

3 OBDOBÍ (PŘIBLIŽNĚ) DO 6 LET VĚKU

Procesy tzv. „individuace“ začínají okolo 18. měsíce a trvají přibližně do 3. roku života. Podle Freuda tzv. oidipální fáze probíhá od dvou až tří let do pátého či dokonce šestého roku. Rozvíjí se v ní dětská sexualita, která je ale později opět zklidněná. Freud v oidipálním stadiu viděl chlapce, který chce vlastnit matku jako partnerku. Matka se stává „královnou matkou“. Matka získává v rodině značnou moc. Může ji zneužívat ve vlastní prospěch místo toho, aby ji využila k budování rodinné harmonie (Yablonsky, 1995, s. 210). Nepřiměřeným a degradujícím vztahem k otci potažmo fakticky naruší i vztah s dítětem. Je ale především na otci, aby si uvědomil škodlivost takových poměrů a her a přestal na syna zbytečně žárlit. Už jsme se zmiňovali o kastracní úzkosti, která údajně chlapce podle původní psychoanalýzy přivádí k respektu k otcovské autoritě.

V další fázi následuje identifikace chlapce s otcem. Poněšický (2008, s. 73) upozorňuje, že kastracní úzkost není u chlapců spojena jen se strachem z otce. Má širší platnost a je spojována s možností ztráty mužnosti jako takové. Možnost, že se budoucí muž identifikuje s ženami, je pro chlapce většinou stresující. Proces pokračuje výrazně ve druhém období vzrodu (pubescence). Vyznačuje se tendencí odlišit se a odtrhnout od rodičů. U chlapců především od matky. Čím více ženskost muž potlačuje do nevědomí, tím více ženskost nabývá démonických rozměrů (Poněšický, 2008, s. 63).

Podle Chodorové (Kast, 2004, s. 45–46; Corneau, 2012, s. 22) jsou dívky ve výhodě ve vztahu s matkami. Vývoj dívčí identity probíhá konzistentně. Jak bylo řečeno, chlapec při vytváření vlastní identity je nucen opustit dosavadní identifikování s matkou. Pro psychicky zdravý vývoj potřebuje principiální odchod z tohoto vztahu. Ve věku šesti a sedmi let se chlapec vůči matce vymezuje a ztotožňuje se s muži. Proto je tak důležité, aby měl k dispozici zdravou a nejlépe otcovu osobnost.

Největší pokrok při osvojování genderové role (zjednodušeně řečeno směrnice pro chování) přichází v předškolním věku (3–6 let). Dítě má zpravidla kontakty nejen s rodinou, ale ve velké časové dotaci i v mateřských školách (učitelky, učitelky a zase učitelky) a s vrstevníky. Až přibližně v 6 letech dítě získává povšechný přehled o rozdílech mezi muži a ženami a jejich rolemi. U obou pohlaví se objevuje snaha silně zachovávat pravidla genderových kategorií. Janošová myslí, že je to období,

kdy vzniká fenomén xenofobie. Ve snaze zachovat pravidla a orientovat se ve světě, dítě chce mít svět co nejvíc čitelný a tedy kodifikovaný.

Dříve se úsilí, chovat se podle pravidel, objevuje u chlapců než u děvčat. Chlapci odstraňují ze svého chování projevy, které by mohly být hodnoceny jako ženské (nemužné). Pravděpodobně se jedná o obrannou reakci proti femininnímu až obtěžujícímu sevření. Obecně chlapci situaci prožívají tak, že projevy zženštilosti degradují muže. Ženy jsou všude, mají moc a není úniku.

Ženská autorita přitom není a nemůže být pro chlapce tak závazná jako mužská, protože dospělý muž s sebou nese potenciál vzoru s možností pohlavní identifikace. Mužských autorit kolem chlapců je ale málo. Možná také proto chlapci hledají východisko v orientaci na vrstevníky a jsou na jejich názorech více závislí. Obecně děti obojího pohlaví začínají vyhledávat vrstevníky stejného pohlaví pro své hry a další kontakty. Tímto způsobem si upevňují svou rodovou identitu. Děvčata více koordinují, chlapci více soupeří. U chlapců se častěji vyskytují drobné potyčky. Jsou přitahováni pohybovými aktivitami. Chlapci se vzájemně podporují v maskulinních zájmech.

Vymezování podle pohlaví je tedy urputnější u chlapců ve srovnání s děvčaty (Janošová, 2008, s. 124). Projevuje se např. v otázkách „správného“ vzhledu, způsobů oblékání, způsobů komunikace (drsnost) apod. A když nejsou normy dodržovány, nastupují ze strany vrstevníků sankce: omezení komunikace, snížená obliba jedince, vyčlenění ze skupiny, pohrdavý komentář, posměch, drobné fyzické potyčky apod.

Pedagogický vliv mateřských škol, především pro totalitu femininního prostředí a snahy rozbít rodovou identitu prostřednictvím nastupující genderové ideologie, není pro chlapce příliš radostnou perspektivou. V mateřských školách progresivisté defacto plánují rozvíjet psychickou kastraci chlapců a vychovávat k „nemužství“.

Nepřiměřeně mocný vliv žen na výchovu je zvláště v prvním desetiletí života v podstatě totálně v jejich rukou. Chlapcům v tomto období, ale bohužel i později, chybí mužské vzory a z hlediska pohlavní identity jsou vlastně nuceni přijímat ženské vzory. V mateřských školách (Janošová, 2008, s. 125, Karsten, 2006, s. 64 aj.) vznikají dívčí a chlapecká teritoria. Při nedostatku mužských vzorů (platí pro základní a z velké části i střední školství (Collins, Kutzaj, 1991). „... učitelky mají, obdobně jako matky, tendenci podporovat spíše femininní chování nejen u děvčat, ale také u chlapců.“ Programy činnosti v mateřských školách jsou blíže ženským zálibám.

Abychom pochopili fenomén matky, opřeme se ještě jednou o myšlenky C. G. Junga. Jung je (mimo jiné) znám studii o nevědomí a kolektivním stínu

(Kast, 2020). Nevědomí sehrává značnou roli ve výchovných procesech a v postojích, i když pedagogika jako věda o výchově tuto skutečnost akcentuje a akceptuje jen okrajově.

Matky údajně syny více respektují než dcery. Jsou nejisté při setkání s rodičím se mužstvím. Nejistota startuje okamžikem, kdy poprvé matka registruje chlapeckou sexualitu. Druhým spouštěcím momentem mohou být projevy agrese u syna. Přitom vztah matky a syna je zpravidla značně pevný v době mezi 2. a 4. rokem života. Nejde o identifikaci, ale o silný vztah. Procesy identifikace ve skutečnosti svým způsobem vlastně podporují separaci syna od matky. Syn se s radostí od matky vzdaluje (k otci), má-li možnost se k ní bez okolků vrátit (viz pojednání o Bowlbyho vazbě). Můžeme možná napsat, že vztah syna a matky je v určitém slova smyslu silnější než vztah matky a dcery. Zdravá matka syna v jeho „vzdalování se“ podporuje a svým způsobem i obdivuje. Poněšický (2008, s. 68) píše: „... *napřed musí být, pokud možno harmonicky, uzavřeno předchozí vývojové stadium, aby se pak dítě vydalo na cestu a mělo sílu i klid na vybudování a řešení problémů spojených s novou fází.*“ Vztah k matce funguje jako první láska a bývá tak pevný, že budoucí manželky (partnerky) mohou být z tohoto vztahu frustrovány. Naštěstí pro partnerky při zdravém vývoji syn přijímá jen určité části matky. Ty, které uspokojují jeho potřeby.

Jungová bývalá pacientka a následně partnerka Toni Anna Wolffová (Jung, 2017, s. 11) vypracovala teorii čtyř ženských archetypů. V této koncepci vždy dva a dva archetypy ženy stojí v kvadrantu proti sobě. Jsou to Matka³ a Hetéra, které obě představují tzv. osobní vztah. „Proti“ nim stojí Amazonka a Médium, které reprezentují neosobní vztah. Mladá žena může v počátcích podle této teorie absorbovat všechny čtyři typy. Později se žena zpravidla přikloní k jednomu typu a nakonec, domníváme se my, se změní zase v jednu, a to v čarodějnici. Poslední věta je jen náš smutný předpoklad, i když např. hnutí Me Too se jej zarputile snaží potvrdit (např. Nacher, 2018).

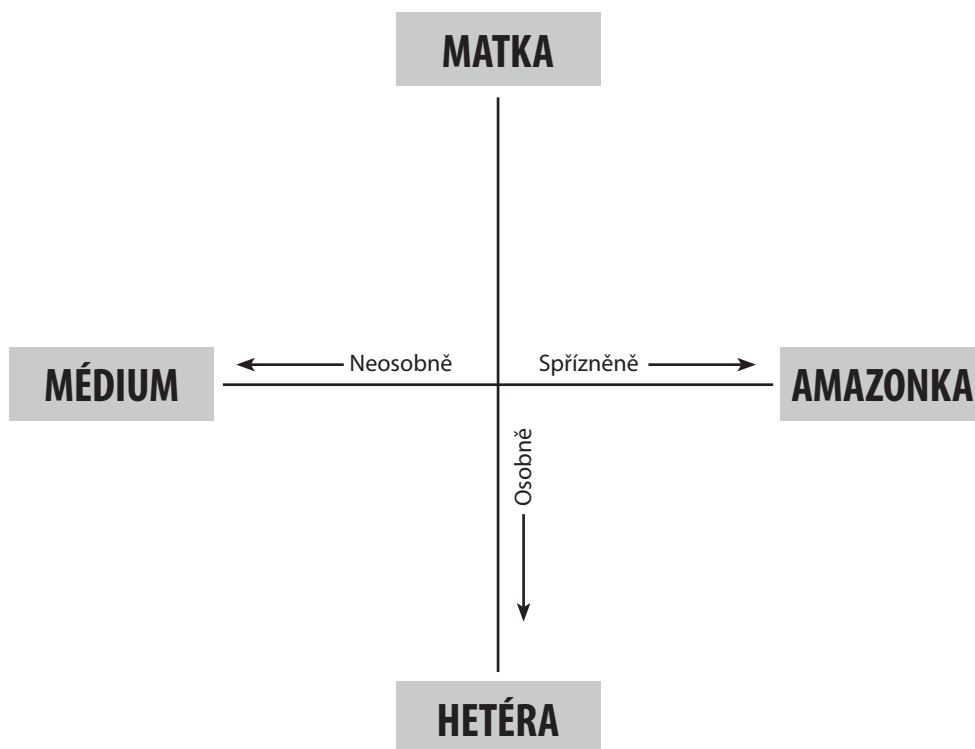
Archetyp Matky je charakteristický starostí o (svě) děti, příp. obecně starostí a péčí o lidi, kteří jí byli svěřeni do péče. Její počínání je vysoce osobní. Archetyp Hetéry se zajímá o kvalitu vztahu ke svému muži, příp. kvalitu vztahu také k jiným mužům.

Amazonka a Médium energii zaměřují na kvalitu skupinového života nebo veřejného zájmu. Neangažují se příliš v osobních vztazích. Pro Amazonku je typické zaměření na veřejný prostor. Archetyp Média je orientován na duchovno (Molton, Sikes, 2017, s. 42) „jiných světů“.

3 Výrazy Matka, Hetéra atd. označujeme velkým písmenem v případě, že máme na mysli archetypy.

Z našeho pohledu nás bude především zajímat archetyp matky. Mateřství představuje centrální zaměření archetypu ženy jen v ¼ základních konstrukcí. Je ale asi obtížné odhadnout, kolik žen podle četností výskytu tento archetyp v populaci zaujímá. Nicméně i ostatní typy jsou schopny do svého „předmětu zájmu“ zahrnout děti, i když nebudou pro ně primárním objektem. Podle Wolffové (Molton, Sikes, 2017, s. 85): „Všechny čtyři strukturální formy jsou přítomné v každé ženě. Je-li to možné, žena projeví navenek tu formu, jež je v největším souladu s její povahou. Zanedlouho se zevnitř prosadí i forma druhá.“ Pro matku je nejobtížnější propojení s Hetérou. Matka pro sebe potřebuje zabrat veškerý prostor a být pro své okolí tou nejdůležitější postavou.

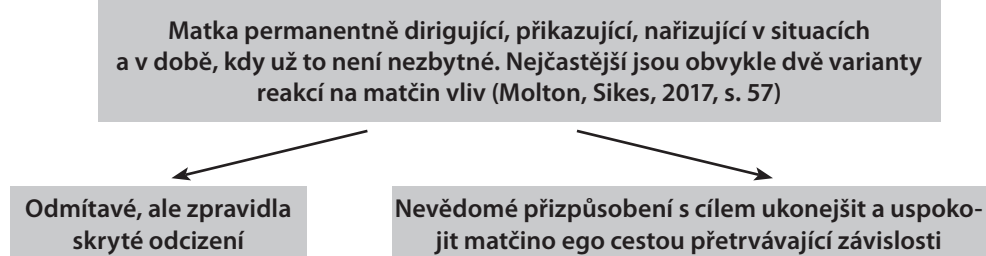
Schéma č. 2: Archetypy žen podle teorie T. A. Wolffové (Molton, Sikes, 2017, s. 41)

Archetyp Matky nedisponuje jen jednoznačně pozitivním potenciálem a tak ji také vnímají její svěřenci. Matka se nabízí jako láskyplná a nápomocná, ale i „chladná a zákeřná“. V pojetí Wolffové je matka vymezená svou rolí, kde hlavní úkol spočívá v péči o dítě. Dítě je prezentováno např. jako chráněnc, pacient, žák či také jako instituce (školské, medicínské, psychologické, péče o děti, instituce sociální práce atd.). Svět těchto institucí je světem „mateřských profesí“, který bez mužského elementu přestane nebo ani nenabyde zdravého fungování (Peck, 1995, 2003). Ze stínových a problematických sklonů matky jsou zmiňovány především dvě (Molton, Sikes, 2017, s. 56):

- 1) až úzkostná starost o objekt, který už o tuto péči nestojí. Neutuchající poskytování rad. Nevěří, že by bytost, o kterou pečuje, se sama o sebe mohla postarat a snaží se vytrvale usměřňovat její životní cestu (chudák „dovychovávaný“ manžel či partner),
- 2) vyprázdnění v důsledku orientace jen na mateřství a promítání svých negativních a obtěžujících stránek své osobnosti do objektu ochrany. Přes ně a jen přes ně se bude snažit o seberealizaci.

Matka, která neupustí od ochrany, „vyrábí“ z ochraňovaného jedince defacto oběť.

Bylo již řečeno, že matka, zejména ve vztahu k synům, musí projít odpoutáním, které může a často je jak pro syna, tak pro matku náročné a bolestné. Touha po dokonalosti v roli matky končí nezřídka perfekcionalismem. V případě matčina vlastního dětství, které bylo ohroženo špatnými materiálními podmínkami nebo nedostatkem lásky, se Matka může snažit své vlastní děti před takovými poměry chránit. Poskytovat jim více, než potřebují, a tím posilovat jejich závislost na sobě. Může připravit děti o jejich odpovědnost v budoucnu. Platí obecně o všech dětech bez rozdílu pohlaví. Nicméně u chlapců, kteří by měli vyrůst v muže, by odpovědnost měla být výrazná vlastnost mužství.

Podle Wolffové je cestou k vysvobození Matky, a tím i zmírnění nebo zažehnání zmíněného nebezpečí, péče o sebe. V době, kdy Matka pečuje o malé děti, péče

o sebe ale pro Matku není prioritou. V případě předimenzace ulpívání na roli matky může blokovat svůj vlastní rozvoj a potažmo i rozvoj svých nejbližších. Máme na mysli možnost objevit svou vlastní radost z bytí, objevit svoje vlastní pocity a nebrat tak vážně přání jiných lidí. Nakonec Matka může zjistit, že mimo péči o „někoho“ nemá její život smysl.

Vztah Matky je směrem k chlapcům, jak vidíme, poměrně komplikovaný. Stejně tak komplikovaný může být k mužským životním partnerům. Často k nim vzhlíží jen prizmatem role otce a role manžela a živitele. Chrání mužův „pracovní výkon“, ale ne prožitky mimo profesi. Její muž se tak mění jen v nezbytnou (a dnes už možná ani ne nezbytnou) součást domácnosti. Obranou muže bude nevědomá tendence své mužství zveličovat. Zádrhel je např. v tom, že ne každý otec musí být rolí otce beze zbytku uchvácen, podobně jak jsou archetypem Matky některé ženy zcela pohlceny.

O jednom z nebezpečí pro partnerský vztah muže s Matkou mluví Moltona Sikes, (2017, s. 68): „*Svět povinností, jenž se točí kolem dětí, se stává, den po dni, světem poučování. Nevědomky může Matka začít poučovat i svého manžela, nařizovat mu, jakým má „být“, co je podle jejího názoru „nejlepší“ pro děti a pro všechny ostatní. Přitom může přehlížet jeho osobní touhy, naděje, ambice a fantazie, jež nutně nemusí přesně zapadat do role živitele ani do vzorce starostlivé péče, jež podle jejího mínění Otcí přísluší.*“ Muž může být dobrým otcem, ale neredukuje se tím pouze na otce. Vztah mezi partnery s omezeným vnímáním a redukováním na rodičovské role, svého Já, se pro muže stává nepřijemným. Ona ví všechno, jak to má být. V partnerském vztahu poměrně časté, ale nezdravé. O svých partnerech takové ženy vědí přece „všechno“. Podle jejich názoru se nic nového nemohou dozvědět. Nevědomě se snaží přistihnout partnera při jeho selhání a v případě, že už dokonale nefunguje jako otec a živitel (nosič peněz), se nevědomě snaží o rozvod. Nic jiného z jeho Já pro sebe Matka nepotřebuje nebo potřebuje jen okrajově.

Jedním z úkolů Matek, což uznávají i „nejungiónské“ přístupy, je vytvořit místo pro otce. Poncet-Bonissolová (2015, s. 26) se dokonce domnívá, že jestliže tak Matka neučiní a místo pro otce nebude vytvořeno, může být nastartován ničivý vztah. Autorka má ale na mysli především ničivý vztah mezi Matkou a dcerou. Dívka totiž před obdobím latence s velkou pravděpodobností začne soupeřit s matkou o otce (Elektřin komplex). „*Vrací se k otci*“, píše Poncet-Bonissolová (2015, s. 31/32), „*aby ho „svedla*“. Úkolem otce je nedat se vtáhnout do soupeření Matky o dceru a ignorovat dceřiny pokusy.

Uvedeme ještě typologie výchovných stylů Matek podle Kindlona a Thompsona (2011, s. 157). Rozlišují tři typy matek (v dalším textu opouštíme archetypální pojetí) v poněkud méně koncepčním přehledu:

- matky helikoptéry, které se přiřízenou při jakémkoli náznaku potíží;
- matky, které naopak nikdy nespíchají s pomocí (a to ani tehdy, když je dítě ve stresu nebo když samo způsobuje stres jiným);
- hravé matky si dítě užívají, mají o ně zájem, vyměňují si s ním poznámky, nechávají mu volnost.

Problémové typy matek mají také svou platnost (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 139–141):

- apatické matky – vyznačují se pasivitou a uzavřeností, emocionálním znečitlivěním, ztrátou smyslu života, osamělostí, úzkostí, neústupným negativismem, omezenou komunikací apod.;
- impulzivní matky jsou jakýmsi opakem apatických matek. Jsou zvýšeně neklidné a netrpělivé, rebelantské až agresivní. Frustrační práh mají nízký. Rády s lidmi manipulují a vůči sociálnímu prostředí se chovají destruktivně. K dětem se chovají nahodile a rozporně (viz Bowlbyho typologie matek);
- mentálně retardované matky jsou současně vždy málo vzdělané. Péči o děti v rutinních úkonech zvládají, i když např. hygienu nebo pravidelnou stravu pro děti nemusí také vždy zajistit. Jsou omezeny např. ve čtení, psaní, počítání atd. Záleží na stupni postižení. Samy se mohou snadno stát terčem zneužívání. Důsledky svých činů dokáží odhadnout jen obtížně;
- depresivní matky jsou jakoby znehybnělé a nejsou schopny aktivit, které jsou pro roli matek běžné. Jsou zasaženy hlubokým smutkem bez vážné příčiny. Na podněty okolí buď nereagují nebo reagují opožděně. Pomoc může poskytnout psychiatr nebo terapeut;
- psychotické matky mají zkrесlené vnímání reality. Lidem se zpravidla vyhýbají. Jsou mimořádně ostýchavé a při hlubším postižení ztrácejí kontakt s realitou. Mohou se vyznačovat neovládanými pohyby končetin nebo záškuby v obličeji, blábolem, zmatenou řečí, bludy, halucinacemi atd. Pro své děti jsou nebezpečné, protože jim jsou schopny ublížit.

Vztahem matky a dítěte se podrobně zabývaly týmy Johna Bowlbyho a Mary Ainsworthové (Kulisek, 2000; Bowlby, 2010, 2012, 2013; Vrtbovská, 2010; Brisch, 2011, aj.). Výchozí myšlenka spočívá v tom, že raná zkušenost dítěte se vztahovými

osobami (nejbližšími a z hlediska dítěte nejdůležitějšími lidmi), zpravidla nejčastěji s matkou⁴, formuje zásadním způsobem osobnostní strukturu a také schopnost se vyrovnávat v dospělém věku s náročnými životními situacemi. Na základě zkušenosti dítěte se v jeho psychice, především v nevědomí, vytváří relativně trvalé povědomí světa buď jako bezpečného anebo ne-bezpečného. Jádrem vytvořeného vnímání prostředí je citová vazba, přílnutí (attachment). Přílnutí je definováno jako (Kulísek, 2000, s. 406) „... *trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou zejména v podmínkách stresu.*“ Pro pečující osobu vytvářející bezpečné zázemí (secure base) a pocit bezpečí jsou důležitými faktory (Kulísek, 2000, s. 407):

- a) vnímavost k signálům dítěte,
- b) kooperace oproti narušení interakce nepřiměřeným ignorováním,
- c) fyzická a psychická dosažitelnost oproti nedostupnosti,
- d) přijetí oproti odmítnutí potřeb dítěte.

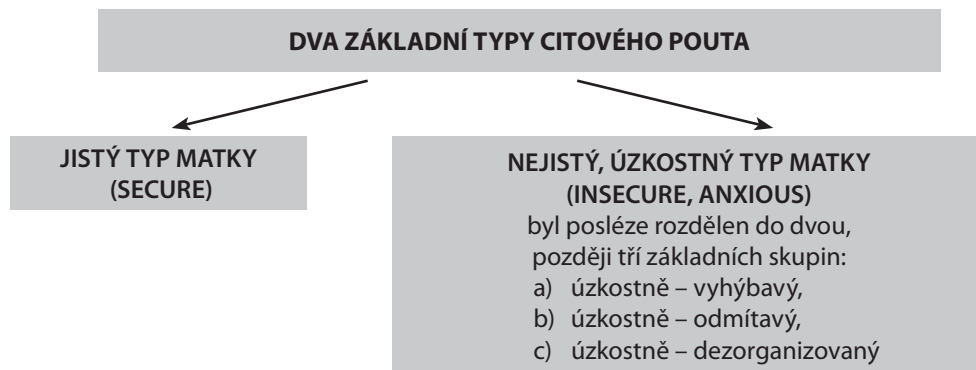
Nejčastěji jsou popisovány čtyři fáze vzniku citového přílnutí. Uvádíme je ve zjednodušující tabulce.

4 V dalším textu budeme uvádět jako rozhodující osobu matku. Budeme používat také výrazy vztažná či vztahová osoba, příp. primární pečující osoba. Jsme si vědomi, že matka nemusí nutně být rozhodující vztahovou osobou. Také z hlediska žena – muž může být primárně pečující osobou muž a nikoli nutně žena.

Tab. č. 3: Fáze vzniku citového pouta (Kulísek, 2000, s. 408–410, volně převzato)

Název období	Časový rozsah	Znaky
Fáze před vznikem citového přílnutí	0–3 měsíce po narození	<ul style="list-style-type: none"> • dítě ještě nerozlišuje postavy, které se okolo vyskytují, • touha po přítomnosti pečující osoby, • při vytváření pouta se významně podílejí kojení, laskání, doteky, • je žádoucí přítomnost jedné specifické pečující osoby,
Zárodky citového pouta	3–7 měsíců po narození	<ul style="list-style-type: none"> • klesá frekvence úsměvů na cizí tváře a naopak roste frekvence a intenzita úsměvů na známé tváře, • matka může být nahrazena jinou pečující osobou bez vážnějších následků,
Vyhraněné citové přílnutí	7 měsíců až 4 roky	<ul style="list-style-type: none"> • kolem 7. měsíce období tzv. „strachu z cizince“, • dítě cíleně vyhledává vztahovou osobu, • při násilné separaci od vztahové osoby je dítě silně vyvedeno z míry, • nebezpečí tzv. anaklitické deprese (tři fáze: a) protest, b) zoufalství, c) odpoutání (dettachment),
Období partnerství	Od 4 let dále	<ul style="list-style-type: none"> • je již vytvořena základní identita dítěte, • v případě, že předchozí fáze proběhly bez vážnějšího narušení, dítě se začíná od matky odpoutávat a vytváří si svou vlastní autonomii, • orientace na prozkoumávání okolního světa, • dítě začíná postupně chápat i jiné potřeby pečující osoby, • určitá míra separace i frustrace může být zdrojem zdravého vývoje dítěte.

Problém jisté fatálnosti typu matky spočívá v transgeneračním přenosu. Styl přístupu k dítěti se totiž obvykle přenáší z generace na generaci, a to nevědomě. To neznámá, že není v průběhu generací modifikován, ale je dost možné, že se opravdu jeho jádro přístupu k dítěti dlouhodobě nemění. V koncepci Bowlbyho vazby jsou rozlišovány dva základní typy citového pouta. Přičemž druhý typ (nejistý, úzkostný) se dále člení na tři podtypy.

1. Matky tzv. jistého typu (je užíván výraz „dostatečně dobrá matka“) podporuje u dítěte osobnostní růst. Respektuje potřeby autonomie dítěte a současně poskytuje bezpečné zázemí. Tyto matky jsou schopny citlivě reagovat na potřeby dítěte a fungují jako tzv. afektivní kontejner. Dokáží dítě zbavit stresu, tolerují úzkost a dokáží strávit vnitřní projekce dítěte. Vytváří se tak u dítěte základní důvěra dítěte v matku i v sebe. Kulíšek (2000, s. 416) uvádí, že:

- v porovnání s matkami nejistých dětí jsou tyto matky výrazně citlivější,
- citlivostí posilují u svých dětí pocit, že signály, které dítě vysílá, budou vyslyšeny a uspokojeny; zároveň dítě získává pocit vlastní hodnoty,
- pláče-li dítě, matka přichází výrazně dříve než matky nejistých dětí,
- během krmení více respektuje tempo dítěte, je vnímavější, i pokud se jedná o zahájení a ukončení krmení,
- při nutných změnách v režimu dítěte postupuje taktně a nenásilně,
- zprostředkuje dítěti sociální komunikaci,
- v případě potřeby je utěší,
- zohledňuje potřebu dítěte se vzdálit a zkoumat okolí. Nebrání mu v tom, ale poskytují mu ono „bezpečné zázemí“, které redukuje nadměrnou separační úzkost,
- matky i oba rodiče jsou schopni tolerovat vyjádření negativních emocí vůči sobě (což vyžaduje jistou míru osobní zralosti).

Co je u tohoto typu matky zvláště cenné, je její schopnost naučit dítě, aby se umělo vnořit do vztahu k jinému člověku a současně i schopnost se od druhého člověka distancovat a uchýlit se do svého vlastního privátu (Poněšický, 2008, s. 23). Dítě se u zdravě fungující mámy naučí (zjednodušeně řečeno) bez velké bázně otevřít před jinými lidmi nebo přinejmenším jedním člověkem. Naučí se nemít strach

při „otevírání se“, že ztratí svou svobodu, sám sebe. Přijme jako realitu, že říkat své představy, názory, prezentovat své postoje automaticky neznamená se mezi ostatními lidmi znemožnit.

2. Úzkostně vyhýbavý typ matky a jejich děti. S těmito dětmi jejich mámy komunikují nejasně. Naznačí, aby něco udělaly, a když to děti provedou, z ničeho nic je za to kárají. Děti tak mají následně problém si vysvětlit, co je vlastně pravda. Další znaky:

- u matky je v nevědomí uložena nechuť k tělesnému kontaktu, celková odmítavost a skrytá agrese,
- matka se chová rigidně, nezřídka kompulsivně,
- i tyto matky dítě fyzicky drží, ale tělesný kontakt poskytují pouze s vědomím jeho nezbytnosti pro dítě. Vnitřně je však tento kontakt pro ně nepřijemný,
- často selžou, když dítě kontakt vysoce potřebuje: je-li kontakt odmítnut, matka fakticky selhává jako bezpečné zázemí,
- obrannou reakcí dítěte je vyhýbavé chování, sklon potlačovat emoce, hlavně úzkost a vztek,
- dítě se snaží rodiči vyhovět za každou cenu, objevují se u něj tendence k perfekcionismu či k obrácené roli a ke kompulsivnímu pečovatelskému,
- dítě je rodičem odměňováno za zdánlivou adaptaci (tj. za to, že nepláče, potlačuje emoce apod.), a tím je tlačeno k tzv. předčasné dospělosti,
- obrácená role a předčasná dospělost se objevuje i u dětí s dezorganizovaným citovým přilnutím.

3. Úzkostně odmítavý (ambivalentní) typ matky a jejich dítě (vzdorovité děti):

- s dítětem matky komunikují (na rozdíl od předchozího typu) zpravidla jasně, ale ve svých reakcích jsou nepředvídatelné,
- matky jsou schopny citlivě reagovat na potřeby dítěte,
- jejich reakce jsou nekonzistentní a nestálé, proto je jejich chování málo předvídatelné: někdy jsou laskavé, vřelé, přijímající a jindy odmítající, nepřístupné, podrážděné apod.,
- jako bezpečné zázemí pro děti jsou proto značně nespolehlivé,
- reakce dítěte můžeme interpretovat jako vztek na nespolehlivou pečující osobu. Dítě jakoby ji trestalo za selhání,

- v pozdějším věku tyto děti nejsou schopny si vytvořit pevný vnitřní model chování, který je podmíněn citovým poutem.

Podle všeho (Kulíšek, 2000, s. 419) takto socializované děti mívají problémy s adaptací ve škole. Bývají závislé na jiných dětech anebo naopak jsou agresivní a vynucují si pozornost. Mají sklon šikanovat ostatní děti, ale bývají také často oběťmi šikanování. Jako životního partnera/partnerku si vybírají vyhubavého jedince, na kterém jsou závislí.

4. Úzkostně dezorganizované děti a jejich matky. Některé výzkumy tvrdí, že až 80 % z těchto dětí jsou oběťmi zneužívání. Ze strany dítěte je dezorganizované chování sofistickou, nevědomou obrannou strategií. Je to způsob, „*jak komunikovat s trestajícím či zneužívajícím rodičem*“. Jinou jejich obrannou strategií je tzv. obrácená role. Děti svým rodičům dopředu napovídají, co asi bude následovat v chování rodiče, co bude rodič dělat. Pečují o rodiče a snaží se tak získat pocity kontroly nad jeho chováním, a tím zvládnout emočně pro ně náročnou a nejistou situaci, jakou zneužívání představuje. Jiní autoři se domnívají, že se skutečně jedná o dezorganizaci, protože takto postižené dítě není s to si vytvořit pevný vnitřní model nebo si ho vytváří jen na přechodnou dobu. V každém případě máme co do činění s významným prediktivním faktorem pozdějších duševních poruch: hostilně-agresivního chování a poruchy chování. Fenomén se objevuje poprvé mezi 2,5–5 roky věku dítěte. U matek takto postižených dětí zjištěn abuzus (nadměrné užívání) alkoholu, deprese, celkové zanedbávání péče.

Kritika Bowlbyho koncepce jistého druhu nanebevzetí matky při výchově je nicméně ostrá. Freud předpokládal, že otec je nosnou bytostí, která dělá z instinktivního dítěte (zvířátka) sociální bytost. V dítěti se až díky otci vytváří Nadjá, tedy vnitřní autorita. Bowlby a spol. však zaměřili téměř výhradně pozornost na matku a na nejranější fáze vývoje dítěte. Tedy na období, kdy vyzrálý vztah dítě – otec se ještě nemohl rozvinout. Zimbardo (2017, s. 234) se domnívá, že např. psychoanalytička Melanie Kleinová předpokládala, že Nadjá se tvoří už v prvním roce života zvnitřněním vztahu k matčinu tělu. Tím otci upřela jeho roli toho, kdo pokládá v dítěti základy morálky (představu o dobru a zlu).

Kleiniánská teorie přesunem orientace fakticky jen na matku podtrhuje jako primární vztahy tělesné. Do pozadí jsou tak zatlačeny sociální vztahy. Duchovní zkušenost byla chápána tak, že má jádro v raných zkušenostech a biologických

pudech. V takovém případě by se značně redukovala možnost vlivu širší společnosti na člověka. Socializace se pod vlivem této teorie stala jen sekundární záležitostí. Tyto skutečnosti přispěly (nebyly jedinými) k tomu, že v západní kultuře nakonec vítězil individualismus a orientace na soukromí.

Spojení mezi individuálním a společenským provedl v souvislosti s psychoanalýzou až Jung (Kast, Riedel (eds.), 2014). Zaměřil se na sekundární fázi, když analyzoval individuální a kolektivní psyché, a tím se věnoval kulturní dimenzi a nikoli jen na biopsychické a primární zkušenosti (Anna Freudová, Melanie Kleinová). Jung naopak studoval význam kultury a kolektivní rozměry socializace.

Ve 20. století se změnilo všechno! Obraz rodiny jako skupiny už téměř neexistuje. Otec jakoby ztratil svou funkci pojítka se společností. Objevuje se dosud neznámá dvojice: otec a malé dítě. Vzniká nový stereotyp, nový styl otců. „*Jsou mladí, krásní, polonazi, všichni mají džínsy a nahou hrud'*. Jakoby všechny redakce uzavřely tajnou dohodu; na víceméně podobných obrázcích je otec redukován na tělo.“ (Zoja, 2017, s. 236). Takový otec je pouhý pomocník, posluha matky. Otec „mateřštití“, a tím se podstata otcovství ztrácí. Feministky by rády, aby otec měnil pleny. Až potom přestane být předmětem feministických ataků a šovinistické glajchšaltace. A skutečně, když to otcové nedělají, mají najednou pocity viny.

Zmateřstělý otec je oslaben o mužskou soutěživost. Stává se ženou a společnost to podporuje. Čím se liší od matky? Možná tím, že je jenom její pomocník a ona je ta, kdo rozhoduje a vede. Dítě ale ztrácí skutečného otce. Má jen dvě matky. V pojetí ideologie genderu matku č. 1 a matku č. 2 (bývalého otce). A k tomu má být veden muž od mateřské školky?!

Otec v sobě nese otcovský paradox – je současně otcem i bojovníkem. Na rozdíl od matek nemůže dělat jen jednu z těchto věcí (Zoja, 2017, s. 240): „*Dítě, které vidí otce jen ve zbroji, jej nepozná. Dítě, které ho ve zbroji nespatří nikdy, jej nerozpozná jako otce.*“ Mužská specializace na agresii za uplynulá staletí přešla (a je to téměř nezměnitelné) do kolektivního nevědomí. Sekundární stadium (otcovské) socializace je pro dítě druhým zrozením. V předmoderních kulturách byla výrazným znakem onoho druhého zrození, jak jsme uvedli, iniciace. Nad ní bděl otec nebo jeho mužští zástupci. Zdůrazňují mužštití, v případě chlapeckých iniciací. (Dívčí iniciace vymizely dříve než chlapecké). Úloha rodičů byla jasně definována: matka ovládla primární fázi, sekundární otec. Ale iniciace postupně mizí. Změny v sekundární fázi se dotkly převážně mužů. Rodičovské role rodičů se vyrovnaly,

avšak pozornost se zaměřila na primární (mateřskou) etapu. Je podivné, že orientace na primární fázi je mnoha muži podporována, píše Zoja (2017, s. 242). Z našeho pohledu je žádoucí, aby otec byl odlišen od matky a nebyl redukován na pomocníka matky.

Matka by v optimálním případě mohla zprostředkovat vztah k otci. Nedělá to, spíše jen orientuje dítě na sebe. Otec se následně snaží získat dětskou přízeň. Zaměřuje se ale maximálně zase pouze na dvojici (otec – dítě) a nikoli na trojici (otec – matka – dítě). Zdůrazňováním skutečnosti, že hlavně chlapci se potřebují zaměřit na otce nebo nějakou pozitivní mužskou postavu, odvádějí pozornost od sociální role muže a sekundární fáze. A je žádoucí, aby touto sekundární (mužskou) fází prošli chlapci i děvčata. Otec v roli výchovného eunucha je k ničemu!

4 MLADŠÍ A STŘEDNÍ ŠKOLNÍ VĚK, PUBESCENCE

Děti mladšího školního věku rozdíl mezi muži a ženami chápou jako přirozeně biologické. Až ve středním školním věku rozumí, že k rozdílům mezi pohlavími přispívají i sociální aspekty. Úzkost vyvolávaná odlišným chováním, které by neodpovídalo jejich pohlaví, slábne kolem 8–9 roku věku. Nicméně s nástupem puberty se tolerance ke smýváním rozdílů mezi pohlavími opět sníží.

Při pozdější volbě povolání (Janošová, 2008, s. 138) jsou na tom hůře chlapci. Mají omezenou možnost se setkávat s mužskými profesemi. Je třeba opakovaně říci, že děti mladšího školního věku inklinují při volbě profese k ženskému světu. Od 5. postupného ročníku výše přece jen přes převažující ženské prostředí, v němž jsou chlapci nuceni existovat, dochází u chlapců k obratu ke světu mužů (Janošová, 2008, s. 140).

Co se však u chlapců vůbec málo objevuje, je „*představa budoucího rodinného života*“. Jakou budou mít rodinu, kolik dětí, o svatbě neuvažují v tomto věku zpravidla vůbec apod. Jedná se spíše o přirozený jev. Na rozdíl od děvčat, pro které je téma rodiny téměř vždy přitažlivé. Tato skutečnost souvisí také s tématy, která se vyskytují v běžné komunikaci mezi dětmi. Na rozdíl od děvčat se chlapci důvěrnostem jako takovým v komunikaci obvykle vyhýbají. Jak bylo řečeno, přednost dávají pohybovým hrám a soutěživosti. Při komunikaci jsou chlapci direktivnější, častěji přerušují toho, kdo mluví. Muži obecně s rodinnými příslušníky méně komunikují. Je zajímavé, že děvčata, která se chovají méně femininně, mluví obvykle mluvou, která je blízká chlapeckému způsobu komunikace.

Chlapci mají (na rozdíl od dívek) sklon vytvářet četnější vrstevnické chlapecké skupiny (Foster, VanderVen, et al., 1975; Whittaker, 1979; Campbell, Muncer, 1998). Ty jsou ve srovnání s dívčími přístupy méně intimní a méně individuální. Chlapce ve skupinách zajímají více hry a sport. Nejlépe vystihuje chlapecká sdružení výraz parta, banda apod. Výraz parta a dokonce ani výraz banda nemusí mít v těchto intencích pejorativní nebo společensky nežádoucí zabarvení. Parta má svého vůdce a svou poměrně přísnou hierarchickou strukturu. Umístění jedinců není konečné, ale může se měnit. Podle Wayové (Wayová, 2011) v situaci, kdy dospívající chlapci jsou odmítáni svými vrstevnickými skupinami a ocitají se na sociální vrstevnické periferii, dochází

u nich k nárůstu depresí a také sebevražd. Podle Garfielda (2018, s. 78) v USA ve věku 16–17 let se míra sebevražd mezi chlapci zvyšuje 5x ve srovnání s dívkami. Příčinou jsou pravděpodobně ztráty přátelství mezi chlapci a pocity osamělosti. Výchova jim znemožňuje projevat svoje obavy, protože by tím ohrozili představu o mužnosti.

Jak vidíme, v mladším a středním školním věku je interakce mezi pohlavími poměrně málo rozvinutá. Vyznačuje se nechutí ke vzájemnému sblížení. Výskyt prvního zájmu o druhé pohlaví je nezdárka doprovázen posměšky, škádlením, pošťuchováním apod. Progresivisté by podobné chování ze strany chlapců pravděpodobně označili za nevhodné a šikanózní. Škádlení se objevuje postupně a souvisí s první a zpravidla platonickou zamilovaností. Chlapci se vystavují nebezpečí, že překročí normu a budou sankcionováni. Zvláště to platí o prostředí, kde prostor vychovatelek/dozorkyň je obsazen výhradně ženami. Takto vytvořené klima dohledu bychom mohli vnímat jako předehru k uznání Me Too v zárodečné podobě. Soud po 30–40 letech je skvělou příležitostí k pranýřování a pomstě. Účelovost obdobných interpretací je evidentní. Z pohledu chlapců se jedná o pokusy a omyly, hledání, jak na to.

Puberta u chlapců vede k energickému zaměření na vnější svět. Vnímají sami sebe jako odolné. Touží po dobrodružství, po odreagování agresivity, občas po hrubosti a empatii mají v tuto chvíli tzv. „na háku“. Místo toho sedí v lavicích a poslouchají mnohdy nezáživné a poučovateľské výklady, jak by se měli submisivně chovat.

V pubescenci často dochází u chlapců ke zhoršení prospěchu, který je beztak horší ve srovnání s prospěchem dívek. Chlapci jsou v porovnání s dívkami v pubertě méně zralí a také se hůře orientují v mezilidských vztazích. Uvědomíme-li si, že chlapci jsou vedeni k výkonu a současně je jejich výkon ve škole ordinárně degradován, pak není tak obtížné si představit, jaká zranění musí chlapec vstřebat a s nimi se vyrovnávat. Škola svou vzdělávací konstrukcí působí na chlapce jako inhibitor a v soutěži s dívkami zraňuje, protože neumožňuje férové podmínky.

Obecně platí, že špatný prospěch a propadavost je u chlapců větší, nezdárka výrazně. Chlapci jsou považováni za méně pilné, méně přizpůsobiví ideálu poslušného žáčka. Nehledě na vývoj mozku, který je u chlapců ve srovnání s dívkami v daném období méně rozvinut. Příčiny, i když neúplně, interpretuje Karsten (2006, s. 107) takto:

1. *Nízká úroveň motivace, nechut' a neochota namáhat se.*
2. *Rozptylování mimo školu.*
3. *Učitel dává výuce nevhodnou („nezáživnou“) podobu.*
4. *Učitel není žákům oporou.“*

5 ADOLESCENCE A DOSPĚLOST

Dívky i chlapci se k sobě v adolescenci přibližují. Vliv má (mimo jiné) produkce mužských a ženských hormonů, a to současně u obou pohlaví. Chlapci se pokoušejí ženskost v sobě potlačit, protože ji vnímají jako ohrožující. Objevují se první lásky. V oblasti tělesných kontaktů a sexuálních styků jsou děvčata zdrženlivější. V pozadí je pravděpodobně více, či méně varovný signál o nebezpečí otěhotnění. Děvčatům se převážně jedná o trvalejší vztah, kdežto chlapci se v tomto věkovém období poměrně snadno s děvčaty rozcházejí. Chlapcům může jít hlavně o to ukázat ostatním, jak atraktivní partnerky se „zmocnili“. Chlapci na přechod k hlubším vztahům v tomto věku zpravidla reagují obhroublostí a také velikáštvím (tu si snadno „ochočím“). Jejich chování má v podstatě obranný a dětinský charakter a současně máme co do činění s opravdovým mužským osamostatňováním (Poněšický, 2008, s. 80).

Zimbardo (2017, s. 25) mluví o tzv. „social intensity syndromu“ (SIS), který způsobuje mužskou izolaci. Stydlivost (nesmělost) představuje „... *strach z odmítnutí, obava z toho, že budeme společensky nepřijatelní pro konkrétní skupinu či pro dané jedince, kteří pro nás představují autoritu nebo na něž chceme udělat dojem „jako například pro osoby opačného pohlaví.“* U mužů může narůstat nechuť navazovat společenský kontakt a speciálně mnoho z nich ani nevědí, jak se to dělá (Zimbardo, 2017, s. 26): „*těžko se jim jedná tváří v tvář opačnému pohlaví.*“ Mají obavy z odmítnutí. Ženy pro ně představují velkou pravděpodobnost neúspěchu. Ženy mohou vnímat tak, že stojí příliš mnoho peněz a obvykle to stejně neklapne. Raději ustoupí a svým způsobem utečou.

V rozumové rovině se objevuje filozofování, které sehrává obdobnou roli (obrana, skutečné osamostatňování). Pomocí kvazifilozofických úvah jsou překonávány emoční bouře, které jsou jinak pro adolescenta málo uchopitelné a pro něj samotného málo vysvětlitelné. Chlapci se potácejí mezi smutkem a nadšením, zklamáním a zamilováváním.

Nejdůležitějším úkolem adolescence je konsolidace osobnosti. Dosáhnout přiměřené sebeúcty, ale i respektu ze strany sociálního prostředí.

Uvedli jsme, že iniciace bohužel v podmínkách konzumní společnosti zmizely. Iniciační rituály, které by mladé muže bez ztrát na životech (někdy doslova) a bez tupých trestů pasovaly na muže, k dispozici nejsou. Pravděpodobně by konsolidaci

mužské role usnadnily. V lidstvu jsou iniciační rituály zřejmě fixovány hlouběji, než se na první pohled zdá. Chlapci postrádají vzory pro „dobývání“ žen i možnosti bezpečně a sociálně přijatelně odreagovávat agresii. Computerová společnost a důraz na vzdělání tyto možnosti značně zredukovaly. Jen drogy a extermismus (Poněšický, 2008, s. 83) zůstaly jako prostor pro dobrodružství. Náhračkou mohou být snahy po zviditelnění. Např. potřeba dobrého fyzického vzhledu a kult mladosti.

Výchova v prvobytně pospolné společnosti byla v rukou celé komunity. Na výchově se podíleli téměř všichni dospělí, tedy i muži. Ballnik (2012, s. 106) v daném kontextu poznamenává: „*Aby člověk vychoval jedno dítě, potřebuje celou vesnici.*“ Aktualizace iniciací se dnes jeví jako potřebná (Biddulph, 2007, s. 162–191; Corneau, 2012, s. 149–151, s. 157–172). Rozvoj osobnosti v moderní společnosti je tendenčně orientován na kognici, ale to evidentně nestačí. Iniciační procesy jsou vyhodnocovány jako zárodky pedagogického působení, jejímž smyslem bylo přijetí dospívajících mezi dospělé na základě předepsaných zkoušek (Alt, 1959). Cílem rituálu je „oficiální“ oddělení od matky a zrod muže. Cíl je spatřován také v důrazu na celek, který přesahuje jedince.

Náčelník kmene svolával k iniciacím tehdy, když byl v komunitě dostatečný počet chlapců, kteří mohli být přijati mezi dospělé muže. Bylo vybráno místo dostatečně vzdálené od tábora. Byly vyrobeny symbolické figuríny a ritualizovaným aktem byli chlapci odloučeni od matek. Ženy se pod trestem smrti nesmí přiblížit a chlapci odcházejí s muži. Každému iniciantovi je přidělen kmotr, který je pedagogickým průvodcem. Inicie obsahuje teoretická poučení (např. o mýtech spojených s existencí kmene, které by měly být tajeny před ženami nebo poučení o sexuálních praktikách apod.). Velký význam mají, vedle „teorie“, i zkoušky praktických dovedností a magie.

Muž v dnešní společnosti byl postupně, poznenáhlu a nenápadně odstaven jako plnohodnotný rodič. Výchově chlapců už není věnována dostatečná pozornost. Komunita, která by v minulosti nevěnovala pozornost výchově kvalitního muže, by pravděpodobně zanikla (Biddulph, 2007, s. 32). Možná zaniknou i naše pseudokomunity.

6 STŘEDNÍ 35–50 A POZDNÍ 50–70 VĚK

Krátce se zmíníme o středním a pozdním věku muže. Podle Garfielda (2017, s. 84– 85) většina mužů úkoly středního věku zvládne. Žijí samostatně, procházejí svou profesní dráhou, mají své partnerky. Věk 35–50 je charakteristický snahou muže najít citovou stabilitu se svou ženou a co nejlépe ve své profesi uspět. Stát se rodičem a i v této roli v rámci možností uspět. Postupně u mužů narůstá stres a s tím (možná jako obrana) roste psychická potřeba chlapského kamarádství. Může se tak dít i jako důsledek ztráty podpory kamarádů, na které už není čas. To je také rozdíl od žen, které si čas na kamarádky téměř vždy najdou. Zvláště po smrti svého muže. Garfield (2017, s. 85) myslí, že muži „... potřebují ... chlapská kamarádství více než jindy, aby v tomto životním období přežili a prospívali. Je důležité vytyčit si toto jako cíl.“

V amerických poměrech (amerikanizace české společnosti je zřejmá) rostou počty mužů, kteří upřednostňují čistě mužská společenství. Typicky chlapská společenství: armáda, gangy, skupiny v kontaktních sportech, posilovny, různá bratrstva. Tato společenství nabuzují, zvyšují hladinu adrenalinu. Časem muži začnou tato společenství jednoznačně upřednostňovat. Principy, které je do nich přitahují tím více:

- a) čím pevnější mají skupiny vnitřní vazby,
- b) čím více se vyhraňují vůči outsiderům,
- c) čím více odmítají ty, kteří se do těchto skupin nekvalifikovali.

Patřit mezi chlapy může být skrytou touhou stát se alfa samcem. Rodina tyto muže začne nudit nebo se v ní cítí izolovaní. Nechtějí si připouštět ostatní k sobě, a to ani citově (jak je to např. zvykem mezi muži v armádě). Přitom si dají znát, že na sebe tzv. nekašlou. Pozor, jsem samostatná osobnost (Zimbardo, 2017, s. 28): „*Projeviš-li jakkoli starost, zájem nebo obavu o partáka, znamená to, že zpochybňuješ jeho schopnost obstát v téhle interní soutěži, což ohrožuje vnitřní dynamiku skupiny ...*“ Když muž takové skupiny opustí (např. armádu), obvykle to kompenzuje nebezpečnými koníčky, hádkami, alkoholem, přejídáním, gamblerstvím, extrémně rychlou jízdou apod. Snadno tíhnou k domácímu násilí, časté jsou u nich rozvody a rozchody s partnerkami. Těžko budou inklinovat k ženám, spíš k nim mají negativní postoj. Trpí erektní disfunkcí – vyhlídka na sex s ženou nevyvolává

vzrušení, mnohdy spíš úzkost. Častým komunikačním nástrojem jsou pro ně SMS nebo chaty.

Ve věku nad 50 let muž (otec) sleduje, jak děti odcházejí z domu. Je zpravidla na vrcholu své profesní kariéry. Manželství zkrachovalo nebo se stalo trapnou a vyčerpávající nudou nebo možná se ze vztahu vyklubalo příjemné soužití. Je ale (Garfield, 2017, s. 87) až příliš mnoho mužů, kteří svůj život nevnímají jako příjemný a usazený. Svou budoucností jsou nejistí. Odchody do důchodu mnohdy vnímají jako tragédii.

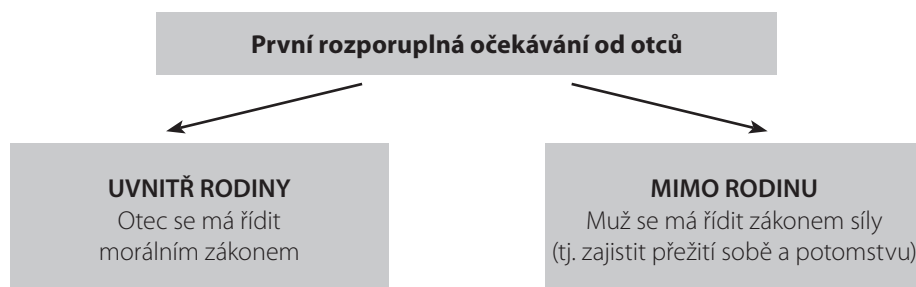
Zpět k Jungovi. Druhá polovina života zpravidla nemůže probíhat podle stejného scénáře, jako ta první. Muž se musí zabývat sám sebou. Bohužel stárnoucí muži se místo zaměření na vlastní Já stávají v mnoha ohledech hypochondrickými, „zásadovými“, případně nadměrnými „šetřílky“ (Jung, 2017, s. 51). Podle Junga účelem první poloviny života muže je seberozvoj a zabezpečení potomstva. Ale je-li tento účel naplněn, nemá už smysl zaměřovat se na roli živitele a vydávatele peněz. V této jednostranné roli, ve které muži setrvávají i ve druhé polovině života, se jakoby dobrovolně poškozují ve smyslu duševní újmy. Jung (2017, s. 52): *„Vydělávání peněz, sociální existence, rodina, potomstvo – to všechno je pouhá přirozenost, žádná kultura. Kultura je mimo přirozený svět. Mohla by tedy kultura být smyslem a účelem druhé poloviny života?“*

Smrt může být pro muže podle Junga rozumným cílem, je-li jeho život žalostný. Pohlédněme na statistiky sebevražd mužů a srovnajme se statistikami sebevražd žen. Nebetyčný rozdíl v neprospěch mužů. Přesto je tato okolnost v českých poměrech ignorována. Podobně ale může být závěr života pro muže nikoli únikem z neštěstí, ale přirozeným sestupem Slunce k západu. Stejně jako bylo dříve vzestupem při východu. Konec života podle Junga představuje přechod do nevědomí. Jedná se o protiklad první fáze života muže, kdy se naopak z nevědomí vynořoval a kdy hrdina usiloval o vstup do vědomí. Jung (2017, s. 54): *„Na závěr bych se chtěl ještě jednou vrátit ke srovnání se Sluncem. Sto osmdesát stupňů našeho životního oblouku se rozpadá do čtyř částí. První, východní částí je dětství, bezproblémový stav, kdy jsme zatím problémem pro jiné, ale vlastní problematiky si ještě vědomí nejsme. Vědomé problémy se rozprostírají přes druhou a třetí čtvrtinu a v poslední čtvrtině, ve stáří, se opět noříme do onoho stavu, kdy se bez starostí o svůj stav vědomí opět stáváme spíše problémem pro jiné. Dětství a pokročilé stáří jsou sice svrchovaně odlišné, ale jedno mají společné, totiž ponoření do nevědomého duševna.“*

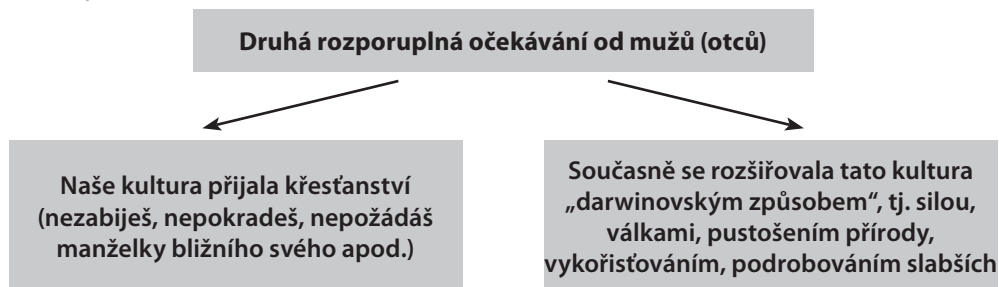
7 SOCIALIZACE A VÝCHOVA

Současná psychologie (sice se zpožděním, ale přece jen) přechází od omezeného zkoumání primárně matky a dítěte při víceméně ignoranci otců a otcovství. Začíná si všímat dvojice otec-dítě a (Zoja, 2017, s. 16–18) „objevuje“ jejich vztah. Řada autorů je svým způsobem překvapena, že vztah vzniká už od narození dítěte. „Izolovat“ otce od rodiny (společnosti a kultury) je u některých zájmových skupin výrazem omnipotence, a proto i ve společnosti jako celku může způsobit značnou rezistentnost. Kromě toho máme jistě co do činění s tendencemi ve společnosti, které otcovství nepřejí. Hledat proto v otcích „viníky“, je nepochopením situace. Role otce je specifická právě napojením na širší společnost. Zvláště Jungovi následovníci neoddelují individuální a skupinovou dimenzi a upozorňují na to, že i když v dnešní době se otcovská moc v zásadě rozplynula, nevědomí formované po tisíciletí se během málo generací nevymaže. A kromě toho jsou na otce nově kladena rozporuplná očekávání.

Rozporuplná očekávání společnosti otce znejišťují. Dříve děti neměly právo ani možnost otce posuzovat. Dnes ho posuzují běžně. Tato dvojí očekávání vytváří již zmiňovaný tzv. paradox otce (někdy označován jako otcovský paradox). Pro úplnost je nutné přiznat, že matky zčásti také trpí tímto paradoxem (Zoja, 2017, s. 20). V moderním unifikovaném rodičovství v sobě matka zahrnuje i otcovskou postavu. Zejména to platí, když zůstane na děti sama. Postava otce tak může být do jisté míry ztělesňována mužem i ženou. Psychologický princip „otce“ se ale nemění. Hlubinné obrazy a modely, které jsou obvykle neuvědomované a zapomenuté, zůstávají.

Matka je převážně posuzována podle toho, jak se chová k dítěti (důsledek tzv. kolektivní psychologie). Otec je posuzován nejen podle toho, jak se chová k dítěti, ale také podle svého jednání ve společnosti. V těchto dvou oblastech platí odlišné zákony.

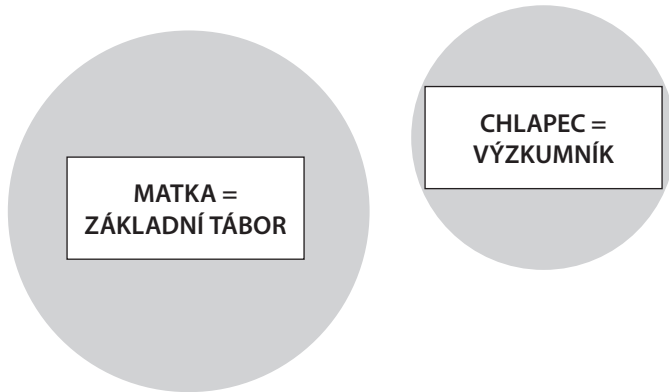
Připomeňme, že téma socializace a výchovy začíná kontextem vztahu syna a matky. Z prvotní identifikace s matkou se chlapec musí, má-li se zdravě vyvíjet, vymanit. Mužská identita je křehčí než ženská, protože je až sekundární. Ženskost musí muž zpravidla celý život v sobě potlačovat a neustále si mužnost dokazovat. Prvky ženského chování od počátku podléhají u chlapců sankcím. Současně, v tom je další paradox, je muž nucen v sobě potlačovat přání s matkou splynout. Potřeba tzv. oceánického pocitu (výraz používaný jungiánskou psychologií) se projevuje se např. v potřebě alkoholu či drog, u jiného v náboženském vytržení, v potřebě slávy, v potřebě sportovního úspěchu, ve velkých filozofických koncepcích, umění apod. Potřeba výkonu je pro muže v naší kultuře zásadní hodnotou. Dokonce i láska je pro muže spíše výkonem. „Zdá se“, píše Poněšický (2008, s. 65) „že život se stává pro muže nesnesitelným, dokonce zbaveným smyslu, je-li omezena privátní sféra na rodinu, kterou chápe coby ohrožení jeho mužskosti, nemůže-li se zároveň svobodně rozletět.“ Ve výkonu a úspěchu se spojuje oceánické omámení a pocit vlastní síly. Muž pracuje do posledního dechu a až padne (přežije-li), přijímá péči. Možná, že ono „padnutí“, jak jsme se už zmínili, je pro muže konečným cílem.

Úzkost z ženskosti a vyhýbání se konfrontaci jsou dvě mužské reakce na ztrátu potřeby patriarchy. Měkký typ muže (citlivý, dlouhovlasý, neagresivní) se defacto vyhýbá střetu s ženami. Dělá to tak, že nebojuje a přijímá jejich „jakoby“ vítězství. Touto cestou si zamlžuje úzkost z žen. Ženy ale chtějí erotické napětí, takže tato figura poddajného muže není to, po čem zpravidla ženy touží.

Potlačení identifikace s matkou je chlapcům usnadněno identifikací se vzorem otce. Jak bylo řečeno, jedná se o procesy individuace. Buduje svoje hranice a učí se schopnosti říkat „ne“. V procesu jde hlavně o schopnost hájit vlastní zájmy

či názory. Američtí psychoterapeuti Kindlon a Thompson (2011, s. 141) nabízejí schéma vztahu mezi matkou a synem.

Schéma č. 3: Vztah mezi matkou a synem

Matka by měla dítěti poskytovat bezpečí a důvěru (viz Bowlbyho vazba) a vytváří podle zmíněných autorů jakýsi základní tábor. Postupně, jak syn vyžívá, je žádoucí, aby syn mámu v psychologickém a vývojovém slova smyslu „opustil“. Máme tím na mysli vytvoření odstupů. Posílil svou orientaci na otce. Identifikace s otcem je pro budoucího muže zásadní. Otce ve smyslu zdravé mužské postavy. Je pochopitelně snazší, když je táta současně biologickým otcem. Řečené neznamena pro syna, že se vzdává matky. Matka by orientaci svého syna neměla interpretovat pro sebe tak, že je synem odmítána. Bohužel se tyto případy stávají.

Zdravá matka za příznivých okolností sehraje roli učitelky emocionálního pochopení. Kindlon a Thompson (2011, s. 147) k tomu poznamenávají, že emocionální propojení mezi matkou a synem je možná to nejhlubší, jaké muž během svého života zažije. Genderové obtíže jsou dvě:

- 1) matka může trpět nejistotou, že málo ví o životě (psychice) svého syna. Zpravidla tehdy, když sama nevyrostala s bratry,
- 2) její případné nedobré prožitky či zkušenosti s bratry (muži obecně) mohou ovlivnit její vidění mužského světa a tedy i to, jak vnímá syna.

Když měla matka nedobry vztah k otci svého syna a otce nadměrně kritizuje (Kindlon a Thompson, 2011, s. 152), může podkopávat vzájemný vztah syna k otci. Kritikou otce matka implicitně kritizuje svého syna. „*Skutečné války*“, píše Corneau (2012, s. 34) „*kteřé se odehrávají v rodinách mezi dospívajícími a jejich matkou,*

jsou projevy synů, kteří se všemi možnými prostředky snaží zbavit mateřského zajetí, vyrvat matce své tělo a dokázat, že jsou muži. Otcové většinou těmto zdlouhavým bojům bezmocně asistují a nechápou, že jsou za ně z větší části zodpovědni. Tento stav věcí u synů často znamená odtlačení veškeré citovosti a imitaci nejhorších machistických stereotypů, které naše společnost dokáže vyprodukovat (Rambo a spol.).“ Machismus (Corneau, 2012, s. 95) je motivován přáním mít moc nad ženami, jejíž fasádou je drsnost. Prozrazuje spíš strach z žen a nejistotu než to, co předstírá. Navenek dává najevo hrubou a nápadnou maskulinitu, ale vnitřně obvykle zůstává maminčíným synáčkem (Corneau, 2012, s. 144): „... zbroj navléká na měkké šaty, které mu ušila matka.“

Od mámy se budoucí muž nemůže naučit být mužem. Z potřeby oddělení od matky pramení větší „mužská“ náchylnost k poruchám identity a (šířeji) k psychickým poruchám. Může to být způsobeno také tím, že se ve věkové etapě, která vyžaduje odpoutání, tak nestalo. Biddulph (2007, s. 64) dokonce hovoří o psychickém incestu. Má na mysli situace, kdy chlapec nevědomě splyne s matkou a neoddělí se od ní. Jsou to podle Biddulpha „přerostlé“ děti přisáté k matčinu prsu. Stává se to v situacích, když chlapec postrádá otce. Zůstává uvězněn v původní identifikaci s matkou. Corneau (2012, s. 27) stejnou situaci označuje zmatením ve vztahu s vlastní sexuální identitou.

Děti bez otců, nejen chlapci, jsou v nepříznivé situaci. Data naznačují (Biddulph, 2007, s. 113–114; Corneau, 2012, s. 25, s. 27, Ballnik, 2012, s. 23 aj.) že tyto děti si váží sebe méně, nedosahují studijních výsledků, kterých by v případě přítomnosti otce mohly dosahovat, nedokončují studium apod. A co je rovněž důležité, dostávají se do konfliktu se zákonem častěji než ostatní vrstevníci (Foster, VanderVen, et al., 1975; Whittaker, 1979; Campbell, Muncer, 1998). Mají obtíže se zvnitřňováním morálních hodnot a s přebíráním odpovědnosti. Projevují se u nich sklony k násilí, které překračují obvyklý průměr. Vyskytují se u nich problémy s autoritami, které jsou s to respektovat jen obtížně. Biddulph (2007, s. 101) rozlišuje dva hlavní extrémní typy chlapců bez otcovské péče.

Dva extrémní typy chlapců bez otcovské péče:

(Biddulph, 2007, s. 101)

Chlapec posedlý mužností, posedlý „mačo-mánií“.

Působí agresivně, hromadí bojové hračky, studuje zbraně, válečnou techniku atd.

Chlapec „maminčin mazánek“.

Často depresivní, v mladším věku nezřídká trpí enurézou. Ve škole je vysmíván, v roli obětního beránka. Bojí se nového prostředí apod.

Synové bez otců jsou v řadě případů pro matku těžko zvládnutelní. Některé matky se po rozchodu s otcem snaží „zbavit“ dítěte jeho předáním otci. To nemusí být špatné řešení, jak se obecně soudí.

Útěky chlapců k vrstevnickým skupinám jsou přirozenou vývojovou etapou. V případě asociálních a antisociálních zaměření těchto skupin se může negativní účinek projevit právě u chlapců, kteří postrádají kvalitní citový vztah s rodičem stejného pohlaví. Řečeno s Biddulphem (2007, s. 96): „*Dospívající mladík, který tráví dostatek času ve společnosti svého otce a jeho přátel, nepotřebuje hledat vedení u osmnáctiletého vůdce party.*“ Řekli bychom „do jisté míry nepotřebuje“, protože kontakt s vrstevníky je přirozenou vývojovou etapou.

Potřeba otců pro chlapce i děvčata je podle nejnovějších výzkumů (Corneau, 2012, s. 28) ranější, než jak se v minulosti soudilo. Projevuje se už okolo dvou let dítěte. Otec učí své děti důvěře, snaživosti, soupeřivosti. Vede je přirozeným způsobem k výkonu. Umět se např. s chlapci fyzicky poprat (a samozřejmě nezranit), je jeden z úkolů. Zápas znamená soupeření a chlapci chtějí, aby si s nimi hrál dospělý muž tímto způsobem.

Děvčata jsou v procesech výchovy ve výhodě. Zpravidla přijetí matky jako svého druhu ideálu nevnímají jako obtíž. Nejčastěji se jedná o kontinuální proces, který často vede ke vzniku koalice mezi matkou a dcerou. Při rodinných sporech dcery stojí za matkou.

Otec může pro dceru být v roli prvního obdivovatele a může mezi nimi vzniknout intenzivní citový vztah (objevuje se už ke konci batolecího věku). Naopak ponižování dcery („*Jsi škaredá a nikdy nebudeš pěkná. Kdo by o tebe zavadil, huso!*“), jak to známe z psychoterapeutických sezení, vytváří obrovský problém, se kterým se nezřídká dcera nedokáže vyrovnat ani v dospělosti.

Pro identifikaci s rodiči u chlapců i dívek jsou podle Janošové (2008, s. 107) nejdůležitější dva faktory:

- 1) blízký citový vztah dítěte a dospělého identifikačního vzoru,
- 2) atraktivita dospělého pro dítě.

U chlapců ve vztahu k otci je důležitý „zážitek otcovy síly a moci“. Láskyplnost otce nemusí hrát v případě chlapců takovou roli. Chlapci se někdy více identifikují s otci, kteří zaujímají dominantnější postavení než se submisivními typy. Dobrá identifikace chlapce s otcem může způsobit, že je lépe přijímán svými vrstevníky. Matky u synů více posilují samostatnost (což sami chlapci obvykle chtějí), ale děje se tak na úkor intimity. Rané odpoutání od matky je pravděpodobně jedna z příčin, proč se muži snaží navenek neprojevat vlastní prožívání (především prožitky osamělosti a ztráty). Mazlení a nedej bože pláč přece nejsou v této kultuře chováním typicky mužským. A dodejme s Jungem (2017, s. 77): „*Hrůzy polárního ledu nezažijeme, když si přečteme cestopis a zdoláme Himálaj v kině.*“

Zřejmě neplatí omílaný axióm (Garfield, 2017, s. 50), že muži mají „vrozenou“ neschopnost pracovat s emocemi. I když mužský a ženský mozek se liší, pokud jde o zpracovávání a sdílení emocí, existuje velká rozmanitost mezi pohlavími i uvnitř pohlaví (Anne Faustová-Sterlingová, 2000). Rozdíly ani jednomu pohlaví nebrání, aby fungovalo ve vztazích na vysoké úrovni. Dovednost naslouchat je u mužů a žen v jiných částech mozku (u mužů v levé hemisféře, u žen v obou hemisférách). Např. Kitte Watsonová (Garfield, 2017) ve schopnosti naslouchat u mužů a žen nezjistila žádné měřitelné rozdíly.

ODPOUTÁNÍ OD MATKY

Nejprve je tu těsné spojení s matkou, ale ta ne vždy může splnit veškeré potřeby dítěte. Dítě si se vzrůstající mírou začne uvědomovat, že není totéž co matka. Může se dostavit tzv. separační úzkost, tj. neurčitý pocit ohrožení a také nejistota. Separační úzkost je překonávána zpravidla tím, že se dítě citově přimkne k pečující osobě, tj. k mámě. Jev je blízký tzv. Stockholmskému syndromu, anaklitické identifikaci. Dítě se vždy citově do pro něj významného vzoru, identifikuje se s ním.

Další mezník nastává, když si dítě uvědomí, že se stane (u děvčat), nebo naopak nikdy nestane osobou podobnou vzoru, tj. matce. U chlapců, že se na matku nemůže a u děvčat naopak může jako na model chování a prožívání spolehnout.

Pro chlapce je to, jak jsme uvedli, významný zdroj citového traumatu. Pro chlapce to má za následek nutnost deidentifikace, potřebu potlačit některé prvky chování převzaté od matky či jiných žen. Doprovázeno pocitu ztráty a nevědomou agresí vůči matce, protože jako ideál „zklamala“. Podle Pollacka (Janošová, 2008, s. 187) nutnost odpoutání od matky v době, kdy chlapci nedosáhli ještě dostatečné citové zralosti, může vést k jakési „pseudonezávislosti“. Pseudonezávislost poškozujícím citový vývoj dítěte. Příspěvek k tomu může i soutěživé chování otce vůči synovi nebo otcova snaha dávat najevo, že nepotřebuje od nikoho pomoc. Také matka je někdy schopna necitlivě odmítnout citové potřeby syna. Nejlépe vychází z tohoto úhlu pohledu tzv. androgynní⁵ chování obou rodičů, tj. nepřiliš přehnaná maskulinita otce a nepřiliš přehnaná feminita matek. Chlapci se postupně přikloní k mužskému světu. Do popředí se dostanou pocity mužské sounáležitosti a solidarity.

Podle Janošové (2008, s. 129) jsou žádoucí „výchovné“ zásahy do dětských genderových tendencí. Podle ní se jeví „... jako výhodnější varianta co nejvšestrannější, tedy androgynně orientované výchovy ...“ Protože to prý umožňuje větší zastupitelnost v činnostech. „*Výchova vedená tímto směrem by měla dítěti umožnit rozvoj dispozic a ambicí bez ohledu na to, zda se jedná o vlastnosti či dovednosti tradičně hodnocené jako maskulinní či femininní.*“ Cílem údajně není odstranění jakékoli stereotypie chování a uvažování. Tedy nejedná se o cíle genderové ideologie. Autorka připouští (Janošová, 2008, s. 130), že násilné „pedagogické experimenty“ a kampaně např. v USA obvykle vedly ke krachu, protože genderové postoje jsou v lidech silně zakořeněny a hlouběji, než jak se zdá (Thorne, 1994). Děti předškolního věku potřebují stereotypii jako důležitý opěrný bod při orientaci ve světě. Genderově specifické cíle výchovy jsou vázány na sociální a ekonomické úkoly mužů a žen v dospělosti. Tak tomu alespoň bylo a snad je i v současnosti.

Nejen z pohledu Corneau (2012, s. 29–30) se vývoj vztahů a rodičovských rolí nezřídka ubírá tak, že se žena „zmocní“ dítěte. Dítě vnímá výhradně jako svůj osobní majetek. Je pro ni zdrojem moci. Muže redukuje do funkce živitele rodiny a případně pro výpomocné práce spojené s výchovou a fungováním rodiny. Mazlení, doteky, city považují mnohé ženy za svou přirozenou doménu ve vztahu k dětem. V naší kultuře se má obecně za to (a tak je to mužům výchovou vnucováno), že mají být tvrdí. Chlapci neplácí (Dvořák, 2004, s. 29). Je správné (Corneau, 2012, s. 34–35), aby se i otcové nestyděli za to, že se mazlí se svými dětmi a vedli

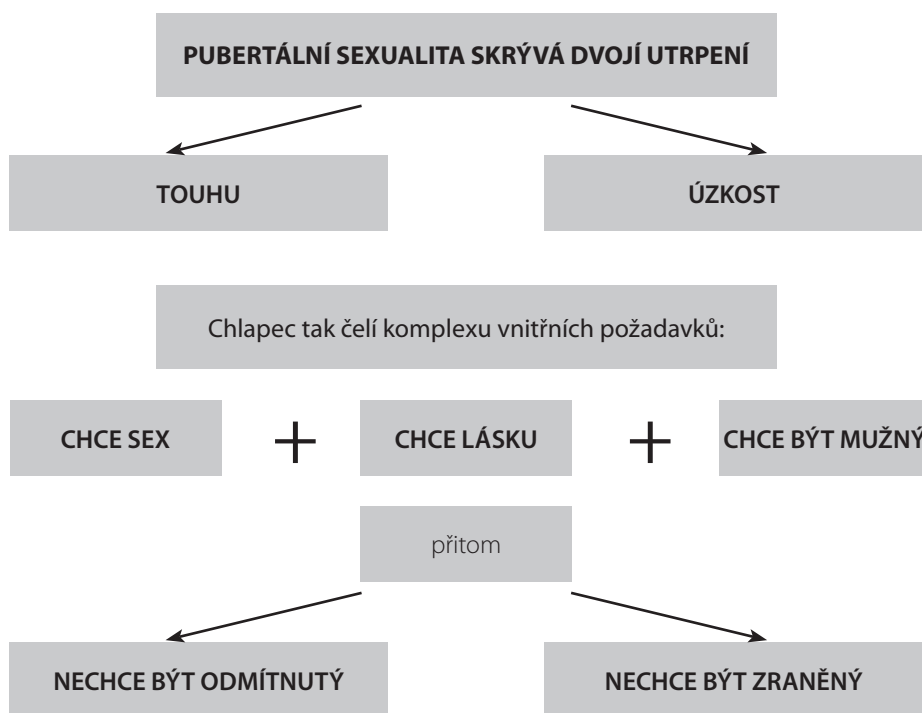
5 Androgynnost = oboupohlavnost

je k citovosti. Pozor na hony pořádané na pedofily a sexuální devianty, které jsou bez skrupulí senzacechtivými novinářskými mravokárci pravidelně pořádaný (např. Bělehradová, 2015). I bezproblémový otec se může stát kořistí vždy připravených udavačů nebo dokonce kořistí vlastní ženy, když se s ní nepohodne.

Pubertální chlapci (Karsten, 2006, s. 90) „... se obvykle stahují do ústraní, bývají uzavření a s málokým se sblížíjí. Pokoušejí se vzdorovat se vztyčeným čelem protivenstvím puberty a vlastními silami odolat všem zkouškám.“ Chlapec se odděluje zpravidla nejen ze závislosti na matce, ale ze závislosti na celé rodině.

Kindlon a Thompson (2011, s. 224) upozorňují na dvojí utrpení chlapců ve vztahu k rozvíjející se sexualitě. Schéma č. ukazuje provázanost.

Schéma č. 4: Pubertální sexualita chlapců

Chlapci většinou nesprávně chápou sociální a sexuální náznaky dívek. Nejsou často schopni správně vyhodnotit a pochopit, jak to dívka myslí a co vlastně chce. Ve vztahu se ztrácejí. To je mnohdy důvod, proč si vyberou jednoduchý sex (masturbaci) a nevolí náročnější emoční intimitu. Nabízí se také možnost vztah vzdát nebo o něj neusilovat. To se také děje. V pubescenci chlapci myslí na sex pravděpodobně více než dívky. A je věcí veřejnou, že téměř všichni chlapci

masturbují. Kindlon a Thompson (2011, s. 226): „*Masturbace je přirozenou součástí zkušenosti dospívajících kluků, a tak se stávají veterány sexuálního uspokojení ještě předtím, než se zapojí do partnerského sexu.*“ Při masturbaci je téměř nemožné neuspět. S děvčetem je to složitější a to jak fyzicky, tak také emočně. Přichází strach ze zklamání. A chlapec, který se nenaučí tyto nepříjemné pocity zvládat (nebezpečí z odmítnutí nebo zesměšnění), může na dívku reagovat nepřátelskou zlobou.

Podle Garfielda (2017, s. 117) bylo a je v podstatě přípustné (v USA a možná i jinde ve světě, včetně České republiky) syny zraňovat, vyvolávat u nich psychickou i fyzickou bolest (fyzické tresty jsou u synů tolerovány), ponižovat je apod. Od tzv. nevinných vtípků po kruté a permanentní urážky. V konečném důsledku uvedených „výchovných“ praktik to snižuje vyhlídky chlapců na štěstí a silně naopak zvyšuje pravděpodobnost, že se v pozdějším věku stanou násilníky. Plné věznic mužů v České republice (a nejen u nás) a téměř absence žen v rolích vězňených lidí tomu koneckonců nasvědčuje. Je ale nepravděpodobné, že by uvedené konsekvence byly těmi jedinými, které vedou muže do věznic. Nicméně, jedna z příčin násilné kriminality by to být mohla.

Chlapci jsou trestáni více i proto, že jejich chování neodpovídá obvyklým genderovým představám. Jednoduše řečeno, dostávají více negativních zpětných vazeb, i když pochybujeme, že je možné, jak si myslí Janošová, zúžit převahu trestů u chlapců ve srovnání s dívkami pouze za takové chování, které je genderově sociálně méně přijatelné. Častá upozorňování na nedostatky syna vedou ke vzniku osobní nejistoty. Otcové podporují statečnost, mužnost, soutěživost, tělesnou zdatnost apod. U dcer je oběma rodiči podporována ženskost, atraktivita, citlivost a sociální oblíba.

Snahy některých žen „převychovat“ svého partnera (Poněšický, 2008, s. 99–100) končí zpravidla nezdarem. Muži tyto snahy vnímají jako ohrožení svobody. A svoboda je součástí mužnosti. Je tu strach z toho, že ztratí to, co si na svých matkách vydobyli. To, co ženu na muži v počátcích fascinovalo a co obdivovala, se žena snaží najednou změnit. Chtějí si partnera přikovat a nepustit ho. Nedat mu volnost. Pečovat o něj, vychovávat jej, měnit jej podle svých potřeb a představ. Výsledkem je (a nejen z důvodů uvedeného chování žen) proces odcizování spojený s úzkostí. Poněšický (2008, s. 101) deklaruje změnu fascinace ve zklamání: „... *výtky, že je muž příliš nezávislý, stále pryč, nemá kdy ani pro ni, ani pro rodinu, stává se nepřístupným, stahuje se do sebe. ... Jeho sílu a průraznost, na něž byla žena hrdá, začne označovat za agresivitu, ze které má spíše strach. Vyčítá muži jeho egocentrismus, distancovanost, málomluvnost, nedostatek vcítění, zájem pouze o sex.*“

Jaký je vlastně vzor mužnosti, který stereotypně vnucují média, feministky a genderově podjatá centra? Nejen podle Kindlona a Thompsona (2011, s. 37) je kritizovaným „vzorem“ neurvalec, mocný superman, hokejový rváč, často drogově závislý, pohrdající zákony, příp. také ženami. K obrazu necitelného surovce směřuje „neuvědomovaná“ socializace nebo i výchova chlapců. Jejím základem je vlastně úsilí odradit chlapce od emocionálního uvědomění. Takový má být voják, který „brání stranu, vládu, vlast a národ“. Floskule pro zdůvodnění společensky žádoucí agresivity. Na druhé straně se nově objevuje psychicky kastrovaný rozmazlenec z mama hotelu. Podle amerických výzkumů (Kindlon a Thompson, 2011, s. 39) matky spíše mluví o smutku a utrpení především s dcerami a nikoli s chlapci. Také jim spíše než chlapcům vysvětlují své emočně podbarvené reakce. Děti, kterým jsou tyto věci vysvětlovány, lépe rozumí i svým emocím. Vzteklé projevy chlapců, jejich mrzounství jsou přijímány jako normální. Za nenormální jsou u nich naopak považovány projevy strachu nebo úzkosti, na něž mají „právo“ spíše ženy. Chlapci jsou naopak vedeni k tomu (Kindlon a Thompson (2011, s. 42), aby na ponížení a hanbu reagovali agresí a nikoli k tomu, aby se zamýšleli a komunikovali o nich. Proto Kindlon a Thompson považují za krajně důležité učit chlapce tzv. emocionální gramotnosti.

Pouhé potlačování agresivity má nepříznivé následky (Corneau, 2012, s. 126–127).

1. Vede k tomu, že se agresivita uchýlí dovnitř a může způsobovat sebestenávist, pocity viny, deprese, kompulze (jídlo, neustále mytí, sebespoškození apod.).
2. Vede k hledání obětího beránka v podobě slabších jedinců nebo také např. společenských skupin s kriminálním podhoubím.
3. Může se změnit v kult utlačovatele. V rodině tyranizující rodič (otec) může být přesto vnímán jako skvělý a obdivuhodný člověk.
4. Erotizace agresivity. Výsledkem jsou sadomasochistické fantazie i praktiky.

Ideální zřejmě je, aby se muž dostal do kontaktu se svou dravostí a naučil se ji ovládat. Nenechat si přitom odebrat mužské hodnoty. „*Co se stane, píše Corneau (2012, s. 127–128), „když si celá generace mužů myslí, že se zbavili problému s agresivitou? Ten problém nezmizel, jen se stal nevědomým ... Dynamika vlastní mužskému pohlaví, kterou vědomé já potlačuje, se proměňuje v hostilitu, vnitřní zuřivost, někdy dokonce v násilí. A tato špatně použitá síla, která je odvrácena od svého cíle, neustále rušivě zasahuje do funkcí jedince.“*

Až když se chlapec kontaktuje se svou divokou energií, prožije si slast boje a obrany, stává se mužem. Výchova by mu to měla umožnit, a to nelze bez mužů přítomných v rodině a ve výchovných institucích.

Chlapecké „mužství“ je následně chlapci chráněno obrannými tendencemi, jako jsou přehnaně maskulinní projevy. Jak jsme zmiňovali, hostilita ke všemu, co by mohlo být považováno za femininní. Možnou příčinou, už jsme zmiňovali, může být i skutečnost, že muži jsou od počátku více vystaveni ženským vlivům a ocitají se v pasti ryze ženského vidění světa.

Na druhé straně je asi dobře, když rodič stejného pohlaví, jaké má dítě, začíná pociťovat větší odpovědnost v oblastech, které nějak souvisí s jejich genderovou rolí. Stejnopohlavní potomek je terčem představ, jak by ideálně měl vypadat potomek coby nositel určitého pohlaví. Hlavně to platí o otcích směrem k synům (syn je nová šance), kdežto dcera je pokračováním matky a matky se chovají k dcerám víceméně partnersky. Obtíž spočívá v tom, že otcové jsou z rodin vytláčováni a syn se ocitá bez partnera, který by mu mohl v rodině pomoci.

Situaci komplikuje nebezpečí zjednodušeného a až primitivního přenosu vlastních zkušeností z dětství otců do představ o výchově. Platí to v případech pozitivních, ale stejně tak i v případech negativních zážitků (Janošová, 2008, s. 103): *„Když jsem tenkrát musel já, tak bude prostě muset i on.“* Výchovným dědictvím v důsledku transgeneračního přenosu může být i nižší sebevědomí otců. Muži mají horší přístup ke vzdělání hlavně humanitního charakteru a mohou být tedy více než ženy vystaveni nebezpečí přenosu sníženého sebevědomí na syny.

Nabourané sebevědomí znamená nabouranou identitu. Sebevědomí se nejvíce rozvíjí, nebo naopak rozbíjí v období pubescence. Američtí chlapci, uvádí Zimbardo (2019), hledají útočiště v paralelním světě, tj. u počítačů, v gangu a u porna. Paralelní svět působí jako tlumič (maska, nárazník), který chrání před většinovou společností. Realitě ale dříve, či později chlapci neuniknou a narazí. Vzniká krize identity. Škola, která je vybudována a funguje jako příznivé prostředí pro dívky, vede k nabourávání chlapeckého sebevědomí systematicky. Chlapci v dospívání objevují své limity, před kterými ale jen na čas unikají do virtuální reality počítačového světa. *„Být dospělý“*, píše Zimbardo (2017, s. 120) *„znamená, že si dokážeme sami přiznat, že nebudeme slavní a nebudeme se usmívat z titulních stránek populárních časopisů.“*

V současném tvrdě individualizovaném světě USA (a čím dál tím více také v Evropě) se většina jedinců soustřeďuje na svoje „Já“. Socializační procesy, včetně výchovy, jsou primárně zaměřeny individualisticky. Mládež (chlapci i dívky)

má především nároky. Možná proto, že se na vytváření hodnot sama podílí jen omezenou měrou, nebo vůbec ne. Nemají představu, kolik energie a prostředků je potřebných, aby nějaká věc vznikla. Dostávají všechno prakticky zdarma, nepocítí hrdost, když něco vytvoří. „*Učí se pouze všechno vyžadovat a manipulovat ostatními, aby mu poskytli to, co potřebuje.*“ (Zimbardo, 2017, s. 121). Jsou odpojeni od reality a jsou přesvědčeni, že manuální profese jsou pod jejich úroveň.

Od konce puberty do 30 let věku si muži vytvářejí svou identitu dospělých. Znamená to odejít z domu a separovat se od rodičů, usilovat o vyšší vzdělání, začít pracovat. Dominuje svět úkolů, citové odloučení, nezávislost. Vzniká dojem, jako by vliv matky na syna končil ve středním školním věku, tj. v době, kdy se syn orientuje masivně na mužské aktivity. Do vztahu matka – syn zasahují obrany synů vůči femininitě a citovým projevům. Vztah může ústít do vzájemného respektu (matky „drží“ na své syny), ale nutně nemusí. Kvalita vztahu je důležitá také pro budoucí chování synů k ženám. Ovlivňuje synovo sebevědomí při navazování kontaktu s ženami.

Jak může přispět škola ke změně kvality výchovy chlapců, nevíme. Škola prosazuje receptivní učení (pilně zapisovat, dobře si zapamatovávat a opakovat apod.) a víceméně ignoruje praktické učení sloučené se životem. To vyhovuje dívkám, ne už tolik chlapcům. Objevují se návrhy, které se ale nedotýkají podstaty věci a systematicky nic neřeší. Návrhy typu:

- organizovat diskuze,
- zážitková pedagogika,
- volnočasové akce,
- manipulativními televizními programy, sportovními kroužky, ve kterých se porovnávají výkony,
- skauting apod.

O vnitřním prožívání dívek víme mnohem více než o vnitřním prožívání chlapců. Chlapci v pubescenci přestávají být sdílní a současně ubývá času společně tráveného s rodiči. Odhadem jen asi polovina má nějaké koníčky, a to ještě většinou jen sportovní, sledování televize nebo pop music.

8 PATRIARCHÁT JE SKUTEČNĚ TAK „VÝHODNÝ“ PRO MUŽE?

Feminismus, jedna z neomarxistických ideologií, která vidí svět jako boj utlačovaných proti vykořisťujícím. V interpretaci feminismu jsou ženy utiskované a bojují za rovné postavení s muži. V současné fázi se už ale nejedná ani tak o rovné postavení s muži, ale o boj o moc. Protože rodina ženu svazuje a ženy v důsledku rození dětí nemohou realizovat stejnou „kariéru“ jako muži, je nutné tradiční rodinu rozbít. K tomu je vhodná genderová ideologie. Dívky by neměly chtít děti, protože je to svazující. Zásadní jsou dvě otázky (Poněšický, 2008, s. 140):

- 1) Proč v naší kultuře i ve většině ostatních kultur získávali muži obvykle větší vliv na řízení?
- 2) Opravdu mají muži nad ženami mocenskou převahu?

Poněšický zpochybňuje především feministkami zdůrazňovanou nadvládu mužů nad ženami a tvrdí, že ženy ovládají muže přinejmenším ve třech rovinách.

- 1) V důsledku sekundárnosti mužství se mužskost projevuje jako labilní artefakt. Muž si svou mužnost musí permanentně obnovovat a prezentovat ji navenek. Činí tak v různých oblastech různými cestami: prosazení se ve své profesi, ve sportu, v rozumových schopnostech apod. Ale proč to dělá? Většinou mimo jiné také proto, že chce ženě imponovat. Žena může jeho potřebu posílit, nebo naopak jej ponížit a frustrovat. Na jedné straně ženy s muži koketují, lákají je, svádějí a následně provozují pózy lhostejnosti a odmítání nebo dokonce prezentují výsměch. Pro mnohé ženy je to zábava. Poněšický (2008, s. 142): „*Psychoanalytik by řekl, že žena muže nejprve vzruší, a o to více vzrušující je jej opět kastrovat.*“
- 2) Žena může svou erotickou touhou muže ohrožovat. Svede ho a tak v něm vyvolává touhu po spojení s matkou (tj. s ženským prvkem). Erotickou cestou na něj působí a ovládá ho. Nepustí muže ze sevření, ze kterého se muž chce vrátit k matce. Nebo (chytřeji) mu naopak poskytne dost zdánlivé volnosti a svobody. Takové jednání vyvolává u muže vděčnost, ale defacto je neustále v zajetí.
- 3) Manipulace prostřednictvím emocí. Pod vlivem slz, demonstrace (někdy až hysterického) „utrpení“, výčitkami apod. Opakem, ale se stejným cílem manipulovat, jsou projevy lásky. Muži jsou obvykle v těchto zatěžkávacích

zkouškách bezbranní. Vrcholem je propojení ženy (partnerky) s rolí matky. Poněšický uvádí, že (2008, s. 142): „... žena, jež pro muže vaří, pere, žehlí atd., z něj udělá naprosto nesamostatné individuum, jež bez ní není schopno existovat.“

Tajemství manipulace s mužem spočívá v možnosti ženy muži nabídnout, anebo naopak odejmout uspokojení. Když se muž domnívá, že je hlavou rodiny, ve skutečnosti je obětí zásadní iluze. Vrcholný majstrštyk taktiky ženy neusilující o partnerství, ale o nadvládu. V extrémní podobě může žena pojímat spolužití jako boj o moc. Nic z těchto manipulačních praktik není příliš vidět. Proto celá hra vyznívá, jakoby měli nadvládu muži.

Pro ženy je zřejmě výhodné podporovat mužský narcismus. S vnitřním uspokojením žena deleguje na muže úkoly spojené s fyzickou silou, iniciativou, organizováním apod. Podporuje v muži jeho představy o tom, že je vůdčí, že má převahu nad ženou. Muž takové chování žen přijímá (dost naivně) a navíc do ženy projikuje vlastnosti, jako jsou slabost, nestálost, nevypočitatelnost apod. Strach ze ztráty mužnosti a tendence k dominanci je spíše negativní motivací.

Poněšický se odvolává na filozofa Norberta Eliase (Poněšický, 2008, s. 146), že rodiny před dvěma nebo třemi stoletími žily volněji, než je tomu dnes. Spíše se jednalo o hospodářskou jednotku, v níž sexuální závazky ve smyslu věrnosti téměř neexistovaly.

Shrnuto a podtrženo. Tvrzení, že je v jednoznačném zájmu mužů udržovat patriarchát, je mýtus feministické ideologie. Radikální feminismus je vlastně jen opakem konzervativního patriarchátu. Muži jsou dnes v defenzivě. Ženy rozhodují o většině důležitých věcí. Je otázka, jestli si ženy skutečně přejí muže v defenzivě, kteří před nimi kapitulují. Jenže radikální a v mnohém až šovinistický feminismus je až posledním vývojovým stupněm feminismu. Rozhodně tomu tak nebylo od počátku, kdy ženám především šlo o rovnost.

Feminismus prochází čtyřmi základními etapami. První vlna si kladla za cíl dosáhnout volebního práva žen, umožnit ženám vysokoškolská studia a dosáhnout právo na majetek stejný, jaký mají muži.

Druhá fáze si klade za cíl ženy dostat z role ochránkyň rodinného krbu a také z pocitů některých žen, že jsou určeny toliko pro domácnost a použitelné k sexuálnímu uspokojování mužů. Co je proti jejich vůli, je možné označit za znásilnění. V této souvislosti by bylo logické uznat, že jestliže žena proti vůli muže vyláká k oplodnění, nejedná se o nic jiného, než o jinou formu znásilnění,

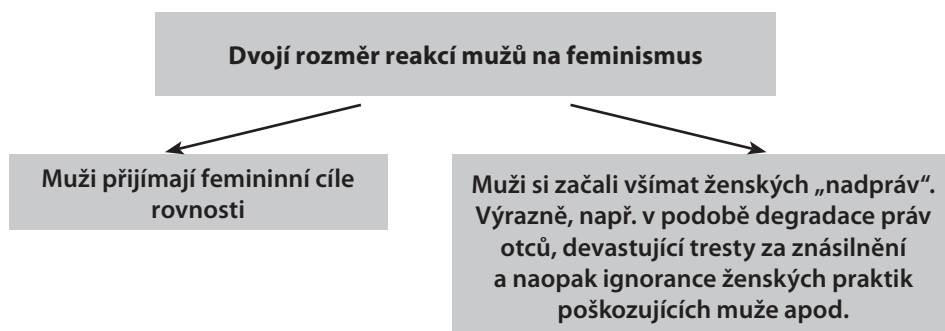
tentokrát muže. V duchu amerického přístupu k řešení kdejakého nesouladu právní cestou a osočování mužů, jak to vidíme v koncepci Me Too, bylo by pro muže žádoucí, aby před každým sexem byla stvrzena podpisem listina, že muž nechce, aby žena otěhotněla a měla s ním dítě a žena tuto okolnost akceptuje. Při porušení se jedná o podvod a zneužití muže. Násilí na mužích ze strany žen je dosud věnována minimální pozornost.

V souvislosti s předchozím třetí fází vyzdvihuje myšlenku, že diskriminovaných skupin ve společnosti je mnoho (homosexuálové, etnické menšiny). Utlačování mužů ženami nebo tato okolnost přinejmenším není nijak akceptována.

Poslední, čtvrtá fáze, tvrdí, že pohlaví není určeno biologicky, ale jedná se o společenský konstrukt. Základy hledejme u Bergera a Luckmanna (1999). Feminismus je v tomto smyslu formou politického náboženství.

Vztah mužů k feminismu se postupně také přirozeně měnil. Gardield (2017, s. 25) uvádí následující vývoj.

1. fáze: 60.–70. léta. Někteří muži se ztotožnili s feministickými cíli rovnosti a snažili se napravit nerovnost. Totéž se událo ve vztahu k jiným skupinám vytlačeným na okraj, jako byli černoši, homosexuálové apod. Avšak současně se objevuje řada ženských nadpráv. Např. ve vztahu k dětem, omezování otcovských práv, k přísnějším trestům pro muže při srovnatelném přestupování právních norem muži a ženami apod.

2. fáze: počátek 90. let. Psychologové Michael Meade, Robert Moore zformulovali „poetické mužské hnutí“. Muži jsou vybízeni, aby našli a obnovili svoji emoční energii ve vztazích s ostatní mužskou populací a aby překonali

pasivní reakci na feminismus. Založeno na Jungově pojetí archetypů a rituálech domorodých Američanů.

3. fáze: zaměření na komunikaci mezi muži navzájem a na komunikaci s důležitými druhými lidmi v jejich životě. (Např. publikace Terrence Reala Nechci o tom mluvit; Samuela Oshersona Hledání otců; Michaela Kimmela Chlapská země). Muži se začínají tlakům aktivně bránit.

Také podle Zimbarda (2017, s. 132–134) ženská hnutí zpočátku volají po rovnoprávnosti. Ve skutečnosti se bohužel často snaží minimalizovat rovnost, např. v odpovědnosti a povinnostech. Mužům jsou přitom předkládány soubory pravidel o tom, co by dělat neměli, ale málokdy to, co by alespoň podle feministek dělat měli. V pozadí je implicitně vyjádřené přání, aby se muži podřídili ženám a měli ve srovnání s ženami menší práva, ale větší odpovědnost a více povinností.

Na druhé straně Ariel Levyová: *Female Chauvinist Pigs* (ženská šovinistická prasata) zkoumá dopad materializace sexu na ženu a její identitu. Sleduje boj za ženská práva a věnuje pozornost striptýzu. Mladé ženy se v důsledku emancipace mnohem více dívají na porno a mají pocit, že hlavní ženskou ctností jsou smyslnost a sex. Ženy mají dojem, že by se měly „osvobodit“, ale nevědí, co to přesně znamená. Proto (mimo jiné) se feminismus rozštěpil přinejmenším do dvou proudů:

- a) názor, že pornografie posiluje ženy (svobodně si to rozdávát kdekoli a kdykoli),
- b) názor, že pornografie ženy podkopává (vymýtí obscenitu), být čistá.

Na rozdíl od ženských emancipačních tažení (od sufražetek k feminismu až ženskému šovinismu) se emancipace mužů nezformulovala ani zdaleka tak výrazně, i když potřeba jejich organizování odporu zvláště v současnosti výrazně vzrůstá. Maximálně otcově si v jednotlivých zemích i v rámci různých nadnárodních soudů stěžují na systematickou diskriminaci. Ovšem ve většině případů dosud marně.

Společnost (politika, média, škola, rodina) spíše muže systematicky upozaduje tím, že tlumí jejich intelektové a společenské schopnosti a dovednosti, a to od samého počátku. Viz poznámky k fungování škol a školství. Zimbardo (2017, s. 12) volá po potřebě analýzy:

- a) osobnostních faktorů mužů, jako jsou nesmělost, vznětlivost, malá svědomitost,
- b) situačních faktorů: velmi častý život v neúplné rodině bez otce, snadná dostupnost vzrušujících videoher, volný přístup k pornografii na internetu,
- c) faktory systémové: „*politické a ekonomické důsledky právního systému, který uznává práva (nadpráva) žen, ale nezohledňuje nijak speciálně práva mužů*“,

- d) fyziologických změn v mužském těle (např. úbytky testosteronu a hromadění estrogeneru) atd.,
- e) školství budované pro potřeby dívek (žen) a diskriminující chlapce (muže). Úpadek školství s nepříznivými důsledky pro chlapce, když pro ně neumí (nebo také nechce) vytvářet podnětné prostředí. Stálo by za to znovu se zamyslet nad koedukací a zvážit, zda není překonaná a jednostranně výhodná jen pro děvčata.

V důsledku levicových ideologií se prosazují praktiky, které usilují o zabránění diskuzím o některých tématech. Tzv. korektnost. Dokonce na akademické půdě se uplatňuje cenzura, jak jsme toho svědky např. v případě Jordana B. Petersona.

Zimbardo (2017, s. 119–139) míní, že tzv. politicky korektní kultura dusí jakoukoli kritickou analýzu. Rozlišujeme ale korektnost ve smyslu cenzury (náhubku) a korektnost ve smyslu obyčejné lidské slušnosti. Evropou i Amerikou se šíří korektnost v prvním slova smyslu. Zabránit diskuzím na ožehavá témata, zabránit kladení argumentů, aniž by se diskutující vzájemně uráželi a používali invektivy. V rozhovorech se v důsledku tzv. politické korektnosti vyhýbáme pojmenovat realitu a naopak, v realitě se vyhýbáme snaze pochopit, co se kolem nás děje. Vynalézáme eufemismy, abychom pravdu zmírnili. V intencích problému postavení mužů a otců pod tlakem genderismu jako nástroje ryze feministických cílů politická korektnost slouží převážně jen k posilování neopodstatněné nevráživosti vůči mužům. Tím je odváděná pozornost od skutečného řešení otázek spojených se vztahy mužů a žen.

Příkladem budiž jeden z feministických bludů, že muži si na ženě cení jen jejího sex-appealu. Jedná se zcela jistě o neustále opakovanou účelovou argumentaci, která je navíc vytržená z kontextu. V předchozím textu jsme se pokusili poukázat na provázanost jevu, když sex je jen jednou stránkou vzájemných vztahů mezi muži a ženami. Navíc biologicky ohraničenou. Kromě toho jistě platí, že i děvčata by se měla učit oslovovat jako první toho, kdo se jim líbí. Tím ale musí nutně vstupovat do rizika odmítnutí a do nutnosti učit se s odmítnutím vyrovnávat (Zimbardo, 2017, s. 139). Směšnost celé záležitosti spočívá mimo jiné i v tom, že je přirozeně dobré, aby žena skutečně vypadala pro muže přitažlivě a naopak. Už jen z tohoto hlediska je zřejmé, že feministická hnutí se mýlí, když předpokládají, že práce umožní ženám téměř automaticky moc a seberealizaci.

9 FEMININNÍ ŠKOLSTVÍ

Škola by měla být příznivě nastavena pro obě pohlaví. Ale není tomu tak. Děvčata dosahují v českých školách a obecně ve všech školách, které „jedou“ podle tradičních postupů vzdělávání, lepších výsledků. Už jen tím dostávají chlapce ve startu života do pozice méně schopných. Nejedná se o menší schopnosti chlapců, ale o styly či způsoby vzdělávání. Kdyby byli chlapci méně schopní, museli by mít např. menší inteligenci než děvčata. Ale tak tomu není.

Jaké jsou výsledky šetření PISA (OECD's Programme for International Student Assessment) v posledních letech? Např. ve schopnosti číst a vnímat texty jsou mezi chlapci a děvčaty nejen v české populaci poměrně značné rozdíly (až 30bodové) v neprospěch chlapců (Feřtek, 2019). Školský systém (ne chlapci) selhává v oblasti, která patří z hlediska dalšího profesního vývoje i rozvoje osobnosti mezi klíčovou. V matematice a přírodovědných předmětech jsou rozdíly v neprospěch chlapců také, ale už ne tak výrazné. Máme zřejmě co do činění s problémem euroamerické kultury a jejich vzdělávacích systémů.

Škola se prakticky nestará o rozdílnou přípravu na život ve smyslu rozdílů mezi muži a ženami. Chce (a pod vlivem genderismu čím dál tím silněji) všechno sjednotit a unifikovat. Feministická hnutí, kromě boje za nadpráva žen (oficiálně za rovnost žen), v řadě poloh vycházejí z představy, že se vždy jedná primárně o člověka, tedy univerzum, a není prý proto třeba dělat rozdíly. Nicméně v pozadí je někdy přiznaná a někdy nepřiznaná představa, že ženy jsou něčím hodnotnějším a potřebují „více“ lidských práv (čti nadpráv) než muži.

Feminizace znamená ovládnutí nějakého prostoru ženami. A to buď početně nebo mocensky a způsobem myšlení. Ve školství se uplatňují obě tato hlediska. O početní převaze žen-učitelek nad muži-učiteli nemusíme diskutovat, statistiky jsou jednoznačně přinejmenším v mateřských školách a na základních školách. Na středních školách to platí zejména o gymnáziích, tedy školách, odkud se následně rekrutují tzv. elity. Na vysokých školách je situace jiná, a to zejména proto, že do hry čísel vstupují technické a přírodovědné vysoké školy. Tvrzení, že na vyšších stupních škol převládají muži, neobstojí. Je jen otázkou času, kdy se poměry i tam totálně zvrátí.

Nicméně i způsob myšlení, pojetí výuky a přístupu k žákovi jsou převážně jednostranně ženské. Odborníci na vzdělávání zpravidla rezignují a spokojí

se konstatováním, že feminizace ve školství je celosvětovým trendem vyspělých zemí a že se jedná o negativní jev. Takže, když je to celosvětový trend, tak se nedá nic dělat. Bendl (2002, s. 21) konstatuje, že: „... v podílu žen z celkového počtu učitelů patříme jak v oblasti základního, tak středního školství mezi země s nejvyššími hodnotami.“ A výraznější změny nelze, podle téhož autora, očekávat.

Bendl (2002, s. 23) si mimo jiné klade otázku, jaké jsou dopady feminizace školy na chování a další vývoj žáků. Feminizace má dopady psychosociální a psychické. Má vliv na kvalitu sociálních vztahů, kvalitu komunikace, a to jak mezi vyučujícími navzájem v pedagogických sborech, tak mezi žáky a učiteli. Potažmo zřejmě i mezi žáky navzájem. Tyto záležitosti nejsou v České republice téměř zkoumány.

Absence mužů ve školách je o to tristnější, že téměř masově přibývá dětí, které se s muži (zvláště otci) nesetkají ani v rodinách. Nicméně Bendl (2002, s. 29) si všímá hlavně dopadů feminizace na samotné učitelky: jsou „uštvané“, nemají dost času na přípravu výuky, jsou „manželkami“ na plný úvazek, ve škole jsou nervózní a podrážděné atd.

Za hlavní problém nedostatku mužů ve školství považujeme přece jen absenci vzoru mužství se všemi dopady, které to na žáky a žákyně má. Tato skutečnost ohrožuje jejich budoucí vývoj. Domníváme se, že je nanejvýš žádoucí změnit strukturu školy, i když tato (Bendl, 2002, s. 32) „*struktura je výsledkem určitého logického vývoje.*“ Negativní dopady z nadprodukce učitelek spočívají v tom, že:

1. chybí mužské vzory, což neodpovídá rozložení pohlaví v populaci,
2. učitel ztělesňuje autoritu a řád,
3. k učitelům si žáci tolik nedovolují,
4. muži jsou velkorysejší, inklinují k nadhledu a odstupu a při přestupcích žáků se zpravidla neuchylují k hysterizujícím reakcím,
5. ve škole bývají muži klidnější a vyrovnanější než ženy,
6. učitel ve srovnání s učitelkou dokáže být více dítětem a nebojí se snížit na dětskou úroveň,
7. přítomnost odpovídajícího počtu učitelů a učitelek příznivě ovlivňuje klima pedagogického sboru, a tím nastoluje kvalitnější vztahy ve sboru jako takovém.

Školní úspěšnost je rodiči požadována po chlapcích i děvčatech. Nicméně pohlaví samo o sobě pro úspěšnost ve škole a budování vztahu dítěte ke škole hraje roli. Škola se k chlapcům staví méně vstřícně. Můžeme snad dokonce konstatovat, že základní škola diskriminuje chlapce. Janošová (2008, s. 148) se domnívá, že

se mohou podařit odstranit jen nejhrubší projevy diskriminace: „*Nestrannost školy se jeví spíše jako ideální případ než reálný cíl. Nejednalo by se jen o odstranění odlišného očekávání výkonu dívek chlapců či o odbourání předpojatostí vůči jejich představám o budoucím povolání. Složitější by bylo například zajistit, aby se ani jedna skupina necítila v různých školních situacích v nevýhodě. Bylo by nutné dodržovat pro všechny ve stejných situacích stejný způsob kázeňského trestání, i verbálních a neverbálních zpětných vazeb.* Úsilí o rovnější přístup by však mělo být vynaloženo tam, kde může znevýhodnění jedné skupiny vést k narušení vztahu jedinců ke škole, vzdělání a k seberozvoji nebo k závažnějšímu poškození postoje k určitému předmětu, autoritě či konkrétnímu učiteli. Lze předpokládat, že s věkem dětí se mírně zvyšuje jejich frustrační tolerance k nepříjemným či nespravedlivým situacím.“ Jinými slovy, chlapci by na nespravedlnost ve škole mohli postupně rezignovat? Však se věci nějak srovnají? A kromě toho mluvit o obou skupinách, aby se necítily v nevýhodě, je víceméně ve vztahu především k základní škole pokrytecké. Autorka přiznává to, co je evidentní, že převaha učitelek znamená genderovou nevyváženost ve škole.

Řehulka, Řehulková (2001) uvedli zjištění z výzkumu vnímání učitelů a učitelek ze strany žáků, že u učitelky žáci 2. stupně ZŠ hodnotí mládí, jak je hezká a milá, příjemná, ale bohužel i hysterická, přísná, neoblíbená, nesnesitelná, byrokratická, pracovitá a neustále vychovávající. U muže učitele je naopak obvykle konstatováno, že je zajímavý, nadřizený, uznávaný, kamarádský a autoritářský.

Nepříznivý poměr učitelek a učitelů škodí především chlapcům (80–90 % na základních školách převažují ženy). Pro některé chlapce je problém akceptovat ženu v nadřizené pozici (často nevědomě). Janošová (2008, s. 150): „*Chlapec, který se má podřídit ženské autoritě, může prožívat úzkost ze symbolické ztráty vlastní mužské identity.*“ Všimněme si v této souvislosti manipulativní „vychovávající“ nástroje, které používají televizní stanice v Evropě a které můžeme sledovat i na českých kanálech. Např. v detektivních seriálech jsou nápadně často muži pouhými maskulinně rvavými vykonavateli a ženy jejich moudrými nadřizenými, s vyšším vzděláním a vyššími hodnotami. Pravděpodobným cílem manipulace je, aby začali muži stav věcí přijímat jako přirozený a zvykli si na ni.

Problémy se ženami v autoritativních a nadřizených pozicích mají údajně převážně chlapci z nižších sociálních vrstev. Škola přitom zastává postoje střední třídy.

Škola hodnotí především vlastnosti, které se vyskytují u děvčat. Je to např. schopnost chovat se nenápadně a poslušně. Orientovat se na školu a práci ve škole. Být pečlivý při plnění školních úkolů apod. Naopak nezávislost a rušivost je pokládána

za nevhodnou a zatěžující. Chtějí-li být chlapci úspěšní, musí svoje přirozené projevy potlačovat, i když byli k jejich rozvoji dříve povzbuzováni výchovou, mediálními vzory a obecným očekáváním, biologickými a psychickými potřebami.

Velkým problémem je ve femininí škole pro chlapce kázeň. Chlapci s ní mají jednoznačně větší potíže než dívky. Odtud pramení sankcionující odpověď školy – větší postihy chlapců. Učitelky (učitelé jsou zastoupeni sporadicky) mají pocit, že trestání a napomínání nemá na chlapce žádný efekt. Solidarita žáků ve třídě vystřídá počáteční citový přístup k učitelce. Jsou to zpravidla obranné reakce chlapců, ale někdy i dívek. Hlavně chlapci uznávají, že být nekolegiální s autoritou patří k mužskému image (Janošová, 2008, s. 150–151). Kdyby nebyli kolegiální se třídou, platili by ztrátou prestiže ve třídě a to je zvláště pro kluky daleko větší daň, než stát za učitelkou. Bylo by omylem se domnívat, že jsou chlapci k trestům školy a jejího personálu lhostejní. Chlapci prožívají chování učitelů/učitelek vůči nim často jako nespravedlivé. Bývají např. 3x častěji napomínáni než děvčata. I v důsledku uvedeného se chlapci po prázdninách těší do školy daleko méně než děvčata (Rendl, 1992).

Hned na počátku školní docházky získávají děvčata výhody. Plynuleji např. navazují na očekávání svých rodičů. Učitelky si u chlapců vytvářejí nižší očekávání, a to se u chlapců může projevat snížením důvěry ve vlastní výkony. Tato okolnost sama o sobě blokuje zlepšení. Dostavuje se tzv. pygmalion efekt. Potíže chlapců bývají následně interpretovány převážně morálně ve smyslu lajdáctví, nedostatku motivace nebo snížené disciplíny. Proklamovaná ležérnost chlapců učitelky dráždí. Chlapci se neradi přiznávají před třídou, že se na výuku připravovali a přesto neuspěli. Slabší prospěch vede k negativnímu vnímání školy a vzdělávání. To je nepříznivé i z hlediska budoucího povolání i z hlediska sociálních potíží a negativismu vůči lidem, kteří ovlivňují chlapcův život. Škola se tak pro mnohé chlapce stává institucí, která je lidsky nerozvíjí, ale naopak systematicky deformuje.

Přechod na střední školu přináší chlapcům drobná zlepšení. Především se ve středních školách setkávají častěji s muži v rolích učitelů. Učivo je na středních školách zpravidla specializovanější. Femininí vlastnosti dívek ale i na středních školách zůstávají výhodou (konformita, píle, pečlivost apod.). Maskuliní charakteristiky jsou nadále překážkou a umožňují žákovi, aby se prosadil jen pozvolna a obtížně.

Mluvíme o školní podvýkonnosti (3x více než u dívek). U chlapců při vstupu na 1. stupeň základní školy je také častější školní nezralost. Jedná se zpravidla

o důsledek nižší součinnosti pravé a levé hemisféry. Ženy využívají ve srovnání s muži častěji obou hemisfér k dovednostem spojeným s verbálním projevem. Někdy je z tohoto faktu vyvozováno, že ženy mají větší nadání ke zvládnání např. cizích jazyků. Levá hemisféra ovládá intelektuální funkce, kdežto pravá (zjednodušeně řečeno) je sídlem citů a pocitů. Spekuluje se také o tom, že ženy mozek využívají efektivněji než muži (Karsten, 2006, s. 18–19). Obtíže při získávání informací o neurofyziologických a dalších rozdílech mozků žen a mozků mužů je jejich vysoká podobnost. Nicméně konstatujeme, že ženský mozek má obě hemisféry víceméně vyrovnané. Kromě toho ženy zrají rychleji, což je v koedukovaném školním prostředí výhoda. „*Při narození*“, píše Karsten (2006, s. 19), „*jsou chlapci jak známo méně zralí než děvčátka a mají na své zrání (také z hlediska fyziologie mozku) průměrně o dva roky delší čas do konce puberty, kdy je údajně ukončen proces lateralizace, tj. specializace mozkových hemisfér.*“ V celkovém životním kontextu ale velká rychlost zrání mozků dívek může paradoxně přinášet ženám menší čas pro dozrání, a tedy nižší specializaci hemisfér.

Zimbaro si v této souvislosti všímá tzv. multitaskingu, tj. schopnosti mozku vyrovnávat se v jediném okamžiku s několika úkoly najednou. U žen přirozená věc, u mužů (až na výjimky) problém. Zimbaro (2017, s. 68): „*Dopadá to totiž tak, že všichni ti, kdo dělají více věcí najednou, stojí vlastně v každém jednotlivém ohledu za starou belu. Postupně jsou čím dál tím roztěkanější. Jejich paměť postrádá systematicklost. Zhoršuje se jim analytické uvažování. Obáváme se, že výsledkem „multitaskingu“ jsou jedinci neschopní správně a jasně přemýšlet.*“ Mozek je nucen žonglovat a méně věcí si zapamatujeme, protože se neumíme koncentrovat na konkrétní myšlenku. Mozek chlapců se rozvíjí odlišně od mozku děvčat. Už na počátku školní docházky, jak jsme už konstatovali, chlapci zaostávají za děvčaty ve společenských a verbálních znalostech. Přitom na základní škole je výuka ze 4/5 založena jazykově. Mozky chlapců na to nejsou často ještě dostatečně vyzrálé. A jsme znovu u konstatování, že výuka se chlapcům zprotiví a vybudují si odpor k učení. Stále roste počet chlapců, kteří nemají rádi školu. Je to příčina i důsledek špatného prospěchu. Podle Zimbarda (2017, s. 65) „*Chlapci mají tendenci lépe se učit, když si mohou věci sami osahat, a školy jim k tomu nabízejí stále méně možností.*“

Školní výsledky chlapců a dívek tak jako tak dokazují, že dívky jsou ve výhodě u úkolů, které vyžadují koordinaci obou hemisfér, a to jsou úkoly, které na základních školách převažují. Dívky dokáží také drobné nesrovnalosti vykompenzovat lepší

výřečnosti. Specifické poruchy učení jsou u chlapců výrazně čtenější. Podle Ostatníkové (2016, s. 114) kompetitivní způsob výuky ve školách jen zdánlivě vyhovuje chlapcům. Učí soutěživosti především děvčata, která ale neničí jejich schopnost si vzájemně pomáhat. U chlapců, kde se mnozí častěji než děvčata ocitají v roli neúspěšných, situace vede k osamělosti. Školsky méně úspěšných děvčat není tolik a situaci snáze kompenzují vzájemnou spoluprací.

Biddulph (2007, s. 119–126) nebo Kindlon a Thompson (2011) nastolují závažnou otázku o charakteru školy, která by nezvýhodňovala jen dívky, jak je tomu převážně dosud. Biddulph (2007, s. 119) konstatuje: „*Chlapci zůstávají pozadu za svými možnostmi, nemají žádné ambice, stávají se agresivními, domnívají se, že je „cool“ se neučit. Zatímco dívky běží vpřed, chlapci iracionálně přešlapují na místě.*“

Muži jsou výrazně častější mezi vysoce nadprůměrně nadanými lidmi (matematika, hudba aj.), ale také mezi lidmi s velmi nízkým IQ. U chlapců nalézáme větší labilitu, dráždivost a unavitelnost. Často se to projevuje v rušivém chování. Důsledkem jsou neurotické potíže a obranné mechanismy jako reakce na tlak rodiny i společnosti žádající co nejvyšší výkon ve škole.

V USA a možná i v jiných státech (myslíme, že to platí i pro Česko) se podle Zimbarda (2017, s. 19) jako epidemie mezi mladými muži šíří vědomá nebo i nevědomá obrana ve smyslu „*vzdám se dřív, než se o něco pokusím*“. Zimbardo upozorňuje (2017, s. 20–21), že:

- a) poprvé v dějinách USA dosáhli synové nižšího vzdělání než jejich otcové,
- b) ve vysokoškolském vzdělání dosahují ženy větších úspěchů (od ZŠ až po univerzitu jsou děvčata úspěšnější),
- c) 70 % nejhorších známek ve školách připadá na chlapce (podobně po celém světě).

Christina Hoff Sommersová ve své knize *The War Against Boys* (Válka proti chlapcům) poukazuje na skutečnost, že chlapci méně čtou, méně se svědomitě doma připravují na školu, častěji přerušují školu, předčasně končí a nedostudují atd.,

- d) chlapci považují školu za „ztracený čas“,
- e) u chlapců je výskyt ADHD 2–3x častější,
- f) muži mnohem častěji končí ve vězeních a v celách smrti,
- g) problém není v IQ,
- h) veškeré tyto negativní prvky jsou u mužů daleko silněji zastoupeny z prostředí menšin.

I my se domníváme, podobně jako Zimbardo (2017, s. 64), že **školský systém selhává**. Systém neusiluje o rozvoj kritického a logického myšlení žáků a o rozvoj jejich zvědavosti. Obojí je bližší chlapcům. Zimbardo (2017, s. 70) potvrzuje slova Sommersové o statisticky doložitelné skutečnosti, že akademické výsledky mužů trvale klesají, a naopak silně roste úspěšnost žen. Sufražetky a feministky tuto skutečnost interpretují ve smyslu větších schopností žen. My se naopak domníváme, že se jedná o propad systému, který jednostranně zvýhodňuje jedno pohlaví před druhým. Navíc pro obě pohlaví je nevýhodné, když škola nerozvíjí kritické myšlení a upřednostňuje faktografické znalosti a encyklopedičnost. K tomu přistupuje řada dalších charakteristik školy, jako je nudná domácí příprava, která vyžaduje pečlivost, ale nikoli tvůrčí přístup.

Chlapci nemají kde vybit svou přirozenou neposednost. Neustále jsou pod dohledem a kontrolou. Nemohou (Zimbardo, 2017, s. 65) „... hrát si bez dozoru nebo získat alespoň iluzi hry bez dozoru.“ Pod dohledem kamer a počítačů jsme i my dospělí. Nicméně styly výuky a přístupy k žákům nemohou zvýhodňovat jen jedno pohlaví, jak tomu je většinou dosud.

Podle Zimbarda (2017, s. 66) jsou učitelky proti chlapcům svým způsobem zaujaté. Bylo prokázáno např. při vyhodnocování anonymních testů, kde se rozdíl rapidně snížil, když vyhodnocovatelka neznala pohlaví respondenta. Kromě toho je značně významné, že chlapci i dívky podávají lepší výkon, když je učitel/ka stejného pohlaví, jaké mají oni sami (Dee, 2006). Když chlapce rok co rok učí ženy, má to devastující účinek. Hovoří se o řízené psychické kastraci. Další problém spočívá v tom, že většina učitelů zaměřuje výuku na průměrné žáky. Přitom mnoho chlapců buď zaostává, anebo naopak jsou nadprůměrní. Ve škole se podle Zimbarda (2017, s. 144) manipuluje nejčastěji pomocí vnějších odměn. Uznání vrstevníků pro chlapce znamená více než uznání rodičů nebo učitelek. Dodejme, že chlapci si nemohou volit školu (její zaměření) tak svobodně jako dívky, protože musí volit profese, ve kterých se víc vydělává. Platí výrazně v USA, ale bude to platit zřejmě i pro Evropu. Dalším neopominutelným faktem je okolnost, že v USA (data z Evropy nemáme), se např. mnohem více stipendií vypisuje výhradně pro ženy, ne pro muže. Několik druhů stipendií je určeno jen pro matky samoživitelky. Pro otce samoživitele není žádný. O tom, že existuje obdobná diskriminace mužů také v Česku, svědčí namátkou např. existence letní školy informatiky na Českém vysokém učení technickém

v Praze. Je určena výhradně ženám. Na organizaci se podílí jedna z dobře finančně situovaných tzv. „neziskových“ organizací. V konkrétním případě to byla Czechitas.⁶ Otázka zní, proč nefungují politické neziskovky na povzbuzování chlapců v zájmu o medicínské obory nebo např. o právo?

Rodiče vynakládají více peněz na vzdělávání dcer a nikoli synů (dnes o 25 % více). Zimbardo se ptá (2017, s. 144): „*Proč by si člověk nevybral obor svého srdce, když to za něj někdo zatáhne?*“

Shrnuto: Zahanbení ve škole představuje podnět, na základě kterého se postupně začnou chlapci od školy odvracet. K tomu přistupují důsledky často tvrdé výchovy. Kindlon a Thompson (2011, s. 97–99) poznamenávají, že chlapci skrývají svá zranění, protože přiznat se k nim představuje v naší kultuře projevení slabosti. A je-li to trochu možné, provedou preventivní výpad, aby odvedli pozornost od své osoby. Odhalit svá zranění znamená přiznat prohru a to by přitáhlo další vlny násilí. (Blíže o otázkách šikany ve školách např. Gajdošová, Herényiová, 2006; Kolář, 1997, 2011; Jedlička, 2011 aj.). Procesy zranění a zvládání impulsivity si můžeme představit na zjednodušeném schématu č. 11 (Kindlon a Thompson, 2011, s. 67).

Příčiny, proč nejsou současné školy stavěny také pro chlapce, spatřuje Biddulph (2007) obdobně jako Kindlon a Thompson:

- feminizace pedagogických týmů na školách (zvláště základních) a také skutečnost, že chlapci studium nevnímají jako mužskou záležitost,
- způsob výuky je mimo chlapeckou přirozenost – potřeba stále jen sedět, pasivně přijímat informace. Čtení a psaní se učí ve věku, kdy jsou pro to připraveny dívky, ale ne chlapci (tím se v australském prostředí stalo, že až 80 % dětí s velkými problémy se čtením jsou chlapci),
- chybí individuální vedení a pomoc, kterou škola nenabízí a kterou většinou chlapci potřebují,
- chlapecké skupiny vytvářejí emocionální prostředí, které je zastrašující a nevede k rozvoji. Pomoc ze strany školy ale nepřichází,
- chlapec, aby byl přijímán, je často veden k hrubému chování, šikanování. Mnozí ve škole méně úspěšní chlapci se cítí poníženi a rozzlobeni. Obviňování těchto dětí vede jen k prohlubování odcizení. V důsledku toho si chlapci vytvářejí rebelující subkulturu, která, mimo jiné, může být důsledkem (Kindlon, Thompson, 2011, s. 25) zahanbení školními problémy.

6 Czechitas. [online]. [cit. 2020, 23.1.]. Dostupné z WWW <https://www.czechitas.cz/cs/>

Cesta k rozvoji ve školách vede u chlapců k odstranění pocitů, že do školy nepatří. Biddulph (2007, s. 122–126) předkládá několik návrhů pro ozdravení škol z hlediska genderové přijatelnosti (výběr ze 7 bodů):

1. *Odstranění feminizace škol* (zvláště základních, ale i středních).
2. Změna stylů výuky. *Výuka je dnes převážně taková, že jednostranně upřednostňuje ženské schopnosti.* Současná výuka oceňuje (Biddulph, 2007, s. 123) „... *tiché, kooperativní, verbální, jemně motorické, umělecké a pasivní druhy činnosti v místnostech.*“
3. Vysvobození učitelek od boje s problémovými chlapci. Chlapci svými agresemi často vyjadřují potřebu, aby se jim věnovali muži, kteří je dokáží ocenit. Poskytnou jim tak pozitivní představu o muži, a tím i o sobě. Učitelky ani při sebevětší snaze chlapcům tuto přirozenou potřebu nenaplní.
4. Pedagogicky vyškolit mužské dobrovolníky, kteří by následně byli ochotni a schopni pracovat s mládeží (zvláště s chlapci). Biddulph (2007, s. 174) kromě toho také upozorňuje na fakt, že: „*Starší muži se domnívají, že nejsou potřeba, a odcházejí na ryby. Strýcové a dědové si své poslání vůbec neuvědomují.*“
5. Vytvořit programy podporující rovnost pohlaví. Programy, které by usnadňovaly zvýšení sebevědomí chlapců a zlepšily jejich schopnost přizpůsobovat se.

Řešení někteří autoři spatřují, jak jsme uvedli, ve vytváření čistě chlapeckých škol (Kindlon a Thompson, 2011, s. 71). Tedy zrušením nebo omezením koedukace, která přes určité „oboupohlavní“ výhody vede v konečném důsledku spíše k diskriminaci chlapců.

Vzdělávací systém je nastaven tak (zprávy PISA koordinované OECD od roku 2000), že úroveň dosaženého vzdělání chlapců ve srovnání s dívkami se výrazně snižuje. Hlavní příčinou jsou tzv. referenční ideály, které jsou u chlapců jiné než u dívek. U dívek je motivem a referenčním ideálem obdiv a závist vůči těm, kdo ve škole vynikají. U chlapců je ideál nastaven tak, že ten, kdo škole oponuje, předvádí se, kdo je rváč a kdo se umí poprat, je hrdina. Učitelky pochopitelně nemohou nabídnout chlapcům pozitivní, na pohlaví vázané vzory.

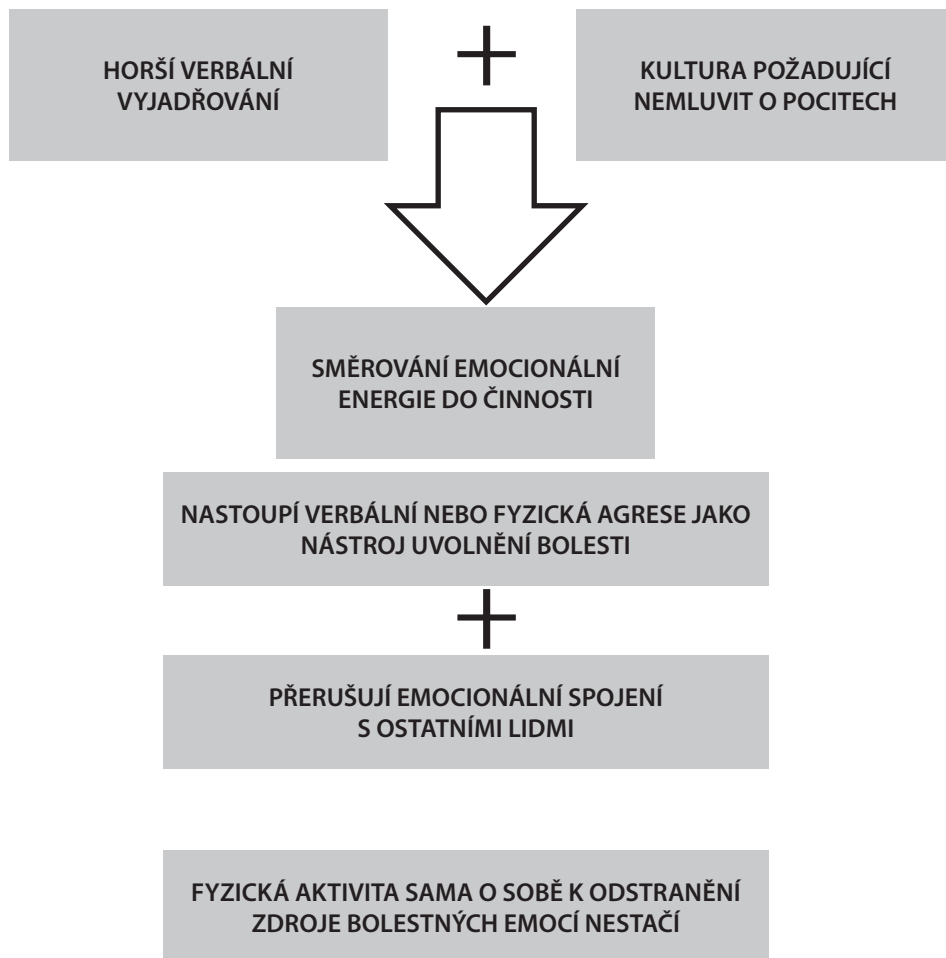
Odborně explicitně deklarovaná fakta o diskriminaci chlapců ve školách feministky a šovinistky přehlížejí. Jdou tak daleko, že fakta obracejí, když tvrdí,

že diskriminované jsou dívky. Opírají se především o politické neziskové organizace⁷, jejichž cílem, jak jsme uvedli, je infiltrovat ideologii nadřazenosti žen pod maskou boje za lidská práva také do školního prostředí. Nástrojem neomarxistické indoktrinace je údajně tzv. genderově citlivá pedagogika (Koněčnová, 2012, s. 276–285). Všimněme si, z jakých premis tzv. genderově citlivá pedagogika vychází. Podle genderově citlivé pedagogiky je nezbytné likvidovat stereotypy už v rodině, kdy rodiče přistupují k výchově chlapců a dívek odlišně. Výběr hraček odlišných pro chlapce a pro děvčata, rozvíjení odlišných dovedností, to všechno podle uvedené doktríny vede k nerovnostem. Protože rodinu se pravděpodobně tak snadno nepodaří přeprogramovat, je velkou nadějí progresivního myšlení škola. Rodina je prý mimořádně špatná hned v několika rovinách.

Prý se jedná o nerovné příležitosti ve vzdělávání. S tím lze souhlasit, ale ne ve smyslu, jak tvrdí autorka. Jak jsme viděli, škola je diskriminující převážně pro chlapce. Koněčková ignoruje fakta. Přístup k elitním oborům, jako jsou např. právo nebo medicína, je pro muže čím dále tím více blokován. Už dnes převažují mezi nově jmenovanými soudci ženy a je vysoce pravděpodobné, že tato okolnost se promítne do prohloubení rozdílů v rozsudcích nad občany podle pohlaví. Totéž v medicíně. Baštecká a Goldman (2001, s. 123–124) např. uvádějí, že je novou ideologií odsuzováno paternalistické pojetí medicíny. „Otcovské“ pojetí (v hanlivé konotaci) je postavené na racionalitě, objektivitě a spravedlnosti. Ženská medicína se naopak vyznačuje straněním, subjektivismem. Promítá se i do přístupů k pacientům podle pohlaví. Výzkum McGeeho (Baštecká, Goldman, 2001, s. 123) „... v němž se ukázalo, že sestry nabízejí léky proti bolesti při stejných zákrocích méně často mužům než ženám a rovněž častěji nereagují na žádost o tišení bolesti u mužů než na stejnou žádost žen.“

7 Podle Šichtářové (2019) politické neziskovky je nutné odlišit od skutečně pomáhajících neziskových organizací, které bezprostředně pomáhají potřebným. Ty nepotřebují vytvářet iluzi, že pracují ve veřejném zájmu. Ony v něm, na rozdíl od politických neziskovek, skutečně pracují.

SNADNÉ VERBÁLNÍ VYJADŘOVÁNÍ ZLEPŠUJE ZVLÁDÁNÍ IMPULZŮ

Podle Koněčkové (2012) jsou nástrojem diskriminace žen ve školách kurikulum a učebnice. Také samotné učivo, dokonce i vyučovací metody a hodnocení. Maskulinním aspektům je podle feminního vidění světa v učebnicích věnována větší pozornost, a tím vzniká „nebezpečí“, že mužská nadvláda může být považována za přirozenou. Dalším nesmyslem (žádným validním výzkumem ovšem nepotvrzeným) prý je okolnost, že (Koněčková, 2012, s. 281): „... *chlapcům je ve školním prostředí věnována mnohem větší pozornost ze strany vyučujících.*“ Jak to je skutečně, jsme ukázali na datech z výzkumných šetření.

Východiskem má být genderová výchova. Umožní prý svobodnou volbu pro to, zda dítě chce být chlapcem nebo dívkou, a to bez stereotypů, které na něj ze všech stran číhají. Škola, místo, kde se ideologie nejsnáze prosadí, je skvělým nástrojem svobodné manipulace. Koněčková (2012, s. 283) píše: „*Cílem genderové výchovy je odhalit a předcházet tradičním společensky konstruovaným normativům a poskytnout jedinci možnost volby vlastní identity na základě širokého spektra feminních a maskulinních charakteristik ...*“ Ámen!

Překonat tradiční mužství a ženství je cílem genderově „vyrovnané“ výchovy. Výkřiky ve smyslu: „*Ženská práva jsou lidská práva.*“ To nepochybně. Feministkám jaksi přirozeně uniká, že mužská práva jsou rovněž lidská práva. Chlapci a muži by se měli měnit podle feminních potřeb. Na univerzitách katedry marxismu–leninismu byly nahrazeny stejně „vědeckými“ genderkatedrami. Neomarxismus a progresivismus jsou nové formy starých totalitních ideologií. Ideologie genderu používá citového vydírání, straší a vyhrožují a v mužích se snaží vzbudit pocity provinění, že jsou těmi, kdo div ne celým svým životem drtí a zneužívají ženy.

10 ROZDÍLNÉ VLASTNOSTI A DOVEDNOSTI CHLAPCŮ A DĚVČAT

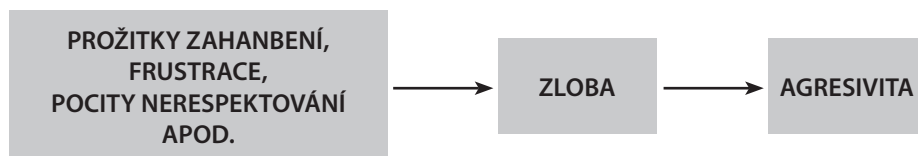
Poněšický (2008, s. 147): „*Domnívám se, že existují psychologické danosti ženství a mužství, podobně jako lze říci, že se povaha člověka za posledních 2000 let nijak příliš nezměnila.*“

Muži a ženy se vzájemně odlišují ve vlastnostech a v dovednostech. Mnohé vlastnosti a dovednosti mají ale společné. V tom, v čem se liší, neplatí, že bychom mohli vyvodit, že jedno pohlaví je „kvalitnější“ než to druhé. A že jedno pohlaví si zaslouží větší ochrany a více práv občana než druhé pohlaví. Podívejme se, v čem existují rozdíly.

Větší agresivita mužů (Janošová, 2008, s. 163) je přičítána nejen biologickému pozadí, ale také výchově a kultuře. Rozdíl není v míře agrese, ale v její formě (Janošová, 2008, s. 165): „... vysoké množství mužských hormonů nemusí být přímou příčinou agresivity.“ „... vztah mezi produkcí testosteronu a dominantním i agresivním chováním je oboustranný. Androgeny, především jejich působení v prenatálním období, do jisté míry disponují jedince k agresivnímu chování. Dominantní postavení a agresivní chování však naopak mohou působit na zvýšení produkce mužských hormonů. Testosteron pravděpodobně vytváří větší otevřenost či náchylnost k takovému druhu chování. Jeho hlavním regulátorem je ovšem výchova a kulturní očekávání, které vede k ovládnutí podobných impulzů.“ Garfield (2017, s. 76) v souvislosti s chlapeckou agresivitou míní také, že chlapci nejsou od přírody agresivní, i když vykazují v dětství vyšší stupeň agresivity než dívky. Není to následkem testosteronu (ten mají dívky i chlapci v raném dětství na přibližně stejné hladině). Chlapecká agresivita se více projevuje a je více vidět, protože jsou v dětství méně opatrováni (držení, objímání, oslovování apod.) ve srovnání s dívkami.

Chlapecká agresivita se někomu jeví jako problém. Prostoduché nabídky, jak situaci zvládat, jsou všude kolem nás. Podstatu agresivity výstižně vykreslili Kindlon a Thompson (2011, 251) ve schématu č. 6 Vývoj chlapecké agresivity.

Schéma č. 6: Vývoj chlapecké agresivity

Za jedno z nezbytných východisek výchovy chlapců (Kindlon, Thompson, 2011, s. 254) je schopnost porozumět třem aspektům vyhodnocování signálů ze sociálního prostředí.

- 1) Motivace k agresi je u chlapců spíše defenzivní než ofenzivní nebo kořistnická**
- 2) jsou naučení vidět svět jako ohrožující místo a reagovat na hrozbu agresi**
- 3) často nevědí nebo si nechtějí přiznat, co je vlastně rozzlobilo**

Dalším specifikem výchovy chlapců, která s vyšší agresivitou bezesporu souvisí, je zvládnutí energie a její orientace na sebeovládání a pěstování odvahy (Corneau, 2012, s. 125; Bonelli, 2018, s. 18). Řešení spočívá v potřebě „*nechat rozproudit adrenalin*“. Touha po dravosti, touha prosadit se, boj, soutěživost apod. V pozadí může být nezbytnost nechat se vyčerpat. Další specifika biologických dispozic u chlapců ve srovnání s dívkami (Janošová, 2008, s. 157):

- 2) větší obliba pohybu,
- 3) větší obliba soutěživosti,
- 4) větší matematické nadání,
- 5) lepší vizuální a prostorové schopnosti,
- 6) větší pravděpodobnost jazykových potíží,
- 7) větší pravděpodobnost drobného organického poškození mozku.

Vedle toho se u mužů pravděpodobně lépe rozvíjejí prostorové schopnosti, sebeprosazování, lépe systematizují atd. V důsledku sociálních a kulturních vzorců (vlivů výchovy) se u chlapců může vyskytovat menší touha po prosociálním jednání.

Mužský kód může být výsledkem menších stimulací do oblasti mozku, které mají rozhodující podíl na zvládnutí emocí a pohnutek. Trend omezovat péči a city ve výchově chlapců zabraňuje vývoji citovosti a schopnosti ovládat emoční impulzy. Tato okolnost zase posiluje hlad chlapců po přijetí a uznání. Jedním z důsledků jsou

např. rozvinutější narcistní potřeby, jako je potřeba být obdivován a až úzkostné vyhýbání se ponížení a studu. Šikana se nabízí jako přijatelné „mužné“ chování při dosahování těchto mnohdy nevědomých cílů. Pravděpodobně existuje souvislost mezi šikanou, mladickým násilím, vraždami a sebevraždami. Když chlapci nemají kamarády anebo jsou exkomunikováni ze skupiny, cítí se velmi zranitelní a osamělí. U „provinilců“ nastupuje mlčení (mužský kód – neprojevat city). Stažení postupně prohlubuje problémy ve vztazích. Objevují se deprese, závislosti na drogách, alkoholu apod.

Zimbardo (2017, s. 146) se domnívá, že fyzická šikana a posměch jsou základními zážitky z dětství pro muže. Chlapci se snaží potlačit to, co cítí. Jak jsme zmínili, kulturní precedens zní: chlapci nebrečí. Ve vztahu si ale chlapci vůbec nemusí být jistí tím, co cítí, kým vlastně jsou a taky, co vlastně sami chtějí. Když po nich partnerky v dospělosti budou žádat, aby se jim tzv. otevřeli (svěřili), ani nemusí tušit, co po nich vlastně chtějí.

Podle Zimbarda (2017, s. 147) si chlapci v důsledku šikany ze sociálního prostředí někdy odnášejí do dospělosti hněv a nenávisť. Nepřiznávají si to sami sobě, nepodělí se o zážitky, které zůstanou jen jim. Sebevědomí chlapců je poškozováno a vybíjí se agresí nebo naopak, aby nikoho nepoškodili, zařadí sami sebe do kategorie „ňoumů“ „*Jsem hloupá a odporná nicka*“, rezonuje v hlavách některých chlapců věta životní filozofie.

V zásadě můžeme uvažovat o dvojí reakci na šikanu sociálního prostředí.⁸

⁸ Nemyslíme jen šikanu mezi dětmi a šikanu v sociálním systému v nejširším slova smyslu.

Mnozí muži vyhledávají sex proto, že v něm spatřují jedinou příležitost, kdy se jich někdo příjemně dotýká. V běžných situacích si totiž všechny lidi drží od těla. Vedou vnitřní boj mezi touhou po tělesném kontaktu a podvědomou snahou o udržení odstupů. Vzniklé napětí může ale do sexu vnášet pocit prázdnoty, osamělosti apod. Muž je jakoby odřezán od radosti z blízkosti. Útěk k pornografii je útekem k tělesnému uspokojení bez něhy a lásky.

Pokud jde o tradiční představy o dívkách a ženách, jsou ženy predisponovány k péči o druhé, jsou obvyklé více empatické a altruistické. Výchova je vede k takovému chování a navíc prý platí, že dívky jsou ve svém chování více závislé na hodnocení druhými lidmi a to vede k tomu, že jsou submisivnější. To je ale v rozporu se zjištěním, že na vnějším hodnocení jsou také chlapi významně závislí. Např. podle Bonelliho (2018, s. 18), disponují dívky obsáhlejším slovníkem a lepšími vyjadřovacími schopnostmi. V důsledku výchovy i biologického nastavení mohou mít silnější predispozice k větší empatii, schopnosti rozeznávat pocity a s tím spojenou vyšší sociální citlivost. Disponují také lepší jemnou motorikou.

Nicméně uvedené představy o prosociálním chování chlapců a dívek (Janošová, 2008, s. 167) se liší z pohledu jejich motivace. Děvčata jsou ochotna pomoci především svým kamarádkám, chlapi naopak rozdílů nijak nadměrně nedělají a pomohou i cizímu člověku. V etických oblastech děvčata hodnotí situace spíše z pohledu důvěry a přátelství, kdežto chlapi z hlediska obecné spravedlnosti (Gilliganová, 2001).

S prosociálním chováním je spojováno mateřské chování děvčat, potažmo žen. Mateřským chováním je míněna péče o nejmenší děti. Podobně se ale mohou projevat i muži. Děvčata jsou k takovému chování v podstatě systematicky povzbuzována a chlapi se navenek straní výraznějším projevům péče. Nejsou k ní nijak výrazně vedeni. Mateřský instinkt je těžko definovatelný a ještě hůře dokazatelný. Hladiny ženských hormonů s tím zřejmě málo souvisejí. Spíše je aktivováno (Janošová, 2008, s. 168) osobními zkušenostmi a soužitím s dítětem. Přitom deprivace z dětství mohou mateřský instinkt naopak potlačit. Jak známo, některé matky své děti týrají někdy s velkou chutí.

Podle Poněšického (2008, s. 85) muži vlastnosti spojované s „tvrdoostí“ pěstují, a to proto, aby se sami uchránili před zženštilostí a snad i získali převahu nad ženami. Smrt a obecně temnotu projikují muži do žen. Např. Jung měl za to, že více než rozumem jsou lidé determinováni svým vlastním nevědomím. Nevědomí obsahuje temné síly, ale i možnosti, kterých jsme dosud jako lidé nevyužívali. Proto ani „tvrdoost“ jako obrana „Já“ nemusí být zcela uvědomovaným psychickým artiklem.

Jungiánka Kastová (Kast, 2004) si všímá významu matky při socializaci dítěte a tzv. komplexů v procesech socializace. Komplexy jsou definovány (Kast, 2004, s. 25) jako „... *specifické konstelace vzpomínek ze zhuštěných zkušeností a fantazií shromážděných kolem spojujícího základního tématu, obsazených silnou emoci stejně kvality. Jestliže v životě dojde k dotyku s tímto základním tématem nebo příslušným afektem, reagujeme komplexově.*“ V jungiánském pojetí psychiky (Corneau, 2012, s. 39) tvoří komplexy strukturu psychického organismu. Komplex je „zvnitřnění vztahu“. Ve středu komplexu figuruje afektivní zkušenost, která vytvoří jádro. Jádro funguje jako magnet, který přitahuje podobně citově zbarvenou zkušenost. Komplexy si můžeme představit jako afektový nukleus osobnosti. Povstávají v situaci, kdy se bolestně střetne osobnost s požadavky prostředí (převážně s požadavky tzv. vztahových osob). Také, když jedinec narazí na událost, kterou momentálně není s to zpracovat. Většina lidí se chová pod vlivem určitého dominantního komplexu a rovněž dalších, ale už méně významných komplexů.

Komplex se obvykle nevytvoří na základě jediné traumatizující události⁹. Jednou vytvořený komplex víceméně zaručuje, že na obdobnou situaci jedinec reaguje takřka shodně (generalizovaná očekávání). Stereotypní obranná strategie je znovu a znovu oživována. Pokaždé se vyplaví totožné emoce, které nemusí být nepřiměřené nastalé situaci. Kastová vysvětluje (Kastová, 2004, s. 31): „*Nereagujeme totiž na aktuální situaci, ale na všechny situace našeho života, které se této situaci fatálně podobají.*“

Komplexy v konečném důsledku způsobují, že jsme odcizeni sami sobě (především tzv. „jáskému komplexu“), který je jakýmsi centrem psychiky. Komplexy mohou zablokovat další rozvoj osobnosti. V podstatě všichni lidé mají nějaké komplexy (Kast, 2004, s. 29). Komplexy jsou podobně rozhodující pro postoje osobnosti. Psychoanalytikové se domnívají, že (Dvořák, 2004, s. 100) životní scénář jedince je tvořen jen několika málo (většinou) neuvědomovanými postoji. Pokud nejsou zdravé a „zamrzou“, opakujeme stejný scénář, který představuje svým způsobem

9 D. Ziegler (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 149) na téma traumatu a paměti rozlišil dva druhy paměti:

1. Implicitní paměť, kterou dítě nevědomě využívá zvláště v nejtělejší věku. V limbickém systému se ukládají traumatické zážitky. Protože se jedná o nevědomou oblast, jsou obtížně dosažitelné rozumovými aktivitami. V průběhu dalšího života se mohou nečekaně vynořovat.
2. Explicitní paměť obsahuje vědomé zapamatování faktů (jmen, míst, poznatků, souvislostí atd.). Tato paměť může být málo spolehlivá, může být ovlivněna vnějšími událostmi a okolnostmi. Výrazně traumatizující zážitky může vytěsnit (obrana) a následkem toho si dítě např. idealizuje i osoby, které mu v minulosti ublížily.

past. Pro tvorbu postojů je nezbytná (Jedlička, 2011, s. 27) nepřenositelná zkušenost, kterou jedinec nabývá soužitím s „pevnou osobností“ dospělého. Pevností se přitom myslí především aktivní pojetí života místo podřizování se nepříznivým událostem. Zátěžové situace přijímá takový dospělý spíše jako výzvy a nikoli jako rány osudu.

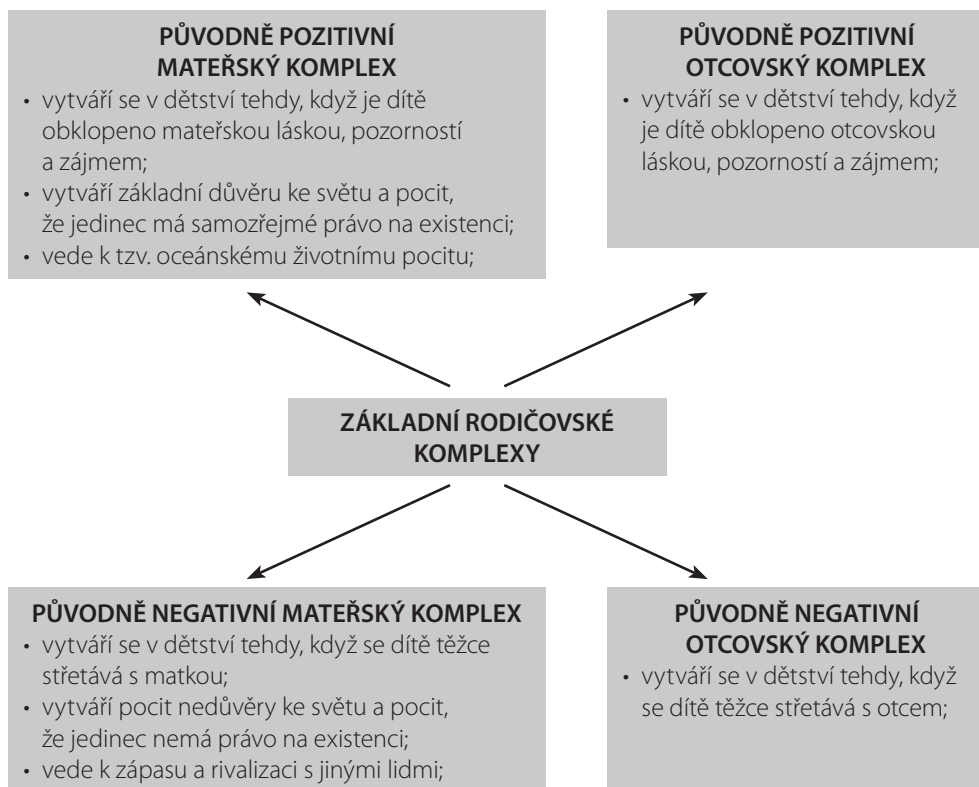
Komplexy se mohou vytvářet v průběhu celého života a navíc již vytvořené komplexy mohou být průběžně přepracovávány. Fatální význam mají dva pozitivní a dva negativní typy komplexů, které se utvářejí ve vztahu k sociálnímu otci a sociální matce. (Z tohoto hlediska není důležitá biologická matka ani biologický otec.) Jestliže biologická matka nebo biologický otec není přítomen, komplex je ustanoven jinými ženskými nebo mužskými vztahovými osobami. Oba rodičovské komplexy jsou kromě toho odlišné pro muže a odlišné pro ženy a navíc mohou být u konkrétního jedince všemožně namixovány.

Tzv. „původně pozitivní mateřský“ a „původně pozitivní otcovský komplex“ mají převážně kladný význam, ale v určitém vývojovém stadiu (věku) mohou rozvoj osobnosti blokovat. Potom je žádoucí, aby se jedinec od nich odpoutal. Dobrá matka (otec) totiž dítě nakonec „vypudí“ do jeho vlastního života a do jeho vlastní odpovědnosti. Jestliže se tak nestane, stává se původně pozitivní mateřský komplex brzdou a mění se v negativní mateřský (otcovský) komplex.

Dominantní je pocit „my“, typický pro pozitivní mateřský komplex. Může zahrnovat širší společenství lidí, např. otce, sourozence, prarodiče, příp. další důležité lidi spojené s rodinou. Znakem pozitivního mateřského komplexu je tolerance k jiným lidem, vyjádřitelným stručně jako (Kast, 2004, s. 56) „*žít a nechat žít*“. Pro jedince s rozvinutým mateřským komplexem je typický postoj nároků vůči druhým lidem, které vnímají jako nezpochybnitelné. Příliš si nelámou hlavu s krizovými situacemi, které pojmají ve smyslu „*věci se vždy nějak vyřeší*“. Spoléhání na jiné se může transformovat v zahálčivost. Jsou ale také schopni se tzv. otevřít, mluvit o svých intimních záležitostech. Jsou kreativní a s bohatou fantazií, přátelští, schopní empatie. Milují tzv. „oceánský životní pocit“. Jeho podstatou je zážitek odstranění rozdílnosti mezi lidmi a vzájemné sdílení: *jsme dobří a žijeme v dobrém světě*. Kastová k tomu uvádí (Kast, 2004, s. 58): „*Člověk má právo žít, milovat, být milován, mít v tomto světě místo. Má právo na respekt, právo vyjadřovat tělesné a duševní potřeby a také je moci naplňovat, prostě proto, že je na světě.*“ Uvedené pozitivní hodnoty klade do protikladu k „výkonnostnímu já“. Jeho podstata spočívá v potřebě odvádět práci, aby byl jedinec vůbec uznán a respektován jako člověk, jelikož se vnímá jako „nedobré já“. Výkon a jeho potřeba je velmi často záležitostí mužského vnímání světa

v důsledku společenských poměrů, do nichž je „vržen“. Z určitého hlediska se mohou uvedené myšlenky jevit jako naivní a idealistické, protože společenské systémy (např. kapitalismus) nejsou určovány rozdílnou psychikou mužů a žen, ale spíše naopak. Bytí mnohdy předchází vědomí, ale doufejme, že ne vždy.

Schéma č. 7: Rodičovské komplexy

Lidé s původně pozitivním mateřským komplexem mají problémy s rozchody. Kastová to vysvětluje tím, že rozchod (včetně smrti a různými druhy loučení) ničí pocit sounáležitosti, který je pro pozitivní mateřský komplex významný. Rozchod znamená (Kast, 2004, s. 41) „... aby se člověk znovu zorganizoval podle vlastního já.“ Řídit se sám sebou (např. zamilovat se, mít sexuální fantazie apod.) znamená vlastně opustit mateřský komplex a nově tak definovat svou identitu. To je obtížné, není-li dostatečně rozvinuto vlastní já. Člověk se cítí zrazen a opuštěn, např. není-li uspokojivě naplněna potřeba lásky a akceptace. V takových situacích dokáží být lidé s pozitivním mateřským komplexem agresivní (včetně pasivní agresivity a autoagresivity), protože vztek projevit navenek je zapovězeno. Nebo někteří jedinci přecházejí na rovinu

výkonu. Mohou vznikat pocity viny, že nejsou splněna vysoká očekávání, která do sebe sami vložili, nebo mají pocit, že jsou vysokým výkonem povinováni jiným lidem. Kompenzace jsou nacházeny např. ve velikášských fantaziích. Uspokojení v hrdinovi nebo uspokojení hrdinou. Cesta může vést k depresím a úzkostem. Popisované jevy jsou důsledkem toho, že máme (Kast, 2004, s. 60) „... *identitu, člověka, jaký by měl být, ne identitu vlastní*.“ Takový jedinec není bohužel sám sebou.

V popředí se nachází nejen mateřský komplex, ale také původně pozitivní otcovský komplex, který ten mateřský může zatlačit do pozadí. Pozitivní otcovský komplex je nesen myšlenkou na uznání názorů, hodnot a idejí, ve které otec věří. Autorita otce je ale přenositelná ve smyslu uznání autority také jiných mužů v životě člověka a nikoli jen otce. S autoritami se nerivalizuje! Pro lásku a uznání je potřebné podle tohoto myšlenkového konstruktů pracovat. Výkon je považován za cestu k bezpečí a sounáležitostí s jinými lidmi. Přesto se těmto lidem nedostane „oceánského životního pocitu“, a to proto, že chtějí mít pokud možno co nejvíce věcí pod kontrolou. Když to z nějakých důvodů nejde (dostaví se nemoci, stárnutí, neovladatelné problémy s výchovou), je řešením obrátit se k ženskému světu. Muži s převažujícím pozitivním mateřským komplexem to zvládnou snadněji a jsou prý šťastnější. Horší to je pro muže s převažujícím otcovským komplexem. U nich se mohou objevit deprese, úzkost (kterou si nepřiznávají), krize a potřeba hledání nových hodnot. Nesrovnatelně větší množství dokonaných sebevražd u mužů ve srovnání s ženami se ocitá podle Kastové v souladu s uvedeným myšlenkovým kontextem.

Otec může mít „otcovský komplex“ (od svého otce) nebo také mateřský komplex. Podobně matka může mít mateřský komplex od své matky nebo také může být nositelkou převážně otcovského komplexu.

Synové se prvoplánově nemusí od otcovského komplexu odpoutat (podobně dcery od mateřského komplexu). Dcera s pozitivním otcovským komplexem otce, který je veden pozitivním mateřským komplexem, je ve vztahu k partnerovi obvykle submisivnější. Je přízpůsobivým „děvčátkem“. Jejími velkými přínosy jsou erotično, poddajnost a nezřídka intelektuální nadání, které ovšem buď podceňuje, nebo ho skrývá. Tyto dcery mají pocit vlastní hodnoty, který je spojen s obdivem, jehož se jim dostává od mužů. Jejich identita je odvozena od otce. Je možná časem žádoucí odpoutání a nalezení vlastní identity.

Mužská identita může být v některých případech stavěna, a to od útlého věku, na dokazování jiným mužům (příp. chlapcům), že jsou správnými muži. Mohou je v tom povzbuzovat i ženy (Linková, 2004) v rolích matek, učitelek apod.

Všimněme si, jak se tato myšlenka opakuje i v odlišných koncepcích mužství. Atributem mužské identity jsou pro chlapce jiní muži.

Jestliže zaměření na výkon a úkoly jsou detekovány jako „mužské“ a vztahová (účast) oblast je interpretována jako „ženská, je dobré pochopit, že se jedná jen o hrubou identifikaci hodnotového zaměření člověka. I orientace na vztahy v sobě totiž může obsahovat např. prvky, kde se hodnotí něco vykonaného, nedostatečnost, opomíjení apod., což jsou prvky hodnocení výkonu.

U jedinců s „původně negativním mateřským komplexem“ je vybudován dojem (Kast, 2004, s. 129), že nejsou dobrými lidmi a že žijí ve špatném světě. Pocit, že své nedostatečnosti si zavinili sami, u nich převládá. K matce nebo jiné pro ně nejdůležitější vztahové osobě jsou silně vázáni. Jakoby ale čekali, že matka nakonec jejich „znehodnocování“ zanechá. Rovněž ve vztahu k jiným lidem vytrvale předpokládají, že s nimi bude špatně zacházeno. Jsou pod vlivem základní nedůvěry a strachu a snaží se všechno kontrolovat, aby tak předcházeli projevům své nedostatečnosti a unikli úzkostem. Tím, jak usilují o všemožnou kontrolu všeho a všech, vzniká zdání mocenského komplexu. Ve skutečnosti se jedná (Kast, 2004, s. 130) „... o zoufalý pokus člověka, který se cítí bezmocný, udržet se nad vodou.“ Stejný motiv způsobuje, že se snaží zachytit každou emocionální změnu druhých lidí, kterou si vykládá jako nepřátelskou vůči sobě. Reakcí na to je vztek nebo alespoň pasivní agrese.

Vedle základní nedůvěry je tu ještě pocit beznaděje. Chtějí někam příslušet, ale cítí se být stále vylučováni. Nástrojem snahy být přijat, je masivní potřeba rivalizovat. Svůj život mají tendenci vnímat jako méněcenný. Jsou malí a nejmenší. Cestu hledají přes otcovský komplex, tj. zasloužit si lásku prací a výkonem. U narcistů je v pozadí negativní mateřský komplex a málo rozvinutý otcovský komplex.

Terapeutické a výchovné řešení spočívá mimo jiné v tom, že budou tito lidé zřetelně vnímání, vidění, že se jim dostane zájmu ze strany okolí. Povzbuzovat je ve vyjadřování pocitů a uznat, že jejich strategie na přežití je hodnotná a nejde pouze o kompenzace, taková je cesta léčivého vztahu k nim. Také „původně negativní otcovský komplex“ má své charakteristické znaky a zvláště ničivě ovlivňuje život synů (Kast, 2004, s. 143). Synové v zajetí negativního otcovského komplexu jsou ničím. Charakteristickým rysem je vztah vládnoucích (otrokářů) a poddaných (otroků). Vlastní cesta životem syna není možná, protože cestu určí otec. Otec syna nerozvíjí, nedává mu podněty, ale jen se ptá, proč syn stále neodvádí výkon, který si otec představuje. Radost z výkonu, který by syn mohl mít, je znemožněna nadřazeným postavením otce, který nechce být pro syna partnerem. Syn nároky otce nemůže ve skutečnosti dostat. Vnitřní zmatek

a vnitřní nejistota syna je známkou negativního otcovského komplexu. Aby vnitřní zmatek zamaskoval, bude se syn snažit budovat ochranný vnější krúnýř (Corneau, 2012, s. 42): „... čím víc budou jeho (synovy) tvrzení nekompromisní, kategorická a definitivní, tím víc budou sloužit k maskování vnitřní nejistoty.“ Jedním z důsledků je tudíž až zoufalá honba za uznáním, za penězi a majetkem, která synovi „jakoby“ potvrdí, že má hodnotu (Corneau, 2012, s. 53): „*Ve skutečnosti se z hloubi duše dere výkřik: Chci uznání, chci, aby otec potvrdil, že mám svou cenu.*“

Základní pocity stojí na vnímání viny a studu a také pocitu nicotnosti. Výsledkem je potřeba se světu pomstít a ničit. Syn bojuje o otcovo uznání, ale otec mu uznání nikdy neposkytne. Zůstává v začarovaném kruhu. Výsledek (Kast, 2004, s. 144): „*Muži s původně negativním otcovským komplexem mají velkou potřebu uznání ze strany druhých mužů. Jestliže se jim uznání dostane, nedůvěřují mu a znehodnotí je.*“ Znehodnocují nejen sebe a neuznávají ale ani výkony jiných lidí.

Pro osobnostní růst je důležité hledání vlastní cesty. Není třeba, aby cestu otec schválil, není třeba se snažit být tak úspěšný, jako byl otec. Cesta je ve vystoupení z rivality.

Kromě výše popsaných mateřských a otcovských komplexů existují tzv. „kolektivní komplexy“. V západní kultuře je považováno za hodnotné především to, co patří k otcovským komplexům. Tím se může stát, že mohou být znehodnocovány mateřské komplexy.

Z hlediska socializace člověka je významné se ptát, kde je jeho mateřský komplex, jak to má s otcovským komplexem a o jaký druh se jedná a jak se to projevuje v prožívání sebe a ve vztazích k jiným lidem. Podobně jako u Bowlbyho vazby byl popsán transgenerační přenos, i v pojetí teorie rodičovských komplexů platí, že v případě (Kast, 2004, s. 154) zafixování některého z komplexů (tj. jedinec se z komplexu v určitém věku, kdy je to přiměřené, nevymanil) je komplexové založení přenášeno na další generaci.

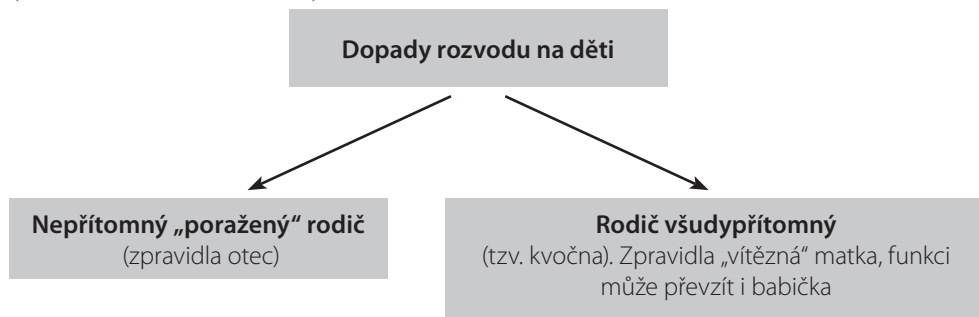
Zásadní je, aby se jedinec přiměřeně odpoutal od mateřského i otcovského komplexu v optimálním věku. Protože když se to nepodaří, jedinec bude neustále stereotypně nepřiměřeně reagovat na rozdílné situace. Stále stejná očekávání, stále stejné obavy, vynakládání energie na budování obranných kompenzačních struktur atd. Každá životní etapa vyžaduje odpoutání a tedy jakési nové zrození. Nebát se stále znovu a znovu odpoutávat (loučit) a s tím je spojená odvaha spoléhat na vlastní pocity a vlastní myšlení. Říkat „Já“ a nikoli podlehnout (Kast, 2004, s. 156) „*obecnému vnímání věci a souvislosti*“.

11 ROZVODY

Rozvodovost je v řadě tzv. vyspělých zemí vysoká. Dopady rozvodů jsou tristní jak pro děvčata, tak pro chlapce, pro otce i matky. Vedle manželství v současnosti existuje řada nesezdaných rodičů. Nesezdaný vztah údajně neposkytuje dětem takové bezpečí a stabilní zázemí, jako manželství. Lidé bez sňatku totiž považují soužití za menší závazek.

Podle Karstena a jím bohužel neupřesněných „nejnovějších“ výzkumů je žena ve vztahu důležitější než muž. Platí to prý nejen obecně o vzájemném vztahu, ale i ve specifických momentech, jako jsou intimita komunikace, postoje k sexualitě atd. Upřesňuje (Karsten, 2006, s. 120;), že: „*Dojde-li k rozchodu, bývá to především pro muže traumatická zkušenost s negativními následky a důsledky. ... ženy snáze než muži opouštějí vztah, jestliže jim připadá problematický.*“ Totéž potvrzuje v podstatě i Zimbardo (2017, s. 49).

Z hlediska dopadů na děti jsou obvykle uváděny dva extrémy při rozvodu (Zimbardo, 2017, s. 61–62).

Obecně jsou synové bez otců (Zimbardo, 2017, s. 186–187) zpravidla méně vyhranění v maskulinních zájmech. Stejně tak ale může nastat i opačná situace, která se projevívá v přehnaně maskulinním chování. Kompenzační maskulinita, jako důsledek nejistoty. V případě nerozvinuté maskulinity (ve srovnání s ostatními chlapci) jsou tito jedinci méně agresivní a mají méně v oblíbenosti fyzické hry. To ale ještě neznamená, že by se nutně museli chovat zženštile. Velký vliv má postoj matky k projevům mužnosti a mužství. Záleží na tom, jestli je matka v mužnosti podporuje, nebo mužnost potlačuje. V obecné poloze je uváděno, že matky bez otců bývají k synům více ochranné, a tím zvyšují synovu závislost na matce. Nepřítomnost matky v rodině pravděpodobně neovlivňuje vývoj dítěte tak intenzivně, jak právě

nepřítomnost otce (Pruett, 1987, podle Bealové, 1994). I když matka s dítětem nežije, mají tyto děti v dohledu nějaký jiný ženský vzor. Tím se liší od dětí, kde není muž, protože mužské vzory jsou pro děti méně dostupné.

Chlapci bez otců trpí obtížemi v navazování blízkých vztahů a pocity neurčitosti mužské identity. Bývají nadměrně závislí na partě a mívají potíže s mužskými autoritami. Uvedené charakteristiky mohou přetrvávat do dospělosti a přenášet se na vlastní děti (transgenerační přenos). Nicméně Zimardo opatrně doplňuje (2017, s. 188): „*Nepřítomnost otce v rodině pravděpodobně není sama o sobě skutečností, která by nevyhnutelně vedla k potížím v osvojování rodové role dítěte.*“ Domnívá se, že jsou potřebné další faktory. Přesto:

- 1) v případě nepřítomnosti otce chlapci získávají názor, že partnerské vztahy nemusí být nutně celoživotní,
- 2) představa potřeby otce se stává pro ně mlhavou.

Tzv. fenomén Kvočen se objeví, když matka v pozici kvočny brání dětem v dospívání (Yablonsky, 1995, s. 61–84). V případě otců Yablonsky ve své typologii hovoří o dvojníkoví. Jedná se ze strany otce o maximální pseudoochranu dětí tak, aby dítě bylo uchráněno před pocity selhání a z toho plynoucí frustrace. Když se obdobně chovají matky, jsou označovány jako vrtulníkoví rodiče. Podstata spočívá v hyperprotektivním rodičovském chování, které blokuje pokusy dětí o samostatné rozhodování a odpovědnost za vlastní rozhodnutí. Přitom občas chybovat a selhávat, je pro dítě důležitá zkušenost. Pokud jsme jako lidé mladí, měli bychom mít příležitost čas od času selhat.

Poncet-Bonissolová (2015, s. 77–83) výraz matka-kvočna nahrazuje výrazem pavoučí matka. Otec je pavoučí matkou rychle vyloučen ze hry, protože podle ní nemá do výchovy co mluvit. Dítě (v daném případě především dcera, i když ani syn nemusí být uchráněn) je opředeno sítí matčinych pavučin. Matka usiluje o to, aby dcera nerozeznala vlastní touhu a bylo by nejlepší, aby se od kojenecké matčiny láhve (nebo prsu) vůbec neodtrhla a tak se matky nezbavila. Matka je připravena se pro dceru obětovat. Dítě se cítí provinile, když by myslelo na osamostatnění a odtržení od mámy. Je poměrně časté, že okolí zmiňovaný typ matky považuje za vzorný. Mnoho dívek se pod tlakem takto pojaté výchovy nenaučí říkat ne a prosazovat své zájmy. U chlapců je potřeba odtržení přirozeně podstatně větší, a proto i pravděpodobnost, že se uvolní z matčina sevření, je větší.

Poncet-Bonissolová si myslí, že za chováním těchto žen (Molton, Sikes, 2017, viz níže) je nenaplnění vlastního ženství. Amazonka, ve smyslu, jaký jí dává

Poncet-Bonissolová, je v první řadě matka. Jako žena, objekt sexuální touhy a partnerství, leží ale ladem. Byla nevyužitá. Bez detoxikace dcery bude dcera zřejmě ztracená. Probabilita nastolení transgeneračního přenosu po ženské linii je vysoká. V synovské aplikaci se nesmíme domnívat, že by obdobný scénář (s určitými odchylkami) nebyl možný.

Zajímavé je Poncet-Bonissolové vyjádření k babičkám. Zvláště tchyně může dobře parazitovat na místě partnera matky. V případě „výhovně“ dominantní, razantní a vnucující se babičky (tchyně) může muž snadno rezignovat na svou roli, když je systematicky vytlačován. Dcery mohou nacházet východiska také v anorexii nebo bulimii.

Při rozvodech stojí soudy v podstatě jednostranně u matek. Diskriminace otců začíná už koncepcemi rozdílných přístupů k rodičům podle pohlaví. Koncepce tzv. OSPOD v České republice (orgán či oddělení sociálně právní ochrany dětí) standardně přisuzují nadpráva matkám a soudy to následně víceméně potvrzují. V souvislosti s převahou zastoupení soudkyň na soudech, které řeší rozvody, nás mimoděk napadají slova Solženicyna ze Souostroví Gulag (1990, III. díl, s. 312): *„Mimochodem, kde jsou starci-soudcové s šedými, dlouhými vousy? Na soudcovských místech u nás sedí prohnané a vychytralé báby. Vlasy má jako hřívu, způsob řeči má tvrdý a mužský, občas jí v hlase zazní ocel, to se sama zachvívá nad vznešeným významem vlastních slov. Jakmile proces neprobíhá úplně podle jejích představ, vzteká se, mlátí ocasem, rudne námahou, přerušuje nežádoucí svědectví, ...“* Doufáme, že ne všechny soudkyně se chovají obdobně. Diskriminace bohužel může probíhat i s milým úsměvem a beze vzteku. Nejde přece o spravedlnost, ale o právo!

Chybějícím rodičem po rozvodu je ve většině otec. Chlapci reagují na rozvod většinou negativněji než dívky. Obtíže s chováním doma i ve škole jsou u chlapců intenzivnější. Je uváděná zejména zvýšená agresivita a neposlušnost. Pro chlapce se stres ve spojitosti s rozvodem zvyšuje, když se otec odstěhuje. Norské studie uvádějí, že děti (Zimbardo, 2017, s. 52), které měly po rozvodu s otcem pozitivní kontakt, byly výrazně klidnější ve srovnání s těmi dětmi, které ho neměly. Máme na mysli situace, kdy nejde o alkoholika, násilníka či obdobné případy. Podle všeho se dívky s rozvodem vyrovnávají lépe. Dopady rozvodů u nich odeznívají zřejmě rychleji, i když musíme vzít v úvahu individuální zvládnání.

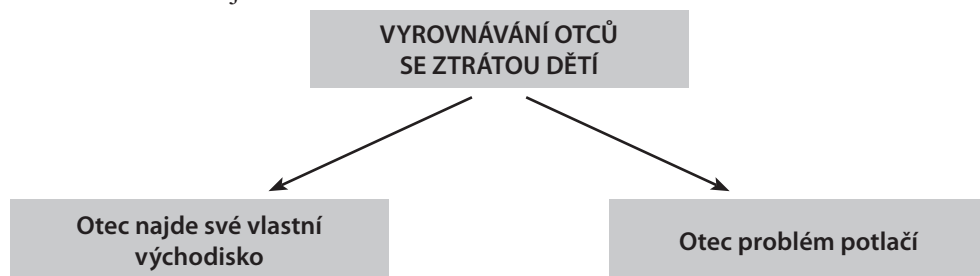
Zimbardo upozorňuje (2017, s. 48 a dále), že v důsledku rozvodovosti mnoho dětí ztrácí víru ve funkční vztahy. Jsou svědky emoční labilita rodičů a rodiče ve snaze

si ulevit od stresů vyhledávají alkohol, drogy, citovou či fyzickou nevěru. V USA podle Zimbarda 7 z 10 návrhů na rozvod podávají ženy. V České republice i jinde ve světě existuje podobný poměr návrhů na rozvod. Přes snahu šířit osvětu, aby otec bránil své rodičovství i přes ústrky, kterých se mu dostává, rozvody ve velké většině otce degradují a odsuzují na platiče alimentů a nedobrovolné sponzory bývalých partnerek. Jen 10–15 % otců dostane děti do péče. Takže jim zbude (Zimbardo, 2017, s. 49) „... jen pocit, že tráví život makáním na někoho, koho proti němu poštvali. Někteří z nich končí ve vězení, protože nezvládají platit výživné ... v Jižní Karolíně je každý sedmý vězeň za mřížemi právě z tohoto důvodu.“ Americkou praxi kriminalizovat muže, kteří neplatí alimenty, jsme bohužel převzali i u nás. Zimbardo pokračuje (2017, s. 49): „Když muž tráví hodiny a hodiny v práci, aby vydělal na všechny ty platby, a pak mu ještě vmetou do tváře, že je necita, není divu, že si připadá nepochopený.“ Po rozvodu mnoho mužů propadá zoufalství. Objevují se sklony k sebevraždám (10x častěji než u žen). Muži nejsou zvyklí žádat o pomoc. Proto se u nich objevují sklony k drastickým řešením. A ani terapeutky (je jich na tomto poli většina), se svou obvyklou profemininní interpretací, zpravidla nepomohou. Opakujeme, hlavní důsledek rozvodu pro děti spočívá v narušení důvěry v druhé lidi.

Skončí-li vztah rozvodem, není řídkým jevem, že se matka snaží vliv otce „minimalizovat“. A bohužel otcové boj definitivně vzdávají. Ballnik (2012, s. 122–125) shrnuje důvody, proč tomu tak je. Jestliže je otcům zabráněno mít s dítětem kvalitní vztah nebo se z řady příčin u otce projeví nezáměr o dítě (např. silné bloky vytvořené matkou), nebudeme překvapeni, že dítě začne otce postupně nenávidět. Otec, který vzdává boj o dítě, když prohrál soudní při, nahrává nenávisti vůči sobě ze strany dítěte (Ballnik, 2012, s. 116). Dítě samo matce řekne, že k otci nechce (syndrom odcizeného rodiče). Pro otce je v takových situacích důležité, aby nepovolil a na kontaktech trval, je přesvědčen Ballnik. Obdobně významné je, aby otec svedl zápas o to, aby dítě nebylo rozvodem izolováno od příbuzných, tj. otce rodiny (již zmíněný syndrom odcizeného rodiče nebo odcizené celé rodiny otce).

Zoja v souvislosti s rozvedenými otci, kteří nežijí se svými dětmi, mluví o odloučených otcích. Konstatuje (2017, s. 267): „Rozvodem otcové zpravidla ztrácejí své děti.“ V každém případě, ať už s dětmi občas otec může zůstat anebo je od nich bývalou partnerkou odblokován (ženy k tomu mají dostatek příležitostí), otcí vzrostou další výdaje mimo alimentární povinnost a je nucen vydělávat další peníze. Duševní utrpení mnoha otců, kterým na dětech záleží, je značné. Přitom

dnes nejsou k dispozici rituály, které by pomohly otci vyrovnat se se ztrátou dětí. V zásadě se nabízejí dvě možnosti.

Mnozí otcové mají po ztrátě dětí tendenci se obviňovat. Obviňují se např. z vlastní neschopnosti, i když je evidentní, že na rozvodu se téměř vždy „podepisují“ oba partneři. Římská kultura měla otce ve značné úctě. Alimentační povinnost sice existovala i tam a postupně se dokonce rozšiřovala na stále větší okruh příbuzných. Ale pro otcovství bylo zásadní, aby otec projevil vůli k otcovství, tj. k souhlasu k otcovství. Zvedá syna nad hlavu do výšky. Vztah k dceři se omezoval na materiální zabezpečení. Každé „pravé“ otcovství bylo ve skutečnosti jakousi formou adopce. Biologické otcovství nemělo takovou váhu. (Zoja, 2017, s. 154). Muž-živitel byl jen něčím technickým. Otcovská láska vyplývala vždy ze svobodné volby muže. Ani dnes ji není možné nařídit soudem. Zrušit otcovství (ne materiální zabezpečení) patřilo k právu otce, k jeho autoritě. Svoboda rozhodování otce (jestli chce být otcem) zůstala v našem kolektivním nevědomí! Nedá se právně vynutit a to je dobře ve společnosti, která by ráda pomocí právních úprav reglementovala téměř veškeré vztahy.

12 DŮSLEDKY NEÚMĚRNÉ FEMINIZACE SPOLEČNOSTI

Ženy se prosazují stále výrazněji. Dosahují akademického vzdělání ve větších počtech než muži. Jsou finančně úspěšné. A muži ani moc nevědí, jací mají být. Jsou v pasti. Odpovědí je jejich egocentrismus. Podle Zimbarda (2017, s. 13, s. 18) je pro muže v americkém prostředí stále více typická:

- ✓ sociální izolace (muži ztrácejí schopnost rozvíjet normální mezilidské vztahy),
- ✓ hrají internetové hry a vynikají v nich a hrám snadno podléhají,
- ✓ nadužívají pornografii, protože není u ní potřebné rozvíjet komunikační dovednosti a je k dispozici okamžitě,
- ✓ podléhají obezitě, mají sklony k násilí, úzkostem, ve školách dosahují špatné výsledky, podléhají sociálním fobiím, nesmělosti, impulzivnosti, depresím,
- ✓ ztrácejí schopnost jednat s ženami jako se sobě rovnými. Upřednostňují společnost mužů. Už ani nemají zájem o dlouhodobější partnerské vztahy, o založení rodiny a o otcovství,
- ✓ nejsou schopni se postavit na vlastní nohy, emočně nedospívají, neumí se postarat sami o sebe,
- ✓ jsou závislí na lécích a drogách,
- ✓ pokud se mužům nabídne snadný přístup k sexu, nechtějí investovat energii (čas, peníze) do žen. Patrné je to např. na univerzitách, kde je převaha žen,
- ✓ když je mužů méně než žen, tak jsou i méně odkázáni na své vlastní partnerky. Mají k dispozici nabídku dalších příležitostí získat ženu. Mají tedy nad ženami moc. Přikloní se snáz k promiskuitě a nemají zájem navazovat monogamní vztah. V takových společnostech neuzavírají manželství. Proč by to dělali?

Zimbardo (2017, s. 122 a dále) se pokusil formulovat výhody, ale také nevýhody být v současné americké společnosti ženou:

- i když se rodí větší počet chlapců než děvčat (přibližně 105 chlapců na 100 děvčat), ženy mají větší šanci přežít ve srovnání s muži,
- při hledání životního partnera mohou jen někoho svést a nemusí příliš soupeřit s jinými ženami. Vždy v minulosti stačilo si najít chlapa a nechat se oplodit. Kdežto muži při „boji“ o partnerky, stáli-li o zajištění rodu „... *museli být*

vynalézaví, kreativní, riskovat a objevovat nové možnosti.“ Muži museli soutěžit o uznání ve všech kulturách. Museli si své postavení dobýt, předčít své soupeře v ohledech, které požadovala daná kultura,

- ženy se mohly „opřít“ o základní sociální jistoty, které jim společnost nabízela. Mužská role je na rozdíl od ženské spojená s podstupováním rizika,
- muži přicházejí o život v daleko mladším věku než ženy,
- ženy se prý nemohou spolehnout na stálé partnery, a proto se snaží zabezpečit vyšším vzděláním a budují vlastní kariéru.

Dva hlavní závěry ve vztahu k rodině:

- a) vzdělaná žena nechce „neschopného“ partnera,
- b) muž nechce v rodině tahat za kratší konec provazu.

Jedním z notoricky opakovaných ublíženeckých argumentů žen je, že vydělávají méně než muži ve stejných profesích. Nebere se zřetel na to, že neodvádějí srovnatelný výkon obecně i ve stejných profesích. Nebere se v úvahu počet odpracovaných hodin, dlouholeté zkušenosti v oboru a už vůbec ne povaha práce. Jen se srovnávají průměrné platy žen a mužů. Muži se zdržují v zaměstnání 2x čteněji než ženy i po uplynutí pracovní doby. Muži nejsou tak často doma s dětmi. Pracovní obory, kde se hodně platí (např. strojírenství), jsou doménou mužů. Kdyby zaměstnavatel měl ženy ve stejné kvalitě, určitě by ženy platil stejně. Např. bezdětné ženy vydělávají více než bezdětné mužské protějšky. Hlavní problém je v tom, že ženy chtějí mít všechno: práci na plný úvazek a nadpráva v soukromém a občanském životě a v rodině. *„Znovu však opakujeme“*, píše Zimbardo (2017, s. 128), *„že rovnováha mezi pracovním a soukromým životem se pro všechny zlepší jen tehdy, když budou podporována jak práva matky, tak otce ... Chceme-li vytvořit skutečnou spravedlnost a partnerství mezi pohlavími, musíme opustit současné zaměření na ženy a jejich práva, která pak často připravuje muže o chuť vést dialog, a přejít k další fázi, v níž by se do středu zájmu postavil člověk bez ohledu na pohlaví, a nikdo tak nepřišel zkrátka.“*

Dokud společnost neuzná a nepodpoří muže (otce) v rodině a nebude tak činit s tím, že jej současně lidsky degraduje, nic se nezmění. Pro některé ženy je osvobozujícím zjištěním, že nepotřebují muže. A naopak, mnozí muži zjišťují, že nepotřebují ženy, a to ani na sexuální „vyžití“. Je to přímá cesta k narušení vztahů mezi muži a ženami, cesta k sociálním propastem mezi pohlavími. A k tomu slouží i mýty o patriarchy. Zoja je přesvědčen, že v patriarchy nežijeme, ale žijeme naopak

v matriarchátu. Opět konstatujeme, že mezi jevem a podstatou může ve skutečnosti být značný rozdíl. Dodejme, že matriarchát se rozpíná čím dál tím víc. Je založen na biologických rozdílech, přičemž jeden biologický produkt (žena) je nadřazován druhému (muž). I fungování ekonomiky a současné technologie jsou v podstatě „mateřské povahy“ v tom smyslu, že jsou určeny na okamžité orální uspokojování konzumních potřeb.

Nezbytnost hledání otců plyne z faktu, že to pro společnost představuje naději. Znovunalezení otců je nástrojem terapeutické sociální pomoci. Ale společnost není zpravidla ochotná odložit uspokojení a žádá okamžité ukojení. Hledá proto spíš krátkodobou terapii s bezprostředním efektem. Bolavé místo se jen zatlačí a utlumí, ale nevyléčí. Otcové nefungují na krátkodobou momentální objednávku. Zároveň je vysoce pravděpodobné (Zoja, 2017, s. 284), že otcové už nikdy nezaujmou svou společenskou pozici, jakou zastávali v předchozích dobách. Jsou pronásledováni příliš dlouho. Už křesťané přesunuli pozornost z otce na syna. Kromě toho je otázkou, jestli chceme skutečně a ne jenom manifestačně otce najít. Rychle najít a rychle sežrat jako fastfood.

Zimbardo (2017, s. 140) se domnívá, že být mužem není žádný pohádkový svět. Hned po narození v podstatě musí chlapci židovského náboženství podstoupit obřízku. Ptáme se, proč se proti tomu nikdo nebouří ve srovnání s názory na ženskou obřízku (viz Istanbulská úmluva). Je tu snaha mužskou obřízku obhajovat zdravotními důvody, ale víme, že podstata je ideologická a náboženská a většinou nikoli zdravotní. Už jsme uváděli, že v kojeneckém věku trvá déle, než kluka někdo zvedne a potěší. Chlapcům se tak dává najevo, že stěžování nic nezmění. Chlapcům se méně čte, méně zpívá, méně vypráví (Planty, 2009). A všechna tato méně jsou bolestné lekce. Jsou to chlapci, kdo se musí učit snášet bolest. Jsou systematicky vedeni k tomu, aby udržovali vztahy hlavně přes vydělávání peněz. Jsou nuceni se ohlížet po lépe placených oborech, které je ale vůbec nemusí uspokojovat.

Naopak ženy chtějí mít finance a nadpráva nejen ve vztahu k dětem atd. (Zimbardo, 2017, s. 142–143). Jestliže si žena připadá jako sobec, když tráví čas mimo rodinu, může mít přece tytéž pocity i muž. Z toho plyne, že nesmíme na muže vyvíjet tlak, aby byl především jen živitelem rodiny a umožnit mužům větší zapojení do rodiny. Současně je nezbytné vyrovnávat práva otců na děti, aby matky nedisponovaly takovým množstvím výhod a moci směrem k dětem a prostřednictvím dětí směrem k otcům.

Je otázkou, jestli by pro ženu „manžel v domácnosti“ zůstal atraktivním. Jestli by se nestal jakýmsi „beta samcem“. Pro mnohé ženy by zřejmě otec v roli náhradní

matky byl nakonec odpudivý. Rovnost příležitostí a právně naordinované změny, jak si to představují feministky a ideologie genderové vyrovnanosti, ve vztazích neústí nutně ve spokojený vztah.

Častým feministickým tématem je domácí (rodinné) násilí. Násilí (violence) a týrání či zneužívání (abuse) je vymezováno jak úzce (jen fyzické), tak široce (násilí psychické, sexuální, ekonomické a další). Psychické násilí chápeme jako nepříjemné chování, které vadí tomu, komu je činěno (Buriánek, Kovařík a spol., 2004, s. 63). Pro psychické násilí je determinující, jestli člověk, na němž je praktikováno, vnímá dané chování jako nepříjemné či dokonce destruktivní. Humanistický pohled upřednostňuje širší pojetí násilí. Navíc rozlišuje domácí a partnerské násilí.

Domácí násilí (v jehož rámci může probíhat tzv. partnerské násilí) je obvykle vymezováno třemi aspekty (Matějček, Dytrych, Dunovský, 1995; Novák, Capponi, 1996; Bentovim, 1998; Lovaš, 2001, Čírtková, 2002, aj.)¹⁰:

- 1) soukromé prostředí,
- 2) opakování násilných projevů, případně jejich gradování,
- 3) specifická příčina.

Významné pro určení domácího násilí je opakování, nikoli jednorázový akt. Obvykle je domácí násilí kodifikováno do několika základních kategorií (Novák, Capponi, 1996; Bentovim, 1998; Lovaš, 2001 aj.):

- a) zneužívání partnerů a násilí partnerů vůči sobě,
- b) zneužívání dětí a násilí vůči dětem,
- c) sourozenecké násilí,
- d) násilí vůči rodičům,
- e) zneužívání a násilí vůči starým lidem.

Druhy týrání kodifikují např. Novák, Capponi ((1996, s. 34–35):

- 1) Citové týrání** (též týrání duševní nebo psychické) – chování, které má negativní vliv na psychiku člověka a na jeho citový vývoj (slovní útoky spojené s ponižováním, zesměšňování, zavrhování, vystavování (dítěte) pohledu na násilí, vtahování do vážných konfliktů doma, izolace, vyvolávání chronického či nepřiměřeného strachu, nadměrné omezování).

¹⁰ Literatura k násilí v rodině v posledních desetiletích mohutně narostla. Příčiny zájmu o problematiku jsou zřejmě dány nejen nárůstem násilí v rodině, ale i zájmy např. feministických organizací uplatnit týrání a zneužívání v tažení proti mužům.

- 2) **Pohlavní zneužívání** – bezdotykové a dotykové (blíže v odborné literatuře).
- 3) **Systémové týrání** – týrání „systémem“ či jeho úředníky. Posláním úřadu je dítě a jeho rodinu chránit. Ale realita chování úřadu se neoprávněně obrací proti dítěti a jeho rodičům. Např. rodiče jsou neprávem zbavováni rodičovských práv, dítě je jim odejmuto, dítě je zanedbáváno ve škole nebo výchovném zařízení, je zatěžováno nepřiměřenými či nadměrnými nebo opakovanými lékařskými prohlídkami. Je vůči němu nevhodně vystupováno, je mu upřeno právo na informace (má-li např. vystupovat jako svědek) nebo i právo být slyšeno.
- 4) **Tělesné týrání**. Patří k němu např. Munchhausenův syndrom – neodůvodněné podávání léků, někdy i soli nebo pepře. Zbytečné lékařské zákroky, jimž je dítě podrobováno proto, aby to přineslo nějaký užitek dospělým osobám a další formy.
- 5) **Zanedbávání**. Novák, Carboni (1996, s. 35): „*Nedostatek péče, jež způsobuje svými následky újmu fyzickou nebo psychickou, ohrožující zdárný vývoj dítěte*“. V tělesné oblasti: nedostatek přístřeší, jídla, ošacení, zdravotní péče, ochrany před zlem. V duševní oblasti: jde hlavně o výchovu a vzdělávání (záleží na možnostech dítěte). Např. záměrné neumožnění rozvoje schopností dítěte, které může mít charakter zanedbávání. Citové zanedbávání může zahrnovat také nevytvoření dostatečného emočního zázemí, včetně pocitu, že dítě někam patří, má svůj domov.

Důsledkem nerovného postavení muže (Istanbulská úmluva, mašinérie Me Too a další sociální patologie) je skutečnost, že je a priori vnímán jako násilník. Kromě toho fungují stereotypy ve smyslu, že muž se nemůže stát obětí ženského násilí. Domácí násilí je v Česku veřejností implicitně interpretováno jen jako násilí na ženách. Feministické koncepce vykládají partnerské násilí jako výsledek nadvlády mužů nad ženami. Zdůrazňují kulturní podmíněnost násilí na ženách. Ignorují násilí žen na mužích, příp. takové násilí považují za okrajovou záležitost. S emancipací žen, s růstem nadpráv žen nad právy mužů, jak to požaduje Istanbulská úmluva, se domácí násilí žen bude zřejmě stupňovat. Výzkum vedený van Dijkem např. zjistil (Buriánek, Kovařík a další, 2006, s. 14), že fyzického násilí se dopouští na mužích přibližně stejný počet žen, jako mužů na ženách. Dokládá to řada dalších zahraničních studií, blíže viz Buriánek, Kovařík a další (2006, s. 16–17). Při zastírání faktografie je argumentováno tvrzením, že násilí na mužích realizované ženami je možné vykládat jen jako obranu žen.

Z hlediska osobnostních předpokladů pro násilí se obvykle uvádí, že u mužů se objevují v osobnostních rysech dva komponenty:

- a) neschopnost kontrolovat vztek,
- b) naučené násilnické chování.

K tomu se přidává jako podněcující faktor vyšší konzumace alkoholu, napětí ve vztahu a zážitky domácího násilí v orientační rodině. Za významné stresory jsou považovány nezaměstnanost, finanční obtíže, mužem nechtěné těhotenství ženy a počet dětí v rodině. Také výrazné věkové rozdíly mezi partnery, příp. vzdělanostní rozdíly nebo i rozdílné náboženství apod. mohou patřit k faktorům, které násilí podněcuje.

Feministická pojetí si vytvářejí své teorie. Příkladem je Cyklická teorie násilí Walkerové (Walker, 1979). Popisuje domácí násilí na ženách ve třech fázích.

První fáze je charakteristická tím, že se občas objevují lehčí formy nátlaku, možná i chování, které bychom mohli nazvat týráním. Ženy se to samy před sebou snaží zlehčovat nebo na sebe berou spoluzodpovědnost.

Druhá fáze představuje ataky skutečného násilí. Příčiny jsou různé. Vnější příčiny, ale i vnitřní, jako je mužův psychický stav apod. Faktory spouštěče mohou být smíchané. Následuje šok. V této fázi se mohou některé ženy obracet na policii. Je to nebezpečné, protože se jedná o krok směřující k rozpadu vztahu.

Ve třetí fázi se muž omlouvá. Projevy lásky, snaha po usmíření ze strany partnera. Ženy (v teorii Walkerové jsou to ženy, kdo jsou jednostrannými oběťmi) v mnoha případech věří, že se muž změní. Walkerová hovoří o naučené naději.

Přiznejme, že popsany scénář je pravděpodobně aplikovatelný i na muže jako na oběti. A to nejen teoreticky, ale jistě i v praxi. Paleta týrání mužů ze strany žen je ale pestřejší. Především psychické týrání. Patří k němu různé přímé i nepřímé formy kontroly a manipulativní chování. Ponižování a vydírání (obviním tě z Me Too, obviním tě ze sexuálního zneužívání dětí, výhrůžky ekonomickým poškozením, hrozba omezování kontaktu s dětmi, snižování úspěchů mezi známými (nálepka „budižkničemu“ apod.). „*Násilí páchané na mužích*“, píše Buriánek a Podaná (in Buriánek, Kovaříček a další, 2006, s. 29), „*může být specifické právě tím, že na jedné straně není patrná tak výrazná převaha síly na straně pachatele, na druhé straně může být přítomen silný potenciál manipulace nebo moci spíše symbolické povahy.*“ Proto nelze při zkoumání násilí na mužích postupovat tak, že mechanicky zaměníme jedno pohlaví za druhé. Záleží na nastavení kritérií pro posuzování násilí. Obvykle je nastaveno způsobem, že muže jednoduše znevýhodňuje.

Už jsme zmínili termín „**běžné partnerské násilí**“. Je genderově vyrovnanější. Je vykládáno jako obyčejná součást násilnické západní kultury. Tím se liší od výkladu násilí opřeného o „patriarchální“ společnost (feministické pojetí) s nadvládou mužů.

„Domácí násilí“ a „běžné partnerské násilí“ mají společné, že se dějí v soukromém (intimním) prostředí. Liší se ale tím, že (Buriánek, Kovařík a další, 2006, s. 17):

- a) intenzita útoků mezi partnery u běžného partnerského násilí neroste, ale je víceméně stabilní,
- b) pro domácí násilí obvykle platí, že je součástí snahy ovládat partnera/partnerku. To pro běžné partnerské násilí není typické,
- c) běžné partnerské násilí bývá zpravidla spíše afektivní (stav emocionálního rozrušení), kdy domácí násilí se opírá hlavně o snahu zastrašit partnera/partnerku.

Metodika empirických výzkumů domácího násilí uvedené aspekty běžného partnerského násilí těžko zachycuje. Obtíž spočívá v tom, že je nezbytné pochopit celý komplex vztahů. Neopírat se jen o účelově vybrané a snadno zachytitelné partie jevu.

Už jsme zmínili, že chlapci jsou během socializace nuceni permanentně dokazovat svou mužskou identitu. Proto funguje kulturní paradox: buď jsi mužem a potom nemůžeš být obětí domácího násilí anebo nejsi mužem a potom si buď obětí. Když se na problém podíváme tímto prizmatem, je obtížné mužům při rafinovaných ženských terorech pomoci. S uvedeným tabu je propojená mužská identita. Muž v roli oběti překonat dvojí překážku (Buriánek, Kovaříček a další, 2006, s. 31) musí pro to, aby se obrátil na odbornou pomoc při násilném, manipulativním a kontrolujícím chování ženy:

- a) překonat mýty vázané na domácí násilí na ženách (a jen na ženách),
- b) překonat předsudky a stereotypy.

Obojí, mýty i stereotypy, se prolínají. Příklady (Buriánek, Kovaříček a další, 2006, s. 31–32):

- „*Kdyby to bylo skutečně tak hrozné, odešel by.*“ Ve skutečnosti je odchod od partnerky pro muže výrazně obtížnější než naopak.
- „*Muž je silnější, proto nemůže být fyzicky napaden ženou.*“ Ve skutečnosti ne vždy je muž fyzicky silnější a za další, agresivita nemá přímou souvislost s fyzickou zdatností. „*Pro část mužů může být nepřijatelné*“, píše Buriánek

a Podaná (Buriánek, Kovaříček a další, 2006, s. 32) „*pouštět se do fyzického střetu se ženou (třeba i v sebeobraně, může jít o jakési nové, moderní tabu).*“

Doba je přesycená korektností vůči ženám a kdo by se dnes odvážil svobodně chovat jako sapér Vodička (Hašek, 1951, s. 429): „*Plácnu taky ženskou, Švejku, mně je to jedno, to ještě neznáš starýho Vodičku. Jednou v Záběhlicích na Růžovém ostrově nechtěla se mnou jít jedna taková maškara tančit, že prej mám voteklou hubu. Měl jsem, pravda, hubu vopuchlou, poněvadž jsem právě přišel z jedny taneční zábavy v Hostivaři, ale považ si tu urážku vod tý běhny. „Tak tu máte taky jednu, velectěná slečno“, řek jsem, „aby vám to nebylo líto.“ Jak jsem jí tu jednu utrh, povalila celej stůl na zahradě i se sklenicemi, za kterým seděla s tatínkem a s maminkou a s dvěma bratry. Ale nebál jsem se celýho Růžovýho ostrova. Byli tam známí z Vršovic a ty mně pomohli. Ztrískali jsme asi pět rodin i s dětma. Muselo to bejt slyšet až do Michle a potom to taky bylo v novinách o tej zahradní zábavě toho dobročinnýho spolku nějakejch rodáků nákýho města.*“

Další mýty a stereotypy. Neověřené novinové zprávy, které předem určují viníka, jsou jich plny.

- „*Ženy se dopouštějí násilí pouze v sebeobraně.*“ Muž je tak předem vnímán jako agresor. Z tohoto důvodu mnohdy proto policii raději ani nevolá.
- „*Jen úplný slaboch zažívá násilí ve vztahu.*“ Mnozí muži jsou nuceni hodně energie vyvíjet proto, aby ve vztahu vydrželi.
- *Utrpěná zranění zdobí pravého muže.* Další stereotyp a mýtus, který mužům zabraňuje násilí adekvátním způsobem řešit.

Jestliže se často ve sdělovacích prostředcích licituje nad číslem, kolik žen bylo napadeno svým partnerem, připomeňme studii týmu Pucherta (Buriánek, Kovaříček a další, 2006, s. 32), který dokumentuje, že každý čtvrtý muž jeho vzorku byl aspoň jedenkrát v průběhu života fyzicky napaden partnerkou. Žádný z nich se přitom neobrátil na policii. Kromě toho asi polovina respondentů uvedla, že se defacto nikdy fyzickému napadení ze strany partnerky nebránili. Nepřekvapí, že podle respondentů museli mnohem častěji čelit psychickému násilí a ještě více sociální kontrole. Např. žárlivosti, omezování kontaktů byť s jinými muži, kontroly, s kým trávili čas, kdy se vrací domů apod. V dnešní době také kontroly mailové pošty, telefonních hovorů apod. Určování, co by měl, či naopak neměl muž dělat, bránění v kontaktech s příbuznými apod.

O sexuálním násilí muži neradi mluví. Z násilnění mužů má nezřídka jinou podobu, než je tomu u žen. Podstatné je, že se znásilňováním mužů ze strany žen je nutné počítat a brát v úvahu. Zimbardo (2017, s. 149–151) zmiňuje následné postřehy:

- znásilnění mužů se nejčastěji bagatelizuje, ignoruje nebo se mění v žert,
- policie nevede statistiky, které by se týkaly sexuálního napadení mužů (tím vzniká zdání, že k němu nedochází),
- znásilnění v dětském věku se daleko více týká mužů než žen. Mužům hrozí větší riziko, že budou napadeni a stanou se oběťmi trestných činů,
- sexuální obtěžování, které vyústí v nezamýšlenou soulož, je časté; muži takové chování žen zpravidla nehlásí, je to pro ně jednak hanba a jednak (Zimbardo, 2017, s. 149): „... představa muže s erekcí coby oběti je jaksí obtížně uchopitelná. Jestli se mu postavil, musel to asi chtít, no ne?“,
- přitom při dosažení orgasmu u ženské oběti se neubírá nic na její neochotě podílet se na souloží,
- mnozí muži přišli o panictví ne zrovna dobrovolně (Zimbardo, 2017, s. 150): „Někteří připustí, že jejich první je zkrátka jen zahrnala do kouta, využila jejich vyjukanosti a oni se poddali, protože si mysleli, že se to tak musí. Takové případy za znásilnění neoznačujeme, ale kdyby byl jejich aktérem muž, jistě by si to označení vysloužily.“,
- mladé muže nikdo neučí, jak říkat ne,
- muži vnímají ženy jako objekty sexu, ale proto, že se od nich očekává, že budou dobývat. Když se dočkají odmítnutí, tak to bolí. Ale bolí to méně, když je žena jen objektem sexu. Proto si ji takto představí,
- dvojí metr na muže a na ženy je špatné připouštět, sexismu se dopouštějí ženy, stejně jako muži,
- (Zimbardo, 2017, s. 150/151): „Budeme-li uznávat pouze ženskou zranitelnost a tvrdit, že muži jsou potenciálními násilníky a ženy potenciálními oběťmi, prokážeme tím všem medvědí službu a zakonzervujeme nerovnováhu.“ (Istanbulská úmluva neusiluje o nic jiného.)

Z hlediska ženských praktik sexuálního násilí na mužích jsou nejfrekventovanější dvě:

- a) odepírání sexu ze strany ženy,
- b) hyperaktivita ženy při sexu přes nechuť muže.

Zimbardo (2017, s. 148) se ptá, proč se nemluví o sexismu namířeném proti mužům. „Proč se může žena veřejně radit, jestli pustit partnera k vodě za to, že

si nedává záležet na předeře, vykládat, jak omlazující účinky má sex se zajičky, provozovat taxislužbu, která využívá pouze řidičky a vozí výhradně zákaznice, nebo dokonce navrhopat, aby se mužům zvýšily daně, ale u mužů by jakákoliv taková neomalenost byla naprosto nepřijatná? Dvojí metr se typicky prezentuje tak, že žena tahá za kratší konec, ale viděno touto optikou se zdá, že muž ostrouhá stejně tak často.“

Jsou tu i další zvyklosti, které společenské způsoby myšlení a praktiky doplňují:

- s muži se zachází jako se zdrojem financí (jsou-li ženy zdrojem sexuálního uspokojení),
- o svěření péče po rozvodu si mohou otcové nechat zdát,
- v situacích sexuálního napadení se muži automaticky berou jako viníci (až když se prokáže naprostá nevína),
- za křivá obvinění žen žádný postih nehrozí anebo jen symbolicky (viz praktiky nařčení ze sexuálního obtěžování dětí partnerem s cílem získat dítě do péče ženy).

Dodejme, že v Česku ve vlacích společnosti Českých drah existují kupé, do kterých muži nesmí! Nejde prý o mnoho míst. I kdyby existovalo jediné sedadlo takto vyhrazené podle pohlaví, jedná se o evidentní diskriminaci.

V USA je pro muže povinnost se zaregistrovat pro vstup do armády do 30 dnů od 18. narozenin. V případě války společnost po mužích žádá, aby se obětovali pro „vlast“ (viz např. Vietnam). U nás slogan Strana, vláda, vlast a národ! Zimbaro (2017, s. 149) k tomu poznamenává, že tyto praktiky jsou stejně sexistické: „... jako kdyby se musely všechny ženy počínaje osmnáctým rokem nechat zaregistrovat pro případ, že by země potřebovala víc dětí, jak se o to za druhé světové války pokusili nacisté v Německu programem Lebensborn).“

13 KRIMINALITA A TRESTÁNÍ

Zlepšení mezilidských vztahů je postaveno na trestání? Hašek (1951, s. 88) píše: „... *policejní ředitelství představovalo nejkrásnější skupinu byrokratických dravců, kteří měli smysl jedině pro žalář a šibenici, aby uhájili existenci zakroucených paragrafů.*“ A obrana občana? (Hašek, 1951, s. 447): „... *hlavní věcí je vždycky u soudu mluvit nepravdu. Kerej člověk se dá vomámit, aby se přiznal, ten je vždycky ztracenej. Z toho nikdy nic pořádnýho nebude.*“

Na rozdíl od právnických „řešení“ vkládáme naději spíše v omezování mašinérií trestání a v důrazu na kvalitní výchovu, příp. na terapeutickou pomoc. Je to sice dlouhá a někdy i nevděčná cesta, ale na rozdíl od dogmat právní nápravy je to cesta naděje. Nejsme tak naivní, abychom předpokládali, že se společnost zcela obejde bez vězeňství a dalších forem trestu. Nicméně nevěříme, že trestání má být dominantním prostředkem, jak se zdá, že je tomu dodnes.

Bulvár a koneckonců i ostatní sdělovací prostředky rády informují o tom, jací jsou muži agresoři. Některá dogmata nápravy jsou svým způsobem „úžasná“. Např. Karsten (2006, s. 78 a 79) při výkladu o výchovné nápravě mužů používá termínů jako „sexuální pedagogové“ (kteří to jsou?) nebo „emancipační pedagogika“ (která to je?). Neříká, v čem by taková výchova měla tkvět a v čem by měla spočívat její podstata.

Uváděli jsme, že počátky diskriminujícího přístupu společnosti ve škole k chlapcům začínají jejich vstupem do školy (opomineme mateřské školky) a rozvíjejí se v jejich pubescenci. „Zaostávání“ ve srovnání s děvčaty je v pubescenci na úrovni zhruba jednoho roku nebo dokonce roku a půl až dvou let. Chlapci se v tomto věku děvčatům zpravidla vyhýbají nebo reagují „chlapskými“ gesty. Prezentují pohrdavost, neomalenost, agresivitu. Projevy agresivity (Karsten, 2006, s. 94) už nemíří jen na dívky, ale na ženy jako takové. Nevyhýbají se jakýmkoliv objektům (invalida, gatarbeiter, stařec apod.). Výsledkem je kriminalizace obdobného chování s důsledky fungujícími na principu nabalování jako u sněhové koule. Čím dál více amerikanizovaná společnost reaguje protiagresí. Něco jako protipřenos v rámci široké společnosti místo důrazu na pochopení a výchovu, která neponižuje a rozvíjí osobnost. To se ovšem bez otců těžko obejde. I Karsten (2006, s. 97), jinak spíše feministicky nastavený autor, připouští: „*Pro dospívající chlapce je to skutečně těžké, cítí se nezřídka dočista bezmocní, protože v minulosti neměli*

možnost (a nebyli k tomu ani vedeni) zabývat se intenzivněji a důkladněji ostatními lidmi a jejich osobními záležitostmi.“ V adolescenci podle Karstena (2006, s. 103) je podíl dívek ve srovnání s chlapci u právně stíhaných deliktů přibližně 20 % (Německo). Podle téhož autora ale skutečnost může být vyšší, protože ne všechny činy jsou oznámeny. Jiný autor, Petermann, se domnívá (Petermann, 1995, in Karsten, 2006, s. 104), že rozvoj delikventního chování má stupnicový charakter. Chlapec, který má už prenatální a perinatální problémy, se stává pro rodiče nepříjemným závažím. Ve dvou nebo třech letech se objeví hyperaktivita, špatné soustředění, impulzivita apod. Následuje nadměrná vzdorovitost a další negativní projevy. Obvykle přistupuje k záplavě negativních projevů i špatný prospěch. O sociálních dovednostech nemluvě. Izolace, pocity osamění a zneuznání, sociální periferie a nakonec delikvence.

Je možný také další scénář. V předchozím vývoji je všechno v pořádku a chlapec v pubescenci se dostane do skupiny (party)¹¹, která má z různých důvodů nepřátelský postoj ke společnosti. V partě se dotyčný chlapec zhlédne a takzvaně se s nimi „sveze“.

Tlupa (gang, parta apod.) je podle Zoji (2019, s. 269) smečka totožných jedinců bez vyšší autority (bez otce). Potřebuje ale vnitřní hierarchii, protože by vzájemný boj ohrožoval její existenci. Ale hierarchie gangu není postavena na mezigeneračních, a tím přirozených vztazích, ale na míře moci. Nejvyšší stojí alfa samec. Tlupa je semknutí mladých mužů bez otce a z určitého hlediska také proti otci. Zoja (2019, s. 287) tento jev (postavit se otcům) vysvětluje tak, že na pozadí stojí psychická potřeba iniciace, kterou chlapci i v tzv. moderní společnosti postrádají. Mašinerie sociálních pracovníků nebo policejní a justiční aparát má ve skutečnosti jenom malou šanci na opravdové řešení. Oni všichni stojí vně gangu. Gang nedokáže čelit střetu na symbolické a psychologické úrovni. Gang je tak trochu na úrovni davu. A bohužel platí prorocká slova Le Bona (1997, s. 6), že: *„Věk, do něhož vstupujeme, bude opravdu věkem davů.“* Dav má svou kolektivní duši, je řízen nevědomím, spíše pudy a vášněmi, je nakažlivý (sugestibilní). Člověk v něm jakoby sestupoval na žebříčku civilizace níž a níž. Dav podle Le Bona (1997, s. 16): *„Má bezděčnost, prudkost, divokost a také nadšení a hrdinství primitivních bytostí. A blíží se jim dále i snadnost, s jakou na sebe nechá působit slovy a představami, a jak se dává svést k činům, poškozujícím jeho nejvlastnější zájmy.“*

11 Výrazy „parta“, „gang“, „tlupa“ apod. budeme v tomto textu užívat jako synonyma.

Tlupa funguje v obtížné situaci. Přitom je jen těžko přijatelná představa, že gang dospívajících chlapců může pacifikovat žena. Praporečnice převýchovy nemohou být pro chlapce skutečnými vzory. Byl by to pro ně úkol náročný a asi nesplnitelný. Nicméně platí, že ženy svou pozitivní roli v převýchově bezesporu zastávají.

Intrapsychické i interpsychické konflikty dospívajících mladých mužů v případě absence dospělých a vyrovnaných mužských vzorů vedou k regresi schopnosti identifikovat to, co Jung nazývá animusem a animou. Rozliší maximálně osobu muže a osobu ženy. Tedy dvě oddělené osoby.

Jandourek (2011, s. 73–74) v souvislosti se sexuální kriminalitou poznamenává:

- asi 25 % mužských sexuálních pachatelů uvádí, že k jejich prvnímu sexuálnímu přečinu došlo v adolescenci,
- mnoho mužských deliktů je spácháno muži pod 18 let,
- feministky se domnívají (jak už jsme uvedli také na jiném místě), že (Jandourek, 2011, s. 73): „... *sexuální násilí je úmyslným mužským jednáním, kterým muži konstruují svou maskulinitu jako dominantní a mocnou.*“
- podle feministek je společnost konstruována jako systémy mužské dominance, která slouží výhradně mužům a také sexualita je organizována muži a pro muže. Liz Kellyová (britská feministická sexuoložka) to má tak, že sexuální násilí je muži organizováno od každodenního zneužívání žen v pornografii, sexistických vtipech, sexistickém obtěžování atd.

Proč se ženy dopouštějí kriminální činnosti méně? Obecně se jakékoli kriminální činnosti dopouštějí ženy, protože:

- 1) svou kriminalitu dokáží lépe skrýt,
- 2) místo sebe dokáží nastrčit muže,
- 3) jejich kriminální aktivity jsou více tolerovány a nejsou oznamovány,
- 4) dopouštějí se činů, které jsou právně obtížně podchytilelné trestním právem (např. špatná výchova dětí),
- 5) za tytéž činy jsou ženy trestány výrazně mírněji než muži.

Maskulinita vytváří vhodnější podklad pro kriminalitu, za kterou se skrývají agresivita, hrubá síla a odvaha, sklony k dobrodružným akcím, také podnikavost, potřeba sebeprosazení a samostatnosti apod. Podle A. Cohena (Petrlíková, 2005, s. 32): „... *kriminální a patologické chování může fungovat jako významné potvrzení maskulinity.*“ Výchova žen je postavena na hodnotách, jako jsou (Jandourek, 2011, s. 75): „*citlivost, empatie, introvertnost, pasivita či podřízenost.*“ Jinými slovy, ženy jsou sociálně konformnější.

Skutečnou sexuální kriminalitu žen je těžké zjistit. Pedofilie žen má nejvíce charakter incestu. Ženská sexuální kriminalita bude pravděpodobně vyšší, než jaká čísla uvádějí policejní statistiky. Podle Karstena (2006, s. 112) se v adolescenci a obecně s nárůstem věku se chlapci stávají méně často oběťmi sexuálního násilí. Ale častěji se stávají sexuálními násilníky. Dospívající chlapci a mladí muži jako oběti násilnických sexuálních praktik nejsou téměř zkoumáni. Není politická nebo jakákoli jiná vůle se otázkou zabývat. Nicméně je vysoce pravděpodobné, že muži jsou obecně za srovnatelné porušování norem (včetně trestných činů) trestáni přísněji než ženy (Kondlon, Thompson, 2011; Zimbardo, 2017). Ženské věznice jsou spíše školy (Zimbardo, 2017, s. 151–152). Uvězněné matky¹² mají možnost kontaktu se svými dětmi výrazně častější než otcové. Ve věznicích je koncentrováno nesrovnatelně více mužů než žen. Zpravidla je tato okolnost vnímána jako samozřejmost. Nikdo se nad tím nepozastavuje. Taková je realita genderové rovnosti, o které sufražetky a feministky ovšem mlčí a o genderovou vyrovnanost v tomto směru kupodivu neusilují.

V odborné literatuře je běžně připouštěno, že existují tzv. kriminogenní rodiny. Jsou to ty, které víceméně bezpečně produkují delikventní děti. Nejčastěji k nim patří rodiny s nízkým socioekonomickým statusem. Podle Yablonského (1995, s. 164–166) patří k nejvýraznějším příčinám kriminality nedostatek autority v rodinách. Ve známém výzkumu manželů Elinory a Sheldona Gluckových bylo srovnáno 500 delikventních chlapců a 500 nedelikventních chlapců. Výsledkem je zjištění, že se s oběma skupinami chlapců zacházelo výrazně odlišně. U delikventních chlapců byla otcovská autorita řádná jen ve 2,5 %. Za přijatelnou bylo označeno 27,5 %. Do skupiny přijatelného chování byly zahrnuty způsoby, které oscilovaly mezi tvrdostí a volnějším zacházením. Až 70 % případů bylo charakterizováno jako extrémně laxní, nebo naopak extrémně tvrdé. Autoři došli k závěru, že klíčovým momentem ve vývoji delikventního chování je otcův přístup k výchově a ke kázni syna. Za důležitý aspekt je považována především důslednost, kdy se přiměřené postupy pravidelně opakují. Chlapcům to umožňuje si vytvořit koncepci chování, kde bezpečně odliší správné a nesprávné způsoby. Manželé Gluckovi docházejí k přesvědčení, že otcové mají mnohem zhoubnější vliv na chování dětí, než mají matky. Nebo chceme-li to říci obráceně, že mají mnohem pozitivnější vliv v případě, že fungují jako dobří otcové. Synové, kteří prožívají pocit laskavosti ze strany otců a jsou přesvědčeni, že je tátové mají rádi, se dostávají

12 V českém prostředí situaci uvězněných žen monitorovala Nedbálková (2006).

ke kriminalitě statisticky významně méně často. Chlapci s problémovými otci uváděli, že by se dostali do těžkých rozpaků, kdyby k nim tátové otevřeně projevíli náklonnost. Tatáž rozpačitost při projevech náklonnosti a citů je pozorovatelná ze strany uvedené skupiny otců směrem k synům. Proto se nakonec synovo chování vymyká stále více a více z otcových rukou. Syn otce frustruje. K roli otce muž nakonec přistoupí s nenávistí a vztekem. Extrémně trestá i tehdy, když chování syna zdaleka neodpovídá prohřešku. Tuto extrémnost trestání považuje za správnou tvrdou disciplínu, kterou chlapci potřebují.

Ovšem ne každá laskavost je přínosem, jak poznal už Švejk (Hašek, 1951, s. 805): „... dospěl k tomu úsudku, že před 12 lety byl v Tridentu nějaký plukovník Habermaier, který se také tak laskavě choval k vojákům, a nakonec vyšlo najevo, že je homosexuální, když chtěl v lázních u Adiže zprznit jednoho kadetaspiranta, vyhrožuje mu „dienstreglamá“.

Dovolíme si citovat z dopisu W. Livingstona Larnediho (Carnegie, 1992, s. 43–44). Dopis vystihuje situaci otce, který si uvědomil, jak se nevhodně chová ke svému synovi.

„Poslouchej, synku: Vyprávím to, zatímco ty zde spíš, ručku skrčenou pod bradou a světlé kučery jsou přilepené na tvém zpoceném čeličku. Sám jsem se vkradl do tvého pokoje. Zrovna před chvilkou, když jsem si v pracovně četl noviny, mnou projela vlna výčitek. S pocitem viny jsem přišel k tvé postýlce.

A myslel jsem na toto, synku: Byl jsem na tebe přikrý. Vynadal jsem ti, když ses oblékal do školy, že ses po umytí sotva dotkl ručníkem svého obličej. Volal jsem tě k zodpovědnosti za to, že sis nevyčistil boty. Vztekle jsem reagoval, když jsi některé své věci rozházel po podlaze.

U snídaně jsem také na tobě hledal chyby. Něco jsi polil. Drobky ti padaly mimo talíř. Dával jsi lokty na stůl. Máslo na chleba sis namazal moc tlustě. A když sis začal hrát a já jsem se chystal na vlak, obrátil ses, zamával mi a volal „ahoj, táto“. Já jsem se zamračil a odpověděl: „Dej ramena dozadu!“

A celé to začalo nanovo odpoledne. Když jsem přicházel domů, sledoval jsem tě, jak klečíš a hraješ kuličky. Měl jsi v ponožkách díry. Ponižil jsem tě před kamarády, když jsi musel kráčet přede mnou domů. Ponožky stojí peníze – a kdyby sis je musel kupovat sám, byl bys na ně opatrnější! Představ si to, synku \- to ti řekne vlastní otec!

Později – pamatuješ – když jsem si četl v pracovně, jsi přišel plaše, se zraněným pohledem v očích. Když jsem přes noviny vzhlédl, netrpělivý, že mě rušíš, zaváhal jsi u dveří. „Co chceš?“ vyštěkl jsem.

Neřekl jsi nic, jen jsi rychle přicupital, objal mne pažemi a dal mi pusu. A tvé malé paže se přitiskly s citem, kterému snad sám Bůh dal rozkvést ve svém srdci a který překoná i chlad a uvadlost. A pak jsi odešel, klapaje po schodech ...

Ano, synku, krátce poté mi noviny vypadly z rukou a přeběhl mě horečnatý mráz. Co jsem si to navykl? Hledat chyby, napomínat – tím jsem se ti odměňoval za to, že jsi chlapec. Ne proto, že bych tě nemiloval; ale proto, že jsem vyžadoval příliš mnoho od tvého mládí. Měl jsem na tebe stejný metr jako na sebe.

A přitom máš tolik hezkých a dobrých vlastností. Tvé srdéčko je velké jako svítání nad rozlehlým pohořím. Ukázals to svým přirozeným impulsem rozběhnout se a dát mi pusu na dobrou noc. Nic víc se toho večera nestalo, synku. Přišel jsem ve tmě ke tvé postýlce a klečel zde zahanben!

To je však slabá náplast; vím, že tomu ještě nemůžeš rozumět, kdybych ti to řekl, až se probudíš. Ale od zítřka budu opravdovým tátou! Uzavřeme bratrství. A budu s tebou trpět a budu se s tebou smát. Ukousnu si raději jazyk, než bych vypustil z úst netrpělivá slova. Jako evangelia se budu držet zásady: „Je to přece ještě chlapec – malý chlapec!“

Vztek a vzdor ve zvýšené míře chlapce přivádějí do dětských domovů se školou, později do výchovných ústavů a do věznic. A věznice, to je voda na mlýn růstu nenávisti. „Ve věznicích světa“, píše Röhr (2001, s. 39) „se zlost a nenávist přímo rozdmýchávají. Lidem, kteří jsou fyzicky zavřeni, se často nedaří chápat trest jako přiměřené odčinění zavržených činů. Většina zločinců se vrací k trestné činnosti v neposlední řadě proto, že jejich nenávist během uvěznění ještě zesílila.“

14 TRESTANÍ NEBO RADĚJI TERAPIE DELIKVENTŮ?

Před společností vždy leží dva krajní proudy řešení „provinění“, které souvisí s porušováním norem: trestat, anebo léčit a pomáhat. Zpravidla jsou nasnadě pokusy sladit oba proudy, ale jak se to v praxi daří, je v různých státech či společenstvích různé. Soudní aparáty bývají velkolepé (Hašek, 1951, s. 127): *„Takový soudní aparát má každý stát před všeobecným politickým i hospodářským i mravním úpadkem. Zář bývalé moci a slávy zachovává soudy, s policií, četnictvem a prodajnou chátrou donašečů.“*

Podle Foucaulta (2000, s. 104) některé nejbrutálnější praktiky justice přestávají být podporovány už v 18. století. Týkalo se to např. rozdílných trestů podle společenského postavení. Pro zajímavost, ženy byly nejnadšenějšími divačkami veřejného mučení a poprav. Foucault potvrzuje, že (2000, s. 359): *„... především ženy, opravdové fúrie, předváděly neuvěřitelné vzrůstání nenávisti.“* Během 18. století a později se zčásti od fyzického mučení jako nástroje trestání upouští. I když od psychických forem a koneckonců i fyzických forem mučení se společnost zcela důsledně nedistancuje dodnes. Dobrým příkladem mohou být kastrace sexuálních deviantů coby forma fyzického a psychického teroru. Chirurgické kastrace v České republice nebyly zastaveny, a to přes opakované výzvy k jejich ukončení evropským Výborem pro prevenci mučení (CPT) a rovněž výzvy prestižní Mezinárodní asociace pro léčbu sexuálních útočnicků se sídlem ve Vídni. Dodnes jsou kastrace v Česku praktikovány a interpretovány jako léčba¹³. V Íránu sekají prsty za krádeže. Lidé jsou obdobným způsobem „léčeni“ jako v Česku.

Jung, když mluvil o odpovědnosti lékaře (a měl na mysli lékaře, kteří léčí lidi a nikoli veterináře) zastával stanovisko, že je lékař především odpovědný jedinci za jeho léčbu. Společnost je až na druhém místě. O etice lékaře prohlásil (Jung, 2017, s. 115): *„Jeho úkol se týká vždy jedince a je přesvědčen, že se neudělalo nic, pokud se nepomohlo tomuto jedinci. Je zodpovědný v první řadě jedinci, teprve v druhé řadě společnosti. Jestliže tedy nutně dává přednost individuální terapii před kolektivním opatřením, pak se to děje v souladu se zkušeností, že sociální či kolektivní ovlivňování může navodit*

13 Sekera, J. (2016). Veterinární „léčbou“ ke snižování kriminality? In: Úvahy nad sociální patologií. Praha: Masarykova česká sociologická společnost. Sekce sociální patologie.

většinou jen davové opojení, zatímco skutečnou změnu může způsobit jedině působení člověka na člověka.“ Kastrace uspokojí zmanipulovanou společnost a primitivní dav. V současnosti jsou k dispozici prostředky skutečné léčby lidí etiketizovaných jako sexuální devianti. Je tak možné se zmrzačování na společenskou objednávku vyhnout. Okolnost volit jiné než veterinární cesty „nápravy“, zásadně mění situaci a přebíjí argumentaci o nízké ceně kastrací, snadnosti a výhodnosti tohoto definitivního řešení. Jenže v pozadí budou možná především peníze zdravotnických pojišťoven. Nevíme. A tvrdit (Weiss, 2008), že kastrace je ve prospěch také postiženého, který se tak nebude ocítat ve vězení, je demagogie. Jsou-li země, kde zlodějům sekají prsty, pak se nabízí srovnání. Krádež je, podobně jako deviace, především v hlavě „nemocného“ a ne v prstech zloděje nebo ve varlatelych sexuálního devianta. Můžeme prohlásit, že useknuté prsty jsou pro postiženého osvobozením, protože se nebude ocítat ve vězení? A na základě dotazníkového šetření (viz „výzkum“ kastrátorské lobby), který nelze nezávisle ověřit (lékařské tajemství), je snadné tvrdit, že zmrzačení jedinci si exekuci téměř pochvalují. Co k tomu dodat? Nic nového pod sluncem. Zase jen vstupujeme do téže řeky. V SSSR existovala tzv. „trestná psychiatrie“. Vzpomeňme na ni.

Kastrace mají ale ještě svůj další, a to symbolický smysl. Větší přesah než jen ten chirurgický. Týkají se svým způsobem společnosti jako celku. Jsme např. sdělovacími prostředky zahlcováni nesmysly, jsme manipulováni těmi, kdo mají v rukou moc. Nejedná se o jakousi duševní kastraci?

Zavádění porot, které se vyjadřovaly k trestu v 18. století, představuje do jisté míry počátek přestavby trestání. Poroty slouží svému účelu dodnes. V Česku se např. před vlastním zmrzačením kastracemi relativně nově schází komise „expertů“. Donedávna ani to nebylo potřebné a exekuce se prováděla rovnou ve věznicích. Postiženému, značně vystresovanému jedinci, se pokrytecky nabízela naděje na snížení trestu, když se nechá „dobrovolně“ zmrzačit. Zmrzačení je vydáváno za dobrovolné. Pokrytecká praktika par excellence. Čeští sexuologové se zviditelňují jako strážci bezpečí pro společnost tím, že dávají deviantovi na výběr. Volba tzv. detenčního zařízení. Detence je prezentována jako zdravotnické zařízení. Je otázkou, čím se skutečně liší od obyčejné věznice. Oběť může být v detenci prakticky jakkoli dlouho. A druhou základní možností je „dobrovolná“ chirurgická kastrace. Vynucovaná dobrovolnost je podobná, v podstatě totožná, s „dobrovolností“ na frontách, kdy byli muži stavěni před volbu „dobrovolná služba, nebo kulka.“ (Baxter, 2015, s. 185).

Humanizace, jak vidíme, postupuje pomalu a jen zčásti. Nicméně se v průběhu času Evropa v 18. a 19. století zbavuje okázalosti při aplikaci nejdopornějších forem mučení a utrpení. Mizí čtvrcení lidí, cejchování na tvář, na rameno, mizí amputace končetin apod. (Co ale jsou dnes kastrace jiného než amputace tělesných částí?)

Justice se v minulosti i dnes snaží udržet si odstup a zvrhlé praktiky ukládá někomu jinému. Foucault (2000, s. 41) uvádí, že kultivace trestu zbavuje justiční úředníky sprostoty trestání. Začínají se objevovat psychologové a další „... *drobní funkcionáři morální ortopedie*.“ Přes veškeré proklamace pomsta zůstává. Zákon nesměřuje pouze k obraně společnosti (Foucault, 2000, s. 88). Snaha jiné odradit za opovrhování autoritou má právně politickou funkci. Cílem není ani tak znovu obnovit rovnováhu, ale rozvinout nesouměřitelnost mezi jedincem (který opovrhuje zákony) a všemocnými sociálními elitami.

Upouštěním od fyzického násilí na souzených a odsouzených se ale současně začínají ve větší míře praktikovat techniky psychického násilí a vydírání. Armády odborníků jsou posilovány: dozorcí, lékaři (včetně psychiatrů), katechetové, psychologové, vychovatelé. Vystřídali kata. Fyzické mučení se stává spíše doplňkem: omezení stravy, omezení sexuality, umístování na samotce apod. Je tu snaha fyzické utrpení nahrazovat netělesným (tj. psychickým) trestáním. Záměr se nesoustřeďuje už tak na tělo (i když také), ale na duši, srdce, myšlení, vůli. Lidé jsou podrobováni trestu za dvojím účelem. Aby zatoužili žít podle norem a zadruhé, aby byli schopni žít z pohledu odborného poznání.

Nastupuje tzv. restorativní justice (obnovující narušené vztahy), a retributivní justice, justice trestající. Už koncem 18. století bylo (Foucault, 2000, s. 77–78) mučení zavrženo jako projev barbarství. Nicméně bylo umožňováno, aby techniky dokazování zahrnovaly přiznání na základě „*různých zkoušek, jimž je obžalovaný podrobován*“, a to i nejkřutějšími prostředky. „*Aby hrál roli dobrovolného partnera*“ a s pomocí postiženého mohlo být vyrobeno řešení. Mučený je označován termínem „postižený“. Duše jsou posuzovány a souzeny společně se zločinci. „Věda“ hledá původ a kauzalitu zločinu spáchaného konkrétním jedincem. Tresty jsou prodlužovány, nebo kráceny podle chování. Ale také z pohledu bezpečnostních opatření.

Duše je souzena společně se zločinem. Psychiatrie tu našla svou funkci. Justice už nesoudí pouhý zločin, ale pomocí „vědy“ soudí duši jedince. Foucault (2000, s. 53) míní, že: „*Celou strukturu trestního soudnictví teď prorůstá soubor hodnotících, diagnostických prognostických a normativních soudů, týkajících se kriminálního jedince*.“ Vytváří se podivný „vědecko-právní komplex“. Jsou zločinci, kteří jsou

„vinní“ a současně „šílení“. Nově mohou být tresty v průběhu procesu trestání modifikovány podle toho, jestli si to odsouzený „zaslouží“. „Expertí“, kteří mají možnost ovlivnit délku a průběh trestu, se stávají soudci, i když jakýmsi přidruženými. Tvrdí, že nemají moc trestat, ale realita je jiná. Ve skutečnosti jsou mechanismy trestání často do značné míry právě v jejich rukou. Někteří z těchto expertů působí ve zdravotnictví. Jejich zkušenosti považuje společnost za cenné¹⁴. Role psychiatra není rolí odborníka na lidskou odpovědnost, ale poradce ve věcech trestání (Foucault, 2000, s. 55) a „lékařsko-soudního zpracování“. Cílem je zbavit soudce viny „za to, že je jasně a jedině tím, kdo trestá.“ (Foucault, 2000, s. 56). Dnešní moc se opírá o „vědecko-soudní“ komplex a současně tím justice „maskuje svou přemrštěnou jedinečnost“.

Novými taktikami moci se stávají procesy individualizace a odtud nová soudní pravidla (Foucault, 2000, s. 57–58). Nesoustředit se jen na represii, ale hledat také pozitivní momenty. Analyzovat metody trestání z pohledu uplatňování moci, při trestání brát v úvahu politické momenty (např. fyzicky zmrzačovat, jen když to lid chce a je to z politických důvodů výhodné – vox populi – vox dei), technologie moci jako princip humanizace (opravdu?), vstup do „duše“.

„Vědecké“ posuzování duše není jen metodou nového zacházení (všimněme si termínu „zacházení“), jak podřídit postiženého mocenským vztahům. Jádrem zacházení s vězni nepřestávají ve skutečnosti být technologie moci především nad tělesnou stránkou člověka, i když na psychiku nezapomínají. A technologie „duše“ často nedokáže nic maskovat. Vychovatelé, psychologové, psychiatři atd. jsou sami jen nástrojem uplatňované moci. Proto se objevují ve věznicích čas od času vzpoury. Jsou namířeny především proti tělesné i psychické mizérii. Kdo ovšem chce, vidí ve vzpouřách jen vypočítavé a nesmyslné požadavky uvězněných. Téměř vždy platí, že ten, kdo má moc, má i pravdu a vzpoury může interpretovat podle svého. Moc a právo interpretovat události je základní princip trestání (Foucault, 2000, s. 97). Odvoláme se opět na námi sledovanou problematiku kastrací. Všimněme si článků ve sdělovacích prostředcích. Podle nich jsou vykastrování muži téměř blažení, že mohli být zmrzačeni. Pravda je interpretována. Vlastně se nic neděje. Už v 18. stol. byla propaganda ve smyslu vyprávění o zločinech zaměřena na to, aby lid odsoudil

14 Podle oběžníku z roku 1958 jsou psychiatři nuceni odpovědět na tři otázky:
Představuje obviněný nějaké nebezpečí?
Je způsobilý k potrestání?
Je vyléčitelný anebo schopen znovu se přizpůsobit?

provinilce. Od propagandy je očekáván efekt ideologické kontroly (Foucault, 2000, s. 113).

Celé 18. století nově formuje strategie vykonávání moci. Jsou pořádány hony např. na sexuální devianty (Belehradová, 2015). Cíl trestní mašinérie se ale mění (Foucault, 2000, s. 140) v tom smyslu, že nejde ani tak o potlačování nezákonnosti, ale o diferencované vykonávání spravedlnosti. Kdo porušuje normy, není už nepřítelem panovníka, ale prý celé společnosti. Zločinec je nově obecným nepřítelem a často zrůdou (Foucault, 2000, s. 141): „*Proč by tedy společnost nad ním neměla mít absolutní právo? Proč by nemohla vyžadovat, prostě a jednoduše, jeho vyhlazení?*“

Nejedná se o žádnou hlubokou humanitu. Jen právo odplaty panovníka je vystřídáno mocí společnosti. Máme co do činění s „ekonomickou“ racionalitou vyměřování trestů a nástrojů, které jsou prezentovány jako nápravné. A „humanita“ je dobré slovo, která ekonomiku moci zakryje. Trestání je jen minimálně podřízeno humanitě (Foucault, 2000, s. 143). Životy lidí (oběti trestu) nejsou příliš důležité. Mnohem důležitější je zastrašit jedince a ostatní členy společnosti, aby normy nepřekračovali. Trest jako prevence není nic nového, ale nové je to, že se má trestat jenom tolik, aby se věc, která je předmětem trestu, neopakovala.

Podle Foucaulta (2000, s. 146–152) stojí moc trestat na šesti pravidlech.

- 1) Pravidlo minimální kvantity. Zločin byl spáchán proto, že přinášel zisk. Potrestání musí učinit zločin nevýhodným. Újma způsobená trestem by měla převýšit zisk ze zločinu. Měl by být mírný přebytek touhy se trestu vyhnout, než zločin riskovat.
- 2) Pravidlo dostatečné ideality. Jádrem trestání jsou útrapy. Nikoli vlastní utrpení (bolesti, nelibosti, nepříjemnosti), ale už představa utrpení má odrazovat. „*Trestání tedy již nepracuje s tělem, ale s reprezentací. „... vzpomínka na bolest může zabránit recidivě.“* Pravidlo vedlejších účinků. Trest musí odrazovat ty, kteří se žádného provinění nedopustili.
- 3) Pravidlo naprosté jistoty. Vytvořit představu, že trest je nevyhnutelný a sankce jsou přesně dány. I monarcha se musí vzdát možnosti udělovat milost, protože tím dává naději provinilému. Zákony i soudci musí být neoblomní (Foucault, 2000, s. 149) „... *policie a justice musejí postupovat společně jako dvě vzájemně se doplňující činnosti téhož procesu ...*“ Trest nesmí být skrytý, musí o něm vědět všichni.

Základní idea: justice musí být zdvojena nástrojem dohlížení a tím:

- a) lépe zabrání zločinům,
 - b) jsou-li již zločiny spáchány, bude pachatel odsouzen.
- 4) Pravidlo obecné pravdy. Provinění musí být jednoznačně prokázáno. Proto až do prokázání musí být na jedince pohlíženo jako na nevinného. Uplatnit model empirického zkoumání při prokazování. V dokazování se proplétají prvky „vědeckého“ zkoumání, smysluplného vnímání a zdravého rozumu.
- 5) Pravidlo optimální specifikace. Myslí se tím klasifikování a zařazování všech zločinů do systému. Potřeba dostatečně přesného explicitního zákoníku. Avšak Foucault si uvědomuje minimálně dva obtížné momenty:
- a) relativitu trestu (Foucault, 2000, s. 149): *„Idea jednotného trestu nemá stejný účinek na všechny, pokuta neznamená pro bohaté nic strašlivého, tak jako potupa není nic pro toho, kdo jí byl už mnohokrát vystaven.“*;
 - b) potřeba individualizace trestu. Zkoumat niternou povahu zločince, aby se zabránilo recidivě. Zkoumat stupeň jeho špatnosti, kvalitu jeho vůle apod.

Jak jsme uvedli, prosazuje se a zintenzivňuje snaha uplatnit psychologické vědění. Stanfordský vězeňský experiment nicméně prokazuje nedostačivost pouhé individualizace trestání (Zimbardo, 2014). Bylo snahou vytvořit tabulku přesně oddělitelných provinění (Foucault, 2000, s. 154): *„projekt přesného rozčlenění a podchycení nezákonnosti“*. Propočítaná ekonomie trestů.

Vytváří se ideologie, která zvolené způsoby trestání bude odůvodňovat a masy se na to „chytí“. Foucault se odvolává na Servana, který věci přesně vystihuje (Servan, J. M., Discours sur l'administration de la justice criminelle, 1767, s. 35, in Foucault, 2000, s. 158): *„Když už jste takto zformovali řetězce idejí v hlavách vašich občanů, budete se poté moci pyšnit tím, že je vedete a že jste jejich pány. Slabomyslný despota může ovládat své otroky pomocí kovových řetězů, ale skutečný politik je svazuje mnohem pevněji řetězy jejich vlastních idejí; právě na pevné rovině rozumu ukotvuje jeden jeho konec; svazek je o to pevnější, že ignorujeme jeho osnovu a že se domníváme býti vůči němu svobodni; zoufalství a čas nahlodávají pouta železa i z oceli, avšak nezmohou nic proti navyklému spojení idejí, mohou je jen více upevnit, a na těchto chabých vláknech mozku je postavena neotřesitelná základna těch nejpevnějších říší.“*

Postupně se tak divadlo trestání (18. stol.) odsouvá do pozadí a ve velkém se začínají budovat věznice. Jsou to skryté prostory trestání. Zločinec má být znovu vychován (resocializován). Provinilec je podrobován neustálému „výcviku“, prolínají se v něm pedagogika a spiritualita. Jde především o to (Foucault, 2000, s. 183): *„... zformovat*

okolo něj malou ohraničenou a zjednodušenou donucovací společnost ...“ Tyto manipulace jsou vydávány za pedagogiku (věda o výchově a vzdělávání) s trojím cílem:

- a) odstranit jiné lidi (odstrašující příklad),
- b) změnit myšlení a přesvědčení provinilce,
- c) nastolit podmínky pro systém převýchovy, kterému se jedinec podrobí.

V minulosti šlo především o pravidelnou práci a náboženskou výchovu.

„*Experti*“ na trestání, převýchovu a „léčení“ dospívají nakonec k poznání, že nestačí samoty, sebezpytování, náboženská spiritualita. Foucault (2000, s. 188) o věznicích Walmut Street: *„Současně s odsouzeným obdržela správa věznice ... zprávu o jeho zločinu, o okolnostech, za nichž byl spáchán, resumé z výsledku obviněného, poznatky týkající se jeho chování před odsouzením a po něm. To byly právě ty nepostradatelné prvky, mělo-li se „určit, jaká bude péče nutná k tomu, aby byly odstraněny jeho staré návyky.“*

V průběhu uvěznění je odsouzený pozorován, jeho chování je průběžně zaznamenáváno. Odsouzení jsou tak rozděleni podle psychických dispozic, které umožní změnit neřesti na sladkosti. Zaměření na budoucnost, aby se provinění neopakovalo. Cílem je prevence a to znamená změnit myšlení a chování. A ještě sugerovat provinilému, že to tak sám chce – vrchol vězeňského a psychiatrického řemesla a umění. Nejedná se o nic jiného než o kontrolovanou manipulaci s jasným cílem „vyrobit“ poslušného, tj. pozitivně socializovaného a tedy „vyléčeného“ jedince, který bude dostatečně podrobitivý a nebude ohrožovat stejně poslušné občany. Bude uznávat pravidla a autority.

Disciplína, poslušnost těla jsou východiskem. Nejznámějším příkladem disciplinace je armáda. Tělo je v armádě objektem i terčem moci. Cvičí se s ním a manipuluje. I škola je dohlížecím, hierarchickým a odměňovacím zařízením. Rychlost je vnímána jako ctnost. I Foucault (2000, s. 272–273) si všiml mizení iniciací (rituální zkoušky dospělosti) a jejich nahrazování pustou disciplinací. Moc se prosazuje dohlížením a méně ceremonializací. Spíše pozorováním a méně pamětihodnými výroky. Více srovnáváním s měřítky a normami. Objekty nejsou jen řadoví občané, ale také mnohem více nemocní (včetně duševně nemocných), děti a delikventi. A opět významnou roli hraje (Foucault, 2000, s. 273) věda s kořenem „psycho“ a odborníci na normalitu (Foucault, 2000, s. 315).

Instituce kontroly a dohledu (psychiatrie, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, věznice, také svým způsobem i nemocnice) poměřují, kontrolují, napravují. Jsou to jakési zoologické zahrady, které mohou být využívány pro pokusy na lidech při různých výcvicích, převýchovných experimentech apod. Muž je častěji než

žena v roli pokusného králíka. Uvězněných žen je relativně nepatrný počet. Vězení, nejčastější trest „civilizované“ společnosti, odsunuje často do pozadí ostatní formy trestání. Společnost založena na disciplinaci se ve věznicích shlédla (Foucault, 2000, s. 321). Vězení není ve své podstatě nic jiného než zesílená forma téže výchovy (manipulace), jaká se děje ve společnosti mimo mříže. Foucault (2000, s. 409): „... kontroly normalizace byly pevně zarámované medicínou či psychiatrií, jež jim garantovala formu „vědeckosti“; opíraly se o soudní aparát, který jim dodával, přímo, či nepřímo, legální oprávnění. Tak se v bezpečí těchto dvou znamenitých poručníků a sloužic jim ostatně jako spojení či jako místo směny vyvíjí promyšlená technika kontroly norem bez přerušeni dodnes.“

Je známo, že existuje vysoké procento vězňů, kteří se po propuštění dostávají do sociálních podmínek, které je nutí znovu páchat trestnou činnost a vrátit se do kriminálu. Jsou pod dohledem policie. Nemají práci, nemají prostředky k životu, putují životem se „špinavým“ trestním rejstříkem, a už jen proto jsou obtížně zaměstnatelní. Rodiny vězňů se dostávají do stále větší chudoby (Foucault, 2000, s. 370): „*Tentýž rozsudek, který posílá do vězení hlavu rodiny, odsuzuje matku ke každodennímu nedostatku, děti k opuštěnosti, celou rodinu pak k potulce a žebrání.*“ V dnešních poměrech také k bezdomovectví a extrémní chudobě. Foucault (2000, s. 371) vyvozuje, že vězení je dvojnásobným ekonomickým omylem:

- 1) přímý následek: náklady na jeho fungování,
- 2) nepřímý: produkuje delikvenci, kterou nepotlačuje.

Jeví se to tak, že tresty (včetně toho nejoblíbenějšího, což je uvěznění) nejsou ani tak určeny k nápravě pachatelů, ale spíše k tomu, aby je odlišily, rozmístily a využily. Mechanismus trestání a spravování nezákonnosti slouží hlavně k ovládnání společnosti jako celku. Paradoxně cíl trestání a věznění se cílem nemíjí, protože na druhé straně (Foucault, 2000, s. 381–382): „*Přispívá k ustavení viditelné, označitelné nezákonnosti, neredukovatelné na jistou úroveň a tajně užitečné – nezákonnosti zároveň vzpurné i poslušné, vězení načrtává, izoluje a vyzdvihuje formu nezákonnosti, která jakoby symbolicky resumovala všechny ostatní, které však dovoluje nechat ve stínu ty, jež společnost hodlá nebo musí tolerovat.*“ Dohledy nad lidmi zachovávají zdání, že občan není k ničemu nucen. Takový dohled není třeba vysloveně uvádět do zákona.

Podobně praktikám přírodních věd vytváří se systém přísné evidence chování občana. Delikvence je jakýmsi kýženým vzorem postupu, který je uplatnitelný na celou populaci. Statisticy a sociologové už tento mechanismus dávno využívají.

Zastáváme názor, že za kriminalitu může v naprosté většině společnost a její špatná organizace. Henry Thomas Burkle kdesi napsal: „*Společnost zločin připraví, zločinec jej spáchá.*“ Foucault (2000, s. 397) míní, že společnost není stále ještě schopna zajistit občanům základní potřeby jako celku i občanovi jako jednotlivci.

Vězenství funguje jako příslovečné souostroví. Moc trestat je všude v „civilizovaném“ světě pro společnost zdánlivě výhodným kšeftem. Moc trestat je uznána za přirozenou a také za legitimní. Snahou mocenských elit je snížit práh tolerance k trestání, aby lidé zachovali ideu trestání jako samozřejmost. Nemáme na osobnostní rozvoj člověka, tak pomocí právních předpisů (nikoli spravedlnosti) alespoň držet občana v kleštích. Tresající aparát získává stále větší pravomoci. Medicína, psychologie, postpenitenciální péče, sociální práce a další odbornosti mají víc a víc možností podílet se na dohledu a trestání. Medikanizovat, psychologizovat, pedagogizovat. Už dávno je překonána hranice věznic, aby bylo možno uplatňovat disciplinarizaci společnosti jako celku. A tak možná nejen o věznicích za mřížemi, ale i pro ostatní „svobodné“ občany platí Solženicynova slova (Solženicyn, 1990, II. díl, s. 266–267): „*Muklové mají dokonce takový příznačný mýtus: prý kdesi existují „brány Souostroví“ (srovnej v antice Herkulovy sloupy). A na vnější straně této brány prý může vstupující čísti nápis: „Nezoufej!“ a na druhé straně může člověk branou vycházející číst: „Příliš se neraduj!“ A hlavně, dodávají muklové, tyto nápisy vidí jen ti chytrí, pitomci je nevidí. Často se tento mýtus vyjadřuje prostým životním pravidlem: když přicházíš, nebuď smutný, když odcházíš, neraduj se. Pod tímto zorným úhlem musíme chápat muklovy názory na život na Souostroví a na život ostatního prostoru. Tato filozofie je právě zdrojem muklovy psychologické stability. Ať jsou okolnosti pro něj sebechmurnější, sraští na své hrubé ošlehané tváři obočí a řekne: „Hloub než do šachty mě nestrčí.“*“

Věznice, podobně jako nemocnice, zvláště psychiatrické, jsou i nadále převážně totálními institucemi. Goffman definuje totální instituci jako (cit. podle Kellera, 1999, s. 129): „... místo, které slouží současně jako bydliště i pracoviště a v němž větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od vnější společnosti vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života“. Zdroje nebezpečí spočívají (Kopřiva, 1997, s. 18) v tom, že se opírají o princip moci a dominance nadřízených nad podřízenými. Personál (Matoušek, 1995, s. 23) má vždy mocenskou převahu. Stížnost klienta může být hravě obrácena proti němu a sankcionována. Tendence vnímat klienty jako někoho, od kterého je třeba si držet odstup.

Goffman rozlišuje pět skupin totálních institucí:

- 1) instituce ustanovené za účelem péče o ty, o nichž se soudí, že o sebe samy pečovat nedokáží (domy pro seniory a další ústavy sociální péče),
- 2) instituce pro osoby, které o sebe nedokáží pečovat a navíc mohou být z různých důvodů pro společnost nebezpeční (nakažlivě nemocní, psychicky postižení tak, že jiné lidi ohrožují apod.; psychiatrická zařízení pro nebezpečné jedince),
- 3) instituce zřízené kvůli ochraně společnosti před nebezpečnými osobami, které ale nelze považovat za nemocné v dosud uznávaném slova smyslu (nejde tu o blaho svěřenců, ale o ochranu jiných lidí): věznice, výchovné ústavy, detence apod.,
- 4) zařízení pro realizaci technických záležitostí, které si provoz společnosti vynucuje (kasárna, námořní lodě, internátní školy apod.),
- 5) zařízení umožňující obyvatelům stáhnout se ze světa (kláštery, hospice apod.).

Hlavní znaky totálních institucí:

- soustřeďují pod jednou střešou činnosti, které se v „normálním“ světě vykonávají odděleně (spánek, práce, trávení volného času),
- téměř veškeré aktivity (včetně shora uvedených) jsou prováděny za stálé přítomnosti jiných lidí (klient nebývá skoro nikdy sám, nikdy nemůže vyloučit možnost kontroly),
- je tu vytyčován cíl změnit osobnost klienta: děje se tak ale za situace, kdy svěřenci a personál stojí proti sobě a pohlížejí na sebe navzájem hostilním způsobem. Vládne mezi nimi sociální distance. Chování těchto skupin je přesně vymezeno,
- veškerou odpovědnost za svěřence přejímá instituce,
- všechny aktivity svěřenců mohou být v různé míře vynuceny. Chybí instituce rodinného života a domácnosti, neexistuje vzájemná empatie,
- neexistuje vysoce kvalifikovaná snaha pomoci při změně osobnosti klienta,
- systém metod získávání informací o klientech je dobře propracován,
- naopak svěřenec nemá téměř příležitost získat informace,
- obrana osobnosti svěřence je systematicky atakována, takže zvláště nově příchozí žije v chronické úzkosti (ve svěřenci je živěn pocit, že každý odpor je předem ztracen).

Tresty odnětí svobody jsou podle některých informací v České republice neúměrně vysoké (Vlk, 2019). Veřejnost, manipulovaná sdělovacími prostředky, má jasno. Pachatel má podle mínění davu „bručet“, až zčerná. Zastánci tvrdých trestů (ti „slušní“ a „pocitiví“ občané) si neuvědomují, že např. i za autonehodu se mohou

sami ve vězení rychle ocitnout. Odborná veřejnost zpravidla soudí, že hranicí (co do délky kriminálu) je nejspíš přibližně pět let vězení. Za touto hradbou je postižení v důsledku uvěznění zpravidla již natolik fatální, že je téměř nevratné. Sebereflexe mizí (pokud se jí podařilo vytvořit), splácení dluhů je obtížné, i návrat do rodiny je stejně tak problematický. Ale ke změnám náhledu na vězenvství ze strany politické a ani odborné garnitury dochází jen pozvolna. Jak to řekla jedna vysoce graduovaná úřednice v oblasti lidských práv? Bojovala prý za rozdílná lidská práva. Takový je trend. Dvoji lidská práva. V našem kontextu zřejmě pro muže platí jedna lidská práva a pro ženy zase jiná lidská práva.

O problematice vězeňství se začíná opatrně a nejistě mluvit i ve sdělovacích prostředcích (Martinek, J., 2019). Už Solženicyn (1990, II. díl, s. 325) míní, že: *„Teoretici vězeňství ... se vždycky domnívali, že vězení nemá přivádět člověka k úplnému zoufalství, že mu musí nechat naději a východisko.“* A ptáme se, jestli teoretická teze nepřivádět k zoufalství v každodenní praxi existuje anebo v zamaskovaných, i když přece jen mírnějších formách, byla a je málokdy realitou.

Ale buďme optimisty. Pokrok se zastavit nedá. To potvrzuje i voják Švejk (Hašek, 1951, s. 65): *„Dnes je to legrace, bejt zavřenej“, liboval si Švejk ... „žádný čtvrcení, žádný španělský boty, kavalce máme, stůl máme, lavici máme, nemačkáme se jeden na druhýho, polévku dostanem, chleba nám dají, džbán vody přinesou, záchod máme přímo pod hubou. Ve všem je vidět pokrok. ... Každěj jde spokojeně svou cestou a nemusí se obávat, že mu v kanceláři řeknou: „Tak jsme se poradili a zejtra budete rozčtvrcenej nebo upálenej, podle vašeho vlastního přání.“ To bylo jistě těžký rozmyšlení a já myslím, pánové, že by mnohej z nás v takovej moment byl celej zaraženej. Jó, dneska už se poměry zlepšily k našemu dobru.“*

V Česku je v současnosti přibližně 21 000 uvězněných. Česká republika se umístila v přepočtu vězňů na obyvatele na nejvyšších příčkách. 200–220 vězňů na sto tisíc obyvatel a evropský průměr je udáván v počtu 100–150 uvězněných lidí. České soudy často i za bagatelní činy uvězňují na relativně dlouhou dobu a počet uvězněných spíše roste. Institut podmíněného propuštění je využíván skromně. Věznice jsou přeplněné.

Mezi soudci jsou údajně velké rozdíly v ochotě předčasně propustit uvězněné lidi. Většinou se žadatelům o propuštění nevyhoví. O praktikách a poměrech v českých věznicích nás pravděpodobně nebudou zcela objektivně informovat oficiální proklamace. Každá instituce brání sama sebe a snaží se prezentovat v co nejlepším světle. Pokusy o nestranné zhodnocení ale snad existují. Sonda Nedbálkové (Nedbálková, 2006) je cennou sociologickou studií v ženské věznici.

Paradoxně o věznicích pro muže, kterých je nesrovnatelně více, obdobné kvalitní studie neexistují, anebo o nich nevíme.

Muži jsou trestáni soudy přísněji a jsou na tom ve věznicích s velkou pravděpodobností hůře než ženy (Kindlon, Thompson, 2011; Zimbardo, 2017). S vědomím možného zkreslení reflektujeme subjektivní prožitky skutečného vězně. Věříme, že se jedná o člověka, který věznicemi prošel a byl natolik vnímavý a současně schopný autentického sdělení. Vybrali jsme poznámky z textu, který byl publikován nejen na internetu. Odkazy uvádíme v seznamu literatury v sérii článků pod názvem Zápisky českého vězně. Jsme si vědomi možného subjektivního svědectví, ale je to svědectví zevnitř od „bezmocných“, nikoli od těch mocných. A v tom je jeho cena.

1. Zápisky českého vězně. Strach je ve vězení všudypřítomný. Ničí duše i těla a nezřídká i zabíjí. Ve věznicích panují nenávist a násilí. Vytvářejí ho i sami vězni mezi sebou. Mezi vězni už dávno není soudržnost, jak tomu bývalo dříve. Navzájem se urážejí, ponižují a dokonce se mezi sebou trestají. Jeden na druhého hází vinu. Stává se, že většina je perzekuována za jedince, který se něčím provinil. Funguje nezřídká princip kolektivní viny. To může mezi vězni vést k davové psychóze. Dozorci se stávají mnohdy mladí, čerstvě odmaturovaní muži a ženy. Jejich školy, které absolvovali, mají nezřídká daleko k práci s lidmi. Jsou bez zkušeností, bez psychologického a pedagogického vzdělání. Nanejvýš disponují krátkými účelovými rychlokurzy. Stává se, že tihle psychičtí nedospělci si „účty“ z vězni vyřizují fyzicky někde stranou všeho dění. Někdy vysvětlují své jednání „nutným zákrokem“ a vězeň je následně stíhán za napadení veřejného činitele. Výsledkem je navýšení trestu. Vězeň prakticky má jen minimální možnost brutální zákrok dozorce zvrátit tvrzením, že byl napaden. Někteří mladí dozorcí jsou opojení mocí nad životy jiných lidí. Ve věznicích jsou ale i zkušení dozorcí, kteří (výjimky existují) nemají potřebu si léčit komplex.

Kromě dozorců ve věznicích pracují vychovatelé, sociální pracovníci, psychologové aj. Jsou obvykle vyhořelí, apatičtí a bez zájmu. Noví a nadšení neuniformovaní pracovníci, kteří nevyhořeli a kteří chtějí pomáhat, musí někdy čelit útokům z vlastních řad.

2. Zápisky českého vězně. Ceny vyletěly, kapesné zůstalo stejné. Důsledkem je i otřesná hygiena mnoha vězňů. Před rokem 1989 byla práce ve věznici povinností a kdo odmítl pracovat, byl tvrdě trestán. Často šlo o práci nebezpečnou životu. Paradoxně však vězni (zejména v dolech) vydělávali na tu dobu slušné

peníze. Vězni si mohli spořit, platit alimony, platit náklady na výkon trestu nebo i zaplatit svoje dluhy. Dnes, vzhledem k tomu, že práce ve věznicích je málo, mají vězni problémy i se zajištěním hygienických potřeb. Zavedlo se sociální kapesné a bylo zrušeno fasování hygienických balíčků. V **některých věznicích se** ale ve vydávání hygienických balíčků pokračovalo i nadále. Ceny v kantýnách „připomínají závratnou vysokohorskou přírážku“. Inflace s cenami neskutečně zatočila. Výsledkem je minimum financí a k tomu možnost koupání jen dvakrát týdně. Přestože existují předpisy, které deklarují, že o zdraví vězňů je třeba pečovat, realita je jiná. Dnešní vězni nedokáží zaplatit své dluhy, alimony a už vůbec našetřit peníze na nový životní start po propuštění.

3. Zápisky českého vězně. Píšíciho vězně (asi za trest, že píše), přemístili do jiné věznice na druhém konci republiky. První dny v nové base – trocha těch infekcí, uspávací kafe, mytí v kýblu a švábi. Noví vězni jsou informačním letákem vyzýváni, aby dodržovali hygienu a touto cestou se bránili infekcím. Věžňům se nabízí např. andragogické (?) poradenství, kde mají vězni získat motivaci k bezdrogovému životu. Vězni jsou upozorňováni, že v konkrétní věznici, kde je píšící „mukl“ zařazen, je 30 % riziko nákazy nebezpečnými infekcemi i tehdy, když nebere drogy.

Koupání dvakrát týdně jsme už zmiňovali. Pro oddíl vězňů (nevíme, kolik je to lidí) teče teplá voda 30 minut. Kdo to promarní, má smůlu. Hygiena se nedá v infekčním prostředí věznic dodržovat. „*Celkem je nás na cimře šest. Během seznamovací diskuze se dozvídám, že tři mají žloutenku typu „C“ (snad prý zaléčenou) a z toho jeden prodělal i syfilidu. Paráda! Z předchozí věznice jsem si pro zanedbanou péči lékaře přivezl trvalé následky na krční páteři.*“ A šváb na cimře: „*Ráno se probudím a jdu se do koupelny opláchnout. Pod nohama mi proběhne přibližně dvoucentimetrový šváb. Než se vzpamatuji, schová se do bezpečí mřížky kanálu v podlaze. Pak se s chlapy domluví, že pořádně vygruntujeme naši cimru. Hned při zametání zpod postele vyběhne další, o centimetr větší šváb.*“

Věžňům chybí pračka. Perou v kbelíku a používají instalatérské zvony. O dalších věcech běžné potřeby (např. lednice) se jim může jen zdát. Tedy v Česku. Ve vyspělejších státech tomu tak není.

4. Zápisky českého vězně. Kriminál daleko od domova ničí rodiny. České věznice jsou ale plné Moraváků. V proklamované snaze nerozbít rodiny odsouzených je **žadoucí**, aby nebyli umístováni do věznic daleko od míst svého bydliště. Praxe je odlišná. V Čechách je přibližně 24 věznic, na Moravě 11. Věznice

v Čechách jsou „narvány“ vězni z Moravy. Odsouzený má právo ze zákona, aby měl dvě návštěvy do měsíce v trvání hodiny a půl nebo jednu v součtu tří hodin. Jezdit přes celou republiku a zpátky jen pro hodinu a půl? Má-li partnerka malé děti, jak často si může dovolit dlouhé cesty? Proto mnoho vězňů dlouhou dobu žádnou návštěvu nemá. Sociální vazby se zákonitě rozpadají.

Při nástupu je s vězněm sepsán tzv. program zacházení. Při podpisu je věta: „*Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit.*“ **Vězeň nemá prakticky jinou** možnost, než podepsat. Když ale nejsou realizovány návštěvy vězně, tak plní program jenom částečně nebo program neplní. Tak je to bráno. Samozřejmě za „nenávštěvy“ vůbec nemůže a přitom je za to fakticky potrestán.

5. Zápisky českého vězně. Když se vězně nedaří donutit k „nápravě“ nebo když se to hodí, nastupují tvrdší metody. Např. vězni, který byl naprosto bezproblémový, nařídili orientační vyšetření na přítomnost drog. Říká se tomu „odborné lékařské vyšetření“, píše autor. I když nic moc odborného a ani lékařského za tím není. Odsouzený se musí vymočít před očima žalárníka do kelímku. Žalárník civí z bezprostřední blízkosti na proces močení. Do moči se následně vloží tester, který ukáže, nebo neukáže přítomnost drog. Vězeň, kterému do propuštění zbývalo 21 dní, se vymočít pro urologické potíže (záněť) nemohl. Vězeň nabízel místo moči odběr krve. Nic nepomohlo, byl na 24 hodin na dobu 14 dnů zavřen do separace. Záhada odmítnutí odběru krve ze strany věznice je jednoduchá. V případě, že je test krve negativní, platí její náklady věznice. V případě, že je pozitivní, platí náklady vězeň. Striktní dodržování právních norem je ve věznicích až absurdní. Když ale vězeň upozorní vězňedatele, že oni sami normy porušují, je vězeň následně šikanován.
6. Zápisky českého vězně. Zaměstnávání vězňů může být novodobá forma otroctví, která věznicím slušně vydělává. Pro uvolňování arestantů na práce (volně střežené či nestřežené) je důležité, jak se vězeň ve věznici chová. Význam mají především peníze pro věznici. V nedávné době, píše autor, kdy byla vysoká poptávka po levné pracovní síle, se počet zaměstnávaných vězňů nebyvale zvýšil. Vězeň se stal výnosnou obchodní komoditou pro firmy i pro věznice. Firmy např. nemusí řešit fluktuaci zaměstnanců. Nemusí za vězně platit pojistné a také se na ně nevztahuje minimální mzda. Není veřejně známo, kolik si věznice firmě účtuje za vězně. Věznice podle zákona může provozovat hospodářskou činnost s cílem získat finanční profit. Na věznicích se smí vydělávat. O pracovním zařazení rozhodují komise. Psychologické testy pro výběr do práce

jsou pohádkou pro veřejnost. Snaží se jednoduše „narvat“ co nejvíce arestantů do práce. Za práci dostane vězeň plus minus 4 tisíce měsíčně hrubého. Primárně se jedná o naplnění vězeňské **pokladny**. Ne o to, aby si vězeň vydělal peníze na splácení dluhů a své potřeby.

7. Zápisky českého vězně. Vnitřní diferenciacie – sousloví, které rozhodne o večerce i nákupech. Z čeho soudy vyvozují svá rozhodnutí o podmíněném propuštění? Jak se vedou hodnocení vězňů? Kázeňská odměna, která umožňuje v systému zařazení vězně (1.–3. kategorie, která je nejhorší). Postoupit do **výhodnější skupiny je víceméně** na libovůli personálu: „... *kázeňský trest, který stihne automaticky každého odsouzeného, jenž se dopustí porušení striktních předpisů. Jenomže kázeňská odměna není ze zákona nároková, tudíž její udělení není povinné, ani když se odsouzený snaží sebevíc. Je pouze na libovůli zaměstnanců, zda odsouzenému kázeňskou odměnu navrhnou, či nenavrhnou.*“
8. Zápisky českého vězně. **Vězeň je nucen každý den čekat a bojovat. Čekat na poštu, na jídlo, na návštěvu, na pohovory atd.** „*Když se vám po dlouhé době podaří dostat se o kousíček dál, systém vás srazí na kolena, nebo vás zažene zpět do zákopu.*“ **Vězni musí neustále v přeplněných věznicích bojovat o zachování zdravého rozumu, o zdraví, o základní prvky lidské důstojnosti.** Přitom hlavním nepřítelem nejsou ani tak dozorcí. Jsou jimi ostatní vězni. Nejhorší, co mezi vězni funguje, je vzájemná závist. Nepřítelem jsou sice věznitelé a celá vězeňská správa jako taková. Ale ostatní vězni mohou být nejen spojenci. Mohou vás zneužít, vysát a snadno odkopnout. Ve vězení je člověk sám. A vlastně proti všem. Arest představuje svět, který vám přesně řekne, kdo a kým jako člověk jste. Je to ve skutečnosti nejlepší diagnostické prostředí. Mnohý soudce by se o sobě něco podstatného dozvěděl, kdyby si jen malinké cosi odseděl. „*Vězení je místo, které trhá sociální vazby s lehkostí papíru. Stahuje vás ke dnu, a buď vás to bahno zcela pohltí, nebo naleznete pevné dno, od něž se odrazíte zpět na povrch. Dříve, či později vás život v tomto světě natolik změní, že už nikdy nebudete stejní jako dřív. Získáte nový náhled na nový život a přehodnotíte své priority. Začnete vidět, co jste dříve neviděli. Slyšet v místech, kde bývalo naprosté ticho, a vnímat, co vám jindy bylo skryto. Poznáte skromnost i umění vážit si každé maličkosti. Otevře se vám cesta v místech, kde dříve stála pevná zeď.*“

České vězeňství stojí na represivním režimu, na vině a trestu. Motivace postižených k nápravě je mizerná a věznice ji zřejmě neposilují. Roli podle všeho

sehrávají i sociální postavení, rasa i pohlaví uvězněného. Nejhuře pravděpodobně dopadne ten, kdo je chudý, nevzdělaný nebo málo vzdělaný, je příslušníkem etnika, které není majoritní a kdo je mužského pohlaví. A jste-li muž střední generace, tak jste víceméně ztracen.

Musíme se ptát, jak trestáme, proč právě lidi vyjmenovaných kategorií a jaké má naše trestání (nebo spíše pomsta?) efekt. Také se ptejme po hranici mezi šikanou a přiměřeným trestem. Co s pocity naprosté beznaděje těch, kteří se dostali na nepřiměřeně dlouho do spárů vězeňské mašinérie?

Trestáme často za banality, drobné krádeže apod. a „návratnost“ (Rychlíková, 2019) do vězení je přibližně sedmdesátiprocentní. Přitom 80 % vězňů je v českých poměrech zadlužených. Funkčnější systémy trestání nekladou takový důraz na vinu a berou v úvahu další perspektivy „postiženého“. Postpenitenciální péče a její fungování je jaké?

V následující kapitole pojednáme o narcismu, který je u mužů poměrně častou obtíží a může způsobovat v životě muže nejen zadrhel.

15 VZNIK NARCISTICKÉHO POJETÍ SEBE

V psychologii je narcista pojímán jako (Hartl, Hartlová, 2010, s. 332) „... druh osobnosti, která vnímá jen sebe a své zájmy, což je provázeno zbytnělou sebeláskou ...“ Röhr, (2001, s. 10) deklaruje: „O narcistické poruše osobnosti mluvíme tehdy, jestliže je potřeba lásky, obdivu a uznání chorobně vystupňovaná.“ Za jednu z hlavních příčin je považována okolnost, že těmto lidem bylo během jejich raného vývoje poskytováno příliš málo opravdové lásky. Souběžně s pravým Self se postupně vytváří nepravé (falešné) Self (Röhr, 2001, s. 150; Röhr, 2013; Posterovi, E. A M., 2000; Mackewn, 2009 a další), které je následně prezentováno světu.

Anglický badatel Havelock Ellis (Bonelli, 2018, s. 14) a německý psychiatr Paul Näcke (Bonelli, 2018, s. 14) chápou narcismus jako autoerotickou poruchu. Bonelli (2018, s. 7) se domnívá, že každý muž i žena má v sobě symptomy, které bychom mohli označit za narcistické. Centrem je problém s láskou a základem pochybnost o sobě a podezření na svou bezvýznamnost. Podle Röhra (2001, s. 85) je základní příčinou vzniku narcistického pojetí sebe vztah k matce. Výslednicí je deformace vztahu k ostatním lidem. Každá matka, i ta nejlepší, má v sobě nejen dobré, ale i špatné stránky. Röhr ženy s převahou negativních osobnostních kvalit nazývá příslovečně Ježibabami. Obdobně, i když hlouběji, pojmal problematiku Bowlby ve své teorii nepříteli kvalitních matek. Tyto ženy člení Bowlby (potažmo Ainsworthová) do tří základních kategorií. V Röhrově (2001, s. 23) terminologii jsou Ježibaby charakterizovány následovně: „Ježibabí kvalitu“ musíme chápat jako duševní poruchu matky, která si často svého narušeného vztahu k sobě samé není vědoma, a už vůbec ne možného škodlivého působení na dítě. Často je to tak, že navenek se všechno zdá být harmonicky uspořádané a neproblematické: dítě je zabezpečeno potravou, oděvem, vším, co navenek potřebuje, eventuálně je zabezpečeno přesprávkami.“ Velmi často se jedná o matky, které manipulují. Röhr (2001, s. 30) je poněkud obecně (na rozdíl od Bowlbyho) charakterizuje takto:

- nepovolná, extrémně dominantní, manipulující: dominantní rysy – chlad, nelítostná přísnost,

- jindy jsou manipulace velmi subtilní a máme dojem, že jde o dobrou matku (Röhr, 2001, s. 30): „*Taková matka však chce vždy své dítě mít takové, aby odpovídalo jejím vlastním představám.*“,
- často se cítí životem podvedená,
- dítě odmítá skrytým, podprahovým způsobem,
- dítě využívá pro své cíle: např. aby se dobře vyjíkala, aby byla obdivována kvůli jeho nadprůměrným schopnostem,
- silně jsou zdůrazňovány vnější aspekty, hlavně tělesná krása.

Jednou ze základních podmínek zdravého psychického **vývoje dítěte je jeho bezpodmínečné přijetí matkou. Jestli máma přijme dítě** takové, jaké je (tj. bez výhrad), **dítě bude pravděpodobně v pořádku.** Sebecit je pocit vůči sobě samému a může být jednak pozitivní a silný, nebo naopak nejistý a slabý. Ježibaby nedokáží být pro dítě oporou. Dítě se předně začne přizpůsobovat potřebám matky, a to proto, aby si získalo její náklonnost. Je nuceno potlačovat své nejvlastnější potřeby, a to včetně těch psychických. Pokouší se pomoci matce v „nesnázích“. Často přejímá její roli.

V dětské psychice se objeví pocity viny. Nejen proto, že se mu nemůže dařit uspokojit matčiny potřeby, ale také ty své. Podle všeho dědičnost má na vzniku narcismu jen nepatrný nebo žádný vliv. To se domnívá norský psycholog (Svenn Torgersen, (Bonelli, 2018, s. 49), který se k tomuto názoru dopracoval na základě studie dvojčat a adopcí.

Existuje **zdravý narcismus** – tj. zdravá sebeláska a **patologický narcismus** – zřetelná porucha pocitu vlastní hodnoty. Patří do kategorie tzv. raných poruch. Freud rozlišoval u kojenců mezi tzv. primárním narcismem a sekundárním narcismem, který se vyskytuje u dospívajících a dospělých a může mít ve vyhrocených polohách patologický charakter. Primární narcismus je za normálních okolností vytlačen dobrým vztahem dítěte a matky. V případě tzv. „opičí lásky“, tedy potřeby vidět dítě jako dokonalé a fascinující a retušovat jeho nedostatky, nastupuje dítě cestu do pekel. Opakem je tvrdý přístup k dítěti. Otto F. Kernberg (Bonelli, 2018, s. 51) charakterizoval tyto rodiče jako chladné a přísné, svým způsobem nepřátelské. Narcismus je následně obranou dítěte před rodičovským pojetím výchovy nebo spíše manipulací.

Narcismus tedy může vznikat jak z rozmazlující výchovy, tak z výchovy příliš přísné. Nebezpečí výchovy, která převažuje u současných středních sociálních vrstev, podle Michaela Winterholga (Bonelli, 2018, s. 54) je dvojí.

1. S dítětem se jedná jako s malým dospělým. Dítě se stalo bez ohledu na věk partnerem rodičů. U rozvedených mužů a zvláště rozvedených žen, které zůstanou samy, je obdobný přístup častý. V rozvodových řízeních rodiče soutěží o přízeň dítěte. Otcové jsou v nevýhodném postavení a obvykle prohrají. Obdobně je tomu u jedináčků. Röhr (2001, s. 43) se domnívá, že pojetí malého dospělého je formou emocionálního zneužití, která vede k chorobné závislosti. Ta pak dominuje životu dítěte. Dítě v roli náhradního partnera se ocitá ve zlaté kleci. Pocit vlastní hodnoty u těchto dětí výrazně roste. Ale bohužel odstup mezi rodičem a dítětem, který bychom mohli považovat za zdravý, se postupně vytrácí. Dítě nenabude **přirozenou** autonomii. Jeho pokusy o samostatnost jsou doprovázeny pocity viny. Láska rodiče je jakoby podmíněná (Röhr, 2001, s. 45): „*Musíš dělat, co ti řeknu; musíš být u mě; nesmíš mě opustit; ukaž mi svou náklonnost!*“

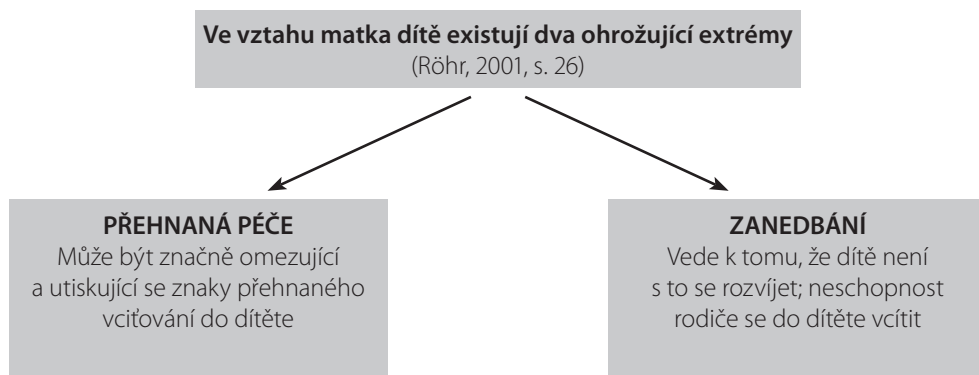
2. Dítě se stává psychickou součástí rodiče. Žije s ním v téměř totální symbióze a jeho zdravý vývoj je opět zablokován. Z takového děcka se obvykle stává tyran¹⁵.

Dítě se ve zmiňovaných případech není s to učit fungovat v „normální“ zdravé společnosti. Zvláště děti rodičů střední třídy a současně neúměrně ambiciózních rodičů jsou přespříliš chváleny, a to i za činy, které byly v minulých generacích považovány za samozřejmé. Cílem je, jak jsme uvedli, posílit v dítěti pocit jeho hodnoty a zvýšit jeho výkon. Ukazuje se ale, že přehnané chválení naopak zablokuje možnost rozvoje osobnosti dítěte. Děti se obávají, aby nezklamaly a začnou se chovat vyhybavě. Dítě cítí, že rodič neříká pravdu, když je přehnaně chválí. To u něj vyvolává pocit nejistoty. Současně se stydí, když něco nezvládne. Naopak sebejisté děti jsou přechvalováním vedeny ke grandiozitě, což je opět špatně. Jak to napsal Hašek (1951, s. 347): „*Člověk by chtěl být gigantem – a je hovno, kamaráde. Nevěřit náhodě a fackovat se ráno i večer s připomenutím, že opatrnosti nikdy nezbyvá, a co je příliš moc, že škodí. Po bakchanáliích a orgiích dostaví se vždy morální kocovina. To je zákon přírody, milý příteli.*“

V obou uvedených případech (dítě bez omezení a dítě v téměř totální psychické symbióze s rodičem) potřebuje dítě autentické chování rodičů a realistické hodnocení. U dětí zaměřených na výkon, jak je to typické pro západoevropskou, japonskou nebo i čínskou kulturu, vzniká pocit, že aby bylo milováno, musí podat výkon.

15 Pokusem o pedagogicko-psychologické řešení tyranie ze strany dítěte a u nás snad nejznámější (i když diskutabilní) jsou publikace Jiřiny Prokopové (2013, 2014 a další vydání).

Přehnaná péče má své základy v přeceňování (parental overvaluation) významu dítěte a jeho schopností. Srozumitelný je obdobný rodičovský postoj v případě tzv. vymodlených dětí, jak je charakterizuje český psycholog Zdeněk Matějček (1989, 1992, 1994). Rodiče dítěti přiznávají nadměrnou hodnotu a současně se mohou domnívat, že jejich potomek je schopnější než ostatní děti (Bonelli, 2018, s. 60). Určitým, ne vždy nutně doprovodným znakem, jsou nápadná jména, které rodiče svým dětem dávají.

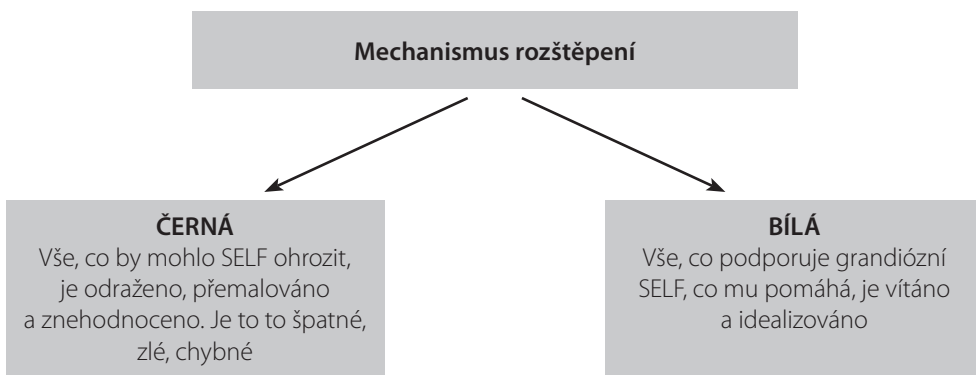

Zanedbávání není omezeno na nedostatek materiálního zabezpečení. Přibývá dětí, které mají „všechno“, ale chybí jim kontakt s rodiči a autentický vztah. Matčino a otcovo poselství by mělo být takové, že to, co dělají, se shoduje s tím, co jako rodiče a lidé pociťují. V opačném případě se dítě začne stahovat do svého vnitřního světa, kde je v bezpečí. Nejedná se o nic jiného než o přirozenou obranu dítěte před ohrožením. Mluvíme o opouzdření dětské duše, nadřazené izolaci, která proklamuje, že nikoho nepotřebuje. Jsem lepší než ti, kteří by mi měli poskytnout lásku a nedělají to.

Bonelli (2018, s. 62–63) se domnívá, že existují dokonce tři hlavní způsoby chování rodičů, které vedou k narcismu.

- 1) Chybné přesvědčení rodičů, že je dítě potřebné neustále chválit a zadruhé, že sebevědomé dítě ke svému sociálnímu prostředí bude jakoby automaticky přistupovat s ohleduplností a respektem;
- 2) Rodičovská úzkost a jejich perfekcionalismus. Z rodičů se stávají bachaři. Dítě chtějí mít neustále a ve všem pod kontrolou. K tomu se přidává odklizení překážek z cesty životem dítěte (viz též Matějček, 1992);
- 3) Rodiče, kteří jsou sami narcistní povahy, přirozeně vychovávají k narcismu.

Dítě idealizuje své schopnosti i sebe sama. V důsledku obrany Já vzniká mechanismus rozštěpení na černou a bílou.

Tak se stane, že postižení jedinci nejsou schopni vnímat sebe ani jiné v celistvosti, tj. takové, jací ve skutečnosti jsou. Neumí sobě i ostatním lidem porozumět. Jiné lidi posuzují podle jediného vzorce: je se mnou, nebo je proti mně?!

Výchova chlapců, trpících narcistickou poruchou, v dospělosti probíhá zpravidla v citovém prázdnu. Jsou silně psychicky závislí na matkách. Paradoxem je, že (Poncet-Bonissolová, 2012, s. 28): „*Matky mužů tohoto typu často bývají všemocné a neschopné hlubokého citového zapojení.*“

Narcistické matky charakterizují tři hlavní znaky:

- 1) nedostatek komunikace a lásky,
- 2) autoritativní, všemocná a egoistická matka a podřízený otec,
- 3) absence hranic pro dítě.

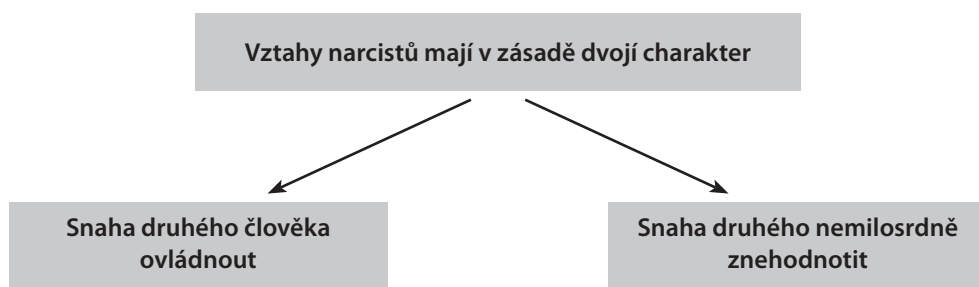
Hlavním problémem narcistických jedinců je beznadějně hledání lásky. Té lásky, které se jim v raném dětství nedostalo. Partnerky narcistů se od nich nemohou dočkat hlubších citových projevů, nemohou se dočkat něhy a vnitřní spřízněnosti. Narcista je trvale upoután na svou chladnou matku, která neuměla dávat. Proto se bude snažit stále a stále svádět ženy. Chce od nich lásku, ale když ji začnou dostávat, tak se stáhne. I když své lásky střídá, žádnou lásku sám neposkytne. Zůstává věrný své matce, kterou si trvale idealizuje. Matka chlapci kdysi dávno nekladla hranice. Proto zůstal věčným adolescentem. I když narcista nedává nic, po ostatních žádá poslušnost a to obdobnou poslušnost, jakou kdysi poskytoval on své mámě. Tím, že mu matka nic neodepřela, zablokovala mu možnost chovat se v dospělosti jako muž.

Jedním z důsledků jsou mužovy pocity nadměrné zlosti a nenávisti. Jenže tyto pocity nemůže za normálních okolností příliš projevit navenek anebo je projeví pro něj v „bezpečném“ prostředí. Odreagovává se na dětech, na partnerce a na lidech v podřízeném postavení. Jinou obranou je nošení „masek“, což psychoterapeuti dobře znají. Ale ještě účinnější obranou je úsilí o získání moci. Prostřednictvím moci překonávají vytrvalý a neodbytný strach ze zranění.

Pro narcistickou osobnost je charakteristické nekonečné sisyfovské úsilí o udržení sebejistoty a pevné půdy pod nohama. Röhr (2001, s. 35) situaci narcisty přirovnává k vnitřní nádobě, ze které běžně čerpáme, když narazíme v životě na obtíže. Saháme do ní po pozitivních dřívějších zkušenostech, když se cítíme ohroženi. Dosáhneme v optimálním případě toho, že naše sebejistota je uchována. Narcista má ale svoji nádobu děravou. To je důvod, proč ji musí stále znovu a znovu plnit obdivem, uznáním, důkazy lásky ze strany druhých. Ani úspěchy si v podstatě nemůže vychutnat.

Paradoxní přitom je, že přestože tak silně a opakovaně touží po lásce a uznání, po lidském „pohlazení“, narcistická osobnost není schopna si pustit nikoho k sobě. A také ostatní lidé zpravidla vycítí, že narcistova touha po uznání je svým způsobem patologická a působí nakonec odpudivě. Arogance, vychloubačnost a další prezentace jsou všeobecně vnímány jako problematické.

Klíčovou pro vztahovou oblast narcistů je nedostatečná způsobilost pro vytvoření zdravého vztahu. Autenticita je téměř nemožná.

Další ze zdánlivých paradoxů je, že se narcista na jedné straně s oblibou stará o problémy druhých lidí a má potřebu pomáhat. Na druhé straně druhé lidi s vervou kritizuje. Starost o problémy druhých má snad dvojí příčinu. Zprvce odvrací pozornost od jeho vlastních problémů a zadruhé poskytuje příležitost k pocitu převahy a vlastní významnosti. Stejně tak jako nadměrná kritika druhých lidí.

Jedná se v podstatě o obranné reakce. Kritikou nešetří a má radost, když může někoho zranit. Poučovat, uvádět sebe jako příklad. Pomoc druhým, poučování nebo kritika kladného hodnocení jiných lidí apod. mu poskytuje iluzi, že získal převahu. Sám kritiku své osoby nesnáší.

Při vyhledávání životních partnerů se nevědomě orientují na ty, kteří mají protikladné obtíže. Vztah funguje na principu zámku a klíče. Přesně do sebe zapadnou, tj. (Röhr, 2001, s. 42) jeden partner disponuje nadbytkem vlastností, které druhý postrádá a naopak. Když on je submisivní, ona je výrazně dominantní. On má sklony ke spořivosti, ona k rozhazovačnosti. Postupem času se mezi nimi rozpory začnou kumulovat a gradovat. Dojde ke vzájemnému boji. Projeví se snaha přenést odpovědnost za problémy na toho druhého. Každý z nich usiluje druhého změnit a přizpůsobit ho svým potřebám. Röhr (2001, s. 47) se domnívá, že je to přesně tentýž postoj, který zaujímali jejich manipulativní rodiče a který jejich děti implantovaly do svých vzorců reagování. Rozvoj autonomního chování byl už v dětství úspěšně zablokován. Závislost na rodičích byla nahrazena závislostí na partnerovi. Možným a současně elegantním řešením je pozorovat partnera a zkoumat, **v čem jsou jeho stránky osobnosti silné a cestou reflexe tak odhalit své (narcistovy) slabé a nevyvinuté stránky.** To jsou ty, na kterých by bylo vhodné pracovat.

Při hledání partnera/partnerky může být narcista/narcistka přitahována člověkem, který se nebojí projevovat city. Přímo „instinktivně“ má nad takovým člověkem pocit převahy. Nevědomě se vyhýbá rovnoměrnému vztahu. Naopak zdánlivě potřebuje partnera/partnerku, nad nímž bude mít převahu. Röhr (2001, s. 49): „*S jistotou náměsíčníků se nacházejí a sblížíjí lidé, kteří spolu inscenují tragédie svých dětství.*“

Dobývání druhého je baví a přitahuje. Když někoho „dobudou“, najednou ztratí zájem a dobytá pevnost přestává být přitažlivá a vyvolává pocity nudy. Snadno se dostanou k opačnému pólu a začnou druhým člověkem pohrdat a časem ho možná dokonce nenávidět. Začnou hledat jinou grandiózní lásku.

16 NARCISMUS U MUŽŮ

Narcismus je častější u mužů a muž má k narcismu blíže než žena (Bonelli, 2018, s. 135). Paleta psychických poruch je mezi pohlavími rozložena nerovnoměrně a pravděpodobně spíše v neprospěch mužského rodu. Ve vztahu k majetku, vzdělání nebo zdraví nebyly vazby prokázány. Muži jsou agresivnější, snaha prosadit se je u mužů masivnější, a jak jsme uváděli, trpí menší empatičností a sociální citlivostí. Různá tělesná postižení jsou u mužů také častější. Aspergerův syndrom, ADHD a další „nepříjemnosti“ jsou u mužů zastoupeny ve větší míře než u žen. Ve výčtu bychom jistě mohli pokračovat. Určité druhy postižení jsou ale naopak bližší ženám. Příkladem mohou být bulimie a anorexie (Bonelli, 2018, s. 18).

Jsou-li muži méně empatictí, jsou-li agresivnější, více jsou nuceni se prosazovat, být aktivnější a svým způsobem zdánlivě sebevědomější, Bonelli (2018, s. 19) míní, že, „... pak tu hned máme nesmírně živnou půdu pro narcismus. Už nás tedy neudiví, že jím trpí dvakrát více mužů než žen.“

Ženský narcismus je přitom navíc kvalitativně jiný než ten mužský. Narcistické ženy jsou ale obdobně útočné jako jejich mužské protějšky. Vyhrocená sebeláska u žen vede k touze po uznání a následně může ústit v různé podoby psychických onemocnění.

Někdy se hovoří v souvislosti s narcismem o temné triádě (dark triad).

1. **Sebevyyvyšování.** Jádrem je přepjatý pocit hodnoty sebe sama. Nepochota nebo dokonce neschopnost vidět vlastní nedostatky nebo osobní prohry, viny a chyby. Vytěšni všechno, co je individuu na něm samotném „nemilé“. Proto je zpravidla imunní vůči radám, které nepřijímá. Sny o své důležitosti, to je to, čím takový člověk žije.
2. **Podceňování druhých lidí a upírání jejich hodnoty.** Narcista nepřiznává hodnotu zvláště těm lidem, kteří by nějakým způsobem ohrozili jeho grandiozitu. I lásku druhých, která je narcistovi projevena, vnímá jako samozřejmost a nenapadne ho, že by lásku mohl opětovat. Oboustranné dávání ve vztahu narcistu neuspokojuje. Poncet-Bonissolová (2012, s. 30) uvádí, že narcista rád pronáší dlouhé monology, kritizuje vzhled ostatních lidí nebo cokoli jiného (např. způsob jejich života). Moralizuje, chce mít hlavní slovo. Špatně snáší odpor a kdo s ním nesouhlasí, je nepřítel, kterého je potřebné se zbavit. To vede neznáma k osobním útokům. Záminkou může být cokoli. Cílem je získat zpátky ohroženou sebejistotu.

Oblíbená je projekce. Svá negativa promítne do jiného člověka, a tak si vyžehlí vlastní image. Mohou se u něj objevit také sadistické sklony.

3. *V myšlenkách a chování se neustále soustřed'uje jen na sebe (egocentričnost¹⁶).*

Bonelli (2018, s. 24) tento jev nazývá imanencí ve smyslu zůstat trvale jen v sobě samém. Röhr (2001) dokonce nazval svou knihu o narcismu *Narcismus – vnitřní žalář* (2001). Narcista potřebuje obdiv a když ho nemá, cítí se jako ryba bez vody. Proto ten, kdo narcistovi obdiv poskytne, je jeho člověk. Narcista funguje na principu maximalizace slasti, tj. hédonismu (spojeno se snahou vyhnout se utrpení). Stavění svého vlastního blaha nad blaho ostatních lidí je charakteristické nejen pro narcisty, ale také pro vyznavače machiavelismu a pro psychopatii. Narcisté zdánlivě vyzařují velkou míru sebevědomí.

V rodinách, které vykazují narcisticky zhoubné působení, mají vliv tzv. rodinné klany. Z nich není snadné se vymanit. Rodinný klan (širší rodina) narcistických jedinců je postaven na úchylném základě. I když není žádný jedinec biologicky předurčen k tomu, aby se stal narcistou (fatálně předurčen k patologii), vliv má především výchova bez citu a bez nastavení hranic. Vzájemné propojení v rodině nevzniká z lásky, ale z potřeb. Především je v takové rodině zakázána autenticita. Kdo se vyjadřuje svobodně, pravdivě, je postaven na okraj a je sankcionován. Členové rodiny se proti němu spojí. Rebel je označen za divného nebo charakterově narušeného.

Cesta z podobné rodiny je pro zdravého rodiče obtížná. Musí totiž udržet „pevný kurz“ a stanovit hranice, na kterých všemocnost dítěte vedeného narcistickým rodičem končí. Postavit proti dítěti i partnerovi svou autoritu. Zpravidla je toho schopen spíše otec než matka. Zdravý rodič by se měl vyjadřovat jednoduše, pevně a postupovat opakovaně. Pokusy o vydírání ze strany dítěte by se dítěti měly ukázat jako zbytečná a nefunkční taktika. Někdy na dítě platí, když je ponecháno o samotě a může se vyzuřit. Chybou je být na dítě hrubý. Jakákoli agresivita totiž ničí důvěru. Současně je zdravý rodič nucen vést zápas s narcistickým rodičem. Narcistický

16 Podle Bonelliho (2018, s. 29) termín „egocentrismus“ je psychologický výraz, který nezahrnuje morální hodnocení. Označuje se jím psychologický fenomén. Egocentrismus se tak liší od termínu „egoismus“, který morální zbarvení obsahuje. Protikladem egocentrismu je altruismus. Egocentričnost podle téhož autora se může vyskytovat na třech úrovních (tamtéž, s. 43): a) na úrovni rozumu, racionality, b) na úrovni „břicha“, tj. instinktu a c) na úrovni srdce (citu).

rodič může začít druhého rodiče pomlouvat a očerňovat. Manipuluje¹⁷. Vůči dítěti je narcistický rodič obvykle výrazně tolerantní. O zdravém rodiči šíří pomlavy, že je autoritářský. Matky schopné těchto podlostí se dokonce sdružují na internetu, kde je metodika osočování otců už propracovaná. Může např. jít o nařčení ze sexuálního zneužívání dětí ap. Otec je následně hnán před soudy a na ponižující sexuologická vyšetření. Matkám v některých případech nejde ani tak o dítě, ale o majetek. O dítě se často jedná až na druhém místě. Z dítěte se stává nástroj pro získávání alimentů a vydírání otců. K tomu, aby uvedené praktiky otec ustál, musí se sám obvykle změnit a pracovat na sobě. Nabýt sebevědomí a svobodně jednat. Někdy je jedinou cestou bohužel klidný rozchod (rozvod) s matkou. I když situace podle Poncet-Bonissolové (2012, s. 79 a dále) svádí k překotnému jednání, spěch není příliš vhodný. Základní taktikou je uhýbat a chránit se před konfliktem. Všechno za situace, kdy jsme unavení a zlostní. Je výhodnější se v danou chvíli schoulit, ohnout záda a bouře výčitek a výhrůžek nechat vyšumět. Omezit nebo raději úplně ukončit sexuální styk. Odmítnout hrát hru „na vztah“. Od věci není ani se občas zachovat nečestně, když to situaci uklidní. Z psychotherapeutického pohledu je rovněž výhodné si udělat svou vlastní analýzu svého vývoje z dětství a hledat příčiny, proč jsme se dostali do obdobného vztahu právě s takovou partnerkou/partnerem. Poncet-Bonissolová (2012, s. 83) doporučuje některé komunikační strategie:

- 1) vyjadřovat se neurčitě, neosobně,
- 2) odmítat konflikty,
- 3) používat humor – sebeshazující,
- 4) zůstat u obecností,
- 5) místo zájmena „ty“ používat „mělo by se“,
- 6) vyjadřovat se v krátkých větách.

Důležité také je, abychom se naučili obdarovávat výběrově a nikoli automaticky. Nezapomínat přitom na sebe. Přehnaný dar je obvykle signálem, že postrádáme sebeúctu. Cílem zmiňovaných postupů je zničit pouto, které nás s partnerkou (partnerem) pojí. Narcista/narcistka zpravidla rozchod nechce. Bude chtít získat čas a bude do konfliktu zatahovat další a další osoby.

Ženy narcistické muže mnohdy vnímají jako značně přitažlivé. Když ale pro narcistu ze vztahu vyprchá to nejdůležitější, tj. osobní zisk, ztrácí o partnerku zájem.

17 O manipulačních technikách máme i v českém jazyce mnoho odborné literatury. Namátkou např. Edmiller, Wilhelm, 2010.

Narcismus vytváří fatální zátaras před možností vnitřního rozvoje. Barikáda blokující osobnostní rozvoje je jednou z tragédií narcistických mužů či žen. Pro úplnost poznamenejme (Bonelli, 2018, s. 27–28 Koukolík, 2018, s. 83–84), že americká psychiatrická klasifikace z roku 2013 charakterizuje narcismus devíti symptomy:

1. grandiózní chápání vlastní důležitosti (rozdíl mezi narcismem a perfekcionismem, který jedinec vztahuje především ke svým výkonům),
2. zajetí představ o svém úspěchu, moci a skvělosti či kráse a ideální lásce,
3. vnímání sebe jako mimořádného a výjimečného,
4. potřeba bezbřehého obdivu,
5. očekávání mimořádného přijetí od ostatních,
6. vyžadování, aby ostatní pracovali na jeho cílech, vypočítavost v mezilidských vztazích,
7. nedostatek empatie,
8. úspěchy jiných lidí považuje za neoprávněné,
9. arogantní a pyšné chování, které je autentické, a to vzhledem ke skutečným postojům, které zastává.

Pro identifikaci narcisty stačí shoda v pěti z uvedených bodů. První tři z devíti znaků jsou vázány na charakter (Bonelli, 2018, s. 81). Zbývajících šest znaků reflektuje v případě narcisty vztahovou nezpůsobilost.

17 PSYCHOTERAPIE A NARCISMUS

Z pohledu psychoterapeutické práce s narcistickou osobností záleží na psychoterapeutickém směru, škole. Proto naše poznámky nebudou ničím jiným než krátkými myšlenkovými vstupy. Bez kontextu, který poskytuje psychoterapeutická škola a psychoterapeutický výcvik má jen obecný a omezený význam.

U mužů (Poněšický, 2008, s. 33) je spíše v normě, když mají sklony k riziku, k boji proti normám, když jsou více individualističtí, jsou orientovaní více do světa apod. Nelze z toho zjednodušeně usuzovat, že se jedná o narcistické symptomy. Platí to i o mužské neochotě mluvit o svých vztazích s jinými lidmi nebo prezentovat své city.

Poněšický (2008, s. 33) se odvolává na švýcarského psychoterapeuta Gugenbühla, že dnešní představy psychoterapeutů jsou víceméně ženského charakteru, když „... zdůrazňují vztahovost, emocionálnost a léčbu za podmínek vzájemné důvěry a stupňující se blízkosti.“ Proto mohou mít mužští klienti k psychoterapii výhrady.

Jak se narcismu vyhnout? Pokusy o sebeterapii narcista nemůže vést stále dokola přes vyhledávání nových a nových lásek. Podle Röhra (2001, s. 52–57) je dobré se v terapii opřít o racionalitu a současně o nácviky změn chování (kognitivně behaviorální terapie, racionálně behaviorální terapeutický směr¹⁸ aj.). Objasnit příčiny železných kamen, v nichž narcista vězí a budovat u klienta přesvědčení, že má hodnotu sám o sobě a nemusí přitom nic dokazovat stále se zvyšujícím výkonem.

Poznání vlastní bezmoci je také léčivé, protože narcista chce být mocný, aby všechna nebezpečí zahnal do kouta. Poznání a přijetí vlastní bezmoci je cesta k realitě (Röhr, 2001, s. 79). Cvičit se v kladném postoji vůči věcem, které nelze změnit. Nemyslí se tím, že na všechno kývneme, ale myslí se tím pozitivní postoj k životu. Místem záchrany mohou být encounterové skupiny (viz výše). Jednak umožňují zpracovat emocionální obtíže a jednak poskytují bezpečné zázemí. Terapeutické skupiny vytvářejí pro terapii vynikající prostředí. Usmíření se sebou a usmíření s ostatními je jedním z cílů terapie. Konkrétně jsou cíle vymezeny ve dvou rovinách:

18 Např. Šlepecký, M., Praško, J., Kotianová, A., Vyskočilová, J. (2018). Třetí vlna v kognitivně-behaviorální terapii. Praha: Portál.

1. vzdát se starých a lichých pŕetek.
 - vzdát se pohrdavé kritiky,
 - vzdát se agrese,
 - vzdát se soupeření,
 - vzdát se boje apod.;
2. vytvořit nové zpŕosoby chování:
 - cvičit se ve styku s lidmi v duchu nenásilí,
 - žít a nechat žít,
 - oprostít se od nezdravé touhy po dominantním uplatnění za každou cenu,
 - stát se člověkem mezi rovnocennými lidmi,
 - chápat slabosti druhých a nevnímat je jako podnět k pohrdání.

Sklony chovat se narcisticky narŕstají po zklamání, že nenacházejí nová sebezpotvrzení o své „skvělosti“. Narcista může reagovat vnitřními úniky k alkoholu, přejídání, drogám nebo k workoholismu ap. Také úniky do nemoci mohou být pro narcistu zdánlivým řešením. Uvědomme si, že pro narcistického jedince přišlo zpravidla v dětství pohlazení jen za výkon (Röhr, 2001, s. 68): *„Stále větší množství práce, úspěchů a majetku znamená uklidňující prostředek, který se pokládá jako závoj kolem zraněné duše, ale nikdy nepřivede bolest k tomu, aby konečně odezněla. Ta hluboká rána se nechce zahojit, neboť čím výše člověk stoupá, tím zřetelnější je, že se blíží ztroskotání. Toto je zkušenost lidí, kterým svět leží u nohou, kterým se dostává obdivu a bezmezné úcty, u nichž se však nic nemění na jejich nejvnitřnějším utrpení. Vnější úspěch nechává ještě zřetelněji vyvstat emocionální nouzi. „Není nic nudnějšího než úspěch ...“*

Terapie má v mnoha případech šanci, když klienta vedeme k pochopení příčin a k nácvikům změn chování. Naučit se nesvádět vlastní neúspěchy a chyby na druhé. U Rogerse (např. Rogers, Být sám sebou. 2015) nebo Satirové (např. Banmen, Gerberová, Gomoriová Model růstu. Brno, 2005), ale rovněž i u jiných psychoterapeutických škol je tento stav označován výrazy kongruence a inkongruence. Obviňování druhých patří k sebezáchovným pozicím, které je při léčbě nezbytné postupně odstraňovat. Mějme na paměti, že posunout sám sebe o malinký kousek je zatraceně těžké.

Narcisté jsou schopni vnímat a chápat druhé lidi, ale citově je nezajímají. Pokud z toho nemají prospěch, jsou jim druzí lidé lhostejní. Část mozku (kůra velkého mozku, inzulární oblast mezi temenním a spánkovým lalokem), kde se nachází schopnost empatie, je u narcistů zmenšená. Nevíme ale, jestli ztenčení je primární

a biologicky determinováno. Anebo naopak ke zmenšení došlo v důsledku zastíněné narcistovy naučené potřeby vcítovat se. Netrénovaná oblast se nerozvinula. Kdyby se jednalo o důsledek z nějakých důvodů nevyvinutého sociálního učení, mohli bychom empatii trénovat a rozvinout.

Další navrhovanou součástí terapeutické práce s narcisty je učit narcistu, aby si nechal ublížit a následně se s tím vyrovnal. Obvykle se takové terapii mohutně brání a přistoupí na ni až v krajní nouzi. Základem terapie je odklon od agresivního chování a různých obran, kterých má narcista k dispozici celou paletu.

Neméně závažnou oblastí, na kterou by se mohl terapeut zaměřit, je narcistův sklon k okamžitému uspokojování potřeb, které jsou spojeny, jak jsme uvedli, s vnitřními úniky a které vytvářejí závislosti.

Součástí terapeutické práce s narcisty je oblast nevědomí. Röhr (2001, s. 83) se domnívá, a lze s ním jen souhlasit, že naše kultura je upnuta na racionalitu a nevědomí opomíjí. Pocity vytvářejí most mezi racionalitou a nevědomím.

V terapii se soustředujeme na dva hodnotové okruhy (Röhr, 2001, s. 100–101):

- 1) základní hodnota při terapii, kterou by měl pacient poznat, zní (Röhr, 2001, s. 100): „Pro to, abys byl milován, nemusíš dělat nic!“ To umožní především prostředí, kde je vítán takový, jaký je a takovým prostředím je např. terapeutická skupina;
- 2) další hodnotou, kterou se musí učit, je láska. Závislá láska: „*Miluji tě, protože tě potřebuji.*“ Nezávislá a zralá láska říká: „*Potřebuji tě, protože tě miluji.*“

Za prvky zralé lásky je považována:

- *starostlivost o někoho.* Začíná péčí o sebe sama. Myslí se tím péče podporující rozvoj osobnosti a vzdání se nerealistických řešení, které při dlouhodobém prosazování člověku škodí;
- *zodpovědnost.* Také za sebe. K zodpovědnosti patří naučit se chápat svá osobní dramata, naučit se nehledat odpovědnost za svou osobní bídu u druhých lidí;
- *respekt* – před svébytností protějšku, před individualitou a svobodou druhého;
- *vědění* (o světě a o sobě).

Součástí psychoterapie, kromě vlastního explicitního zaměření na léčbu „poruchy“, je rozvoj osobnosti člověka. Zpravidla probíhá spirálovitě. „Na první dobrou“ se obvykle posuny nedaří a jedinec se dostává zpátky tam, kde už byl. Platí to dvojnásobně v situacích, které vyvolávají stres. Röhr (2001, s. 114–116) se pokusil

vystihnout významné cíle osobnostního růstu tzv. pravého self. Pravým self rozumí nalezení přístupu k sobě samému, ke své pravé identitě a k sebelásce:

- základní postoj k druhým lidem: náklonnost a soucítění,
- neoprávněným útokům se dokáže bránit, ale je přitom klidný a věcný,
- snaží se být poctivý, i kdyby to mělo přinést nevýhody,
- vzdává se získávání vnější moci, nechce druhým vládnout, ale má zájem na spolupráci s jinými lidmi,
- drží se zpátky se svým egem – cílem je být rovný mezi rovnými. Kontakt s druhými mu působí radost a společnost přátel je pro něj potěšením,
- sexualita je pro něj možností, jak vyjádřit lásku,
- jeho vnitřní spokojenost nezávisí na politických nebo společenských poměrech nebo na hmotném blahobytu. Vnitřní pokoj je hlavní cíl,
- je otevřený všemu novému a má zájem o dění kolem sebe,
- práce není prostředkem útěku před sebou samým,
- nesnaží se o hmotný nadbytek nebo společenskou prestiž,
- důležitější je, aby se dokázal se svou prací ztotožnit,
- k sobě je kritický, ale bez jakékoli formy sebeznehodnocování,
- našel přístup ke svým pravým pocitům a umí přijímat pocity, které předtím musel popírat (závist, žárlivost, vinu, bezmoc, zoufalství a nenávisť).

Cesta vede (mimo jiné) přes smíření s rodiči (Röhr, 2001, s. 126–128). Narcisté jsou často oběťmi manipulací a vyvolávání pocitů viny v dětství. Je žádoucí, aby získali od svých rodičů odstup a aby jim odpustili. Odstup je potřebný proto, že mechanismy, na nichž narcisté vlivem socializace fungují, jsou silnější než volní vlastnosti. Odstup a přerušování kontaktů je lepší variantou než pěstování nenávisť vůči rodičům, především vůči matce. Po přetržení rodičovské šňůry si může narcistický jedinec připustit, že jeho rodiče měli na věci jiný názor, než jaký má dnes on a že už s rodiči nemusí bojovat. Může jejich názor respektovat a dokonce je může i milovat. Vztek na rodiče je vlastně jedna z možných cest, jak získat nezávislost. Ale paradoxem zůstává, že vybojovaná nezávislost, která se živí pouze protražovanou nenávisť, je ve skutečnosti závislostí. Léčba by proto měla ústít v pozitivní obraz otce i matky.

18 TERAPIE MUŽŮ

Radiografickými výzkumy mozku byly prokázány strukturální změny v důsledku terapeutických intervencí (Bergey, Sh., 2007; Zeidan, F. 2013). Mýty o tom, že muži a ženy se v zásadě v ničem neliší, jsou některými psychoterapeuty nekriticky přejímány. Terapie muže a ženy se v některých aspektech, má-li být účinná, musí nutně lišit. Už jenom proto, že oba „živočišné“ druhy jsou odlišně socializované, mají odlišné životní zkušenosti s rolami, které zastávají a předně jsou odlišní v řadě charakteristik vázaných na pohlaví coby biologickou danost. Jinými slovy existují charakteristiky, které nejsou výsledkem socializace a jsou sui generis specifické.

O specifické terapii má smysl uvažovat tehdy, když se problém, který má být terapií řešen nějakým způsobem, primárně váže na jeho pohlaví. Jeden z pokusů o specifickou terapii mužů realizoval Garfield (2017). Zkoušel terapii prostřednictvím encounterových skupin určených výhradně pro muže. Mluví v dané souvislosti (jak jsme se už nepřímo zmiňovali) o mužském kódu. Mužský kód je v Garfieldově pojetí představa tradiční společnosti, jak by se muži měli chovat. Jsou to také představy či očekávání samotných mužů o nich samotných. V evropské a americké kultuře k nim patří např. citová zdrženlivost, nemluvit o osobních věcech, schopnost svoje názory bránit před jinými. Také schopnost svoje chování ovládat a pokud možno ovládat i chování jiných lidí. Neopírat se o pomoc druhých, být nezávislý, soutěživý, tělesně zdatný. „Výcvik“ v uvedených projevech začíná u chlapců přibližně ve 3 letech. Je prováděn rodiči, školkou, školou, vrstevníky atd. Smyslem je u mužů potlačit city a intimitu. Tím vším jsou ale ohrožovány zdraví muže a kvalita jeho vztahů k jiným lidem. Koneckonců nám z toho vychází i ideální lidský materiál pro války a zabíjení.

Očekávaný styl je dobře vystižen v mikroprostoru dialogu z italského filmu Sergio Leone Tenkrát na západě (1968). Tvrdý padouch Frank (Henry Fonda) říká: „*Jsem hlavně chlap. ... Na budoucnosti už mi nezáleží.*“ A replika Harmoniky (Charles Bronson): „*Druh na vymření.*“

Garfield (2017, s. 39) rozpoznal čtyři pravidla pro muže, jak je definoval sociolog Robert Brannon:

- 1) nesmíš být měkkota,
- 2) buď velké zvíře,
- 3) musíš něco vydržet,
- 4) buď na druhé drsný.

Americká společnost uvedené charakteristiky očekává od mužů minimálně posledních sto let. Ale současně muže v důsledku vedlejších účinků těchto způsobů chování nemilosrdně trestá věznicemi, které s humanismem nemají nic společného.. Tresty smrti či odsouzení na nesmyslná desetiletí jsou v některých státech USA známou skutečností.

Muži v USA, teď mluvíme o těch na svobodě, se navzájem přísně sledují, jestli se chovají podle předpisů platných pro mužskou komunitu. Hovoří se o jakémisi „genderovém policejním dohledu“. Když se nechovají podle pravidel, mohou se stát oběťmi násilí nebo pachatelí násilí (např. i střelba na školách může být vedlejším produktem). Je problém, když muži tímto způsobem potlačují svou vlastní nebo i cizí lidskost a je problémem společnost, která je k tomu nejdříve vede a následně za to trestá.

Znovu musíme opakovat, že důsledky se promítají také do zdraví mužů, a to nejen psychického. Je-li muž opuštěn, zemřela-li mu partnerka, rozpadla se mu rodina, ztratil zaměstnání atd., tj. je-li skutečně zraněn, vyrovnává se se zraněním hůře než žena. Objevují se psychosomatická onemocnění, srdeční infarkty, přichází smrt (Poněšický, 2008, s. 92). Nejsilnější strachy muži prožívají ze selhání, ponížení a prohry, tj. z toho, co nejvíce ohrožuje jejich mužnost. A také separační úzkost, tj. ztráta vztahu.

Čeští muži na tom také nejsou nijak dobře (Brodcová, 2019). Ženy žijí v průměru o 6–8 let déle než muži (76,1 let ve srovnání s ženami 82 roky). Přitom muži s nižším vzděláním žijí o 11 roků méně než nejvzdělanější muži. Vzdělaných mužů (vzhledem k trendům) bude podle všeho ubývat. Velkou roli hraje rizikové chování, jako alkohol, kouření, strava. Na jejich zdraví a životech se promítá také riskantní chování, automobilové nehody zaviněné alkoholem, nebezpečná práce a další.

Muži ve srovnání s ženami ani zdaleka tolik nevyhledávají pomoc u lékaře. Garfield (2017, s. 43): *„Návštěv amerických mužů u lékaře je každoročně o 134,5 milionů méně než návštěv amerických žen. Čtvrtina mužů ve věku mezi čtyřiceti pěti a šedesáti roky nemá svého lékaře. Mnozí se rozhodli, že pravidelné roční prohlídky nepotřebují a lékaře nenavštěvují.“* Lékaře často nenavštíví, ani když jsou nemocní.

Zimbaro (2017, s. 145–146) vnímá, že celková zdravotní péče o muže je horší než u žen. Např. muži s diagnózou rakoviny prostaty převyšují počet žen s diagnózou rakoviny prsu. Přitom ale je na výzkum rakoviny prsu věnováno v poměru k rakovině prostaty 2:1 finančních prostředků. Jsou pořádány různé pochody proti rakovině prsu. Žádné pochody proti rakovině prostaty neexistují.

Muži daleko častěji umírají nanejběžnější smrtelná onemocnění (kardiovaskulární choroby a srdeční příhody). Sebevraždy a smrtelné úrazy jsou u mužů nesrovnatelně frekventovanější. Ženy myslí na sebevraždu sice častěji, ale muži ji uskuteční 4x častěji (v USA 79 % sebevražd spáchají muži). Smrtelné úrazy v USA v 92 % postihnou muže. Celosvětově muži naprosto převládají na nebezpečných pracovištích. Bezdomovectví je ze 68 % saturováno muži. Z toho 40 % bezdomovců sloužilo v ozbrojených silách. Každou noc bez střechy nad hlavou je v USA 271 000 veteránů. Televize se o to nezajímá.

Také deprese jsou pro muže nesrovnatelně zhoubnější než pro ženy. A to nemluvíme o tzv. dystymii (poruše nálady). Dystymie bývá někdy charakterizována jako chronická deprese, která je přítomna po většinu dne a trvá v podstatě konstantně minimálně dva roky. Pro její diagnostikování jsou nutné ještě další znaky, jako jsou pocity beznaděje, přejídání, nebo naopak ztráta chuti k jídlu aj. Dystymie, na rozdíl od těžkých forem deprese, se pravděpodobně lépe léčí psychoterapií a nikoli chemikáliemi. Což ale zase vyvolává deprese u „tabletkových“ lobby. Apatické stavy mužů odvážených na válečná jatka popsal Hašek (1951, s. 797): *„Polák z eskorty se držel aristokraticky, nikoho si nevšímal a bavit se sám pro sebe tím, že smrkal na zem, používaje k tomu velice dovedně palce pravé ruky, pak to zádumčivě na zemi roztíral kolbou ručnice a pak způsobně si utíral zasviněnou kolbu o kalhoty, při čemž si neustále pobručoval: „Svatá panno.“*

Garfield (2012, s. 22–24) nechce, aby se jeden styl mužského chování nahradil jiným. Cílem je mužům pomoci, aby se dozvěděli o své emoční povaze a aby ji přijali. Pro muže, na rozdíl od žen, je daleko obtížnější se ve skupině otevírat. Terapeutická skupina by měla představovat pro muže ještě bezpečnější prostředí, než je tomu obvykle u žen.

Po mužích se nově žádá, aby:

- ✓ otevřeněji než dosud sdíleli svoje city (intimitu),
- ✓ vstřícněji reagovali na ženy na pracovištích,
- ✓ si muži „zmodernizovali“ role chleboďárců a manželů (co se tím myslí?),
- ✓ se muži více zapojili do rodičovské péče,
- ✓ se muži více zapojili do domácích prací.

Po ženách se toho žádá podle Garfielda podstatně méně, a to aby:

- ✓ převzaly větší odpovědnost,
- ✓ činily více rozhodnutí.

Za jeden z hlavních problémů lidského zrání mužů považujeme schopnost sdílet citovou intimitu. Citovou intimitou rozumíme (Garfield, 2017, s. 23): „... *hluboké propojení s druhým člověkem, jenž zná a chápe vaše nejdůležitější pocity, a který s vámi sdílí ty svoje.*“ Za důsledek neschopnosti citové intimity považuje Garfield navazování povrchních vztahů, neschopnost a neochotu se otevírat (ve smyslu odhalovat svoje vnitřní psychické nastavení a těžkosti), naslouchat atd. Také schopnost řešit problémy ve vztazích a ne je ignorovat, patří k důsledkům absence citové intimity. Jak už bylo řečeno, mužství je často spatřováno v hrubé síle, samotě, nezávislosti, v neprojeování emocí apod. Muž se v dobách svých lidských krizí raději stáhne do sebe a pomoc považuje za ponižující. Mužům ve srovnání s ženami (Nasser, E. H., Overholse, J. C., 2005): „*Déle ... trvá, než se zotaví z nezávažných onemocnění, mají nižší hladiny odolnosti a mají kratší doby přežití, je-li u nich zjištěna nevyлéčitelná nemoc. Je u nich o 50 % větší pravděpodobnost prvního infarktu a dvakrát větší pravděpodobnost, že na něj zemřou ...*“

Garfield (2017, s. 45–53) se pokusil vytvořit jakousi „lidovou“ typologii mužů s narušenou citovou imunitou. Mluví o tzv. „mozkomorech“. Rozlišil čtyři typy.

MAČO

Mačo je nositelem představy či vize „opravdového muže“. Projevují se u něj:

- sklony k osamělosti,
- citová zdrženlivost,
- ovládnání,
- lhostejnost,
- soutěživost.

Mačismus je formou hypermaskulinity, která klade nadměrný důraz na mužské vlastnosti (tvrdý chlap). Mačismus se může objevit také tehdy, když se muž cítí ohrožený, nejistý. Může fungovat jako nástroj vnější demonstrování kompenzace, která má podobu představovaného citového chladu a lhostejnosti. Yablonsky (1995, s. 66–69) v souvislosti s výchovnými styly otců upozorňuje na podobný, defacto stejný typ muže v otcovské roli. Nazývá jej otcem–machrem. Tito otcové mají podobně jako Garfieldův typ přehnanou představu o významu mužnosti. Vztah k synům funguje na principu prodloužení vlastního Já. O možnosti soucítění se synem nemůže být řeč. Pojímají výkon svého syna jako svůj vlastní výkon.

Naplnují výkonem syna svoje egocentrické potřeby. Často se upínají k násilí, i když většinou se jedná jen o slovní napadání. Rozhodují z pozice jakéhosi nadčlověka. Tím blokují synovi možnost, aby se stal nezávislou osobností. Vývoj obvykle prochází třemi stadii:

- 1) syn se v první fázi podřídí otci,
- 2) syn otevřeně rebeluje a reaguje negativně na všechno, co přichází od otce. Tedy i na pozitivní momenty. Zpravidla se tak děje v pubescenci i později,
- 3) syn se stane pasivně-agresivním. Příkazy sice poslouchá, navenek je se vším smířen, ale uvnitř překypuje nenávisť k otci.

Yablonsky se domnívá, že jako reakce na otcův despotický přístup se mohou u synů objevovat homosexuální tendence (Yablonsky, 1995, s. 69). Možná se jedná o pouhou spekulaci.

HOMOFOB

Homofobie je strachem z homosexuality. Promítá se do snahy odrazovat ostatní muže, aby projevovali zájem o jiné muže, aby se nesnažili o ně pečovat apod.

ZABEDNĚNEC

Postoj zbedněnce je budován na jednoduchosti vztahů, o kterých nehodlá přemýšlet a připouštět jinou variantu. Děje se tak bez ohledu na fungování vztahů. V rolích zbedněnců se často ocitají jednodušší muži s nižším vzděláním. Citové vztahy je zajímají málo nebo je nezajímají vůbec. Vazby nepotřebují.

SEXISTA

Sexista se projevuje nedůvěrou a nevraživostí vůči ženám. Trpí strachem, že když bude před ženami otevřený, stane se snadno zranitelný. Cítí se ženami ohrožován. Důsledky mohou být povýšenost, lhostejnost, agresivita, pohrdání, neúcta. Někdy volí taktiku, která se projevuje snahou odzbrojit ženy svým osobním kouzlem a citovou vřelostí. Ve skutečnosti se vyhýbá odpovědnému dospělému chování. Odmítá oboustrannou rovnost. Někdy se snaží ostatní muže vést ke vzájemné podpoře, když od žen utíkají.

Jak jsme psali, může být, že obvyklé „ženské“ koncepce psychoterapie nejsou pro muže příliš vhodné. Poněšický (2008, s. 136–139) hovoří o „maternální“ feministické psychoterapii, která není postavena na mužských potřebách rozvoje. S klientem je dobré začít jeho mužstvím, podporovat jeho případnou hrdost na jeho mužské přednosti (nezávislost, aktivitu, schopnost se nevzdávat apod.). Přílišné zdůrazňování emocionality, empatičnosti, pomáhání apod. vede k zatlačení potřeby vybudování meziosobních hranic a způsobu, jak se vyrovnat s odlišnostmi. Feminismus jako forma neomarxismu (Petrušek, Miltová, Vodáková, 2000, s. 222–224) se do značné míry opírá o paradigma umenšování biologických rozdílů mezi muži a ženami a naopak nadhodnocování vlivů socializace (konstruktivismus). Na rozdíl od těchto ideologií souhlasíme s Poněšickým (2008, s. 137): *„Vždyť právě rozdílnost, konflikty, kritika, střídání se vzdálení a blízkosti, jistý stupeň nejistoty ve vztahu patří k normálnímu zdravému napětí mezi lidmi. Teprve to motivuje k zabývání se tím, jak vybudovat dobrý vztah bez nátlaku a skrytých hrozeb, k uvažování nad tím, co pro něj dělat, čím se mění k lepšímu, či k horšímu, co to znamená se překonat, překročit své dosavadní meze a zvyklosti.“*

Za totéž (tj. za respektování odlišností pohlaví v psychoterapii) se přimlouvá Baštecká (Baštecká, Goldmann, 2001, s. 123). Doporučuje počkat, jak své mužství nebo ženství vnímá samotný klient. V současnosti i v České republice konečně vznikají centra, která jsou primárně zaměřená na pomoc mužům. Např. v Praze působí Ilom (Ilom.cz), Liga otevřených mužů.

Garfield (2017, s. 27–30) naznačuje tři principy, o které by se psychoterapie mužů mohla opírat:

- 1) uznávat mužskou dobrotu a tradiční mužské hodnoty. Když muž v životě zápasí, tak se projevuje často násilnický (panovačně, arogantně, agresivně) nebo defenzivně. Pod povrchem jsou ale obvykle pocity studu a ponížení. V psychoterapeutickém procesu je mužům nezbytné zdůraznit, že mají svou hodnotu,
- 2) prezentovat citové projevy jako něco, čemu je možné se naučit. Neprojevovat city není (možná) u mužů biologicky naprogramováno v mozku (to je k diskuzi, ale budiž, pozn. J. S.),
- 3) docenit sílu vzájemné podpory mezi muži. Muži touží po hlubokém vzájemném kontaktu (upozorňuje na to také Samuel Osherson (Hledání našich otců)).

Schopnost mužů překročit vlastní hranice (tj. neomezovat se jenom na mužství) je podle některých psychoterapeutů možná až po dosažení vlastní silné pohlavní

identity a také sebejistoty. Potom můžeme porozumět tomu, co je v druhém člověku obsaženo (Poněšický, 2008, s. 20).

Garfield (2017, s. 30) pracoval s čistě mužskými terapeutickými skupinami, které nazývá „laboratoře přátelství“. Zaměřil se v nich na rozvoj citové otevřenosti, poskytování vzájemných empatií a zpětných vazeb, řešení konfliktů atd. Důraz byl kladen na atmosféru bezpečí. V podstatě se jednalo o modifikaci encounterových skupin, které byly zaměřeny na potřeby mužů. Garfield uvádí, že terapeutická práce se do dalších vztahů s jinými muži mimo skupinu nepromítala. Někteří muži (Garfield, 2017, s. 33) „... se rozhodli svá mužská přátelství potlačit a sdílet své křehké pocity především se ženami, s nimiž se jim snáze hovoří, ačkoli si zároveň na takovou situaci stěžují.“

Obsah Laboratoří přátelství (Garfield, 2017, s. 172) tvořila:

- a) krátká cvičení, ve kterých jsou témata manželské a partnerské vztahy. Zaměřeno na vyjasňování osobních hodnot a pocitů,
- b) cvičení účinné komunikace s partnerkami. Škoda, že Garfield (možná) vychází pouze z axiomu, že jsou to jen muži, kteří s partnerkami neumí komunikovat. Předpoklad, že ženy umí automaticky s partnery komunikovat, se nám jeví jako mylný. Nesměřuje trénink jen k jednostrannému přizpůsobení mužů nárokům žen bez toho, aby i ženy začaly zaujímat vůči mužům vhodnější postoje?

V následujícím postupu se Garfield a jeho spolupracovníci ptají frekventantů, kdo ovlivnil jejich názory a chování, jak má vypadat muž-partner apod. Mnoho mužů nemělo v době dospívání svého otce nablízku, konstatují experimentátoři. Otázky ke krátkému zamyšlení, které Garfield předkládá frekventantům (Garfield, 2017, s. 173):

1. „*Jak se můj otec (nebo jiný mužský vzor) choval jako manžel? Co jsem pozoroval, když vystupoval ve své roli a ve vztahu k manželce (mojí matce) v době, kdy jsem vyrůstal?*“
2. *Jak ovlivnil to, co očekávám sám od sebe v roli partnera? Jaké vlastnosti jsem chtěl napodobovat? Co jsem nechtěl dělat nebo čemu jsem se chtěl vyhnout?*
3. *Kdo další měl důležitý vliv na to, co od sebe očekávám v roli partnera?*
4. *Ovlivnily měnící se role mužů a žen mé názory na to, co to znamená být „dobrým manželem“ dnes? Jak?*
5. *Konečně, jak úspěšný jsem při plnění vlastních očekávání být dobrým partnerem? Co bych rád změnil nebo zlepšil?“*

Dalším tématem ve výcviku (Garfield, 2017, s. 196) je problematika výchovy, nácviky a teorie spolupráce s partnerkou o tom, jak domlouvají postupy, jaké jsou mezi nimi odlišnosti apod. Autoři Laboratoří přátelství údajně zjistili, že otcové opakovaně zápasí s některými tématy a doporučují následující body postupu (s. 198–207). (Někdy nám přijdou docela naivní.)

- 1) Začít se dělit o své rodičovské zkušenosti s kamarády a pravidelně se navzájem vypyávat na postupy ve výchově;
- 2) o svých dětech veďte „ryzí“ rozhovory (co se děje ve vašem nitru, co opravdu prožíváte). Nejen se chlubit, že se dítě dostalo na VŠ apod.;
- 3) ukázat svým dětem své vlastní kamarádství v akci. Aby vás děti viděly s vašimi kamarády, vyprávějte jim o nich apod. Vzít své děti s kamarády na výlet nebo s nimi dělat jiné společné aktivity;
- 4) podpořte své děti, aby také navázaly přátelství s jinými dětmi. Děti si ovšem kamarády zpravidla vyberou tak jako tak. Garfield má zřejmě na mysli pomoc ve výběru „správných“ kamarádů;
- 5) když děti odrůstají, role otce se mění. Proto je potřebné hledat cesty, jak na své děti nadále dohlížet. Vyměňujte si o tom postřehy s kamarády. Cestou je např. mluvení s nimi o každodenních zážitcích a životních překážkách. Jakási „rádčovská role otců“;
- 6) Vychovávat děti je obtížné, když se rozvádíte. Silně bolestivé a osamělé. Mluvit o tom s kamarády, když o pomoc žádáte a když ji nabízíte.

Garfield (2017, s. 187) doporučuje zakládat tzv. kluby otců, které považuje za další terapeutický nástroj. Dostáváme se k otcovství jako kategorie, která vychází z muže a má svá rodičovská specifika, odlišná od mateřství. Být otcem neznamená být náhradní matkou.

19 OTEC

Jung (2017, s. 85) se pokoušel ztvárnit archetyp otce. V pozadí každého reálného otce podle Junga existuje archetyp otce. Obsahuje pozitivní i negativní rysy. Otec je pro syna předjímání jeho vlastní mužnosti. Syn chce zůstat infantilní (ve spojení s matkou) a tak se dostává do konfliktu s otcem, který ho k mužnosti (od nevědomí k vědomí) přivádí. V archetypu otce spočívá otcovská moc. Síla konkrétního otce se odvíjí z řady jeho předků. Otec staví před syna sílu. Hrozba silou může mít na syna dvojí vliv. V prvním případě jej vyvádí z identity s matkou a závislosti na ní. V druhém případě strach z otce naopak způsobuje, že syn začne ještě více na matce lpět. Vytváří se pro něj neurotická situace, kdy otce chce i nechce.

Na otcovství se z vědeckého hlediska novodobá psychologie dívala přednostně z pohledu zkoumání vztahu mezi matkou a otcem. Nikoli vztahů otce a dětí. Vedle odborného a vědeckého zkoumání existovaly a existují protěžované ideologické pohledy. Optika feministek a optika Frankfurtské školy (Institut pro sociální výzkum). Sledují své politické a ideologické cíle a jsou zpravidla imunní odborné argumentaci, která nectí a nepodvolí se jejich náboženství.

Zoja (2017, s. 14–15), který se otcovstvím zabývá z psychologických pozic, deklaruje zásadní rozdíl v postavení matky a v postavení otce u dítěte. Západní představa otcovství se vyvinula z řecké mytologie a římského práva. Úplné počátky otcovství jsou na rozhraní přírody a kultury. Až kultura ale dává otce, anebo naopak otcovství nám přineslo kulturu? Tj. otec jako prostředek vymanění ze zvířecího světa. Otec je totiž umělý konstrukt. Na rozdíl od matky, protože matka představuje vlastnosti určené přírodou. Otcovství není nic jiného než program, snad první v dějinách. Být otcem v psychologickém slova smyslu je zásadně svobodná mužova volba. „*Otec tedy ustavuje sebe sama,*“ říká Zoja (2017, s. 21). Tato skutečnost obsahuje ve srovnání s matkou významnou nevýhodu, která spočívá v tom, že otec je sám sebou mnohem méně jistý než matka. Matka a samice je v přírodě totéž. Samice instinktivně ví, jak si má počínat. Samci ale nejsou v přírodě otci v našem slova smyslu. Tak tomu je až u člověka v posledních desetitisících nebo statisících let.

Rozdílné postavení matky a otce u dítěte

MATKA:

- na počátku má vztah matky a dítěte výlučný charakter a **uzavírá se světu**

OTEC:

- naopak od počátku zapojuje dítě do skupiny (přínejmenším tříčlenné) jako součást společnosti;
- dítě nechce od otce pocítovat jen dobrotu a lásku, ale i jeho sílu. Nechce, aby se např. nechal pokořovat; u matky by obdobné chování tolerovalo);
- dítě si přeje silného a vítězného otce; dokonce v porovnání s potřebou mít vítězného otce je dobrotu druhořadá;
- rozporuplná očekávání uvnitř rodiny (a společnosti) otce znejišťuje = tzv. „PARADOX OTCE“ = jsou to odlišné požadavky;
- *totéž platí pro požadavky společnosti obecně na muže:*
 - a) nezabiješ, nepokradeš atd. – křesťanství,
 - b) pomocí válek a pustošení přírody, vykořisťováním, podrobováním slabších si usurpovat svět.

A MUŽ SE V TOM PLÁCÁ

Za podstatné považujeme, že otcovství poskytla muži až historie a ta také může otce společnosti i vyrvat. Což se možná zrovna v současnosti děje. Na rozdíl od mateřství, u kterého je to nemyslitelné. Zoja (2017, s. 22) konstatuje, že otcovství se nezískává od „... přírody, musí se mu každý muž v průběhu života teprve učit, a naučené může postupem let také zase zapomenout.“ Otec je agresivnější ke světu i k dětem – což není důsledek jeho osobnostní patologie ani důsledek patriarchy. Souvisí to s jeho přirozenou podstatou (mužskou agresivitou). Otec nese útočnou a obrannou výzbroj. A tím je ambivalentní a zároveň nejistý.

Řekové otcovu nejistotu omezili tím, že hlásali nadřazené postavení otce nad matkou. Za rodiče považovali Řekové jen otce, matku za pouhou živitelku plodu. Psychologicky značně důležitý postoj. Římané šli ještě dál a postavili otce vysoko nad děti.

„K otcovství, a to nepřestaneme opakovat, nestačí na rozdíl od mateřství zplodit dítě. Je třeba také jasného vyjádření vůle. Každé otcovství je rozhodnutím, a proto vyžaduje adopci, a to i biologického a právoplatného dítěte.“ (Zoja, 2017, s. 23)

Antikou počínaje a vlastně současností konče je pro otcovství rozhodující moment symbolického vyzvedávání dítěte nad hlavu otce. Jinými slovy, dítě, které otec nepozvedne, nemá otce. Matka dítě přivítá k sobě (Zoja, 2017, s. 238), kdežto otec ho obrací ven do světa. Tím, že ho vyzvedává nad hlavu, dítěti ukazuje svět ze své perspektivy. Pro dítě je to dar.

- Mateřský dar dostanou všechny děti (je to jen dar fyzického života).
- Otcovský dar pozvednutí nedostanou všechny děti. Otcovský dar je darem fyzického, ale i morálního života (Zoja, 2017, s. 159). V Řecku a Římě je to jedině otec, kdo dítě pozvedá. Ne matka.

Pozvednutí je otcovským právem, nikoli povinností. Propůjčit právo má otec, který právy sám disponuje. Samotné zrození (fyzično) nic neznamená. Otcovství není právem dítěte, je právem otce. V tzv. moderní společnosti bylo otcovské právo deklasováno. Materialismus vrací roli otce zpět k fyzičnu, jako rozhodujícímu momentu. Tím se „moderní společnost“ plauzibilně dostává zpátky na úroveň zvířat. Nelze než souhlasit (Zoja, 2017, s. 158): *„Člověk se od zvířete odlišuje svou psychologickou identitou; ve všech kulturách ji získává prostřednictvím iniciačních rituálů, ať již náboženských, nebo světských. Příroda připravila ženu k této iniciaci množstvím tělesných zkušeností: početí, těhotenství, porod a kojení jsou přirozené rituály přechodu od ženy k matce. Muž naopak potřebuje sám vynalézt velké množství umělých rituálů, vyznačujících vývojové kroky jeho relativně jednoduchého biologického života. Stát se otcem znamenalo ve starém Římě vykonat právní akt a slavnostní rituál. Muž prohlásil dítě za svého syna – což narození nikterak nezaručovalo – a tím se rituálně proměnil v otce. Tato iniciace představovala vrchol osobního života a osu života společenského. Dlouho předtím než Margaret Meadová popsala raný vývoj dítěte, se vědělo, že otcovství je něčím individuálně a kulturně naučeným.“*

Otcovství je tedy jednoznačně kulturním a psychologickým výtvozem. Biologické zplodění k otcovství nestačí. Otcovství se nevyjadřuje narozením dítěte, ale postupně vzniká ve vztahu otce a dítěte. Defacto adopcí dítěte. Tuto okolnost můžeme považovat za počátky civilizace. Ale současně možná i za její konec, když jsou otcové novodobým systémem vyháněni z rodin. Zoja (2017, s. 24) se domnívá, že *„Otec tedy přejímá zodpovědnost za jinou živou bytost ne instinktivně, ale dobrovolně.“* Muž

se může stát neotcovským snadněji než žena nematkou. Považovat za patologický aspekt chování otců, kteří nepřijmou otcovství, znamená nepochopení otcovského práva. Vynutit otcovství pomocí práva (tedy svým způsobem pomocí agrese) je možné nanejvýš v případě alimentačních poplatků. Vynutit otcovství v kulturní, sociální a psychologické rovině prostřednictvím soudů a s nimi spojených exekucí možné naštěstí není. Hluboká rozpornost otců s jejich konstituční nejistotou charakterizuje hlavně normální otce (těch je většina) a nikoli patologické otce.

Zoja deklaruje, že až když je otcovství vědomým rozhodnutím (nebo vědomým nerozhodnutím) muže, je nastolen zrod civilizace. Současně platí „Mater semper certa, pater numquam.“ Matka je vždy jistá, otec nikdy. Otci chybí jistota. Relativně mnoho mužů je diskriminováno tím, že matky je označily za otce a otcovství bylo muži s jeho naivní vírou přijato. Ve skutečnosti je ale mnoho případů, kdy se jedná o podvod ze strany žen. Máme na mysli tzv. kukaččí děti. Zplozené dítě bylo potomkem jiného muže, než který byl za biologického otce označen. Paradoxně systém „práva“ vůči otcům je nastaven tak, že i „neotec“, když na podvod do určité doby nepřijde, musí platit alimentační exekuce. Zákon stojí na straně matky-podvodnice, která může zcela legálně okrádat a vysávat svou oběť. Odhady počtu kukaččích dětí se pohybují okolo 20–30 %.

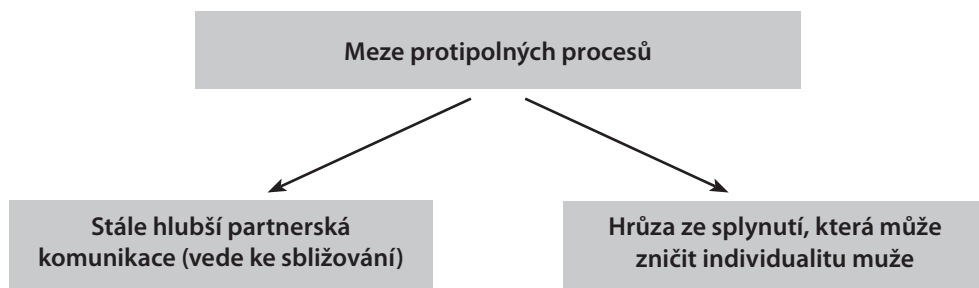
Přírodní výběr zvýhodňuje nevěrné a agresivní samce. Monogamní jsou v přírodě jen 3 % samců. Zřejmě v paleolitu se objevuje párová rodina, předstupeň monogamní rodiny, a s párovou rodinou se objevuje i otcovství. Otcovství nabývá na významu teprve v monogamní rodině. Nikoli vědomě, nicméně se postupně „ruší“ přirozený výběr. Zoja (2017, s. 39) mluví o „mužské revoluci“. Jsou zvýhodněni ti mužští jedinci, kteří jsou s to se postarat o potomstvo. Nejsou už „jen“ muži, ale stali se i otci. „*Normou už není reprodukční boj samců.*“ A opět je tu rozpor, který mužům (otcům) přináší nejistotu a který spočívá v tom, že biologicky, na rozdíl od žen, nejsou muži vybaveni k tomu, aby se starali o potomstvo (Zoja, 2017, s. 39–40): „*Mohla by příroda od žen požadovat kojení, kdyby jim nedala prsy? Od mužů se však něco podobného žádá. Nalezli sice konečně individuální smysl v tom, že cosi ze sebe předají příštím generacím, ale cenou za tento vývoj je rozpor mezi biologickými a psychologickými dispozicemi.*“ Muži jsou biologicky a psychicky připraveni na boj, případně na obstarávání potravy.

Samice s méně vyvinutou a intenzivní říjností poskytují sexuální nabídku delší dobu. Tím také poskytují předpoklad k vytváření rodiny a k budování pevného vztahu. Sexualita se stává formou komunikace, prohlubuje intimní vztahy. Už

to nejsou jen pudy. Je to mnohem složitější. Samice s trvalým vztahem k partnerovi vytváří předpoklady samci, aby se vracel domů (stálost a věrnost). Ženy začaly „vychovávat“ otce. Něžně přijímají nejen dítě, ale i otce. Dnes se toto chování označuje jako ženskost. A muži (samci) začínají upřednostňovat sex s jednou partnerkou. Nicméně upřednostnění jediné partnerky stojí na rozhodnutí a není to výsledkem přírodní evoluce. V pozadí muže zůstává zvířecí promiskuitní zběsilost a obě formy chování koexistují dlouhou dobu vedle sebe.

Zoja (2017, s. 50) se domnívá, že výhodnější varianta „otcovský“ samec se v přírodě vůbec nevyskytuje. Otec předpokládá záměr, tj. psýché. Konkurenční boj samců byl pravděpodobně překážkou mentální koncentrace. Námaha bojů mezi lidskými samci mizí. Uvolněnou energii využívají k výrobě nástrojů, k vytváření pravidel chování – budování kultury. Vztahem ke stálé partnerce se vytváří postupně i vztah k mláděti (dítěti). Mládě přestává být nulou.

Samec v přírodě má v sobě brzdící mechanismus agresivity k mláděti (k jakémukoli), ale jinak pro mládě neudělá nic. Mládě je pro něho ničím. V monogamním vztahu před ním ale jeho mládě vyrůstá a on to vidí a získává k němu vztah. A tak monogamie dávno před jejím právním zakotvením byla vítězstvím v boji o přežití. U muže se v jeho psychice objevuje se vznikem párů nedůvěra, která vytváří meze.

Monogamie není pro muže žádný velký ideál. Je tu očekávání, že bude muset ženu a dítě živit a současně hledá prostor, ve kterém je možné posilovat svoje „Já“. Prostorem může být za jistých okolností skutečně rodina, ale jenom v případě, že se v ní nerozplyne, že v ní neztratí svou samostatnost. Víceméně musí nevědomě chránit svou mužskou identitu proti ženskému zajetí. To je jen jeden z důvodů, proč jsou (Zoja, 2017, s. 58) muž a žena ve všech lidských kulturách milenci a současně nepřáteli. Rozporuplný vztah má kořeny v nevědomí, jak to zřejmě správně tušil Jung.

Francouzskou revolucí končí absolutismus panovníka, a tím i absolutismus otce. Synové nečekají, až budou otci přijati (vyzvednuti). Stát přebírá stále více odpovědnosti za výchovu dětí. Jenže otcovská autorita zabezpečovala stabilitu rodiny, ta státní nikoli. Průmyslová revoluce znamená pro otce katastrofu. Otec mizí z očí dětí a přestává fungovat jako vzor. A vzor, jak jsme uvedli, je zcela zásadní pro tvorbu identity. Pro výchovu chlapců hodně velká ztráta. Ztráta je možná jen o něco menší pro dívky. Obvyklý a přirozený postup byl, že po období péče matek chlapci přešli do sféry otců. Přejít se neobešel bez potíží, ale většina kultur našla cesty, jak překážky překonat. Tohle dnes mizí. Otcovské postavy byly málokdy tolik znevažovány, jako za průmyslové revoluce. Dřívější otec sice nepřinášel velkou ekonomickou jistotu, ale velkou jistotu psychologickou. Průmyslová revoluce sociální vazby v rodině devastovala. I když materiální možnosti rodin se postupně zvyšovaly. Přebírat začal v nejdříve sociálních vrstvách. Ženy a děti se odcizily mužské autoritě a (Zoja, 2017, 173): „... *podřizovaly se vnější neosobní hierarchii, která od otce převzala pouze jeho přísnost.*“ Poprvé se mohlo stát, že příjmy ženy a dětí překonaly příjmy otce. Tím děsivě utrpěla důstojnost otce.

Objevuje se fenomén „neviditelného otce“. V okamžiku odchodu otce do továrny mizí z očí dětí. V továrně ztrácí svou řemeslnou zručnost. Nesetkává se s ničím nepředvídatelným, nenese odpovědnost. Nepotřebuje už ani odborné znalosti. Otcové ztrácejí v rodině autoritu a pevné místo. Mizí obraz síly, námahy atd., tedy kvality připisované hrdinům. Naopak otec se stává chronicky depresivní. Nemá zájem o svou práci, ale už ani ne o svou rodinu. Domů nosí jen peníze. Doma je chlad (Zoja, 2017, s. 176): „*Městský otec si nyní poprvé začíná schovávat peníze, které pak propíjí. Znovu objevil víno, ne však hrozny. A útěcha, kterou víno skrývá, trvá jen po dobu strávenou v hospodě.*“ Otec na noclehárně. Rodina tak dosáhla prostorové jednoty, ale ne jednoty psychologické. Děti mají místo otce mentální vakuem. Poprvé v dějinách se dítě stydí za svého otce. Objevuje se postava nedůstojného otce.

Otcové ztrácejí úctu okolí i sebeúctu. Přichází permanentní bezmoc. Částečně přicházejí na pomoc odborové organizace (ochrana práce). To ale otcovskou bídu nenapravuje. Revolucionáři stojí o člena hnutí, ale ne o otce. K. Marx otcovskou roli považoval za překonanou. Bojuje za státní struktury, které nedostačivého otce nahradí. Odkazujeme na tzv. Frankfurtskou školu, základnu dnešních, a to nejen feministických útoků na otcovskou roli.

Obraz nedůstojného otce postupuje odspodu nahoru k vyšším sociálním skupinám. Útěk od otce (symbolu), který byl dříve požehnáním, nyní je prokletím. I otcové z vyšších tříd najednou museli podnikat stále složitější manévry, aby se k dítěti dostali.

Obě světové války, především ta první, jsou převážně masakrováním mužů. Za normální svět je postupně považován ženský svět. Ztráty otců jakoby se týkaly hlavně chlapců. A otec ve válce přestal být hrdinou. O válce vycházejí informace, které ukazují, že v nich jsou muži sráženi na úroveň zvířat. A úlohou muže je role oplodňovatele, materiálního zabezpečovatele a příp. zabijáka, který může být na válečných jatkách utracen v zájmu „vyšších“ ideálů.

Moderní stát má tendenci nahradit otce ve výchově dětí (Zoja, 2017, s. 192). Otcovství v západní civilizaci zaniká pomalým, ale dlouhým a nikoli lineárním procesem. Tyto procesy, mimo jiné, souvisí s tím, jakou roli ve 20. století sehrály hrozivé otcovské autority, jakými byli Hitler, Stalin, Mussolini a další. V nejnovější historii američtí prezidenti, kteří rozpoutali tzv. skryté války. Ale i Teacherová (Malvíny) – je příkladem strašné matky, která má na rukou nemálo krve. Zvláště totalitní režimy oplývají mužskými vzory ochotnými ve jménu něčeho zabíjet. Za to „něco“ dosadíme cokoli, ale mělo by to vyznívat vznešeně. Diktatury rozehrály „barbarskou kolektivní psychoterapii“ (Zoja, 2017, 194): „*Milionům dětí nyní potřebu otce uspokojovali diktátoři, ovšem dysfunkčním způsobem, který je ještě více vykořenil z rodiny.*“ Fašismus i komunismus sice formálně vyzdvihoval otcovské ctnosti (hrdiny), ale ve skutečnosti je potřeboval pro sebe a své cíle. Synové měli být silní a schopní zabíjet, ale současně měli zůstat psychicky nedospělí. Jejich energie byla nezdůvodně postavena proti vlastním otcům.

Vítězové nad fašismem a komunismem se museli postavit proti autoritě paternalismu a tedy proti otcům. Dodejme, že dnes tento trend pokračuje progresivismem, gender teoriemi, feminismem a obecně zřejmě i snahou udělat z mužů občany druhé kategorie (Istanbulská úmluva). Druhá světová válka měla za následek (Zoja, 2017, s. 197), že „*Otcové vlasti*“, *veřejní otcové, zdiskreditovali otce privátní.*“ Byl odsouzen otec, ne matka. Otec je mnohem více vázán na historické okolnosti. Od individuálního i kolektivního otce je požadováno vítězství – a přišla prohra. Otcovský paradox (ambivalentní požadavek mírnosti k dítěti a tvrdosti ke světu), sehrál svou roli. Zoja (2017, s. 203): „*Dějiny nám otce daly, dějiny nám jej zase berou.*“ Proti matriarchátu, který se v zásadě opírá o ekologická hnutí, o ochranu přírody, není, zdá se, pro otce obrany. Matriarchát staví na kritice patriarchálních institucí, je útokem na mužský

racionalismus vykořisťující zemi. Prý i útokem na ženu a další formy života. Neomarxistické koncepce, které v západní civilizaci vítězí, dávají Zojovi za pravdu.

Otcové mizí a společnosti si toho všimly pozdě. „*Otec se proměnil v raritu, luxus dob dávno minulých.*“, píše Zoja (2017, s. 204). „*Vymizení tradiční hlavy rodiny vypadá spíše jako genocida otců.*“ Otcové méně a méně plní své psychologické funkce a dokonce i materiální zabezpečení rodiny přebírají matky. Otcové se čím dál tím méně věnují dětem. Možná je to i zčásti tím, že jejich role je společností redukována na vyživovací povinnost a když není plněna, jsou otcové kriminalizováni. Redukcionismem a kriminalizací neplatičů alimentů se tahle válka proti otcům pravděpodobně vyhrát nedá. Opírat postoje k otcům o postoje ženských šovinistek a agresivních feministek nejspíš povede k Pyrrhově vítězství. Pravděpodobně přitom existuje souvislost mezi úspěchem nějaké etické skupiny a silnou otcovskou postavou. Tam, kde otcové chyběli nebo sehrávali podružnou roli, byla zpravidla společnost devalvována.

Kultura přivedla muže k tomu, aby živili ženy a děti. Ale vývoj směřuje k tomu, že ženy čím dál více budou schopny se žít samy. Může u mužů zvítězit jejich živočišný instinkt? Rodiny se už dnes stávají matrifokálními, tj. muž v nich nesehrává téměř žádnou roli a pokud v nich vůbec existuje, je odsunut na sociální periferii. Nejdůležitější rozhodnutí jsou v rukou žen. Otec se stává pouhým snadno postradatelným mužem, nikoli otcem. V některých hůře situovaných rodinách můžeme pozorovat, že když muž přináší do rodiny peníze, je tolerován. Ale když se situace rodiny zlepší, je zapuzen.

Ponižování otců (Fafejta, 2012, s. 113) matricentrickými matkami („strážkyněmi“) je oblast, která otcům snižuje a znechucuje rodičovství. Pro některé matky je strážcovství spojeno s jejich identitou. Podle feministických představ otec není tím, kdo je kompetentním rodičem. Není svobodným rodičem, je hlídaným, sankciovaným, často i ponižovaným rodičem. Za tímto jevem nemusí být vždy snaha poškodit otce. Je to možná jen kulturní atribut matek, kterého se ale jen obtížně vzdávají.

Matrifokální rodiny a způsoby uvažování představují regresi společnosti zpátky na zvířecí úroveň: „... s každou regresí ke zvířecímu společenství se pojí regrese otcovství“, píše Zoja (2017, s. 219). O otce je proto v této chvíli potřebné usilovat více než o matku. Bohužel o ekonomickém významu otce se zatím zpravidla nepochybuje. O psychologickém významu se mlčí. Model nepřítomného (a někdy

i nedůstojného) otce se šíří z Ameriky do Evropy a odtud do třetího světa (poslední desetiletí).

Děti v důsledku rozvodovosti především ztrácejí otce. To má pro chlapce, ale i pro děvčata především psychické následky. Když partnerka otěhotní, společnost se snaží potlačit mužské sexuální pudy, aby nebyl ohrožen systém. U žen je to jinak. Ty jsou mateřstvím naplněny a uspokojeny. A muži mají být uspokojeni tím, že se ztotožní s úkolem ženy, tj. podílet se na péči o děti a na jejich výchově. Možná je to jeden z důvodů, proč otcové utíkají ze vztahu a o otcovství nemají zájem. Zoja tento jev nazývá útekem zpět. Útěky před otcovstvím už nejsou problémem jednotlivců, ale máme co do činění se sociálním jevem. Zoja (2017, s. 225) si myslí, že: „*Konzumní promiskuita ohrožuje monogamii, a tím pádem i existenci otce, který tuto monogamii „vynalezl“*. Muži se postupně vzdávají otcovských pozic také proto, že otec už nemá význam. Jsou to deprivovaní muži, kteří měli často sami:

- 1) „nepřítomného“ otce,
- 2) nebo otce zcela podřízeného matce.

Usměrňovat chování mužů cukrem a bičem bude velmi pravděpodobně beznadějně, když se jim neposkytne to, co potřebují. Především důstojnost, pocit bezpečí a smysl života, který nemůže být rozhodně zúžen na péči o děti. Patriarchát je výsledek lidské přirozenosti a podle všeho i historická „podřízenost“ žen není něčím, co je možné násilně odstranit (Zoja, 2017, s. 228).

„Vzory současných adolescentů jsou jiní adolescenti.“

(Zoja, 2017, 247).

(Chybí skuteční otcové.)

Absence otcovské autority vede k tomu, že vzory, tak důležité pro syny, se změnilly na horizontální (orientace na vrstevníky). Ty vertikální (otcové jako rozhodující nositelé hodnot) se ztrácejí. Nevýhodou horizontální nápodoby je, že nevede k individuaci (rozvoji a růstu osobnosti) a nenabízí iniciace (neuspokojuje potřeby symbolu mužství). Nový fenomén, který můžeme registrovat všude okolo, spočívá např. v tom, že syn (stejně tak dcera) oslovuje otce jménem. Otec se stal pouhým kamarádem svých dětí. Rezignuje na svou vychovatelskou roli. Jsou to otcové, kdo se snaží získat uznání synů i dcer a často se jim dostane jenom pohrdání. Nikoli naopak, jak tomu bylo dříve.

Proto návrat k vertikálnímu směru, tj. spojení dítěte s otcem a s předky je jednou z možností záchrany. Když chlapci nehledají životní vzory vertikálně, ale

horizontálně (mezi vrstevníky), projeví se to rivalitou s otci. V extrémě kriminalitou. Otec se proměnil z toho, kdo žehná, v obyčejného sponzora. Zdůvodňovat potřebu otcovství jen zajišťováním materiálního blaha dítěte (a často i ženy) je ponižující a v některých variantách i kontraverzní a scestné. Materiálně rodiny bohatnou, ale psychicky chudnou. Chybí rituály, úcta k symbolům, které mají hodnoty samy o sobě. Muži ztratili otcovství tím, že byla zavržena symbolická dimenze, míní Zoja (2017, s. 246). Když se otec snaží pouze materiálně pomáhat dítěti, má to minimální symbolickou hodnotu. Bankovní konto ve skutečnosti nic nenahrazuje. Materiálně nemá funkci základní hodnoty ve společnosti, která je materiálně víceméně zajištěna. Říká se tomu „lidská důstojnost“. (Bonelli, 2018, s. 76): *Člověk není pouhé něco, je to někdo. Je schopen poznávat sám sebe, být svým pánem, vydat se všanc svobodě, zakládat společenství s jinými osobami a přispívat svým dílem lidskému společenství. Člověk je na rozdíl od všech zvířat nadán schopností transcendovat sám sebe. Tato lidská důstojnost je základem lidských práv. Být si toho všeho vědom je zdravé a podpůrné pro vztahy.*

Jaké jsou důsledky vyhnání a ztráty otců? Na to se pokusíme odpovědět v následující kapitole.

20 VNITŘNÍ PRÁZDNOTA DNEŠNÍCH DĚTÍ

Vývoj vztahů otce a syna dokládá Yablonsky (1995). Rozlišil tři fáze. V první fázi se hraje o co nejtěsnější citové splynutí otce s jeho dětmi. I v kojeneckém věku synové pozorují své otce a reagují na ně. Podle nejnovějších poznatků není kojenecký věk výhradně doména mateřské péče. Je důležité, aby se otcové nebáli dávat najevo svoje hlubší city, protože děti v tomto věku potřebují od otců zpětnou vazbu. Zpětná vazba je základnou, na níž se postupně vystaví identita syna a dcery, tj. představa o sobě jako o muži nebo ženě.

Dítě pomocí zpětné vazby má možnost průběžně hodnotit svoje chování pohledem otce. Vztah je oboustranný. Ne toliko syn reagující na otce, ale i opačně. Otec se „vyvíjí“ v interakci se synem. Yablonsky (1995, s. 90) se domnívá, že mnozí muži se změnili po narození syna, když se o něj mohli starat. Yablonsky (1995, s. 93) píše: *„Míra, v jaké otcové nechávají splývat své já s já svých synů, je klíčovým faktorem pro étos celé společnosti. Působení otců, jejichž já splývá během prvních let vztahu s já jejich synů, má vysoce pozitivní vliv na vytváření humanističtějšího společenského systému.“* Jinak řečeno, humanismus ve společnosti jako celku je propojen a do značné míry závislý na propojenosti otců a synů. Vytlačování otců z rodičovských rolí, jak je v masovém měřítku pozorujeme, je jednoznačně zhoubným jevem. A tvrdit, že úteky otců od dětí jsou jenom jejich privátním nedostatkem, je stejně hloupé, jako tvrdit, že feminizace práva a medicíny nebude mít pro společnost destruktivní charakter.

Druhá fáze vývoje vztahu otců a dětí probíhá v období dospívání. Především chlapci bojují o svou samostatnost. Chlapec se bytostně neobejde bez vymezení zejména vůči matce. Vyžaduje pro sebe bezpečí a jistotu, že otec je tu pro něho. Rozdíl oproti předchozímu období ve vztahu k otci spočívá v tom, že syn se snaží prosazovat svoje potřeby a názory, i když ví, že nemá pravdu. Podstatou je nezávislost. Otec v této fázi vývoje je jedním z jeho přirozených „nepřátel“. Příkladem mohou být rvačky ve smyslu přiměřeného porovnávání sil. Syn experimentuje a otec to nemůže brát jako vážnou záležitost, ale jako hru.

Ve třetí fázi máme co do činění s rovnocenným přátelstvím mužů. Mnoho vztahů mezi synem a otcem může být zablokováno právě ve druhé fázi (Yablonsky,

1995, s. 114–115). Může tomu tak být např. proto, že syn byl pro otce jediným tvorem, kterého otec ovládal. Otec se tak mohl v některých případech syna snažit udržet v závislosti na sobě. Mnozí tzv. „revolucionáři“ či „rebelové“ vlastně z psychologického hlediska bojovali se svými otci.

Shrneme-li, co bylo řečeno, můžeme hovořit o trojí ztrátě:

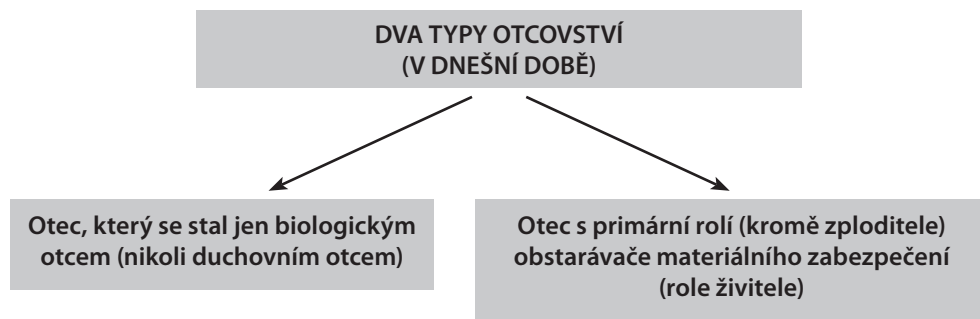
- 1) ztrátě otcovského požehnání,
- 2) ztrátě pozvednutí,
- 3) ztrátě iniciací.

A otcové mlčí, neprotestují. Jenže nemlčí ze zlé vůle, ale proto, že nevědí, co by měli dělat. Podle Zoji (2017, s. 254) se mužská soutěživost a agresivita vybíjely a vybíjí ve válkách, v zabíjení jiných mužů. Iniciace a ztráty otcovství jsou částečně nahrazovány destruktivismem. Tím přirozeně nechceme říci, že vymizení iniciací je příčinou vzniku válek. Taková interpretace by byla prostoduchá. Nicméně je pravděpodobné, že absence mužského vedení (iniciací) se promítá např. do riskantního chování mladých mužů. Lezou na střechy vagonů pod elektrické troleje nebo podnikají jiné akce, které ohrožují jejich životy. Nevědomě se snaží dosáhnout uznání dospělosti, tj. být iniciováni. Ve skutečnosti se může také jednat vlastně o jakousi protiotcovskou regresí. Otec neoceňuje syna, protože sám ztratil prestiž a ztratil moc. Syn z pohledu otce nezvládá skok do dospělosti, otec jím proto pohrdá. A syn naopak vidí v otci jen formální autoritu anebo ani tu ne. Vznikl bludný kruh neúcty a vzájemného pohrdání.

V čem hlavně je otec jiný než matka? Podle názoru Zoji (2017, s. 257) otcové podporují rozdíly opřené o rozvoj dítěte, vývoj jeho jednání i myšlení. Je to proces duševního projektování, tj. plánování lidského potenciálu dítěte. Zdaleka nikoli pouze materiálního. Např. se může jednat o přebírání profese z otce na syna. Funkci otce ale převzaly školy. Tím otce odsunuly na vedlejší kolej. Otec přestal být učitelem a zprostředkovatelem hodnot. Místo otců máme učitelky. Otec se přestal účastnit volného času svých dětí. Stal se svého druhu cizincem, případně lovcem peněz. To platí pro USA i Evropu. Ideál živatele, myslí si Zoja (2017, s. 261), je v jistém smyslu regresivní. Je to návrat ke společnosti lovců, kdy se otcové na dlouhou dobu (lovu) vzdalovali od rodiny. A necítili se za to provinile. Svě syny ale tenkrát brali s sebou. Učili je lovit. Synové o otcovskou lásku dnes jakoby ani nestáli. Chtějí maximálně jen „vítězného otce“ v ekonomické soutěži. Děti po otci nevědomě žádají zvířecí model jeho chování. Otcovství sice vzniklo ve světě zvířat, ale stalo se podnětem pro vybudování lidské společnosti. V moderním společenství je otec

svou identitou postaven na pracovním úspěchu. Společnost otce nově sráží na ty, kdo jen financují rodinu. Jestliže otcové neměli práci, ztráceli úctu a hledají únikové cesty v alkoholu, drogách, promiskuitě apod. (Béreš, 2012). Osud „nedůstojného otce“ hrozí, i když zřejmě nikoli v takové míře, také matkám (Zimbardo, 2017). Např. v USA se matky stávají „ženami kariéristkami“ a mohou ztratit úctu dětí, když nedosáhnou úspěchu. I matka se mění v lovkyni peněz.

Zoja (2017, s. 264) rozlišuje dva typy současného otcovství.

Tito otcové jsou ve skutečnosti naprosto přízemní. Soupeří s jinými otci v materiální sféře a jsou sekundárními rodiči v rolích pomocníků matek. Soupeří s matkou o přízeň dětí. Nejsou nositeli vyšších hodnot. Nenesou vůdčí otcovský odkaz.

Proto se chlapani vracejí k tlupě. Otcové už to udělali. Tiše a nenápadně. Společnost vyrábí z otců přízemní predátory. A synové vedou zoufalé boje proti otcům, které vnímají jako pouhé vlčáky. Chlapanům byl svět horizontálně zploštěn. Krach patriarchátu a hodnotový systém preferuje materiální úspěch před morálkou a skutečným lidským rozvojem. A tlupy adolescentů odmítají vyšší hodnoty, které ve skutečnosti ani nepoznali. Nebo právě proto, že je nepoznali. Nesnažme se hledat viníky v otcích. Sami jsou oběťmi sociálních poměrů.

21 NEVĚDOMÉ HLEDÁNÍ OTCŮ

Ujasněme si, že hledání otců je primárně nevědomé a zadruhé, že především hledáme vnitřního otce. Otec byl nejen v nedávné historii, ale i v současnosti napadán, urážen hnutími, která útočila na patriarchát a maskulinní autority. Příkladem mohou být agresivní feministky (tedy ne všechny feministky) a progresivisté zrození Frankfurtskou školou. Pokořit muže a otce je jedna věc. Druhou věcí je, že děti otce potřebují pro svůj zdravý vývoj a život. Je žádoucí, aby byla otcům navrácena spravedlnost. Je tomu tak proto, že teprve otcové umožní dětem skutečně dospět.

Otcové ustupují a zapomínají na své děti (Zoja, 2017, s. 275). Ale děti nezapomínají na otce a v tom je naděje. Ztráta otce je zásadní především pro syna. Pro dceru je primární matka. Ta je pro ni vzorem dospělého života. Dcera prázdnotu ze ztráty otce pozná až později. Minimálně tehdy, když bude hledat životního partnera.

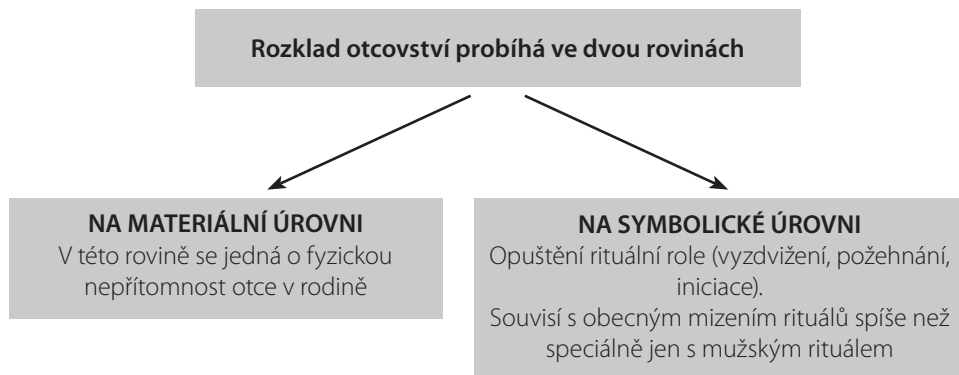
Donutit násilím otce k poslušnosti pro platbu alimentů je právně možné a děje se tak cestou práva, tedy násilím. Justiční mašinérie funguje bezchybně. Už jsme konstatovali, že otce nelze násilím donutit, aby přijali psychickou odpovědnost. Otec má a vždy snad bude mít možnost volby. Může dítě odmítnout. Hranice mužské pravomoci byly na základě sociálního kontraktu podřízeny ženám. Prý v zájmu dětí, tvrdí hledači ideově násilnických způsobů řešení. Zoja (2017, s. 280) suše konstatuje:

- 1) žena se může zbavit mateřství rozhodnutím o potratu,
- 2) muž se otcovství nezbaví, když zplodí dítě (o potratu rozhoduje žena). Dítě může na otce kdykoli ukázat prstem a hnát ho před soud.

Nicméně otec je mnohem více než biologické určení otcovství (Zoja, 2017, s. 280): „*Hledání otce nemůže být jen právním, statistickým a ekonomickým problémem: nalezeného otce lze přinutit k finanční podpoře dítěte, ale ne k otcovskému požehnání, které dítě potřebuje stejně naléhavě. Hledání otce také není problémem jen individuálním; musí hýbat celou společností, aby otcové zvítězili nad tlupou mužů. Tento boj ohrožuje celou civilizaci: nejenže dnes máme k vítězství daleko, ale regrese k nezodpovědnému mužství nabyla nevidaných rysů.*“

Otcovská odpovědnost za péči o rodinu zaniká. Zredukovala se na hmotnou stránku. Ženám se může podařit zaplnit vakuum po otcích, ale společnost jako celek bude stejně rozvrácená, protože bude nadále masivně zasažená její mužská část. **Společnost má před sebou zřejmě** návrat k předhumánnímu stupni. Ubývá skutečných otců a roste tlupa soupeřících mužů. Ještě nedošlo k boji o samice.

Přitom se podle Zoji (2017, s. 289) mnoha ženám zdá, že většina mužů jakoby byla přebytečná, protože ztratili svou individualitu, zbavili se (nebo byli zbaveni, pozn. J. S.) otcovské odpovědnosti. Paradoxně ale tento stav ženy samy pomáhají vytvářet.

Materiální úroveň mohou převzít matky, ale tu symbolickou nikoli. Kromě toho se matky nemohou snažit donekonečna nahrazovat otce. Otcovské úkoly matky ale přejímaly v historii vždy. Především když byl muž odeslán na válečná jatka. Rozdíl (Yablonsky, 1995, s. 131) otce „odejitého“ rozvedem a otce „vzdáleného“ v důsledku jeho odvezení do války (Odysseovská role) či mrtvého otce, je v tom, že otec, který zemře, nechává trvalou a většinou pozitivní vzpomínku. Kdežto rozvedený otec je matkami líčen jako úděsná figura. V obou případech si syn i dcera vytvářejí svou vlastní představu o otci. Vzniká jim prostor pro představivost. Postrádají ale konfrontaci s realitou. Více než otce ve fyzickém slova smyslu chybí výchově otec duchovní. A duchovního otce matka nenahradí. Mizení otců nesouvisí ani tak s matriarchátem nebo patriarchátem. Je především důsledkem toho, že společnost přichází o mýty a rituály. Proces je pravděpodobně nevratný.

Sociologové rozlišují silné a slabé instituce. Silné instituce jsou ty, jejichž vzorce chování i vzorce myšlení členové společnosti přejímají jako samozřejmá a nepochybná. Vnímají je jako axiomy. Nepřemýšlejí o nich, protože jsou pro ně zautomatizované. Otcovství, dříve silná instituce, prochází deinstitutionalizací. V minulosti byl otec morální autoritou. Prezentoval rodinu, byl kontrolorem a mužským rolovým modelem pro potomky, tj. (Fafejta, 2012, s. 242): „*vzorem chování pro syny a reprezentantem mužství pro dcery*.“ Vše se opíralo o skutečnost, že otec byl živitelem rodiny. Paradoxně to znamenalo, že neměl moc času být doma. Matka měla a dosud má tři možnosti (Zimbardo, 2017, s. 141):

- 1) práce na plný úvazek,
- 2) domácnost na plný úvazek,
- 3) kombinace obojího: práce na částečný úvazek.

Otcové mohou zvažovat také tři možnosti:

- 1) práce na plný úvazek,
- 2) práce na plný úvazek,
- 3) práce na plný úvazek.

Muži se učí milovat svou rodinu tím, že ji skoro pro práci nevidí. Ženy milující rodinu (minimálně své dítě) jsou s ní neustále. Zimbardo (2017, s. 141): „Ženy zvažují, zda se mají do práce „opřít“ nebo „si dát pauzu“, zatímco mužům se možnost „dát si pauzu“ nenabízí. Nenechme se mýlit teoretickou představou, že otec může už také zůstat s dítětem doma. Doma zůstává jen statisticky nevýznamné množství mužů a je otázka, jestli jde o tlak peněz (partnerka vydělává více) nebo o jejich přirozenou a skutečnou seberealizaci.“

Za opravdovou vychovatelku je v současné rodině považována vždy matka a otec většinou působil na děti skrze matku. Žezlo výchovy přebíral otec až s nástupem puberty dítěte a zpravidla se tak dělo hlavně u chlapců. Děti ale v pubertě už měly vybudovány nesrovnatelně silnější citový vztah s matkou. Otec byl ve skutečnosti nenápadně vyloučen z emocionálního života rodiny. Postupně se otec stal pouhým matčíným asistentem. Fafejta (2012, s. 243) píše: „V české knize *Naše dítě autorka požaduje především otcovu účast při koupeli dítěte a při jeho ošetřování v době nemoci. Od další péče byl otec přímo odrazován s odkazem na jeho menší pečovatelskou kompetenci a možnost, že by dítě rozmazlil.*“

Jak jsou ženy vlivem ekonomických tlaků vtahovány do pracovního procesu (50.–70. léta v Česku), otcové se více angažují ve volném čase dětí. Tento prostor nemusel vyplývat z jejich přání, ale mohl být jednoduše vynucován sociálně-ekonomickými změnami. Současně roste počet otců, kteří buď nejsou schopni se zapojit do výchovy dětí, nebo nechtějí a nebo také jim to prostě není umožněno. A objevuje se, i když v malém, i opačný trend – otcové, kteří pečují o děti už od jejich narození. Uvedené schizma může procházet životem jediného muže: staral se o děti od narození a po rozvodu byl justiční mašinerií od dětí „odstaven“. Na své rodičovství byl nucen rezignovat nebo nucen nebyl, ale psychicky situaci nezvládl a rezignoval sám a „dobrovolně“. Společnost k tomu otce vede, protože otcům jsou děti do péče svěřovány soudním systémem výjimečně.

Narozdíl od otcovství je mateřství dosud silnou institucí. Mateřství a pečovatelství (možná i vychovatelství) se u žen a matek jeví jako přirozené. Jinými slovy otcové se mají měnit, ale matky nikoli. Přitom je otázka, která část společnosti tyto představy předepisuje. Otec by měl být pečovatel i živitel a výsledkem je, že není nakonec ničím.

Otcům (a nejen jim) není příliš jasné, jaký je vlastně obsah role, kterou mají hrát. Jestliže je otcovství aktem vůle, je nezávazné a dobrovolné. Pak ale otcům nikdo nenabízí přijatelné kulturní scénáře toho, jak být „správným“ otcem. Závisí to spíše na partnerech, jak se domluví.

Nadšené řečnění o aktivním otcovství (Fafejta, 2012, s. 246) s sebou nese stinné stránky. Předně jsou na otce vznášeny požadavky, které nejsou schopni splnit anebo nejsou ochotni plnit. Požadavky na otce ve smyslu zvýšené pečovatelské aktivity nemusí být vždy vítány jak otci, tak matkami či sociálním okolím (např. zaměstnavateli). Společnost (zvláště její ženská část) chápe otcovství jako něco, co muži plní nedostatečně. Ekonomicky už rodinu sami stejně nezajistí a současně ale nejsou schopni fungovat uspokojivě v rolích náhradních nebo pomocných pečovatelů a vychovatelů. Mění se možná spíše jen příručková kultura otcovství, kterou masmédia (obvykle redaktorky-aktivistky) licoměrně nabízejí.

Problém je v tom, že po narození dítěte je po otcích požadováno, aby své ekonomické úsilí (finanční příjmy) ještě navýšili a zároveň byli pečovatelskými „podržtaškami“. Znamená to, že mají na rodinu méně času, než tomu bylo dříve. Přenést tento úkol na partnerku je obtížné, protože muž je obvykle schopen vydělávat více peněz. Do doby, než genderová rovnost umožní ženám vydělávat stejně a ne-li více, aniž by musely odvádět stejné množství práce jako muži. Říká se tomu pozitivní diskriminace.

Otcové, kteří se soustředí na vydělávání peněz, mohou mít pocit, že by se rodině zpronevěřili. Společnost je přitom nepřestává oceňovat ve smyslu hegemonní maskulinity.

Je řada otců, kteří netuší, jak pečovat o děti. Jejich otcové to nedělali. Nemají vzory, které by nebyly pouhým napodobováním matek. Nejsou ani vedeni k tomu, aby pečovali. Společnost je „spotřebovává“ jako lidský materiál ve válečných konfliktech, na rizikových pracovištích apod. a následně je odhodí. Některé rádoby „vědecké“ příručky a manipulativní masmédia vymývají mozky mužů přesvědčováním, že muž starostí o děti neztrácí svou maskulinitu. Otcové pečující o děti jsou líčeni jako ti praví muži. Mají být jakýmisi superhrdiny. V tomto pojetí

zvládnou všechno. Je dost pravděpodobné, že (Fafejta, 2012, s. 248): „*Muži se tak mohou ocitnout v situaci, kdy dostát požadavkům na ně kladeným a zachovat si duševní pohodu, lze jen velmi obtížně.*“ I jen okrajové pokusy o relaxaci mohou být vnímány jako okrádání rodiny.

Otcové, kteří zvolili roli pečovatele, jsou nezřídka vnímáni jako nedostateční. Společnost (přátelé, příbuzní, zaměstnavatelé a dokonce někdy i partnerky) očekává, že primárním živitelem bude nadále muž. Není-li tomu tak, je to mnohdy hodnoceno jako selhání. Ženy čerpají z péče o děti svou moc, o kterou se nechtějí dělit. Muž jako primární rodič bourá Bowlbyho představu (Koukolík, 2018, s. 69–72; Vrtbovská, 2010 aj.). Navíc se tím snižuje sociální důležitost mateřství a ženy coby prvního mocného rodiče. Kromě toho muž v pečovatelské roli je samotnými ženami pojímán jako málo přitažlivý. Tradiční vnímání přitažlivosti a lásky je genderovou vyvážeností atakováno a nakonec knokautováno.

Fafejta (2012, s. 250) upozorňuje, že snahy o likvidaci tradiční rodiny s víceméně jasně definovanými rolemi muže a ženy ignoruje skutečnost, že nutně bude mnohem častěji docházet k nevyjasněnosti rolí, a tedy ke konfliktům. Nejsou k dispozici zmapované postupy jednání. Muži v zaměstnání jsou ti, od kterých se očekává větší loajalita k firmě, větší pracovní nasazení, např. v počtu odpracovaných hodin, pružnost atd. Primární mateřství žen brání podobnému postoji k pracovnímu výkonu, jaké zastávají muži. Z pohledu muže je přirozené, když se ženy více angažují v rodině. Giddensův model demokratické rodiny (Giddens, 2012) předpokládá, že demokratickou debatou partnera a partnerky oba dojdou ke „svobodnému“ rozdělení rolí. Demokratická debata nemusí vůbec dobře fungovat. Je tomu tak proto, že představa o ní je postavena na modelu romantické lásky. Ta se přirozeně časem vytratí a vztah se snadno rozpadne. Každý z aktérů si začne hledat nový „ryzí vztah“. Konečným řešením demokratických vztahů v rodině jsou rozvodové boje, ve kterých muži, díky nastavení „práva“, prohrávají. Nejde přece o spravedlnost, jak tvrdí mnohé soudkyně, ale o právo.

Otcovství je vnímáno (většinou) jako druhořadé rodičovství, které je závislé na matkách. Mateřství je biologické, otcovství kulturní. Součástí většinových sociálních postojů a názorů je vize, že ženy disponují mateřským instinktem, kdežto muži otcovským instinktem nikoli. Otcovský instinkt prý neexistuje. Odtud představa, že otce je možné nahradit mnohem snáze než matku. Představa feministek a obdobných aktivistek, že původní otec je lehce nahrazen nevlastním, ale pečujícím otcem, ukazuje, že podle těchto představ je otcem dětí ten, kdo

o ně momentálně pečuje, Fafejta (2012, s. 253): „*Nejenom sociální, ale i právní systém je nastaven tak, že matka musí výrazně a opakovaně selhávat, aby jí po rozvodu nebylo svěřeno dítě. Naopak aktivní, pečující otec nemusí mít šanci ani na střídavou péči, pokud s takovým uspořádáním nesouhlasí matka. V ČR tuto praxi napadl Ústavní soud, opatrovnické soudy se ovšem jeho nálezelem zatím příliš neřídí.*“ Výsledkem je rezignace i těch otců, kteří se dosud o své děti starali. Tlumí tím svou bolest, a to ještě mnozí mohou být rádi, že je matka v boji o dítě nenařkla např. ze sexuální deviace a nebyli podrobena ponižujícímu, spíše veterinárnímu než lékařskému vyšetření.

Intimní vztah k dítěti je matkám povolen. V případě otců to může být vážný problém, který hrozí obviněním z pedofilie a sexuálního zneužívání dítěte. Po rozvodu je aktivní otcovství matkami v mnoha případech vnímáno jako útok na jejich práva. A otcové rezignují a nepomohou knižní výzvy, o které se někteří autoři pokoušejí (např. Ballnik, 2012).

Otcové a otcovství by si zasloužili silnou společenskou podporu a ochranu. Na jedné straně nedegradovat muže jen na živitele, na druhé straně nedegradovat jej ani na pomocníka matky a zatřetí nedegradovat jej ani na „tak trochu“ na obojí. Není to rodič č. 2. Interpretace otcovství médií je většinou paskvil. Otec by se neměl vzdát své maskulinity. Navíc je ve hvězdách, jestli pojetí rodičovství může uspokojovat všechny muže. Yablonsky (1995, s. 86 a dále) uzavírá následky chybějícího otce do tří okruhů.

Zprvė, chybė-li synům (a evidentně i dcerám) silná otcovská postava, stává se, jak už bylo řečeno, často takovou postavou syn sám. Kde není otec přítomen, je tato role přenesena na syna. Rodina pohřešuje mužskou postavu. Protože tuto roli už mají chlapani vyzkoušenou, stávají se zpravidla později silnými otci.

Zadruhé synové „milujících“ otců svou roli přijímají klidně a důstojně. Mají posléze své vlastní děti velmi rádi a respektují je. Otec jim byl pozitivním vzorem a sami se pozitivními otci stávají. Transgenerační přenos.

Zatřetí mnozí z lidí, kteří skončí jako ti, kdo překračují zákon a jejich duševní zdraví není zcela v pořádku a nezvládli svou roli, patřili k těm, kterým chyběl v dětství otec.

A tak nezbývá, než doufat, že otcovství bude společnost věnovat pozornost také jinak než jeho kriminalizací. A že pro muže i ženy budou platit, navzdory různým Istanbulským úmluvám, stejná lidská práva. Lidská práva jsou jen jedna a měla by platit stejně tak pro muže jako pro ženy, otce i matky.

ZÁVĚR

Kladli jsme si za cíl reagovat na genderovou ideologii nesenou myšlenkami Frankfurtské školy a čtvrtou vývojovou fází feminismu. Vztahy mezi muži a ženami jsou takto pojatým viděním světa chápány jako vztahy boje. Ty se následně promítají do celospolečenských vztahů. Mají nemalý vliv na výchovu nových generací. Hmatatelným výsledkem snah po zvrácení rovného postavení mužů a žen je tzv. Istanbulská úmluva.

I my jsme pochopitelně pod vlivem ideologie. Naše vidění světa je vedeno myšlenkou, že mezi muži a ženami není nosný vzájemný boj, ale naopak sociální rovnost a spolupráce. Přirozeně nejde o totální a mechanickou rovnost. Muži i ženy mají svá specifika, která se odrážejí od pohlavní identifikace a rolí, které ve společnosti obě pohlaví zastávají. Oproti minulosti se role výrazně sbližují. Nicméně mezi muži a ženami zůstávají naštěstí rozdíly, které není dobré stírat. Rozdíly jsou primárně dány biologicky a potažmo psychicky a jsou dále determinovány kulturně.

Neexistuje pouze ideologicky podmíněná genderová teorie. Jsou zde, a to hned několik, i vědecké teorie. Vyznačují se výsledky exaktních zkoumání. Vzájemně se často doplňují a „vyzobávat“ z nich jen to, co se určitým sociálním skupinám hodí, je cesta ke zkáze. Vývoj pohlavní identity muže, který je hlavním předmětem našeho zkoumání, vede přes četná úskalí. Jedním z největších je potřeba odpoutání od matky a orientace na otce. Výchovné formování osobnosti chlapců je poznamenáno nejen biologicky, ale i kulturou a také společenským nevědomím. Společenské nevědomí není snadné a ani dobré násilně překonávat na základě ideologických nařízení a nově vytvářených stereotypů.

Patriarchát (ve smyslu vedoucího postavení muže a potažmo otce) se nám jeví tak, že je v mnoha směrech příznivěji nakloněn ženám. Např. v postavení dívek a žen ve vzdělávacím systému a v přístupu k prestižním, jako jsou profesím medicína nebo právo aj. Zdá se, že muži jsou např. soudními mašinériemi přísněji trestáni za srovnatelné činy, ve vězeňství se s muži zachází hůře, v právech na děti po rozvodech to stále vypadá pro otce nedobře. Také v péči o zdraví (včetně psychického) je zřejmě mezi muži a ženami deficit v neprospěch mužů. Redukování mužů na nástroj pro vydělávání peněz nevypadá pro muže nijak povzbudivě atd. Problematika domácího násilí je primárně viděna optikou fyzického násilí

na ženách. Psychické týrání partnerů partnerkami je v praxi ignorováno anebo bagatelizováno v kategorii běžného partnerského násilí. Docházíme k názoru, že je žádoucí nahrazovat systémy trestání (včetně veterinární „lěčby“ kastracemi) prosazováním humánní výchovy a v případech potřeby terapiemi. Že existují první pokusy, o tom svědčí např. pražská Liga otevřených mužů.

Za jeden z nejzávažnějších z celé „mužské problematiky“ považujeme sociální procesy směřující k zániku významu otcovství. Nehledejme, jak je to v naší kultuře často zvykem, viníky. Absence otcovství má fatální následky pro společnost jako celek. Nastal čas se zamyslet, o jaké nové a významné postavení otcovství je potřebné usilovat. A zda mnohé sociální deviace, se kterými bojujeme plejádami trestů, nemají svůj původ v degradaci otcovství. Otec není a doufejme ani nebude pouhým pomocníkem matky. Je jinou kvalitou, která stojí přinejmenším na stejné úrovni jako matka. V řadě odstínů dokonce matku v její výchovné roli převažuje. Právě otec je možná klíčem k řešení vnitřní prázdnoty chlapců, ale i dívek a v jejich „pudové“ potřebě otce nacházet.

SUMMARY

Man in his Educational Role as a Nobody?

(Issues in men's and fathers' positions in educating/ bringing up children)

The study focuses on the position and status of men in the context of contemporary European and American culture; further, the role of fathers in education/ bringing up children is examined. The author questions gender ideology, focusing on the latest, aggressive form of feminism. Interestingly, Neo-Marxism and the Frankfurt School seem to have a common ground in seeing the world as a fight between those who are oppressed and those who oppress them. In this context, the woman is considered to be the one who is oppressed, and the man as the oppressor. As such, the fight between men and women creates a platform on which chauvinistic feminism relies for its interpretation of the world.

The author strongly believes that perceiving and interpreting the gender issue is almost impossible if a fight between different points of view becomes the starting point of the discussion. Although the need for equality between men and women is not doubted by the author, equality does not mean sameness. It follows that suppressing discussion and sometimes even stopping scientific (not ideological) investigation in the name of so called political correctness cannot be recommended.

This study aims to examine the gender issue from men's standpoint, mainly because the issue of women's rights versus the discrimination against women seem to prevail in the current public sphere. The author examines the gender issue from three angles. Firstly, a man's (boy's) childhood, family life and school experience are described. Secondly, the author focuses on the impact of boys' experience in childhood on some men's later mental health. It may be argued that the impact of mental difficulties some men experience could be connected with increasing criminality. Further, issues of punishment and possibilities of therapeutic treatment are examined. The theoretical basis of the study is related to humanistic trends (expressed namely by C. R. Rogers and his followers), C. J. Jung (e.g. Verena Kast), and many others. Finally, the issue of patriarchy is one of the principal questions addressed in this study. Is it true to say that men desire patriarchy as a system of governing society? This issue was studied in depth by American psychologist Philip Lombardo, whose works are also referred to in this study.

The third, and the last point of discussion relates to fatherhood. It seems fathers are being gradually pushed out from having a role in a family, from educating/bringing up their children. Where and why are fathers disappearing? If the impact of fathers on educating /bringing up children seems to be more and more marginal, what does this tell us about the society? In this respect, the works of Jung's follower, psychologist and anthropologist Luigi Zoja, have also been studied and referred to.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Alt, R. (1959). *Přednášky o výchově na raných vývojových stupních lidstva*. Praha: SPN.
- Atkinsonová, R. a kol. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
- Banmen, J., Gerberová, J., Gomoriová, M. (2005). *Model růstu. Za hranice rodinné terapie. Virginia Satirová*. Brno: Cesta.
- Baštecká, B., Goldmann, P. (2001). *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál.
- Baštecká, B., Mach, J. a kol. (2015). *Klinická psychologie*. Praha: Portál.
- Baxter, I. (2015). *Východní fronta. Tajné archivy SS*. Praha: Nakladatelství Svojtka.
- Beal, C. R. (1994). *Boys and Girls. The development of Gender Roles*. University of Massachusetts at Amherst. McGraw Hill, Inc.
- Begley, Sh. (2007). How Thinking Can Change the Brain. *Wall Street Journal*.
- Bělehradová, A. (2015). *Terapeutická léčba sexuálních deviací v české sexuologii*. MU FSS, katedra sociologie. Diplomová práce. Nепublikováno.
- Bem, S. L. (1976). Die Harten und die Zarten. *Psychologie heut* 9, s. 54–59.
- Bendl, S. (2001). Školní kázeň. *Metody a strategie*. Praha: ISV nakladatelství.
- Bendl, S. (2002). Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 4, s. 19–35.
- Bentovim, A. (1998). *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada Publishing.
- Berenson, K. R., Crawford, T. N., Cohen, P, Brook, J. (2006) Implications of identification with parents and parents' acceptance for adolescent and young adult self-esteem. *Social Science and Medicine*, 60, 2549–2559.
- Béreš, M. (2017) Nezaměstnaní muži (otcové) v kontextu hegemonní maskulinity. In Slabáková, Š., R., Kohoutková, J., Pavlíčková, R., Hutečka, J. a spol. (2017) *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti. Koncepty, metody, perspektivy*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Berger, P. I., Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Berger, P. I. Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Biddulph, S. (1997). *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál.

- Biddulph, S. (2006). *Výchova kluků*. 1. vyd. Praha: Portál.
- Biddulph, S. (2007). *Mužství. Jak zvládat všechny mužské role*. Praha: Portál.
- Black, A. (2014). Differences in Listening Between a Man and a Women. *How (online)*.
- Bonelli, R. M. (2018). *Mužský narcismus. Jak ho pochopit a proměnit*. Praha, Portál.
- Bonelli, R. M. (2018). *Mužský narcismus. Jak ho pochopit a proměnit*. Praha, Portál.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Bowlby, J. (2012). *Odloučení. Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Bowlby, J. (2013). *Ztráta. Smutek a deprese*. Praha: Portál.
- Brendro, L. K., Ness A. E. and Colleagues (1983). *Re-educating troubled youth*. New York: Aldine de Gruyter.
- Brisch, K., H. (2011). *Poruchy vztahové vazby. Od teorie k terapii*. Praha: Portál.
- Brodcová, D. *Proč Češi umírají dřív než průměrní Evropané? Důvody jsou v kondici zdravotnictví*. [online]. [cit. 2019, 12. 5]. Dostupné z WWW <https://www.seznam-zpravy.cz/clanek/proc-cesi-umiraji-driv-nez-prumerni-evropane-duvody-jsou-v-kondici-zdravotnictvi-83734?dop-ab-variant=100&seq-no=1&source=hp&utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=z-boxiku&utm_campaign=null>
- Buriánek, J., Kovařík, J., Zimmelová, P., Švestková, R. eds. (2006). *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton.
- Campbell, A., Muncer, S. (1998). *The Social Child*. East Sussex: Guildford and Kongs Lynn.
- Campbell, A., Shirley, I., Candy, J. (2004). A longitudinal study of gender-related cognition and behaviour. *Developmental Science* 7, pp. 1–9.
- Carnegie, D. (1992). *Jak získávat přátele a působit na lidi*. Praha: Talpress.
- Colapinto, J. (2001). Praha: Triton.
- Collins, W. A., Kutza, S. A. (1991). *Developmental Psychology. Childhood and Adolescence*. New York, Macmillan Publishing Company.
- Corneau, G. (2012). *Chybějící otec, chybující syn. Jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál.
- Cowan, P. A., Cowan, C. P., Pape, C. Kerig, P. K. (1993). Gender differences in family formation and parenting style. In: Cowan, P. A. (ed.) *Family, self, and society: Toward a new agenda for family research*. Erlbaum, Hillsdale.

- Cowie, H., Wallace, P. (2000). *Peer Support in Action. From Bystanding to Standing By*. London: SAGE Publications.
- Crocker, L. (2013). *Why Women Don't Like Lady Bosses*. *Daily Beast* (cit. 28. září 2014). Dostupné z: <http://www.thedailybeast.com/witw/articles/2013/11/13/why-do-women-say-they-don-t-like-working-for-female-bosses.html>.
- Czechitas. [online]. [cit. 2020, 23.1.]. Dostupné z WWW <https://www.czechitas.cz/cs/>
- Čírtková, L. (2000). *Policejní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál.
- Čírtková, L. (2002). Domácí násilí ve faktech a teoriích. In: *Gender – rovné příležitosti – výzkum 1/2002*.
- Dannhauer, H. (1973). *Geschlecht und Persönlichkeit*. VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin.
- Dee, T. (2006). How a Teacher's Gender Affects Boys and Girls. Center for Education Policy Analysis, Stanford University (cit. 30. července 2015), s. 71, 73. Dostupné z: https://cepa.stanford.edu/sites/default/files/ednext20064_68.pdf.
- Edmiller, A., Wilhelm, T. (2010). *27 manipulativních technik. Jak účinně manipulovat a ještě účinněji se bránit*. Praha: Grada Publishing.
- Erikson, E. H. (1994) *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton and Company.
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. New York: Basic Books.
- Feminizace ve školství* (1994). Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání.
- Feřtek, T. *Tohle školství není pro kluky, říká PISA*. [online], [cit. 2019, 12. 5]. Dostupné z WWW <https://www.respekt.cz/spolecnost/tohle-skolstvi-neni-pro-kluky-rika-pisa?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu#>
- Fifková, H. (1999). Ústní konzultace. In: Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha, Grada, s. 169.
- Fila, K.: Přijíždí transfobní feministka. Proč Prague Pride protestuje proti Greenové? https://magazin.aktualne.cz/kultura/literatura/germaine-greer-festival-spi-sovateleu-praha/r~073bdaacefec1e99ec9ac1f6b220ee8/?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu
17. 10. 2019
- Foster. G. W., VanderVen, et al. (1975). *Child care work with emotionally disturbed children*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Foucault, M. (2000). *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.
- Freud, A. (2005). *Já a obranné mechanismy*. Praha, Portál.
- Garfield, R. (2017). *Mužský kód. Klíč k mužským emocím*. Praha: Portál.

- Giddens, A. (2012). *Proměna intimity. Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.
- Gilbert, G. M. (1981). *Norimberský deník*. Praha: Mladá fronta.
- Gilliganová, C. (2001). *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál.
- Gilliganová, C. (2001). *Jiným hlasem*. Praha, Portál.
- Goffman, E. (2003). *Stigma. Poznámky o způsobech zvládnání narušené identity*. Praha: SLON, 2003.
- Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other inmates*. New York: Doubleday and Company, Inc., Anchor Books edition.
- Goffman, E. (1999). *Všichni hrajeme divadlo*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- Gurian, M. (2018). *Matky, synové a milenky. Jak mužův vztah s matkou ovlivňuje jeho další vztahy se ženami*. Praha: Grada Publishing.
- Hadrboľcová, M. (2015). *Současná relevance Frankfurtské školy*. Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni. Bakalářská práce. Nепublikováno.
- Hanuš, A. (2019). *Jak informují sdělovací prostředky o problematice kastrací sexuálních deviantů*. Ostrava: Pdf OU. Nепublikováno.
- Hartl, P., Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hašek, J. (1951). *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. Praha: Práce.
- Heidbrink, H. (1997). *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál.
- HEYWOOD, J. S. (2001). *Children in Care. The Development of the Service for the Deprived Child*. London: Routledge, 2001.
- Holly, M. (2016). *O duši a sexu. Rozhovor s Marii Těthalovou*. Praha: Portál.
- Horney, K. (2000). *Neuróza a lidský růst. Zápas o seberealizaci*. Praha: Pragma, Triton.
- Horney, K. (2004). *Ženská psychologie*. Praha: Triton.
- Jandourek, J. (2011). *Sociologie zločinu. Proč lidé vraždí a jezdí načerno*. Praha: Portál.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada.
- Jung, C. G. Editor John Beebe. (2017). *Aspekty mužství*. Praha: Portál.
- Jung, C. G., Franz, M., Henderson, J. L., Jacobi, J., Jaffé, A. (2017). *Člověk a jeho symboly*. Praha: Portál.
- Karsten, H. (2006). *Ženy – muži. Genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.

- Kast, V. (2013). *Otcové – dcery, matky – synové. Práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě*. Praha: Portál.
- Kast, V. (2020). *Stín v nás. Podvratná životní síla*. Praha: Portál.
- Kast, V., Riedel, I. (eds.) (2014). *Jung. Vybrané spisy C. G. Junga*. Praha: Portál.
- Keller, J. (1996). *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Keller, J. (2011). *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kimmel, M. (2008) *The Perilous World Where Boys Become Men*. New York: HarperCollins.
- Kindlon, D., Thompson, M. (2011). *Kainova výchova*. Praha: Triton.
- Kohnstamm, G. A. Treatment in childhood: Cross-cultural and sex differences. In: Kohnstamm, G. A. Bates, J. E. and Rothbart. (1989). *Temperament in childhood*. Wiley, pp. 483–508.
- Kopřiva, K. (1997). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997.
- Koukolík, F. (2018). *Mocenská posedlost*. Praha: Karolinum.
- Koukolík, F., Drtilová, J. (2002). *Základy stupidologie. Život s deprivanty II*. Praha: Galén.
- Kovářová, D. 1. díl: Istanbulská úmluva zavádí nerovnost mezi pohlavími a „nadrovnost“ žen. Pokud by žena obvinila muže, nemá šanci a nevyšel by z vězení. [online], [cit. 2019, 12. 10]. Dostupný z WWW <<https://www.kupredudominulosti.cz/kovarova-daniela-1d-istanbulska-umluva-zavadi-nerovnost-mezi-pohlavimi-a-nadrovnost-zen-pokud-by-zena-obvinila-muze-nema-sanci-a-nevysel-by-z-vezeni/>>
- Kovářová, D. 2. díl: Istanbulská úmluva je namířena proti mužům, českým zvykům, tradicím, a také našemu národnímu prostředí. [online], [cit. 2019, 12. 17]. Dostupný z WWW <<https://www.kupredudominulosti.cz/kovarova-daniela-2d-istanbulska-umluva-je-namirena-proti-muzum-ceskym-zvykum-tradicim-a-take-nasemu-narodnimu-prostredi/>>
- Kulísek, P. (2000). Problematika teorie raného citového přilnutí (Attachment). *Československá psychologie*, roč. XLIV, č. 5, s. 404–423.
- Kuras, B. (2011). *Jak zabít civilizaci*. Praha: Baronet.
- Le Bon, G. (1997). *Psychologie davu*. Praha: nakl. Kra.
- Letní škola IT Czechitas: Holky programovaly roboty. [online]. [cit. 2019, 12. 5]. Dostupné z WWW
- Levy, A. (2006). *Female Chauvinist Pigs. Women and the Rise of Raunch Culture*. New York: Free Press.

- Linková, M. (2004). Domáci násilí genderová perspektiva. In: Pikálková, S (Ed.) 2004. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách ČR/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. Sociologické texty. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Lovaš, L. Sociálna psychológia násilia. In Výrost, J., Slaměnik, I. (Eds.) *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha: Grada Publishing.
- Martin, C. L. (1990). The role of cognition, understanding gender effects. *Advances in child development and behavior* 23, 113–149.
- Martinek, J. Čeští vězni sedí příliš dlouho, shodli se experti. [online], [cit. 2019, 04. 03]. Dostupný z WWW <<https://www.novinky.cz/domaci/501493-cesti-vezni-sedi-prilis-dlouho-shodli-se-experti.html>>
- Matějček, Z. (1989). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN.
- Matějček, Z., Dydrich, Z. (1994). *Děti, rodina a stres*. Praha: Galém.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. Dunovský, J. (1995). *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing.
- Matějček, Z., Topičová, K. (1976). Dítě v rodině. *Psychologie a patopsychologie dieťaťa*, č. 4, s. 311–320.
- Matoušek, O. (1995, 2. vydání). *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995.
- Matoušek, O., Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
- MecKewn, J. (2009). *Gestalt psychoterapie. Moderní holistický přístup k psychoterapii*. Praha: Portál.
- Molton, M. R., Lucy, A. S. (2015). *Matka, Hetéra, Amazonka, Médium. Čtyři ženské archetypy*. Praha: Portál.
- Možný, I. (1990). *Moderní rodina*. Brno, Blok.
- Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Praha, Slon.
- Na ČVUT probíhá letní škola informatiky. Jen pro středoškolačky*. <https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/na-cvut-probiha-letni-skola-informatiky-jen-pro-stredoskolacky-40293880>
23. 8. 2019
- Nacher, P. (2018). Šílenosti doby korektní aneb konec *Me Too* (mýtů). Praha: Olympia.
- Nasser, E. H., Overholse, J. C. (2005). Recovery from Major Depression: The Role of Support form Family, Friends and Spiritual Beliefs. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 111, č. 2, s. 125–132.
- Nav. Feminismus. In: Petrušek, M. a kol. (2000, s. 222–224). *Sociologické školy, směry, paradigmata*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Nedbalková, K. (2006). *Spoutaná Rozkoš. Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: SLON.
- Nedbálková, K. (2006). *Spoutaná Rozkoš. Sociální (re)produkce genderu a sexuality v ženské věznici*. Praha: SLON.
- Novák, T., Capponi, V. (1996). *Sám proti agresí*. Praha: Grada Publishing.
- Osherson, S. (1986). *Finding Our Fathers: How a Man's Life Is Shaped by His Relationship with His Father*. New York: Ballantine.
- Ostatníková, D. (2016). Neurobiologické determinanty inkluzivní edukace. In Lechta, V. (ed.). *Inkluzivní pedagogika*. Praha: Portál.
- Peck, S. M. (2003). *Svět, který čeká na zrození. Návrat k civilizovanosti*. Praha: ARGO.
- Peck, S. M. *V jiném rytmu. Vytváření komunit*. Praha: Votobia.
- Petermann, F. (1995). Aggressives Verhalten. I: Oerter, R., Montada, L. (ed.) *Entwicklungspsychologie. Ein Lehrbuch*. Psychologie VerlagsUnion: Weinheim/München.
- Peterson, J. B. (2019). *12 pravidel pro život. Protílátka proti chaosu*. Praha: Argo.
- Petrlíková, L. (2006). *Kriminalita žen jako sociální jev*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, diplomová práce.
- Petrusek, M., Miltová, A., Vodáková, A. (2000). *Sociologické školy, směry, paradigmaty*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Piaget, J. Inhelder, B. (2014). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
- Planty, M. et al. (2009) US Department of Education, Institute of Education Sciences. The Condition of Education (NCES 2009-081), s. 118. *National Center for Education Statistics*. Dostupné z: <http://nces.ed.gov/pubs2009/2009081.pdf>.
- Pollack, W. S. (1995). No man is an island; Toward a new psychoanalytic psychology of men. In: *The new psychology of men*. New York. Lewant, R. F., Pollack, W. S.: Basic Books, pp 33–67.
- Poncet-Bonissol, Y. (2012) *Psychický nátlak v rodině*. Praha: Portál.
- Poncet-Bonissol, Y. (2015). *O matkách a dcerách*. Praha: Portál.
- Poněšický, J. (2005). Genderová závist a identita. In *Psychologické dny: Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování*. Heller, D. Procházková, J., Sobotková, I. UP Olomouc.
- Poněšický, J. (2008). Fenomén ženství a mužství. *Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Poněšický, J. (2010). *Agrese, násilí a psychologie moc v životě i v procesu psychotherapie*. Praha: Triton.

- Posterovi, E. a M. (2000). *Integrovaná Gestalt terapie*. Brno: Istitut pro vzdělávání v Gestalt terapii.
- Prekopová, J. (2013). *Pevné objetí. Cesta k vnitřní svobodě*. Praha: Portál.
- Prekopová, J. (2014). *Malý tyran*. Praha: Portál.
- Real, T. (1997). *I Don't Want to Talk About It: Overcoming the Secret Legacy of Male Depression*. New York: Simon and Schuster.
- Rendl, M. (1992). Dotazník – mapování. In: *Co se v mládí naučíš ..., zpráva z terénního výzkumu*. Praha: Pražská skupina školní etnografie: PedF UK.
- Rogers, C. R. (2015). *Být sám sebou. Terapeutův pohled na psychoterapii*. Praha: Portál.
- Röhr, H. (2001). *Narcismus – vnitřní žalář. Vznik poruchy, průběh a možnosti jejího překonání*. Praha, Portál.
- Röhr, H. P. (2013). *Nedostatečný pocit vlastní hodnoty. Sebedestruktivní vnitřní programy a jejich překonávání*. Praha: Portál.
- Rychlíková, A. *Bez spravedlnosti není mír*. [online], [cit. 2019, 12. 24]. Dostupné z WWW <https://www.novinky.cz/kultura/salon/clanek/sloupek-apoleny-rychlikove-bez-spravedlnosti-neni-mir-40306833?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>
- Řehulka, E., Řehulková, O. (2001). Učitelky a učitelé. In: *Učitelé a zdraví III*. Brno, Řehulka, E., Řehulková, O., SÚ AV ČR, s. 143–152.
- Sekera, J. (2016). Veterinární „léčbou“ ke snižování kriminality? In: *Úvahy nad sociální patologií. Konference sekce sociální patologie MČSS, 20.–22. dubna 2016*. s. 155–166. Praha: Masarykova česká sociologická společnost. Sekce sociální patologie.
- Scheffer, T. S., Naus, P. J. (1999). The relationship between fatherly affirmation and woman's self-esteem, fear of intimacy, comfort with womanhood and comfort with sexuality. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 8, pp. 39–45.
- Solženicyn, A. *Souostroví Gulag* (1990). I.-III. díl. Praha, OK Centrum,.
- Sommers, C. H. (2013). *The War Against Boys: How Misguided Policies Are Harming Out Young Men*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Spence, J. T., Helmreich, R. L., Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers of sex-role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology* 32, s. 29–39.
- Stiehler, M. (2016). *Ist Gott noch zu retten?* Monsenstein und Vannerdat.
- Stiehler, M. (2014). *Partnerschaft ist einfach*. Monsenstein und Vannerdat.
- Šichtářová, M. *Politické neziskovky: Skryté nebezpečí*. [online], [cit. 2019, 12. 06]. Dostupné z WWW <<https://sichtarova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=738119>>

- Šlepecký, M., Praško, J., Kotianová, A., Vyskočilová, J. (2018). *Třetí vlna v kognitivně-behaviorální terapii*. Praha: Portál.
- Ustohalová, J., Ciglerová, J. Vášáryová: *Tradiční rodina nikdy neexistovala, je to jen součást hybridní války o moc*. https://denikn.cz/214306/vasaryova-tradicioni-rodina-nikdy-neexistovala-je-to-jen-soucast-hybridni-valky-o-moc/?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu; 2. 11. 2019.
- V Íránu usekli prsty muži odsouzenému za 28 krádeží*. [online]. [cit. 2019. 10.25.]. Dostupné z WWW <https://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/clanek/v-iranu-usekli-prsty-muzi-odsouzenemu-za-28-kradezi-40301358>
- Vágnerová, M. (1998). *Psychologie školního dítěte*. Praha, Karolinum.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie. Dětství, dospělost, stáří*. Praha, Portál.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychologie pro pomáhající profese*. Praha, Portál.
- Vasta, R., Marshall, M. H., Scott, A. M. (1995). *Child Psychology. The Modern Schience*. New York, John Wiley and Sons, Inc.
- Vítek, J. *Kdo ovládá tisk a televizi, ovládá lidskou mysl*. [online], [cit. 2020, 02. 01]. Dostupné z WWW: <<https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Jan-Vitek-Kdo-ovlada-tisk-a-televizi-ovlada-lidskou-mysl-612165>>
- Vlk, V. *Vysoké tresty jsou k ničemu*. [online], [cit. 2019, 11. 15]. Dostupný z WWW<https://echo24.cz/a/SwjUT/vysoke-tresty-jsou-k-nicemu?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>
- Vrtbovská, P. (2010). *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí. Attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Praha: SCAN.
- Walker, L. E. (1979). *The Battered Woman*. New York: Harper and Row.
- Walker, L. E. (1984). *The Battered Woman Syndrome*. New York: Springer Publishing Company, Ind.
- Way, N. (2011). *Deep Secrets: Boys' Friendships and the Crisis of Connection*. Cambridge, Harvard University Press.
- Way, N. (2011). *What Boys Really Want from Their Fathers*. *Huffington Post*.
- Way, N. (2011). *What Boys Really Want from Their Fathers*. *Huffington Post*.
- Weiss, P. a kol. (2008). *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Whittaker, J. K. (1979). *Caring for Troubled Children*. Washington: Jossey-Bass.
- Yablonsky, L. (1995). *Otcové a synové*. Praha: Portál.

Zápisky českého vězně: Ceny vyletěly, kapesné zůstalo stejné. Důsledkem je i otrěsná hygiena mnoha vězňů. [online], [cit. 2019, 10. 15]. Dostupné z WWW <https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/97942/zapisky-ceskeho-vezne-ceny-vyletely-kapesne-zustalo-stejne-dusledkem-je-i-otresna-hygiena-mnoha-veznu.html?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>

Zápisky českého vězně: Každodenní zákopový boj o zachování zdravého rozumu, zdraví a lidské důstojnosti. [online], [cit. 2019, 04. 24]. Dostupné z WWW <<https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/94455/zapisky-ceskeho-vezne-kazdodenni-zakopovy-boj-o-zachovani-zdraveho-rozumu-zdravi-a-lidske-dustojnosti.html>>

Zápisky českého vězně: Kriminál daleko od domova ničí rodiny. České věznice jsou ale plné Moraváků. [online], [cit. 2019, 08. 07]. Dostupné z WWW <https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/96832/zapisky-ceskeho-vezne-kriminal-daleko-od-domova-nici-rodiny-ceske-veznice-jsou-ale-plne-moravaku.html?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>

Zápisky českého vězně: První dny v nové base – trocha těch infekcí, uspávací kafe, mytí v kýblu a švábi. [online], [cit. 2019, 08. 20]. Dostupné z WWW <<https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/97076/zapisky-ceskeho-vezne-prvni-dny-v-nove-base-trocha-tech-28.infekci-uspavaci-kafe-myti-v-kyblu-a-svabi.html>>

Zápisky českého vězně: Strach je ve vězení všudypřítomný. Ničí duše i těla a nezřídka i zabíjí. [online], [cit. 2019, 04. 30]. Dostupný z WWW <https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/94835/zapisky-ceskeho-vezne-strach-je-ve-vezeni-vsudypritomny-nici-duse-i-tela-a-nezridka-i-zabiji.html?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>

Zápisky českého vězně: Vnitřní diferenciacce – sousloví, které rozhodne o vaší večerce i nákupech. [online], [cit. 2019, 11. 12]. Dostupné z WWW <https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/98373/zapisky-ceskeho-vezne-vnitrni-diferenciacce-souslovi-ktere-rozhodne-o-vasi-vecerce-i-nakupech.html?utm_source=www.seznam.cz&utm_medium=sekce-z-internetu>

Zeidan, F. et al. (2013). Neural Correlates of Mindfulness Meditation-Related Anxiety Relief. *Social Cognitive and Affective Neuroscience* 9, č. 6, s. 751–759.

Zimbardo, Ph. (2014), Luciferův efekt. Jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí. Praha: Academia.

Zimbardo, Ph., Coulombová, N. D. (2017). *Odpojený muž. Jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím.* Praha, Grada.

Zoja, L. (2017). *Soumrak otců. Archetyp otce a dějiny otcovství.* Praha: Prostor.

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Ainsworthová 34, 124

Alt R. 45

B

Ballnik P. 45, 51, 90, 165

Banmen J. 136

Baštecká B. 74, 144

Baxter I. 109

Bealová C. R. 14, 88

Beebe J. 25

Bem S.L. 19

Bendl S. 66

Bentovim A. 95

Béreš M. 159

Berger P. I. 17, 62

Bergey Sh. 139

Bělehradová A. 55, 112

Biddulph S. 45, 51, 52, 70, 72, 73

Bonelli R. M. 14, 15, 78, 80, 124, 125, 127, 131,
132, 134, 156

Bowlby J. 30, 34, 36, 39, 50, 86, 124, 164

Brisch K. H. 34

Brodcová D. 140

Buriánek J. 95, 96, 97, 98, 99

Burkle T.H. 116

C

Campbell A. 15, 16, 17, 42, 51

Capponi V. 95

Carnegie D. 106

Cohen A. 104

Collins W. A. 29

Connellanová J. 15

Corneau G. 28, 45, 50, 51, 52, 54, 57, 78, 81, 86

Cowan P. A. 14

Č

Čírtková L. 95

D

Dee T. 71

Dunovský J. 95

Dvořák 54, 81

Dytrych Z. 95

E

Elias N. 61

Erikson E. 7

F

Fafejta 154, 161, 162, 163, 164, 165

Faustová-Sterlingová A. 53

Feřtek T. 65

Foster G. W. 42, 51

Foucault M. 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
116

Franz M. 25

Freud S. 7, 8, 21, 28, 39, 125

Freudová A. 40

G

Gajdošová 72

Garfield R. 27, 43, 46, 47, 53, 56, 77, 139, 140,
141, 142, 144, 145, 146

Gerberová J. 136

Giddens A. 164

Gilliganová M. 80

Gluckovi 105

Goffman E. 116, 117

Gomoriová 136

Goldmann P. 74, 144

Gugenbühl 135

Gurian M. 22

H

Hartl P. 124

Hartlová H. 124

Hašek J. 26, 27, 99, 102, 106, 108, 118, 126, 141

Havelock E. 124

Heidbrink H. 10
Henderson 25
Herényiová 72
Hollý M. 27
Horneyová K. 22, 23

CH

Chodorová 28

I

Inhelder B. 10

J

Jacobi J. 25
Jaffé A. 25
Jandourek J. 7, 11, 104
Janošová P. 7, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 21, 28, 29, 42,
53, 54, 56, 58, 66, 67, 68, 77, 78, 80
Jedlička 72, 82
Jung C. G. 23, 24, 25, 26, 29, 30, 40, 47, 48, 53,
63, 80, 104, 108, 147, 151

K

Karsten H. 7, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 29, 43,
55, 69, 87, 102, 103, 105
Kast V. 28, 30, 40, 81, 82, 83, 84, 85, 86
Keller J. 116
Kernberg O.F. 125
Kimmel M. 63
Kindlon D. 34, 50, 55, 56, 57, 70, 72, 73, 75, 77,
78, 119
Kleinová M. 39, 40
Kohlberg L. 10
Kohnstamm G. A. 17
Kolář 72
Koněčková 74, 75, 76
Kopřiva K. 116
Koukolík F. 134, 164
Kovařík J. 95, 96, 98,
Kulisek P. 34, 35, 36, 37, 39
Kutzaj S.A. 29

L

Larnedi W.L. 106
Le Bon G. 103
Levyová A. 63

Linková M. 84
Lovaš L. 95
Luckmann T. 62

M

Mackewn 124
Martin C. L. 11
Martinek J. 118
Marx K. 152
Matějček Z. 14, 95, 127
Matoušek O. 34, 81, 116
McGee 74
Meade M. 62
Miltová A. 144
Molton M. R. 30, 31, 32, 33, 88
Moore R. 62
Muncer S. 42, 51

N

Näcke P. 124
Nacher P. 30
Nasser E. H. 142
Novák T. 95, 96

O

Ostatníková J. C. 70
Overholse D. 142
Osherson S. 63, 144

P

Pazlarová H. 34, 81
Peck S. M. 32
Petermann F. 103
Peterson J. B. 64
Petrlíková L. 104
Petrušek M. 144
Piaget J. 10
Planty M. 94
Poncet-Bonissolová Y. 33, 88, 89, 128, 131, 133
Poněšický J. 7, 12, 13, 19, 22, 23, 28, 30, 37, 44,
45, 49, 56, 60, 61, 77, 135, 140, 144, 145
Posterovi 124
Pruett 88
Puchert 99

R

Real T. 63
Rendl M. 68
Riedel I. 40
Rogers C.R. 136, 168
Röhr H. P. 21, 107, 124, 125, 126, 127, 129, 130,
132, 135, 136, 137, 138

Ř

Řehulka E. 67
Řehulková O. 67

S

Satirová V. 136
Sekera J. 108
Servan J.M. 113
Sikes 30, 31, 32, 33, 88
Solženicyn A. 89, 116, 118
Sommersová Ch.H. 70
Spence J.T. 17

Š

Šichtářová M. 74

T

Thompson M. 34, 50, 55, 56, 57, 70, 72, 73, 75,
77, 78, 105, 119
Thorne 54
Topičová K. 14
Torgersen S. 125

V

VanderVen 42, 51
Vasta R. 15
Vlk V. 117
Vodáková A. 144
Vrtbovská P. 34, 164

W

Walker L. 97
Watsonová K. 53
Wayová N. 42
Weiss P. 109
Whittaker J.K. 42, 51
Wilhelm E. 133
Winterholz M. 125
Wolffová 30, 31, 32

Y

Yablonsky L. 28, 88, 105, 142, 143, 157, 161, 165

Z

Zeidan F. 139
Ziegler D. 81
Zimbardo Ph. 7, 39, 44, 46, 58, 59, 63, 64, 69, 70,
71, 72, 79, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 100, 101,
105, 113, 119, 140, 159, 161, 162
Zoja L. 12, 40, 41, 48, 90, 91, 93, 94, 103, 147,
148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156,
158, 159, 160

VĚCNÝ REJSTŘÍK

A

- ADHD 14, 70, 131
- Autorita 12, 29, 39, 84, 88, 105, 152
- Mužská 88
- Otce 84
- Otcovská 105, 152
- Vnitřní 39
- Ženská 29

D

- Determinace 12, 14, 15, 21
- Biologická 15, 21
- Celebrální 14
- Kulturní 12
- Diskriminace 67, 75, 89, 163
- Nástroj 75
- Otců 89
- Pozitivní 163
- Projevy 67

F

- Fáze vznikutí citového pouta 36
- Feminismus 60, 61, 62, 63, 144
- Fenomén 29, 39, 88, 152, 155
- Kvočen 88
- Matky 29
- Xenofobie 29

H

- Humanizace 110, 111

I

- Identita 7, 8, 11, 14, 36, 49, 84, 98, 157
- Dítěte 36
- Mužská 49, 84, 98
- Pohlavní 7, 8, 11, 14
- Instituce 32, 114, 116, 117, 118, 161
- Kontroly a dohledu 114
- Silné 161
- Totální 116

K

- Komplexy 81, 82, 83, 86, 119
- rodičovské 83
- Koncepce 11, 12, 39, 89, 96, 154
- behaviorální 11
- bowlbyho 39
- feministické 96
- neomarxistické 154

M

- Multitasking 69

N

- Narcismus 61, 124, 125, 131, 132, 134, 135
- Násilí 46, 51, 57, 62, 72, 79, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 104, 105, 110, 119, 140, 143, 160, 166, 167
- Domácí 46, 95, 96, 97, 98, 166
- Sexuální 100, 104, 105
- Na mužích 62
- Partnerské 95, 96, 98, 167

O

- OSPOD 89

P

- Pedagogika 30, 59, 74, 102, 113
- Problémové typy matek 34
- Psychologie 23, 48, 49, 116, 147
- Psychoterapie 27, 135, 137, 141, 144, 153

R

- Role 10, 11, 17, 28, 33, 38, 39, 40, 41, 45, 48, 61, 88, 93, 111, 139, 141, 145, 146, 153, 154, 159, 161, 163, 164, 165
- Genderové 28
- Mužské 45, 93
- Oddyseovská 161
- Otce 33, 48, 146
- Pohlavní 17
- Rodičovské 33, 40
- Sociální 41

S

- Social intensity syndrom 44
- Socializace 8, 9, 11, 21, 40, 48, 49, 57, 81, 86, 98, 138, 139, 144
- Stereotypy 17, 18, 74, 96, 98, 99

Š

- Šetření PISA 65, 73

T

- Teorie 7, 8, 9, 10, 11, 12, 30, 31, 39, 40, 45, 86, 97, 146, 153
- Behaviorální 9
- Čtyř ženských Archetypů 31
- Genderového schématu 11
- Identifikační 7, 8
- Kleiniánská 39
- Kognitivně vývojová 10, 11
- Mentalizace 12
- Sociálního učení 8, 9, 10
- Terapie 108, 135, 136, 137, 139, 167
- behaviorální 135
- mužů 139
- Typologie mužů 142
- Typologie výchovných stylů matek 34
- Typy 7, 17, 19, 22, 30, 31, 34, 36, 37, 51, 52, 53, 82, 142, 159
- Osobnostní 17, 19
- Týrání 95, 96, 97

V

- Vazba 35, 50, 157
- Bowlbyho 50
- Citová 35
- Zpětná 157
- Vlastnosti 11, 19, 54, 61, 67, 68, 77, 80, 138, 142, 145, 147,
- Femininní 68
- Mužské 142
- Výchova 12, 15, 17, 20, 21, 43, 45, 54, 57, 58, 76, 77, 80, 102, 104, 128, 132
- Chlapců 15, 57, 128
- Výuka 69, 73
- Současná 73
- Výzkum 14, 74, 96, 140